Coperta: *Cristea Müller*

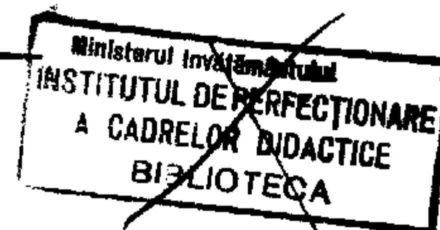
G. CĂLINESCU

O P E R E

6

BIETUL IOANIDE (2)

1 9 6 7

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

XIX

Pomponescu înregistră defecţiunea Indolentei cu o adîncă afectare, disimulată sub un zîmbet amar şi o mizantropie afabilă. Cum avea melancolia sociabilă, fu văzut mai des prin oraş, plimbîndu-se la pas cu grupul său. O dată îl însoţi chiar şi Gaittany, pînă la un colţ de stradă, unde, scuzîndu-se, luă maşina care-l aştepta. Pomponescu era mai peripatetic, îi plăcea să umble ceva mai mult pe jos, în formaţie colectivă şi prin locuri neaglomerate, fiindcă ţinuta sa impunătoare trezea respect. Ministeriabilul voia să pară popular, căuta prilejul de a răspunde la saluturi. Trecerea în grup intriga lumea, cîte unul recunoştea pe ministeriabil şi spunea destul de tare şi altora: « Uite pe Pomponescu », ceea ce măgulea pe profesorul de beton armat. Ieşirea în public îi calma iritaţia amorului propriu, dîndu-i sentimentul că opinia publică înregistrează indispoziţia sa morală şi caută să-l răsplătească printr-o sporită deferenţă. Mîhnirea lui Pomponescu era în fond foarte adîncă, contribuind la ea elemente multiple. Întîi de toate intra surpriza că o femeie poate să-l planteze în chipul acesta expeditiv. Să fi ajuns oare la vîrsta cînd femeile tinere te consideră cu o indiferenţă

brutală? Pomponescu își privea în oglindă părul cărunt, mustața tunsă englezește, cu cîteva fire albe, și rămase extrem de satisfăcut de el însuși. Se găsea agreabil în toată puterea cuvîntului. Al doilea element era sentimentul de singurătate. Pomponescu era sentimental, poseda mari rezerve de romantism neconsumat, ceremonia casnică, stima cunoscuților nu-l mulțumeau. Dorea o destindere intimă, focoasă și plină de decor, o nebunie reglementată, după terminarea audiențelor. Pentru asta nu convenea oricine, Ioana fusese aleasă cu mare chibzuință. Acum Pomponescu rămăsese iarăși în ariditate, lipsit de iluzia tinereții. Pentru acest motiv se supără, bineînțeles, pe Ioana și indirect și pe madam Valsamaky-Farfara, pe care o socotea responsabilă de afront. Asta nu era un procedeu. Nimeni nu forțase sufletul Ioanei, dacă simțea o altă înclinație, putea să se degajeze în chip delicat, ca între oameni de lume. Ar fi înțeles, dacă Ioana voia să se mărite. Dar pentru Ioanide! Cînd se gîndea la asta, lui Pomponescu, om lipsit de violență, cu reacțiuni secrete, i se urca o roșeață în obraz. Rușine, vexațiune, un complex de turburări îl invadau. Aflînd că Ioanide se retrăsese pe neașteptate, Pomponescu își concentră toată maledicția împotriva arhitectului. Acesta era în fond adevăratul vinovat, începea s-o scuze pe Indolenta. Ioanide, cinicul, o amețise. Dacă Pomponescu ar fi admis că era posibil ca Ioanide să comită o asemenea faptă din pasiune adevărată, l-ar fi scuzat pînă la un punct, sau, mai exact, nu l-ar fi scuzat, dar ar fi explicat un efect identic produs asupra a doi bărbați de o femeie frumoasă. Însă Pomponescu era convins că Ioanide făcuse asta ostentativ, spre a-i « sufla » pe Indolenta, spre a-l face ridicul. După infama farsă, neavînd nici o înclinație pentru Ioana, o lăsase.

Cînd acest raționament se înfipse în mintea lui Pomponescu, acesta începu a întrevedea posibilitatea de a relua raporturile cu Ioana. Ar fi putut face asta în modul cel mai simplu, însă Pomponescu avea mania tratativelor lungi și pe departe. Chiar și în materie politică îl încîntau nu atît avantajele de ministru, care-l plictiseau din ziua depunerii jurămîntului, cît dificilele conversații și tocmeli, ce-i dădeau sentimentul importanței. Avea de altfel și dreptate ca bărbat. De vreme ce Ioana îl dezamăgise într-un chip așa de neprevăzut, o elementară cruțare a demnității personale cerea să se informeze discret dacă Ioana îl mai avea în vedere. Un chip decent de reapropiere ar fi fost prin madam Valsamaky-Farfara. Despre aceasta, însă, amicii lui Pomponescu nu scoteau o vorbă, din grija de a evita orice aluzie la nefericitul incident cu Indolenta. Evaziunea sistematică era tot așa de stridentă, și Pomponescu roși cînd Gulimănescu, începînd a pronunța numele doamnei Farfara, îl reînghiți repede, alarmat de privirile suspecte ale celor de față. Ministeriabilul făcu un început, întrebînd pe Gaittany în ziua cînd acesta îl însoți, laolaltă cu grupul, cîțiva pași pe Calea Victoriei.

— Ce mai face doamna Valsamaky-Farfara?

— E în perfectă formă, zise Gaittany; a fost săptămîna trecută la ceai la Manigomian.

— M-am sălbăticit cu politica, n-am mai văzut de mult cercul nostru, pe Saferian, pe madam Valsamaky și ceilalți.

Acesta era un preaviz, și Gaittany îl înțelese.

— Să trăiești! telefonă el, îndată ce sosi la Casa de artă, lui Saferian; aici Gaittany.

Domnule, Pomponescu vrea să te vadă, să vină la ceai.

— Să poftească, cu plăcere! răspunse Saferian.

— Cum facem însă cu Ioanide, dacă vine?

Într-adevăr, o confruntare Pomponescu — Ioanide, fără pregătire, ar fi fost dezagreabilă pentru Pomponescu. Pericolul consta în faptul că Ioanide era un om care dacă-l invitai nu venea, însă venea neinvitat. Saferian, care cunoştea drama casnică a lui Ioanide, afacerea Tudorel (lucrurile se petreceau înainte de vizita făcută de Gaittany arhitectului), emise părerea că Ioanide nu va veni.

Astfel, Pomponescu se prezintă la ceaiul lui Saferian, sărută mîna doamnei Valsamaky-Farfara şi avu o primă consolare de a fi întrebat de aceasta de ce o ocoleşte.

— Am început să îmbătrînesc, zise ironic madam Farfara, fiindcă văd că nu mai calcă nimeni în casa mea. De acum încolo, ca să nu mai rămîn singură, trebuie să merg eu la ceilalţi.

— De fapt, obiectă Pomponescu, întrucît ne priveşte, ne eşti grav datoare. Pe catalogul nostru ai o mulţime de absenţe nemotivate.

În acest stil urmă întrevederea, Pomponescu avînd aerul de a vorbi în numele familiei sale, iar madam Farfara în numele său personal. Înţelesul era că madam Farfara urma să facă în prealabil o vizită Pomponeştilor. De Ioana ministeriabilul se feri să pomenească ceva. Într-adevăr, madam Pomponescu încunoştinţă pe madam Farfara că este aşteptată într-o anume după-amiază, conform promisiunii sale, făcută soţului, de a nu lipsi. Că madam Pomponescu sluji ca intermediu între Pomponescu şi Ioana, lucrul nu-i aşa de surprinzător.

Madam Valsamaky-Farfara aparţinea unei familii — mai bine zis unei reţele de familii — foarte interesante. Legăturile ei de rudenie erau şi mai vaste decît ale lui Gaittany şi Hangerliu. Sub un raport, madam Farfara aparţinea unei familii mai vechi decît a lui Hangerliu, mai autentice. Vălsămăkeştii se trăgeau dintr-un neam de boieri de mîna a doua, citaţi încă din secolul al XVI-lea, şi care a dăinuit cu îndărătnicie, întinzîndu-se în spaţiu. Prin Farfara, madam Valsamaky era înrudită cu Goleştii, fiindcă mama acestora fusese Zoe Farfara. Hangerlii nu se aflau prin ţară cînd numele Valsamaky era bine consolidat în Almanahul de Gotha al Ţării Româneşti. Aceştia erau venetici curaţi, oameni noi. Însă Hangerliu fusese, oricît de efemer, domn, şi urmaşii săi, intitulîndu-se prinţi, intraseră în alianţe cu familii domnitoare şi cu aristocraţia europeană. Familiile Valsamaky şi Farfara, din mijlocul cărora nu ieşise nici o personalitate proeminentă, aveau curs numai în ţară şi se perpetuase într-o pătură cu aparenţă de burghezie: ofiţeri, magistraţi, episcopi, călugări (nu însă preoţi), funcţionari chiar şi mai umili (mai rar profesori). Un profan ar fi refuzat să creadă în aristocraţia doamnei Valsamaky-Farfara şi a afinilor săi cu alte nume, cu atît mai mult cu cît aceste nume se remarcau, spre a ne exprima astfel, prin obscuritatea şi insignifianţa lor. Ele nu evocau nici o persoană ilustrată cîtuşi de puţin, s-ar fi zis că membrii grupului se fereau de cruditatea rampei sociale, nevrînd să-şi divulge numele nici măcar sub modul unei ilustraţii politice mediocre. Ei erau în cea mai mare proporţie magistraţi ori avocaţi prin provincie, proprietari de mici moşii, funcţionari, purtînd, cînd nu cădeau în ramurile principale, nume banale, de ordinar formate din

două părţi : Teodorescu-Flămînzi, Merişescu-Ciumuleşti, aşa cum se întîmplă la mulţi oameni de origine ţărănească. Însă nu rareori acelaşi nume de familie avea ca adaos localităţi deosebite: Merişescu-Ciumuleşti, Merişescu-Tămbureşti, şi cînd venea vorba despre ei se întreba dacă se face aluzie la « Ciumuleşti », la « Tămbureşti », femeile fiind numite « Ciumuleasca », « Tămbureasca ». Asta venea din faptul că Merişeştii sau Teodoreştii nu erau ţărani sau burghezi, ci membri ai unor familii obscure, ce-i drept, nu mai puţin reale, de aristocraţie minimă, în sensul că puteau să-şi urmărească documentar genealogia măcar un secol în urmă şi să dovedească înrudirea cu alte grupuri sociale, mai proeminente. Fenomenul acesta îl observa brusc un candidat la însurătoare. Dacă, bunăoară, un funcţionar important cerea mîna fetei unui impiegat secundar, avea surpriza de a fi supus unor anchete meticuloase cu privire la calitatea familiei sale. Atunci acesta constata că nimerise într-un cerc larg dar închis, înzestrat cu o arhivă scrisă, orală şi iconografică. Teodoreştii acceptau pe Merişeşti, dar evitau cu grijă pe un Ionescu oarecare fără relaţiuni precise, afară de cazul excepţional cînd tînărul avea importanţă deosebită din vreun punct de vedere şi putea improviza un cît de mic basm genealogic, credibil. Aci calitatea de bastard intra în joc, avînd o funcţie onorabilă şi ilegală. « Băiatul, decretau experţii grupului de familii, printre care madam Valsamaky-Farfara deţinea locul de onoare, e făcut cu Florescu, colonelul, precis, soţul mamă-si era bătrîn, e o chestie pe care o ştie toată lumea. » Deci, cînd cineva obiecta: « Dumitrescu, cine-i ăsta? Ce fel de aventuri încercaţi? » i se răspundea unanim: « Taci din gură, e al colonelului Florescu ». Acest

certificat, fără circulaţie în afară, era suficient în interiorul clanului. Spiritul de congregaţie naturală se releva prin documentele fiecărei familii. Aproape nu era una care în afara mobilierului uzual, oricît de banal şi modern, să n-aibă piese de epocă, o jumătate de salon Biedermayer, cîte o oglindă în ramă de fildeş, cîteva cărţi în chirilică sau alte asemenea vestigii. Cînd nu erau astea, băteau la ochi măcar fotografiile şi tablourile. Casa era plină de portrete vechi, preocuparea de căpetenie se vedea a fi înregistrarea generaţiilor. Astfel, fără nici o relaţie evidentă, dădeai de un portret fotografic al lui Odobescu, cu semnătura scriitorului. « A, observai, vă place Odobescu! Foarte frumos! » Răspunsul era neprevăzut: « Ne e cam rudă, prin ginere-său, fotografia o avem de la el ». În privinţa asta, a literaturii în speţă şi a culturii în general, cu toate că prin şcoală mulţi din membrii clanului aveau satisfăcătoare cunoştinţe, evocarea unei personalităţi se făcea prin unghiul rudeniei. Venea vorba, cine ştie cum, de Grigore Alexandrescu; amfitrionul nu dădea opinii literare, ci releva că poetul le era la o distanţă oarecare afin, şi înşira nume de ofiţeri, magistraţi etc. spre a dovedi raportul. Chiar noţiunea de notorietate lua altă semnificaţie. O ilustritate, trecînd chiar graniţele ţării, era obscură pentru această obscură reţea de familii dacă n-avea o cît de mică atingere biologică cu ea. Astfel, unul din ei, om destul de cultivat, cînd auzea de Coşbuc, la douăzeci de ani după moartea poetului, întreba cu o candidă surpriză: « Cine-i ăsta? » numai pentru motivul că nu-l putea plasa în tabloul corelaţiilor sanguine. Nu erau puţini aceia care prizau foarte slab pe Eminescu, ridicînd în slavă pe « marele nostru bard », V. Alecsandri. Însă madam Valsa-

maky-Farfara putea dovedi cu scrisori şi alte documente, între altele o fotografie-vizit cu iscălitura fină a poetului, că Alecsandri îi era şi el rudă, într-un grad oarecare. Un cercetător literar ar fi putut prin mijlocirea doamnei Valsamaky-Farfara să dibuie un material imens, pomenind numai numele şi epoca scriitorilor, pentru că altfel madam Farfara n-avea nici o idee de literatură română, ştiind numai pe dinafară cîteva strofe din *Cîinele soldatului*. În schimb, citise foarte multe romane franţuzeşti de-a valma, fără a reţine exact numele autorilor. În scurt, reputaţia prin valoarea absolută ieşea din înţelegerea grupului, esenţialul în viaţă era a fi « băiat de familie ».

Însuşirea de căpetenie a doamnei Valsamaky-Farfara era o memorie vastă, cu care îmbrăţişa într-o clipă, în timp şi spaţiu, toată reţeaua socială, putînd oricînd găsi firul de legătură. Afară de aceasta, era singura care cunoştea personal un număr incalculabil de familii, putînd circula între ele nu numai cerebral, dar şi corporal. Ea avea evidenţa tuturor membrilor, a acelora cu picioarele în groapă sau culcaţi în leagăn, cunoştea pe degete averea fiecăruia, depozitele de documente, perspectivele, însuşirile, bolile ereditare. O Teodorească făcea o criză de nervi? Madam Farfara, cu fişierul ei mental, mergea îndată la sursă.

— Cu nervii, zicea, nu prea stau ei bine, din familie, unchi-su Comănescu a murit cam slab de minte.

Aşa cum Ioanide îşi calcula într-o clipă, pe un colţ de hîrtie, costul probabil al unei case, madam Farfara computa averea posibilă a unui individ. Observatorul neexpert în sociologie putea să taxeze pripit această indiscreţie aparentă drept mahalagism.

În felul acesta, prinţesa Hangerliu şi Gaittany deveneau mahalagii calificaţi. Ar fi fost o gravă eroare de apreciere, madam Farfara nu era curioasă, ci numai atentă în cercul ei. Ştia pur şi simplu, şi nu divulga. Ceea ce istoricul şi genealogul fac în bibliotecă madam Farfara realiza pe cale intuitivă. Structura ei sufletească era feudală. Madam Valsamaky, contrar spiritului de mahala, nu era impetuoasă, nu savura scandalul şi nu-l propaga, nu punea întrebări indiscrete şi intra într-o casă după îndeplinirea tuturor formalităţilor mondene.

Rolul ei social era imens şi recunoscut, şi vocaţia i se revelă definitiv aproape îndată după vîrsta de treizeci şi cinci de ani. Practic, madam Farfara îndeplinea funcţii intrînd în definiţia misitiei şi a peţitului. Înlesnea, contra comision, circulaţia discretă a bunurilor şi însoţirea între tineri, dar numai în interiorul fortificaţiei. Astfel, se întîmpla ca un tînăr cu nume sonor, de felul celui al lui Hangerliu, să dorească, fiind scăpătat, o căsătorie bogată în ţară, în lipsă de altceva. Madam Farfara mergea cu gîndul pînă la graniţele ultime ale clanului, de unde cădeai în neant, singurul loc unde era şansa de a găsi personaje somptuoase (de obicei oameni noi, ineditţi), şi descoperea firul de păianjen ce lega pe acest individ bogat cu o fată binecrescută de restul stirpei. Tatăl fetei era căsătorit cu o Hartulari, care era vară cu Ciumuleştii, care sînt rude cu Valsamaky, care etc., etc., etc. Astfel, la ceremonia nunţii figurau numai familii autorizate, numele cel nou descoperindu-se împletit cu cele vechi. Hazardul era evitat, şi asimilaţia se îndeplinea fără stridenţă. În cazul fetelor, căsătoria cu oameni puternici şi avuţi era tolerată, cu condiţia de a se găsi un colorit fictiv. Ginerele, fiu de senator şi moşier, orientat spre

cariera diplomatică, era reportat în altă regiune a țării, făcîndu-se uz de similitudini de nume. Aceste alianțe periferice consolidau clanul. Pentru asta era nevoie de exploratori în noua societate, în scopul recrutării de forțe. Un Hangerliu nu era bun de asemenea lucru. El cobora la mahala și la țară, păstrîndu-se astfel impermeabil. Maeștrii negociatori erau Gaittany și madam Farfara. Ei descopereau puterile zilei, pe Pomponescu, pe Saferian Manigomian, chiar pe Ioanide într-un fel, îi frecventau, îi măguleau, fără a-i introduce însă înainte de vaccinul prin căsătorie în tagma lor, cu mici excepții, mai ales din partea intermediarilor înșiși. Chiar și cînd era vorba de aceștia, de Gaittany de pildă, existau rezerve. Gaittany demonstra respectul cel mai desăvîrșit pentru Saferian, îl vizita religios și-l servea cu umilință, însă nu invitase niciodată la el pe armean. De asemeni, nici pe Pomponescu, în anticamera căruia staționa din cînd în cînd. Prin acești factori exteriori pe care-i frecventa, madam Farfara plasa bunurile provenite din sectorul ei.

Pomponescu, fiu de profesor, de origine burghezo-provincială, fără nimic șocant, încît la nevoie i s-ar fi găsit o stare civilă, ținea cu deosebire să-și lărgească relațiile. Madam Pomponescu-mamă avea instinctul vieții mondene și aplica un protocol strict. Madam Pomponescu-soție aspira după agitația marii existențe. Exercițiul mondenității era destul de consolidat la Pomponești, din nefericire pe un spațiu îngust. Firește, în casa lui Pomponescu veneau miniștri, deputați, intelectuali, însă intrau pentru notorietatea lui Pomponescu, nu din obligații intime. Lucrul se constata îndată ce Pomponescu ieșea din minister, cînd frecvența vizitatorilor scădea. Pe Pomponescu nu-l interesau vizitatorii din antica-

meră, oricît de importanți, ci familiarii permanenți, aceia care nu pot să denunțe legăturile. Ar fi vrut să aibă « rude » așa cum avea Gaittany, iar în sferă burgheză, Conțescu. În sentimentul lui pentru Ioana intra mult din această apetiție. Oricît de nelegală ar fi fost relația cu Indolenta, în lumea Hangerliu-Gaittany-Farfara ea conta ca un început de afinitate. Toată lumea ar fi știut-o, și Pomponescu, ca și Ioana, n-ar fi marcat de loc s-o ascundă. Madam Pomponescu însăși, sigură de fidelitatea abstractă a soțului, își dădea tacit autorizația, motivată pe infirmitatea ei. Astfel de libertăți sînt uzuale în « lumea bine », și madam Pomponescu savura reputația ei de femeie luminată. Ioana ar fi fost de folos în relațiile lui Pomponescu și utilă și pentru interesele clasei la extremitatea căreia se afla. Pomponescu, care n-avea copii, ar fi dorit unul. Un copil prin Ioana, recunoscut de el, ar fi rămas nu mai puțin un membru al grupului celuilalt, o punte de legătură între el, Pomponescu, și sfera Hangerliu-Gaittany-Valsamaky. Pentru aceste motive complexe, ministeriabilul luă notă cu satisfacție de prezența doamnei Farfara la ceaiul dat de madam Pomponescu. Îmbrăcat ca de ordinar, în smochingul său tivit, pe care-l punea la solemnități oricît de minime, negrul fiind nuanța sa, Pomponescu se purtă ca un simplu secundant al soției sale, desfășurînd o amabilitate plină de infinite atenții. Madam Pomponescu regretă de a nu fi văzut de mult pe Ioana, madam Valsamaky o scuză și adăugă că ar fi foarte fericite amîndouă să primească vizita familiei Pomponescu. Ioana va avea grijă să se pună în înțelegere asupra zilei, întrucît ea, madam Farfara, fiind abandonată prematur de lume, nu-și mai permite să aibă *jour fixe*. Și într-adevăr, Ioana anunță pe doamnele

Pomponescu şi prin ele şi pe domnul Pomponescu că ea şi mama ei ar fi onorate de vizita domniilor-lor. Din moment ce Ioana însăşi invita pe Pomponescu, gheaţa era spartă, şi ministeriabilul, asigurat că tratativele pot fi continuate, se prezentă, venind în trăsură însoţit de doamne, în salonaşul doamnei Farfara, în care madam Pomponescu, sprijinită pe bastonul său, păşi cu multă autoritate, avînd aerul a scoate în lume pe ministeriabil. Întrevederea Pomponescu-Ioana fu plină de o discretă decenţă, reproşurile şi reconcilierea rezumîndu-se la o scurtă încrucişare de priviri, atunci cînd Pomponescu, sărutînd mîna Indolentei, pe care figura inelul dăruit, îşi reluă poziţia dreaptă. Încolo, conversaţia fu colectivă, încredinţată mai ales femeilor. Doamnele Pomponescu felicitară pe Ioana pentru succesul de la Legaţia franceză, împărtăşit lor de Pomponescu. Orice aluzie la arhitectură fu cu grijă evitată, şi unica artă admisă în convorbire fu muzica. Ioana, la solicitările obşteşti, consimţi a deschide pianul şi a îngîna sobru un lied în atenţia exagerată a tuturor. Fără voie, veni vorba de asasinarea lui Dan Bogdan, pe care doamnele o calificară drept oribilă, totuşi, memoria lui Bogdan n-avu noroc de o mai largă evocare, căci, ca printr-un consemn, subiectul fu repede înlăturat. Motivul? Pomponeştii, pentru care numele Gavrilcea nu era necunoscut, nu voiau să-l implice în discuţie, madam Farfara, de asemeni, nu dorea să se gîndească cineva la Tudorel, deci indirect la Ioanide.

Cu toate că izbutită, întrevederea nu fu suficientă pentru calmarea susceptibilităţilor lui Pomponescu. Ministeriabilul o recunoştea drept valabilă pentru reluarea raporturilor austere, încă incertă pentru verificarea temperaturii erotice. De aceea, invită la

masă pe Ioana la « Capşa », însă împreună cu Smărăndache şi Smărăndăchioaia, pentru decor. După masă conduse pe Ioana la domiciliu, şi de astă dată cu rezervă, Pomponescu mergînd cu Smărăndăchioaia şi Smărăndache cu Indolenta. Totuşi, soţii Smărăndache, cunoscîndu-şi rostul decorativ, se retraseră la un moment dat, şi ministeriabilul rămase singur cu Ioana, în cartier nefrecventat. Multă vreme cei doi merseră fără a scoate o vorbă. Fu Indolenta care rupse tăcerea.

— Ştiu că eşti supărat.

— Nu sînt supărat, fiindcă n-am nici o calitate care să-mi dea dreptul să mă supăr. Am fost afectat.

— Ei bine, eşti afectat. Recunosc că am o vină.

— Credeam că am fost înţeles. O schimbare aşa de bruscă ... (Aci Pomponescu nu putu scăpa de un gest de parapon stilat.)

— Totul e un nimic, zise Indolenta, e mai mult o aparenţă. Am să-ţi explic.

— E mai bine să trecem peste această discordanţă, din moment ce spui că n-a fost nimic. Să deschidem un capitol nou, dacă îngădui, dacă am agrementul dumitale. (Pomponescu vrusese să spună « dacă mă agreezi », expresia i se păruse însă hazardată.)

— Cunoşti bine sentimentele mele, precum şi eu le cunosc pe ale dumitale! răspunse Indolenta nu se poate mai explicit.

— Sper că-mi vei da prilejul să le dezvoltăm.

Cu aceste vorbe, ajunseră în apropierea casei Ioanei, unde Pomponescu se înclină. Indolenta, ţinînd seama de sfiala solemnă a interlocutorului, se crezu autorizată a intra definitiv în

termenii mai vechi, scăzînd glasul în complicitate:

— Nu vrei să mai vii la mine?

— Depinde de... (Pomponescu era să zică « tine ».)

— Vino mîine.

Ministeriabilul consimţi muteşte. Era Pomponescu aşa de sfios încît să nu îndrăznească a tutui pe Indolenta? Nu tocmai, în accepţia strictă a cuvîntului. Ministeriabilul, om cu prestanţă şi emfază, nu era la întîia sa relaţie extraconjugală. Suferind de amor propriu, se temea să nu cadă în cursă şi să fie persiflat. Aceasta era totul.

Începînd de a doua zi, întîlnirile Pomponescu-Ioana deveniră din ce în ce mai dese, şi după anume semne luară forma unei coabitaţii foarte acoperite. Pomponescu nu putea concepe dragostea fără aparat social, şi din cauza aceasta îşi complică existenţa cu o nouă oficialitate. Dimineaţa săruta mîna doamnei Pomponescu-mamă şi fruntea doamnei Pomponescu-consoartă, după masă se înclina la « ceai » (chiar cînd nu era ceai) în faţa Ioanei. Cafeaua cu lapte şi ceaiul reprezentau polii vieţii lui interioare. Îi plăcea să se amplifice verbal, să facă şi în intimitatea amoroasă un fel de depoziţii. Obiceiul declaraţiilor publice îi intrase în sînge. Sistematizînd substanţa din mai multe colocvii, iată cam ce împărtăşi Pomponescu Ioanei:

— Să nu te miri, Ioano, c-am fost surprins de neînţelegerea noastră. Oamenii de felul meu se resemnează cu greu la o asemenea pierdere, pentru că găsesc cu dificultate ceea ce le trebuie. Noi (Pomponescu voia să spună: cei din categoria mea) n-avem timp de efuziuni, ne consumăm viaţa în zădărnicia vieţii publice. Toţi — bărbaţi, femei — sînt faţă de

noi nesinceri şi interesaţi. Femeile, în special, se dau la om, n-au în vedere decît succesul practic. În lumea în care mă învîrtesc eu de atîţia ani, n-am găsit decît rar o femeie care să pară insensibilă la prestigiul omului cunoscut, al ministrului (Pomponescu căuta să pună cît mai multă modestie în aceşti termeni, care de altfel îi umpleau gura). Atunci intervine o dificultate neprevăzută. Sînt sfios. Îmi zic că dacă femeia în chestiune nu-i atrasă de condiţia mea socială, va fi mai greu pentru mine s-o captez prin altceva. În realitate, ca simplu om, ce reprezint eu? De acum, nu pot să ascund, încep să devin bătrîn.

— Ce vorbeşti? protestă Indolenta, eşti mai tînăr ca alţii.

— Să admitem, dacă vrei tu, primi Pomponescu complimentul nu fără a fi măgulit; cu toate astea, nu intră în joc numai impresia altora, ci şi sentimentul nostru intim. Ce vrei? Ştiu cîţi ani am, mă uit în oglindă la firele de păr alb din mustaţă, pe care le smulg în fiece dimineaţă zadarnic, şi nu pot să-mi ascund constatarea obiectivă c-am îmbătrînit. Asta îmi dă trac, ca la voi la teatru.

— Cei mai buni juni-amorezi în teatru sînt oamenii în vîrstă. Demetriad, Bulandra erau neîntrecuţi.

— Exerciţiul! O simplă stăpînire de sine exterioară, încolo tracul nu se poate înlătura. Tinerii şi bătrînii trec în amor prin crize de sfială. (De remarcat că Pomponescu folosea termenul « amor », pronunţîndu-l cu oarecare emfază, i se părea mai vibrant decît « dragoste », şi de fapt el era în căutarea unui « amor », dragostea părîndu-i-se un sentiment prea alambicat. În materie de literatură, ministeriabilul frecventa teatrul, nu-i plăcea să citească

romane.) Vezi dar că sfiala faţă de tine are o raţiune. Îmi trebuie o primire excepţional de bună ca să mă conving că nu sînt ironizat asupra vîrstei mele.

— Doamne, ce idee! se miră Indolenta.

De fapt, ea gusta sincer oamenii în vîrstă, avea o singură nedumerire la vorbele lui Pomponescu. Sfiala de care acesta pomenea nu i se părea lucru serios, gîndindu-se la privirea aprigă a lui Ioanide, la gesturile lui decisive. Chiar cînd Pomponescu desfăşura teoria sfielii zîmbind oficios, Ioana avea sentimentul unei autorităţi exercitate asupra sa cu mijloacele blînde ale persuasiunii. Însă Pomponescu nu minţea, avea doar timiditatea solemnă. Se obişnuise în vizitele ministeriale, la banchete, să culeagă roadele acestei modestii pompoase şi nu trăda procesul interior. De altfel, soliditatea lui trupească înlătura orice bănuială în acest sens. Ai fi zis că un uriaş se face mic şi timid dinadinsul, ca să nu sperie copiii.

— Pe urmă, mai sînt timid şi din educaţie. Mama nu m-a lăsat niciodată să înfrunt singur viaţa, totdeauna am avut o guvernantă, la propriu sau la figurat. Dacă mă atrăgea un băieţel sau o fetiţă, cineva dintre cei mari făcea prezentările, ne punea faţă în faţă, ba chiar ne invita să ne luăm de mînă. Toate fetele cu care am stat de vorbă cînd eram adolescent au fost invitate de mama, intenţionat, şi nevastă-mea mi-a fost adusă de braţ de mama.

— Va să zică n-ai ales-o tu! (Indolenta încă făcea pauze înainte de a zice « tu », cu toată intimitatea foarte înaintată. Felul important cum îşi făcea Pomponescu interesantele confesiuni o împingeau să-i zică « excelenţă » sau « domnule ministru ». Ministeriabilul era prea impozant în amor.)

— De ales, eu am ales-o, fără să sper că mama are să consimtă. Din purtările mele, din aluzii, a înţeles preferinţa mea, şi fiindcă era de acord, fără să mai întrebe cît de adîncă este înclinarea, a şi adus-o. De altminteri, soţia mea a meritat pe deplin alegerea. Vezi deci, draga mea, că eu sînt obişnuit a fi călăuzit în viaţă de fiinţe tutelare, şi chiar întrucît te priveşte am convingerea intimă că nu sînt dezaprobat. Altfel n-aş fi avut curaj.

Pomponescu se opri puţin după această extraordinară mărturisire de supunere filială, fericit de a demonstra o virtute nebănuită constînd într-o slăbiciune. Apoi continuă:

— Chiar şi soţia mea, după aceea, a început să mă protejeze, simţind lipsa mea de iniţiativă. Cînd vede o femeie frumoasă mi-o recomandă singură, parcă i-ar fi teamă că n-am timp sau n-am destul curaj de a o remarca: « Jean, ia priveşte ce blondă superbă! » Şi pe tine te-a semnalat. Evident, n-aş merge pînă acolo încît să afirm că-i face plăcere ideea infidelităţii, îi e teamă să nu pierd totuşi sensibilitatea pentru sexul frumos. Noi înşine, bărbaţii, sîntem la fel: nu vrem să fim trădaţi, nu ne supărăm însă dacă femeia noastră e remarcată. E un certificat de bună alegere.

Lui Pomponescu, posibilitatea de a diserta despre chestiuni subtile îi făcea mult bine sufletesc. Îi dădea impresia de a trăi o altă existenţă. Demonstra că nu e un simplu « ministeriabil » sau un profesor de beton armat. Ioana în calitate de auditoriu îi convenea, fiindcă asculta interesată, cuminte, cu un respect ce venea, e drept, mai mult din educaţie, şi fără ironie în ochi (pe Ioanide ironia îl interesa ca obiect de studiu, pe Pomponescu îl dezarticula şi îl supăra). După astfel de conferinţe, Pomponescu

dădea în biroul și anticamera sa audiențe pline de bună dispoziție. Cum cauza intimă nu scăpa cunoscuților, ajutați de geniul de a detecta al lui Smărăndache, o figură posacă era calificată ca fiind « după cafeaua cu lapte », una fericită « după ceai ». Elipsa agravîndu-se, nu se mai aminti numele Ioanei, și cînd cineva voia să spună că Pomponescu e la Indolenta, zicea doar: « E la ceai ».

— În tinerețe, continuă cu alt prilej Pomponescu, aveam o pasiune mare pentru teatru și am vrut să mă fac actor. Chiar m-am înscris la Conservator, fără a avea curajul de a-l frecventa, din considerație pentru mama. M-a atras unul din marii noștri artiști de familie bună. Mama n-ar fi suportat o astfel de carieră și mi-a indicat una mai pozitivă, ingineria. După aceea, fiind îndemnat, am început să mă specializez și în arhitectura propriu-zisă și să construiesc. Am colaborat de pildă la Ministerul Lucrărilor Publice (« O oroare ! » exclama Ioanide), la Palatul Cercului militar (« Grozăvie ! » se scandaliza Ioanide). Evident, nu pot să afirm că nu mă simt în largul meu în arhitectură, aspirația mea intimă a fost totuși pentru o ocupație intelectuală mai subtilă, cum ar fi literatura, filozofia. Pentru asta trebuie răgaz, mai puține obligații sociale și, drept să spun, o capacitate de a suporta mizeria, pe care n-o am. Mama mi-a dat o educație excelentă într-un fel, însă una de lux. Mi-a luat orice posibilitate de a suporta asprimile vieții. Dacă sun după un pahar de apă și nu vine nimeni, fiindcă subreta a plecat de acasă, nu mă pot duce în bucătărie și să iau un pahar și să-mi torn apă de la robinet, fiindcă mama îmi interzicea, cînd eram mic, să merg în dependințe. Mi-e imposibil să-mi cos un nasture, să-mi fierb un ou, să-mi pregătesc de mîncare oricît de sumar. Nu numai atît, dar singur nu m-aș descurca nici comandînd. Dacă « servanta » (Pomponescu zicea « subretă », « servantă », evitînd cuvîntul « servitoare », ce i se părea de o calitate mai joasă) nu-mi aduce la primul ordin ce am cerut, fie că n-a înțeles bine, fie din alt motiv, nu-mi vine s-o mai chem o dată, de frică să n-o bruschez. Tot mama m-a învățat să nu mă răstesc la oamenii de serviciu. Cînd sînt ministru, personalul își face de cap. Instrucția militară am suportat-o cu chiu și vai, mă supăra și limbajul brutal și lipsa de confort. Îți mărturisesc că nu pot să mă culc jos pe pămînt, că nu-mi place să dorm cu alții în odaie, să mă dezbrac față de ei. Într-o revoluție sînt un om pierdut, oricît mă vezi de forte fizicește. (În fond, Pomponescu se descria foarte exact.)

— Ai să te adaptezi. Un om inteligent și sănătos se potrivește oricăror situații.

— Posibil. În marile jocuri ale vieții descoperim în noi sau o forță neobișnuită, sau o slăbiciune pe care nu contam. Iată, ca să-ți dau un exemplu — cam dizgrațios, te rog să mă ierți. Am crezut totdeauna că sînt voinic trupește, înotam cînd eram adolescent, făceam călărie. Cînd am fost în străinătate cu vaporul, pe mare aproape lină, am constatat cu rușine că am rău de mare. Tot traiectul am stat în cabină, întins pe spate. Un mic șurub dacă lipsește unei locomotive, funcționarea e periclitată. Sînt o mare statuie, fragilă, făcută din porțelan, am nevoie de foarte multă vată ca să nu fiu ciocnit.

Pomponescu rîse mulțumit de propria lui imagine. Apoi urmă:

— În schimb, am descoperit altă însușire pe care n-o bănuiam. Ca copil abia deschideam gura, răspundeam corect la întrebări, însă nu eram limbut.

În reuniunile restrînse eram mai degrabă taciturn, sfios la vorbă. Ca student ascultam admirativ pe vorbitori la întruniri, aveam sentimentul că n-aş putea deschide gura în faţa unei mulţimi. Ei bine, cu prilejul unei comemorări la Ateneu am fost invitat să vorbesc, pe nepregătite. Sala era ticsită, acolo pe tribună am simţit o linişte nemaipomenită, un sentiment de dominaţie şi am vorbit improvizat, mult şi cu căldură. Am fost răsplătit cu o furtună de aplauze. Acesta a fost de fapt începutul carierei mele politice, deoarece am fost remarcat de un mare om politic de atunci şi îmbiat să mă înscriu în partid. De atunci am ocolit ţara în lung şi-n lat vorbind.

Vom adăuga la autoportretul de orator al lui Pomponescu următoarele amănunte. Succesul său era condiţionat de anume preparative, fără de care nu se simţea în apele lui. Întîi de toate trebuia să fie primit la gară de « un grup de prieteni ». Lipsind această ceremonie, Pomponescu cădea la tristeţă, se simţea neglijat. De asemeni, înainte de a trece pe tribună avea obicei de a face cerc în jurul său, a se arăta eroul momentului. Îi plăceau sălile gemînd de lume, cu femei şi tineret. O asistenţă redusă şi de intelectuali puri, cu aere critice, îl stînjenea. Dorea să fie « subliniat » prin aplauze la anumite fraze pregătite dinainte. Un eşec îl demonta. De aceea amicii săi, cunoscîndu-i repertoriul, dădeau exemplu, aplaudînd unde trebuia, incitînd astfel publicul. Cu aceste mici observări, confirmăm că Pomponescu avea succese statornice, plăcînd în special micii intelectualităţi. După discurs sau conferinţă, Pomponescu priza foarte mult faptul de a i se oferi un banchet, la care ţinea de asemeni o mică cuvîntare şi acorda unele mărturisiri din copilăria şi tinereţa sa, nu altele în fond decît acelea debitate Ioanei, însă cu rezerve potrivite locului. O astfel de familiaritate îl făcea fermecător. Prin urmare, declaraţia sentimentală a lui Pomponescu faţă de Indolenta aparţine repertoriului său oratoric. Ministeriabilul însă nu mistifica. Era sincer şi într-adevăr emoţionat.

XX

În luna februarie i se întîmplă lui Ioanide un lucru îngrozitor. Era zi de ger care scîrţîie, după o săptămînă de zăpadă abundentă, şi săniile începuseră să circule. La poarta arhitectului se opri o sanie, din care se dădu jos Hergot.

— Hergot plimbîndu-se în sanie, iată o poveste nouă! zise Ioanide de la fereastră.

Doctorul de copii intră în casă parcă ameţit, aruncînd priviri rătăcite. Îmbrăcat cum era, cu căciula pe cap, se aşeză pe o margine de scaun, lăsînd capul în jos ca un copil vinovat.

— Ce e cu tine, Hergot? Ce-i echipajul ăsta? (De observat că Hergot nu concediase sania.)

Doctorul suflă greu.

— Domnişoara Pica a plecat de la noi.

— Cum aşa, tresări Ioanide, de cînd?

— De alaltăieri seară!

— De ce nu mi-aţi spus îndată?

— N-am ştiut unde s-a dus, am crezut că s-a întors aici. Acum Tudorel zice că nu e acasă.

— Va să zică Tudorel a fost pe la voi; i-am spus să nu iasă din odaia lui! Şi . . . nu bănuieşti unde a plecat?

Hergot se zăpăci cu totul.

— Gavrilcea . . . agenţii . . . Erminia ştie.

Ioanide se sui cu Hergot în sanie și porni spre strada Tritonilor. Erminia era și ea pradă celei mai mari dezorientări, și abia cu greu Ioanide putu să scoată oarecare preciziune de la ea. Aproximativ, lucrurile se petrecuseră astfel: cu două zile înainte, pe la patru după amiază, venise pe neașteptate Tudorel și se urcase în odaie la Pica. După zece minute se coborî cu Pica. Aceasta părea foarte turburată și îndemna pe Tudorel să plece, zicîndu-i:

— Du-te mai repede!

La cinci, fiind aproape întuneric, Tudorel reveni împreună cu un bărbat tînăr, îmbrăcat în haină de piele îmblănită și cu cizme în picioare, puțin « pătat » pe față (după expresia Erminiei). Cum Erminia era jos, după o scurtă codeală, Tudorel prezentă pe străin drept logodnicul Pichii.

— Domnul Gavrilcea? se informă Erminia, care auzise de el.

— Da! consimți acela nu prea cu voie bună.

Erminia, suflet ingenuu, se simți intimidată de Gavrilcea, care i se părea, preocupat cum era, un bărbat de o excepțională forță sufletească, motiv pentru ea de a pierde orice control al voinței. De aceea, cînd Gavrilcea își permise a se retrage cu Pica și Tudorel în odaia de la mansardă, nu fu în stare să facă nici o obiecție, deși avea instrucțiuni precise de la Ioanide să nu permită Pichii a vedea pe cineva. Sus, cei trei avură o convorbire agitată, și Pica fu auzită zicînd:

— Merg și eu!

Nu mult după aceea, Gavrilcea, Pica și Tudorel se dădură jos, iar Pica zise Erminiei:

— Mergem puțin pînă într-un loc!

Erminia vru să deschidă gura spre a face o obiecție, însă Gavrilcea interveni cu glas profund, moale și poruncitor în același timp:

— O aduc eu înapoi, n-aveți grijă!

Gavrilcea și Pica se suiră într-o mașină foarte urîtă, de tip vechi — după cît constată Hergot privind de la fereastra cabinetului de consultații. Tudorel nu merse cu ei, ci după plecarea lor o luă pe jos, precipitat. La mai puțin de o jumătate de oră după aceasta, se opriră două mașini, nu mai arătoase decît cea dintîi. Erminia bănui că Pica s-a întors și se repezi la ușă. Dar fu întîmpinată de cinci persoane cu revolvere în mîini. Alți indivizi ședeau la poartă. Erminia, speriată, făcu un «ah», unul dintre indivizi, cu aer mai omenos, dotat cu două mustăți întoarse în sus, încercă s-o calmeze:

— Fii liniștită, sîntem de la Siguranță. Numai să răspunzi exact la ce te întrebăm noi. Aveți vreo ieșire pe din dos?

— Nu. E zid.

— Cine se află în casă acum?

— Eu, fratele meu, doctorul, și o servitoare bătrînă.

— Bine, vom vedea!

În timpul acestui dialog, ceilalți patru se și risipiră prin casă. Unul din ei, din nebăgare de seamă, se lovi așa de violent de violoncel, încît acesta se prăbuși pe parchet, iar cele patru coarde, cu toate că solide, plesniră simultan. Hergot, auzind accidentul, ieși palid din cabinetul lui și, presupunînd o nenorocire mai mare, luă violoncelul în brațe ca pe un copil și fugi cu el în odaia de consultații.

— Dumnealui cine e? întrebă agentul cu revolverul în mînă.

— E fratele meu!

Agentul deschise uşa cabinetului, privi lung înăuntru şi o închise la loc, fără a da vreo importanţă lui Hergot. Unul din ceilalţi patru agenţi reveni în anticameră.

— Nu e nimeni! zise.

— N-a fost nici un bărbat în casă? întrebă omul cu mustăţi.

Erminia nu putu să mintă:

— Ba a fost!

— Unul bubos la faţă!

— Pătat! corectă Erminia, puţin jignită.

— Îmbrăcat cu haină de piele?

— Da!

— Îl cunoşti? (Agentul vorbea mereu familiar, evitînd sistematic orice formulă de politeţă.)

— Nu, zise Erminia, azi l-am văzut întîia dată.

— Un anume Gavrilcea?

— Nu-i ştiu numele! minţi cu mare greutate Erminia, crezînd că prin asta ajută la ceva.

— Şi unde e acum?

— A plecat cu o maşină, acum vreo jumătate de ceas.

Şeful agenţilor nu-şi mai pierdu vremea cu interogatoriul, lăsă în casă pe unul din cei patru, la care se adăugară doi coborîţi dintr-o a treia maşină, venită între timp. Mustăciosul cu cei trei plecară, toate maşinile dispărură. Doi din oamenii veniţi se postară — unul la poartă, altul în fundul curţii; cel de-al treilea şezu o vreme înăuntru, însă peste noapte îi schimbă pe ceilalţi, cu rîndul. El, luînd-o pe Erminia drept călăuză, reexamină toată casa, întrebă cine locuia în odaia din mansardă, scoase de la Erminia tot ceea ce aceasta ştia despre Pica şi Tudorel. De altfel, agentul nu se arăta de loc surprins, nici satisfăcut. Se părea că acestea sînt pentru el banalităţi. Nu mai puţin merse la telefon şi, într-un fel criptic, raportă tot ce aflase. A doua zi, la nouă, primi o înştiinţare telefonică, şi cei trei oameni se retraseră. Pica însă nu mai sosi. Pe seară, veni Tudorel, care se urcă în odaia de la mansardă şi şezu cam mult. Ieşi de acolo foarte contrariat şi întrebă pe Erminia dacă Pica n-avea cu ea un carnet cartonat. Erminia răspunse că nu ştia, precum era şi adevărul, şi întrebă unde era Pica, dacă se-ntorsese acasă. Sumbru, Tudorel tăgădui din cap. (Ioanide, auzind acestea, bănui că Tudorel căuta caietul cu memoriul. Acesta se afla încă la el. N-avusese vreme să-l înapoieze Pichii, o clipă avusese gîndul să arunce acele inepţii în sobă.) A treia zi, deci, Hergot alergă personal la arhitect.

Ioanide trecu drumul la Conţescu, pe care-l găsi luîndu-şi temperatura cu termometrul şi notîndu-şi-o grijuliu pe o foaie, în scopul de a informa pe doctor. Avea de cîteva zile o mică stare febrilă, inexplicabilă, fără a se simţi propriu-zis rău, şi era de văzut dacă era vorba de o gripă, o infecţie intestinală sau altceva. Îndată ce scăpa de temperatură, Conţescu avea de gînd să se întoarcă la munte, pentru reluarea lucrărilor. Ioanide îi expuse cazul cu Pica, pe care de altfel Conţescu îl aflase de la Erminia. Geograful ştia unele lucruri şi nu le ascunse. Guvernul hotărîse brusc să extermine cîţiva şefi ai Mişcării, fără a le mai înscena vreun proces, prinzîndu-i prin ascunzătorile lor şi pretextînd rezistenţa. Gavrilcea, ca organizator al tuturor operaţiilor Mişcării, era primul pe listă. (Ioanide fusese prevenit în acest sens şi de Gaittany.) Acuma Conţescu auzise că Gavrilcea fusese împuşcat sau rănit, ceva în orice caz se întîmplase cu el, căci toată lumea şoptea. Conţescu nu spuse mai mult, în parte neştiind,

fiind ocupat cu dosarul bolilor sale şi cu campania sa geologică, în parte dintr-un sentiment de îngrijorare. În numeroasa lui familie unii membri erau amestecaţi în Mişcare. Represaliile guvernamentale puteau să-i atingă într-o măsură, se gîndea Conţescu, ceea ce-l nemulţumea de două ori: întîi fiindcă erau la mijloc persoane din familia sa, al doilea pentru că i-ar fi fost lezată reputaţia. Unde să ceară informaţii? Ioanide se gîndi să meargă la Prefectura poliţiei; îndată îşi aduse aminte de Tudorel. (« Nenorocitul! ») A întreba despre Pica e totuna cu a denunţa pe Doru, întrucît el a condus pe Gavrilcea. Ioanide merse la Gaittany, om, în ciuda superficialităţii, în stare de o solicitudine inepuizabilă, din simplu sentiment de obligaţie. Cînd acesta auzi cine se anunţă, clătină din cap şi zise şi el:

— Nenorocitul!

Era mai bine informat decît toţi, nu totuşi pe deplin. După ştirile lui, Pica fusese împuşcată — împreună cu, sau fără Gavrilcea, bine nu ştia. În momentul cînd arhitectul se prezenta la Casa de artă, toată lumea cunoştea teribilul secret, afară de Ioanide. Greutatea pentru Gaittany era de a înfrunta primul moment.

— Să trăieşti! zise Gaittany întîmpinînd pe Ioanide. (Suprimase hohotele, zîmbind doar echivoc, neştiind dacă arhitectul e informat.)

— A dispărut Pica şi nu pot să-i dau de urmă! intră în chestiune Ioanide.

Gaittany era un om cu educaţie aşa de fixată, încît unele lucruri îi erau imposibile. Niciodată nu comunica el cel dintîi o veste rea altuia, întorcea vorba în aşa chip încît ceilalţi să ghicească şi să spună cuvîntul neplăcut. Şi pentru acest caz Smărăndache avea o anecdotă dialogică. Presupunea că Gaittany fusese însărcinat să comunice cuiva moartea unei fiinţe apropiate.

— Ascultă, Gaittany, ce-i cu unchiul?

— Bine.

— Ce fel de bine? Nu dă nici un semn de viaţă.

— E puţin indispus.

— Eu am aflat că e rău bolnav.

— Nu chiar aşa de rău.

— Dacă moare?

— Oo, încă nu!

— Gaittany, a murit!

— Da, domnule, închipuie-ţi!

Gaittany nu spunea niciodată « nu », spre a nu dezobliga pe cunoscuţi; « da » era singura sa interjecţie. Nu refuza niciodată pe nimeni la primul atac, apoi îi reducea pe toţi, după metoda din anecdota lui Smărăndache. Aşa o păţise Hagienuş, care venise cu o mică urnă grecească spre a o vinde Casei de artă.

— S-a făcut! zise Gaittany luîndu-şi notă în agendă.

— Ce-i cu urna mea? întrebă peste o săptămînă Hagienuş.

— Se face! spuse Gaittany plin de optimism.

La a treia anchetă, Gaittany nu negă, complică numai formalitatea.

— Am supus-o consiliului! Cred că se face.

După aceasta, Gaittany, dînd ochi cu Hagienuş pe cînd ieşea de la Casa de artă, îl salută cu o gingăşie nespusă, făcîndu-i bezele, şi se refugie repede în limuzina sa, de unde continua a trimite saluturi lui Hagienuş, rămas pe peronul Casei de artă.

În fine, după o lună, Hagienuş prinse pe Gaittany.

— Ce este, domnule Gaittany, cu urna mea? Spune-mi drept, să ştiu ce fac. Te pomeneşti că consiliul a refuzat.

Gaittany profită repede de turnura dialogului şi explodă:

— Da, domnule, închipuie-ţi, imbecilii!

Dacă Hagienuş ar fi pus chestiunea altfel, spunînd, de pildă: « Ce zici, o să-mi aprobe consiliul cumpărarea urnei ?», Gaittany, neputînd congenital răspunde « nu », ar fi spus măcar: « Eu aşa cred, sper », şi clarificarea ar fi suferit noi amînări.

Aşadar, Gaittany se găsea în perplexitate faţă de Ioanide, deşi ţinea să-l servească. Deocamdată schiţă un gest de căinare, apoi, ca să cîştige timp, întrebă:

— Cum a dispărut, de unde?

Ioanide îi rezumă povestea, pomeni de Gavrilcea.

— Gavrilcea mi se pare c-a scăpat, zise Gaittany.

Pusă aşa problema, Gaittany deschidea o vagă speranţă, evitînd afirmările sinistre.

— Pe cine să întrebăm? medită el. Hangerliu a plecat la vînătoare. Pe prinţesă, ea are informaţii!

Prinţesa Hangerliu nu vorbea personal niciodată la telefon, delega secretarul; pentru afaceri urgente primea în audienţă. Îi plăcea să se agite. Gaittany puse telefonul în funcţiune, se anunţă şi primi aprobarea de a vedea la două pe prinţesă.

— Perfect, conchise el, am să te ţin la curent.

Gaittany se duse şi află lucruri de aşa natură încît dori să nu le anunţe singur. Trecu deci pe la madam Valsamaky-Farfara şi o rugă să ia contact cu doamna Ioanide, pentru ca amîndouă să vadă pe prinţesa Hangerliu. Se oferi să-i trimită maşina. Gaittany telefonă imediat lui Ioanide acest rezultat al întrevederii sale, rugîndu-l să vestească pe doamna a fi gata cînd va veni madam Valsamaky-Farfara cu maşina. Încolo se mulţumi să adauge că speră în succesul cercetărilor. Scăpase de o penibilă scenă.

Madam Ioanide arătă în aceste împrejurări o faţă nouă a caracterului ei. Revelă o linişte tristă şi decisă, o extraordinară capacitate de a se orienta în mijlocul dezastrului, în timp ce Ioanide, energic în treburile lui, dovedi în nenorocire apatie şi dezgust. De altfel, doamna Ioanide n-ascunse că are presimţirea, certitudinea chiar, că Pica nu mai este în viaţă. Ioanide avusese dreptate, Gavrilcea era un criminal. Prinţesa le primi la ora cinci, în picioare, lîngă un fotoliu larg, pe rotile. Avea înfăţişare de stareţă bătrînă jansenistă, din cauza rochiei largi şi a unui soi de capişon tivit cu alb. Pe piept purta o mare cruce de aur masiv. Singura profanitate o constituia faptul că veşmîntul era violet.

— Dragă doamnă, întîmpină prinţesa pe madam Ioanide, putorile omoară tinereţea rumânească!

Prinţesa proferă această trivialitate cu o mare demnitate, sprijinindu-se cu două degete pe fotoliu, ca într-un tablou reprezentînd o femeie de stat, un fel de Victoria autoritară. Sub rochie i se vedea un pantof comod, cu tocul plat şi aşa de plastic, încît scotea în evidenţă toate bătăturile. În ciuda acestor detalii, Hangerlioaica avea ţinută. Alături de ea şedeau în picioare secretarul — un om între două vîrste — şi un fecior. Secretarul fu invitat să vestească telefonic pe domnul ministru de interne de sosirea iminentă a prinţesei, care luă pe cele două doamne şi porni cu ele în automobil. Doamnei Ioanide nu-i scăpă faptul că prinţesa vorbea aşa ca şi cum Pica ar fi fost moartă. În special o frază o izbi:

— Să vedem unde au aruncat canaliile pe biata fată!

Poate că prinţesa proceda astfel faţă de o femeie ca s-o familiarizeze brusc cu nenorocirea, sau pur şi simplu credea că madam Ioanide e în curent. Ministrul de interne primi pe prinţesă la minister, foarte îndatoritor, apoi ieşi personal din cabinet şi invită pe doamna Ioanide. Se părea că ministrul nu-i prea încîntat de măsurile drastice pe care le luase din ordin superior, că ţinea să se scuze faţă de victime:

— S-a întîmplat o nenorocire, doamnă, de care nu sîntem vinovaţi. O imprudenţă din partea fiicei dumneavoastră.

— Unde este acum?

— Este ... veţi putea-o vedea ...

— Moartă?

— Cred c-aţi fost prevenită ... la Morgă.

Doamna Ioanide nu se pierdu în lamentaţii şi întrebă ce trebuia să facă spre a intra în posesia cadavrului. Ministrul mărturisi că n-ar putea accepta, fiind chiar în interesul familiei să nu se facă scandal, ca înmormîntarea să se oficieze public. Nu admitea decît pe părinţi, iar cu operaţiile înhumării se ocupa ministrul, în cel mai strict secret. A doua zi dimineaţă, puteau veni la Morgă, de unde — cu două maşini — avea să pornească micul convoi. Ministrul dădu doamnei Ioanide un bilet pentru autorităţi şi chemă un funcţionar, pe care în faţa doamnei Ioanide îl însărcină cu executarea cea mai delicată cu putinţă a ordinelor. Prinţesa fu condusă pînă la scară şi ministrul făcu doamnelor o ultimă reverenţă.

Ajunsă acasă, madam Ioanide se aşeză aşa îmbrăcată cum era pe un scaun lîngă biroul lui Ioanide.

— Dragul meu, zise ea simplu, bătînd uşor peste mîna soţului ei, am pierdut pe Pica. Împuşcată.

Ioanide ridică ochii spre ea, fără a spune nimic. O indiferenţă totală îl izbise, iar mîna lui dreaptă desena mecanic pe o foaie de hîrtie un şir de coloane ionice. Madam Ioanide cunoştea bine acest fenomen. Cînd Ioanide era zdrobit sufleteşte pierdea orice interes pentru viaţă, părea de o răceală cinică.

— Nu ne dă voie, adăugă madam Ioanide, decît nouă. Crezi că e necesar să vii?

Ioanide tăgădui din cap şi adause liniştit o arhitravă peste coloane.

— E mai bine aşa, aprobă doamna Ioanide, tu nu suporţi.

Pe masă se afla o fotografie a Pichii, într-o ramă de argint. Ioanide culcă repede la pămînt fotografia, dar după plecarea soţiei sale o ridică din nou şi o privi foarte calm, punînd-o în poziţii cît mai avantajoase.

— Ce frumoasă fată am! repetă arhitectul o exclamaţie veche.

Apoi puse portretul la locul lui, aşa cum fusese înainte, şi începu să se plimbe prin odaie. În minte avea imaginea vie a Pichii, aşa cum o văzuse atunci cînd o lăsase în casa Erminiei. Pica a plecat departe, va sta o lună, un an, doi ani, ca o studentă în străinătate. De ce să strice cu tabloul sinistru al morţii o despărţire amabilă? Sinucigaşii de spirit care se aruncă în mare îşi atîrnă o greutate, ca nu cumva trupul lor să iasă pe mal ca o fantomă hidoasă. Cadavrul descompune amintirea, o desfiinţează, şi Ioanide nu voia să piardă pe Pica. Reaşezîndu-se la masă, făcu pînă noaptea tîrziu fel de fel de jocuri lineare pe foi de hîrtie, într-o distracţie completă. Într-un tîrziu, servitoarea îi puse alături o ceaşcă de ceai, care rămase acolo pînă se răci. După aceea, descoperind-o, Ioanide bău ceaiul rece. La

trei noaptea arhitectul încă mai şedea în faţa biroului, privind fotografia Pichii, cu capul rezemat în palmă. Apoi se duse în odaia lui şi se culcă îmbrăcat.

A doua zi sosiră telegrame de condoleanţe de la Gaittany şi Pomponescu.

Cîteva zile atmosfera casei lui Ioanide fu apăsătoare, apoi atît Ioanide, cît şi madam Ioanide părură mai înviorați, sub imperiul unei voinţe de activitate. Preocuparea, cu totul practică, a doamnei Ioanide, combătînd orice veleitate de reverie tristă, era de a face o poziţie socială legală moartei. Pica fusese înmormîntată în secret şi fără funerariile pe care madam Ioanide le socotea obligatorii pentru cariera din infinit a fetei sale. Dorea deocamdată să-i facă un mormînt confortabil, cu inscripţiile de rigoare, cu candelă şi flori. Pentru madam Ioanide « Fie-i ţărîna uşoară » avea un înţeles literal, gravitaţia pămîntului, rău studiată, o credea penibilă pentru umeri, pentru piept. A călca cu picioarele pe un mormînt i se părea oribil. Madam Ioanide concepea trecerea de la planul istoric la cel transcendental în forma unei metamorfoze lente, o adevărată endosmoză între material şi aerian. Un mort fără o mînă nu putea să capete mînă pe lumea cealaltă. Ca şi vechii greci, madam Ioanide condiţiona integritatea umbrei de colectarea exactă şi după toate datinile a părţilor trupului. Cremaţiunea îi făcea rău. Ideea de a frige un « mort » (nu zicea niciodată « cadavru »), cu fum şi miros de combustie, îi dădea dezgusturi, cenuşa reprezenta pentru ea o substanţă înjosită. Să ţii un om într-un borcan era pentru ea culmea profanării. Mormîntul bine organizat făcea cu putinţă vizitele la date fixe, colocviile mute. Mortul remarca absenţa rudelor, suferea de solitudine. De aceea, madam Ioanide

aştepta o zi cînd Ioanide ar fi avut un aer mai consolat ca să-l îndemne să facă planul unui monument pentru Pica. Ioanide, la rîndul său, ca şi Hamlet, ardea de nevoia de a şti cum a fost omorîtă fata lui. Madam Ioanide nu aflase decît lucruri vagi şi evită pe cît cu putinţă discuţia pe această temă spre a nu-şi mîhni soţul. Un fapt era sigur: Pica plecase cu Gavrilcea şi fusese împuşcată. Dar unde? Din întîmplare, Ioanide se întîlni cu Hagienuş, care luînd o figură lamentabilă se scuză că n-a plătit ceea ce datora. Arhitectul făcu un semn de indiferenţă. Hagienuş nu se socoti disculpat şi continuă:

— A fost piază-rea cavoul, mai bine nu-l vindeam. Nu e vina mea, domnule Ioanide, domnul Saferian ştie toată povestea.

— Care poveste?

— Cum au intrat în cavou cînd au omorît pe biata fata dumitale. De ce a cumpărat cavoul?

— Cine a cumpărat cavoul?

— Păi, domnul Saferian.

Pe Saferian Ioanide îl găsi foarte amărît. Văzînd că are unele informaţii, armeanul nu ascunse nimic din cîte ştia. Îi spuse anume cum Hangerliu îl rugase călduros să cumpere cavoul pe numele lui, oferind îndată o sumă importantă, din care urma să plătească o cotă mai mică lui Hagienuş. (« Aşa e comerţul! ») După aceea îi cerea să dea o autorizaţie în alb de a se folosi cavoul de către altcineva. Hangerliu zise că o rudă a lui cu nume notoriu făcuse un copil nelegitim care murise şi voia să-l îngroape în mod cu totul discret. A-i divulga numele însemna a lua tot sensul acestei combinaţii. Saferian era un excelent om de afaceri şi în acelaşi timp un imaginativ. Basmul îi plăcu, şi a-l refuza pe Hangerliu nu i se părea convenabil. Într-un fel,

ar fi atins şi pe Gaittany. O cunoştea pe madam Valsamaky-Farfara şi ştia că în familiile mari se petrec tot soiul de intrigi. Cu alt obiect ar fi fost mai circumspect, un cavou i se părea a nu avea nimic dubios. Deci acceptă. Cu ocazia morţii Pichii, primi vizita unui agent din partea Siguranţei, care-l descusu asupra cumpărării criptei. Saferian mărturisi o parte din adevăr, afară de amănuntul că fusese vînzare fictivă. Ar fi făcut o impresie de complicitate. Îl luase pentru sine, zise, şi nu putuse refuza un serviciu delicat lui Hangerliu. De altfel, agentul îl crezu, îşi permise numai să-i arate şi lui Saferian, ca să fie mai vigilent altă dată, la ce serveau cavourile. Îi prezentă o hartă sumară a cimitirului Bellu, pe care erau plasate cîteva semne cu roşu în diferite puncte. Erau cavouri cumpărate sau obţinute în felurite chipuri de Mişcare şi care constituiau o adevărată tabără militară. În ele se depozitase arme de provenienţă germană, grenade, chiar două mitraliere. Fuseseră găsite şi lăzi cu pesmet şi conserve, sticle cu coniac, pentru fortificarea fiziologică a unei eventuale trupe. Mausoleul lui Hagienuş-Saferian avea o poziţie centrală în acest dispozitiv, înfăţişa un adevărat post de comandă. Gavrilcea avea cheile tuturor cavourilor şi supraveghea aprovizionarea lor cu armament, instruind elementele capabile să opereze în acel spaţiu. În fiecare cavou erau suficiente lămpi electrice de buzunar cu baterii de schimb. În general, depozitele fuseseră, cu cîteva excepţii, ascunse în cripte, încît un vizitator, grăbit întotdeauna în aceste locuri, n-ar fi bănuit nimic. Atîta material nu putuse intra în cimitir fără complicitatea unor paznici, oricîte subterfugii s-ar fi folosit (sicrie, căruţe cu ghivece de flori). Mai degrabă astfel de transporturi se făceau noaptea, cu ajutorul cuiva dinăuntru şi pe drumuri dosnice. Doi oameni fură dibuiţi ca aparţinînd Mişcării şi concediaţi, o pază severă se institui în cimitir. Saferian mai ştia că Gavrilcea se ascunsese împreună cu Pica în cavoul aşa-zis al său şi că acolo fusese împuşcată fata, în ce anume condiţii nu aflase. Ioanide se duse la cimitir şi merse drept la blestematul cavou, cu frica de a nu da undeva de mormîntul Pichii, a cărui vedere n-o putea încă suporta. De departe cavoul era neschimbat, şi în zăpadă avea o diafanitate remarcabilă. Îngerul de mînă cu madam Hagienuş arăta drumul paradisului. Sabia era numai puţin crestată într-un colţ de un glonte. Uşa cavoului era întredeschisă, şi Ioanide observă şi în metalul ei cîteva găuri de gloanţe. Înăuntru nu se vedea nimic deosebit, ba da, fire de paie, căzute probabil de la o ladă, şi pete foarte absorbite pe dalajul interior. Era sînge închegat, intrat în porii pietrei. Sîngele Pichii. Curentul nemotivat făcu pe Ioanide să privească în sus. În partea din fund a rotondei arhitectul aşezase o fereastră de metal în grile, cu ochiuri de sticlă portocalie, în aşa chip încît lumina soarelui pătrundea cu tonuri de amurg violet. Ochiurile de jos ale reţelei erau sparte, plumbul de ligament cu totul rupt, lăsînd un spaţiu prin care un om se putea foarte bine strecura. Ioanide zări la ieşire pe mormîntul Dolfescu socotelile sale băneşti făcute cu plaivazul.

Unul care trebuie să fi ştiut foarte multe lucruri era fără îndoială Tudorel. Acesta nu spuse nimic, nici nu fu întrebat de Ioanide. Arhitectul trecea privirile asupra lui ca asupra unui obiect neînsufleţit. Nu ura pe Tudorel, simţirea paternă era mai puternică decît judecata. Cînd citise memoriul

cu un sentiment de oroare, fiindcă lui Ioanide îi era cu neputinţă să se transpună într-o atmosferă aşa de improprie respiraţiei lui morale, reţinuse totuşi cu atenţie veşnica paralelă, scandaloasă la prima vedere, între el, Ioanide, şi Tudorel. Îşi zise că, dată fiind ereditatea, trebuia neapărat să existe o similitudine, cu un termen îngrozitor mutilat, şi accentul de sinceritate al lui Tudorel îi aducea aminte de vechile lui exaltări. Însă Tudorel aparţinea, după el, nu mai puţin unei patologii triste, admiţînd că nimic excepţional nu se sustrage unei anumite psihopatii. Tudorel se asemăna, după el, cu dublul doctorului Jekyll, numit *mister* Hyde, dintr-o nuvelă senzaţională de R. L. Stevenson. Doctorul, convins că în el există două entităţi, una bună şi alta rea, luase un medicament cu care izbutise a separa aceste personalităţi. Astfel, în mod normal era umanul doctor Jekyll, iar după administrarea doctoriei devenea criminalul *Mr* Hyde. Tudorel era un homuncul al său probabil, care mocnise în propria sa fiinţă transcendentală şi printr-o demineralizare de substanţe tonice devenise un monstru de nerecunoscut, în care cîteva linii groteşti caricaturizau şi denaturau propria sa formulă biologică. Cu toată această incompatibilitate, arhitectul păstrase o slăbiciune pentru Tudorel, o gingăşie medicală pentru un infirm. La moartea Pichii acest interes dispăru şi, fără a face loc antipatiei, fu înlocuit cu absenţa totală a imaginii lui Tudorel. Ioanide nu considerase niciodată de fapt pe Tudorel singur, ci numai alături de Pica. Tudorel şi Pica înfăţişau laolaltă progenitura lui, şi ce lipsea la unul se completa prin imaginea celuilalt. Chiar cînd Tudorel începuse să-l neliniştească, în figura lui recunoştea mereu ceva din Pica. Acum, că Pica murise, luase cu ea tot ce fusese inteligibil în fratele ei, substanţa comună a celor doi gemeni înrudită cu formula sufletească a lui Ioanide fusese absorbită de umbra Pichii. Tudorel rămăsese fără sînge familial, un străin purtînd juridic numele Ioanide. De unde completa insensibilitate a arhitectului.

Epica probabilă a evenimentului o află Ioanide de la Hangerliu. Acesta exprimă prin Gaittany dorinţa de a face o vizită arhitectului, în scopul de a-i comunica informaţii importante relative la Pica. Ioanide îl primi. Hangerliu era tot aşa de familiar şi neglijent, cu o vizibilă retenţie. Astfel, nu emise niciodată în cursul întrevederii rîsul său idiot, nu se plimbă prin odaie cu mîinile în buzunare, stătu numai foarte desfăşurat pe fotoliu, totuşi nu pînă la prăbuşire, evitînd a-şi expune tălpile, afară de asta, deşi răsturnat pe spate, adoptă o încovoiere a şirii spinării ca sub imperiul unui frig dorsal. Neglijenţa lui părea a unui convalescent, permiţîndu-şi destinderea oaselor şi gîngăvirea alintată. Hangerliu împărtăşi lui Ioanide că Gavrilcea, care izbutise a fugi în străinătate, îi trimisese o lungă scrisoare, narîndu-i cum decursese fuga sa. Întrucît fusese informat de moartea Pichii, simţise un fel de datorie a se scuza faţă de Ioanide, şi în acest scop recurgea la serviciile lui Hangerliu. Acesta, date fiind împrejurările, distrusese scrisoarea, dar avea destulă memorie spre a-i reproduce substanţa. Avînd în vedere că unele acte ale evenimentului nu puteau fi cunoscute nici lui Gavrilcea, reconstituim totul după amănunte culese mai tîrziu.

Aflînd de la prieteni din chiar aparatul de stat că urmărirea, de mult pusă la cale, avea să înceapă în cel mult douăzeci şi patru de ore, Gavrilcea

căută un loc de refugiu. Avea paşapoarte cu scadenţă lungă, vizate de legaţii, însă ştia că trenurile sînt controlate şi că la graniţă se dăduse semnalmentele sale, încît ar fi fost oprit. Refugiul cel mai sigur, provizoriu, erau localurile Legaţiei germane. Folosindu-se îndeosebi de Tudorel, Gavrilcea avu neplăcerea să constate că, într-o aparenţă discretă, intrările acestor localuri erau sever supravegheate. Înainte de a ajunge pe trotuarul respectiv ar fi fost prins şi ridicat ca un simplu răufăcător, fără ca trecătorii să dea importanţă cazului. Fosta Legaţie austriacă fiind într-un centru animat, de unde putea să fugă, Gavrilcea se hazardă în persoană. De la distanţă înţelesese imposibilitatea de a pătrunde înăuntru. Poliţia primise ordine îndrăzneţe. Cu toate că Gavrilcea avea asupra sa cam tot ce-i trebuia în caz de fugă, se gîndi să treacă pe la sediul oficial, socotind că acesta putea fi neglijat în presupunerea că tocmai acolo nu s-ar mai duce Gavrilcea. Tocmai sediul fusese ocupat milităreşte. Astfel, nişte acte false şi cheia de la odaia mobilată a unui prieten, care nu era în Bucureşti şi unde lăsase o uniformă militară, nu-i mai erau la îndemînă. Îmbrăcat militar ar fi putut să scape mult mai uşor de urmărire. După observaţiile lui Tudorel, care asista în permanenţă pe Gavrilcea şi aştepta în cîte un loc dinainte fixat, intrarea Coteşti, intrările vecine şi chiar o casă de peste drum, unde apartamentul din faţă, de la parter, aparţineau acoperit organizaţiei, erau făţiş blocate. Dispersiunea membrilor din cauza afacerii Bogdan împuţinase locurile de refugiu. Un acoperămînt se putea spera la Hangerliu sau la una din numeroasele familii din sfera sa. Hangerliu, primind mai devreme decît toţi instrucţiuni de la prinţesă, plecase la o moşie de munte, să vîneze lupii pe care gerul îi scotea pe drumul satelor. Gavrilcea ştia prea bine că în această fază nici unul din tagma Hangerliu-Gaittany nu s-ar fi încumetat să se compromită iremediabil. Tot ceea ce-şi permiteau să facă şi făceau efectiv era de a protesta în cercurile pe care le frecventau, de a face atmosferă. Gavrilcea avea nevoie numai de un scurt popas, spre a găsi un moment potrivit de fugă. Atunci Tudorel, cu toate recomandările contrare ale lui Ioanide, îi destăinui refugiul Pichii în strada Tritonilor. Mai mult ca sigur, poliţia nu avea în vedere acel loc. Gavrilcea şi Tudorel luară o maşină de piaţă, condusă de fapt de un membru al Mişcării, şi merseră la casa Hergot. În odaia Pichii, aşezîndu-se pe marginea patului şi cerînd informaţii, Gavrilcea ajunse la concluzia că nu putea rămîne acolo fără pericol. În special, auzind că peste drum locuieşte Conţescu, se întunecă la faţă. N-avea, după toate semnele, o bună opinie despre soliditatea morală a Conţeştilor. Strada era apoi aşa de lungă, încît, astupată la capete, făcea fuga imposibilă. Interesul lui Gavrilcea era de a ieşi la barieră, de unde avea itinerariile sale. Pica arăta foarte emoţionată de dramatismul acestei scene, ideea primejdiei şi a sacrificiului o exalta. Întrebă deodată pe Gavrilcea:

— Spune-mi drept că tot ce faci nu e criminal, că nu faci nimic ireparabil!

Gavrilcea ridică uşor din umeri şi arătă spre Tudorel, zîmbind:

— Avem o raţiune superioară!

Atîta linişte fascină pe Pica, îi dădu credinţa inocentă a avea de a face cu un erou, urmărit de societate într-o oarbă neînţelegere. Totdeauna viitorul, cugeta ea într-un amestec tumultuos de gînduri,

îi reabilitează pe astfel de oameni. Datoria unei femei devotate este de a-i apăra, a sta lîngă ei, pînă la ultimul moment.

— Spune-mi încă o dată că faptele tale nu sînt de natură să mă facă să roşesc în faţa tatii!

Gavrilcea nu răspunse verbal, însă, ridicîndu-se aproape grăbit de pe pat, privi cît mai persuasiv la Pica, apoi zise hotărît:

— Plec, nu ne vom revedea curînd.

— Vreau să merg şi eu! spuse Pica.

— E imposibil, nu pot să-mi iau răspunderea.

— Vreau să te conduc pînă unde nu este nici un pericol pentru tine.

— Unde mă duc eu acum, noaptea, nu mă poţi urma.

— Şi unde te duci?

Gavrilcea ezită un moment, apoi răspunse:

— La cimitir.

Pica crezu că Gavrilcea pronunţă o vorbă patetică, sinonimă cu ideea morţii, şi se îngrozi.

— Am crezut că mergi să te ascunzi undeva. Mai bine stai aici.

— Asta şi vreau, la cimitir am o ascunzătoare.

— Merg şi eu! insistă cu încăpăţînare Pica.

Gavrilcea nu voia să piardă vreme cu conversaţia, tovărăşia cu Pica în maşină putea să-i fie un scut. La repezeală hotărî ca Tudorel să meargă acasă. Pica venea cu Gavrilcea pînă la cimitir, apoi se întorcea şi ea, iar pentru eventualitatea unei întîrzieri excesive, Tudorel ştia de unde s-o ia. Deşi relativ tîrziu, cimitirul era deschis, unele persoane ieşind de la o înmormîntare. Gavrilcea luă pe Pica de braţ şi, cu ţinută decisă, păşi calm spre interiorul cimitirului şi ajunse fără accident în faţa cavoului, pe care-l deschise cu cheia chiar faţă de doi trecători grăbiţi, venind de la o înmormîntare. Pătrunzînd înăuntru, Pica avu la început o scuturare de oroare şi întrebă cine era înmormîntat acolo. Gavrilcea o asigură că nimeni şi trase o lespede din faţa unui receptacul, scoţînd dinăuntru un fel de revolver complicat ca o mică mitralieră şi o cutie de gloanţe, apoi un altul mic, umplîndu-şi după aceea buzunarele cu gloanţe din cutii ascunse în receptacul. Pica observă că pe dalajul cavoului era trîntită o ladă de brad lunguiaţă, închisă cu cercuri de fier şi prevăzută cu mînere de frînghie. După ce se alimentă cu gloanţe, Gavrilcea luă pe Pica de braţ.

— Trebuie să te întorci acasă! îi spuse.

Şi-i dădu lămuriri. Aveau să meargă împreună pînă într-un loc al cimitirului, unde Gavrilcea mai avea cheia unui cavou. Pica pleca, iar el aştepta pînă la completa întunecare în celălalt cavou, urmînd să iasă de acolo şi să dispară sub protecţia obscurităţii. Gavrilcea nu voia ca Pica să-l vadă pe unde fuge şi cu cine se întîlneşte eventual, temîndu-se ca nu cumva, arestată, să fie constrînsă a da relaţii. Deschise uşa de fier a cavoului şi privi înaintea lui. Era cinci jumătate, soarele nu apusese încă, şi zăpada reverbera peisajul. La cincizeci de metri în faţa sa, pe o alee paralelă cu aceea pe care se afla cavoul Hagienuş, zări şase agenţi îmbrăcaţi civil (în privinţa identificării organelor poliţieneşti era nu se poate mai expert). Unul din aceştia, văzîndu-l, făcu un semn cu mîna. Gavrilcea închise repede uşa şi privind pe o ferăstruică cu grătar practicată în ea observă că agenţii se dispersau cu intenţia vădită de a învălui cavoul. Nu mai era nimic de făcut, cu Pica nu putea ieşi, era încă lumină spre a tenta o evaziune din cercul agenţilor.

— M-au descoperit! zise Gavrilcea încrețind puțin fruntea, mereu stăpîn pe sine și fără a-și pierde inutil vremea cu o scuză față de Pica.

Trase lada, destul de grea, în dreptul ușii, vorbind în acest timp Pichii. Îi spuse că nu era altă cale, fie că el scăpa, fie că erau prinși împreună, decît să declare că ea venise cu Gavrilcea la cimitir să vadă cavoul construit de tată-său, fără a bănui că însoțitorul e urmărit. După consolidarea ușii, Gavrilcea privi din nou prin ferăstruică. Agenții se apropiaseră în semicerc sub protecția mormintelor, totuși foarte încet, temîndu-se să nu fie atacați. N-aveau o idee precisă în ce condiții se afla Gavrilcea acolo. Spre a-i împiedica să înainteze vertiginos și a le da iluzia unei rezistențe serioase, Gavrilcea trase două gloanțe în direcția lor în aer. Atunci, la regruparea și semnele agenților constată că aceștia nu trecuseră înapoia cavoului ca să-l înconjure complet, deși se vedea că aveau această intenție. Principalul era să fie ținuți pe loc pînă la înnoptare. Gavrilcea îndreptă revolverul spre geamul portocaliu al cavoului opus ușii și trase în el un număr de gloanțe. Sticla pocni și căzu sonor în cioburi pe pavajul circular dinafara monumentului. Chiar și după aceasta, Gavrilcea continuă să tragă pe fereastră. Ținta lui era de a face să se creadă că sînt mai multe persoane care se apără în cavou și mai ales că în alte cavouri existau puncte de atac. Temporar, manevra izbuti, fiindcă agenții, prudenți, nu-și schimbară poziția frontală pe care se consolidară. După cîtva timp începură să tragă în ușă din ce în ce mai întețit, căutînd a se apropia de cavou și a-l încercui. Lui Gavrilcea nu i se păru suficient de întuneric și continuă să tragă alternativ, cînd pe ferestruica ușii, cînd prin structura vitraliului.

Poziția devenea în cele din urmă intenabilă, cînd deodată, independent de gloanțele sale, Gavrilcea auzi două șuierături, urmate la distanță de alte două, și care veneau mai de departe în direcția vitraliului. Trecuseră o parte din agenți de partea cealaltă, pe departe? Lucrul era posibil. Totuși, agenții din apropiere încetară împușcăturile, parcă la fel de surprinși. Gavrilcea sări, urcîndu-se pe mensola constituită de suprafața superioară a criptei, și cu coada revolverului sparse alte ochiuri de vitraliu, rupînd cu mîna plumbul. Nu simți nici o mișcare, nici o împușcătură nu țiui în aer, dovadă că agenții nu-și schimbaseră locurile, în așteptarea unor întăriri. Convingerea lor era că un tovarăș al lui Gavrilcea îi apăra spatele din alt cavou, încît ar fi fost riscat să se așeze între două focuri înainte de a izola perfect cavoul Hagienuș. Gavrilcea chemă în șoaptă pe Pica din obscuritatea în care aceasta ședea, rezemată de zid, într-o emoție mută, greu de clasificat (sentiment greșit de sublimitate? frică?), și întinzîndu-i mîna îi dădu instrucțiuni:

— Stai aici fără să te miști pînă se apropie agenții. Atunci strigă-le să nu tragă. Spune-le că te-am sfătuit sau te-am adus cu sila. La revedere.

Și Gavrilcea sări pe geam. Încă două împușcături se auziră în direcția în care se îndreptă cel urmărit și nici o reacțiune din partea agenților. Trecu un timp, părînd, din lipsa unei unități de măsură, nelimitat, fără nici o schimbare, și, de frig, Pica se zgribuli în mantoul devenit insuficient. Deodată, o fîșie de lumină mișcătoare pătrunse prin orificiul ușii, după aceea alta, în fine, chiar pe fereastră se iviră pete mobile de lumină. Pica privi pe ferăstruica ușii și văzu cîteva mici reflectoare ce îmbrățișau concentric cavoul. Agenții făcuseră rost de

reflectoare electrice cu baterii, pe care le purtau legate cu curele de gît. Între timp, Gavrilcea, păşind cu spinarea încovoiată printre cavourile foarte dese aici, ajutat de întuneric şi zăpada strînsă în mormane, se depărtă considerabil de locul critic, sărind cu prudenţă. Văzu cavoul Hagienuş încercuit de fîşii de lumină şi înţelese că îl credeau înăuntru. Cînd ajunse într-o alee mai largă, auzi numele său rostit de cineva aşezat chiar în poarta unui cavou. Era un paznic aderent al Mişcării, acela care trăsese cu revolverul ca să distragă atenţia agenţilor. Gavrilcea intră după el în cavou. Apoi ieşiră amîndoi şi se înfundară în cimitir. Gavrilcea nu fugi pe drumuri exterioare, cum ne-am închipui, ci reveni, cu ajutorul paznicului, chiar în faţa cimitirului, ca un cetăţean paşnic, şi îmbrăcat în haina lui de piele luă tramvaiul, care îl aduse pînă aproape de centru. De aici luă alt tramvai, cu care merse în direcţia Şoselei Măgurele, făcînd o bună bucată de drum pe jos, pînă ce ajunse pe această şosea la un prieten care avea un fel de cimitir de asemeni, însă de fiare vechi, automobile deteriorate, într-o curte lunguiaţă, aşezată fără vecinătăţi în plin cîmp. Aici dormi Gavrilcea pînă în zorii zilei, cînd cu o maşină veche, condusă de prieten, porni în direcţia Dunării. Pe acest drum avea foarte numeroase posibile ascunzători la aderenţi. Cu ajutorul unuia dintre aceştia Gavrilcea trecu Dunărea în barcă şi ajunse teafăr dincolo şi cu hîrtii în regulă.

La Bellu, constatînd orice încetare a focurilor, agenţii înconjurară cavoul Hagienuş şi traseră două focuri în uşă, spre a vedea dacă se reacţionează. Cum nici o împuşcătură nu urmă, bănuiră că Gavrilcea nu mai are gloanţe, nu fără a păstra precauţie ca nu cumva asediatul să profite de apropiere spre

a deschide focul. Pica mişcă cu dificultate lada din faţa intrării şi deschise uşa, care, zgîriind jos pavajul, scoase o scîrţîitură sonoră. Ameţită de diferenţa optică între întunericul dinăuntru şi benzile oscilante de lumină de afară, precum şi din incapacitatea de a-şi imagina, în ciuda realităţii, o semnificaţie mai gravă a lucrurilor, toată întîmplarea părîndu-i o reprezentaţie inexplicabilă, uită să aplice recomandarea lui Gavrilcea şi să strige. Auzind hîrîitul uşii şi văzînd o umbră care sugera prin contururi mantaua de piele a urmăritului, agenţii traseră cu revolverele, cu atît mai mult cu cît misiunea lor era nu de a prinde pe Gavrilcea, ci de a-l împuşca. Mare le fu surpriza cînd, după o destul de lungă aşteptare, apropiindu-se prudent de locul unde îngerul arăta cu spada spre cer, găsiră trupul neînsufleţit al unei domnişoare, de cea mai bună condiţie după înfăţişare. Consternaţi, traseră corpul în cavou şi căutară un semn de identificare. Fata nu avea poşetă, nimic asupră-i, plecase numai cu mantoul pe ea, în grabă. Cadavrul fu transportat de dimineaţă la Morgă, şi poliţia făcu ipoteze. Siguranţa avea informaţii despre legăturile lui Gavrilcea cu Pica, nu poseda însă fotografia acesteia, de vreme ce Pica nu era pusă personal sub observaţie, întrucît nu era amestecată în Mişcare. Ataşamentul ei, de ordin strict emoţional, era îndreptat numai spre persoana lui Gavrilcea. După cîteva investigaţii simple, identitatea fu stabilită, şi poliţia aşteptă ca familia să se intereseze asupra dispariţiei fetei. Ioanide ştim că nu făcu nimic. Autorităţile nu doreau să se stîrnească scandal în jurul acestui accident neplăcut, care aflîndu-se prin gazete ar fi determinat pe alţi membri periculoşi ai Mişcării să fugă. Instrucţii severe se dădură la frontiere în vederea dibuirii lui Gavrilcea,

totul fu în zadar. Atunci, Siguranța afectă renunțarea la urmărirea insurgenților și se arătă complet pasivă față de aceia pe care îi întîlni în calea ei, răspîndind chiar zvonul unei posibile « împăcări » de natură a scoate la iveală din nou elementele date la fund.

Această politică era cu atît mai motivată cu cît o a doua încercare de lichidare eșuase. Hangerliu fusese și el pus pe lista neagră, ca un om mai periculos în anume fel decît Gavrilcea însuși. E adevărat că Hangerliu nu lua parte direct la organizarea insurecției, dar mobiliza cercurile aristocratice, creînd o rezistență « rumânească », deși de fapt de instigație germană, împotriva regimului. Factorul constituțional, furios că în familiile locale încolțise ideea unei dinastii autohtone și nutrind o neacoperită antipatie față de colțoasa prințesă Hangerliu, un fel de Chiajna rediviva, sugerase suprimarea lui Hangerliu, ca un preaviz pentru aristocrația cu veleități. Aci lovitura, deși motivată, cerea discreție spre a nu indigna cercuri mai largi, interesînd și afinii din străinătate ai lui Hangerliu. A pune agenți pe urma lui Hangerliu nu păru tactic, acesta trebuia să cadă într-un accident. Avîndu-se în vedere obiceiul lui de a merge prin localuri dubioase, fură găsiți provocatori de rixuri. Într-o cîrciumă, un mahalagiu se împinse în prinț, imagină exclamații inexistente din partea acestuia și-l luă de gît, cu intenția precisă de a-l sili să se înfurie și apoi să-l lovească cu un briceag. Agenții ședeau la o parte, gata de a « aresta » pe mahalagiul agresor, căruia i se promisese imediata eliberare pentru caz de legitimă apărare și o substanțială recompensă bănească. Din păcate, Hangerliu unea calmul cu o forță herculeană, foarte bine disimulată în moliciunea gesturilor sale. Cînd individul îl prinse de gît, Hangerliu apucă mîna

ipochimenului și o desprinse, aruncînd-o cu atîta facilitate și comică strîmbătură de compătimire, încît lumea începu să rîdă. Atins în onoarea lui de pungaș, individul se aruncă furios la Hangerliu. Acesta îl pocni cu dosul palmei fără nici o sforțare și îl lăsă lat lîngă masă, după care ispravă ieși din local, nesupărat de nimeni. De atunci însă nu mai frecventă localurile suspecte și alese ca unic loc de întîlnire « Capșa ». Fu descoperit atunci un fost ofițer, șters din controalele armatei pentru fapte pedepsite de codul penal, căruia i se permise a purta uniformă cu condiția să se instaleze la « Capșa » și să caute pricină de duel lui Hangerliu. Ex-ofițerul avea o oarecare ținută, de o aroganță firească, și purta monoclu. El se împinse pe banchetă violent, căutînd a dizloca pe prinț, care îl reîmpinse cu mîna, fără nici o jenă și cu un succes ilariant. Provocatorul se înfurie.

— Este locul meu, zise el; aici stau de obicei.

Hangerliu îi întoarse spatele, indiferent.

— Insulți un ofițer român, ai să-mi dai satisfacție pe calea armelor. Vă rog să-mi spuneți cu cine am onoarea!

Și-i aruncă o carte de vizită. Hangerliu se uită amuzat cînd la pseudoofițer, cînd la cartea de vizită, apoi cu mîna mătură cartonul de pe masă, înfundîndu-se, după obiceiul lui, în speteaza de pluș a banchetei și lăsîndu-se cu picioarele foarte jos, sub masă.

— Cine ești, mă? deveni intenționat trivial provocatorul, spre a nu rata conflictul.

— Sînt prințul Hangerliu, își destăinui prin excepție titlul victima, însă cu intenție glumeață de experiment, lipsită de orice iritație.

— Îți voi trimite martori! strigă falsul ofițer.

— Ce, ești prost? se plictisi Hangerliu. Eu cu tine în duel? Du-te-n...

Și proferă fără jenă o îngrozitoare înjurătură. Cînd rigoarea guvernului luă o față serioasă, Hangerliu pretextă plecarea la vînătoare. Fu urmărit și aici discret, și un individ îmbrăcat țărănește avu misiunea de a lua parte la expedițiile cinegetice și a trimite un glonț greșit. Însă Hangerliu se înconjură numai de oameni de-ai lui, înarmați mereu ca de vînătoare chiar și cînd ședeau în casă, bînd vin fiert și jucînd cărți, refuzînd a accepta în suită persoane neverificate. Individului îi fu cu neputință a se apropia de Hangerliu. E de reținut că în Mișcare Hangerliu avea aderenții lui personali, chiar cînd era vorba de țărani, o bandă proprie, alcătuită din familiari, oameni de curte, țărani cunoscîndu-i familia și care nu mergeau cu adeziunea la Mișcare peste cercul lui Hangerliu. Prințul căpitănea, cum s-ar zice, o mișcare independentă, afiliată oportunist celei generale, gata a se despărți de ea la nevoie și a găsi o altă orientare, la care îl ajutau legăturile lui cu tabăra germanofobă.

Ioanide ascultă totul cu un amestec de tristețe și silă. I se părea o comedie de prost-gust, de resortul romanelor senzaționale celor mai detestabile. Arhitectul avea o concepție sublimată despre viață și refuza din cîmpul realului tenebrosul și absurdul. Nu era « serios », după el, ca cineva să se ascundă în cimitir, iar agenții să deschidă focuri împotriva cavourilor pentru a prinde un șnapan căruia îi intrase în cap să dea o lovitură politică. Moartea Pichii în această împrejurare îi părea ca un final ratat. Alimentat subconștient de alt soi de romantism, perimat în generația lui Tudorel, ar fi preferat ca Pica să se stingă în pat, între crizanteme, răpusă

de o ftizie lentă. Cu toate acestea, tot ce se întîmplase la Bellu fusese adevărat și nicidecum jucat din perversiuni estetice. Romantismul era aspectul exterior involuntar al evenimentelor, decurgînd din hotărîri pozitive și prozaice, ostile oricărei gratuități. Încît Ioanide își puse îndată întrebarea dacă dramatismul senzațional nu-i forma normală a realității, calmul fiind o iluzie a oamenilor abstrași de punctul acut al vieții, prin exces de intelectualitate. În cazul acesta, goana tinerilor după senzaționalul de cea mai infamă calitate reprezenta o izbucnire a vitalității. Sînt generații căzute în paralizie morală din cauza cerebralității (ca generația lui Ioanide) și altele subsecvente, reacționînd brutal contra vieții contemplative, în căutarea « dinamismului », de care vorbea Tudorel. Pragmatismul lui Tudorel era involuntar, rezultat al saturării de emoții interioare a generațiilor trecute.

Ioanide ar fi avut și mai multă materie de reflecție dacă ar fi știut de al treilea eveniment, privind pe Carababă. Cu toate că acesta fu spectaculos și public, avu difuziunea cea mai mică, deoarece nu se bănui un singur moment că substratul său are vreun raport cu politica. Carababă era cotat ca un element foarte periculos prin cruzimea lui și fanatismul cu care căuta emoția tare, justificînd-o prin teoria « teatrului adevărat ». Luase parte cu siguranță la asasinarea lui Dan Bogdan și era spiritul organizator al crimelor printr-un instinct atavic, un sicar gata de operații reci, cu condiția să fie motivate teoretic. Filozofia « omului de Renaștere » circula în mediile pe care le frecventa Carababă, și imaginea unui actor-conspirator-om politic surîdea lui Carababă, în somnurile căruia rolurile jucate îi ieșeau înainte. Nici o discuție, Carababă

era mai periculos decît se închipuia însuşi, de aceea decizia de a-l suprima era, vai, nu se poate mai motivată. Însă de la afacerea Dan Bogdan, din decembrie, actorul care mînca seminţe dispăru fără urme. Căutat prin toate trupele posibile, din Bucureşti şi din provincie, nu se dădu de el. Exact în ziua de Crăciun începură la un teatru din apropierea vechii primării, într-o sală multă vreme părăsită, o serie de reprezentaţii, pentru care se făcu în jurnale o reclamă americană. Intrarea teatrului însăşi era acoperită cu placarde de pînză pe schelet de lemn, pictate cu imagini simbolice din cuprinsul reprezentaţiei. Prima caracteristică a reprezentaţiilor era că în afară de numele întreprinzătorului şi regizorului (destul de cunoscute) nu publicau numele actorilor, dînd a înţelege că personalităţile cele mai de seamă puteau apare la rampă şi că o incitaţie o constituia ghicirea protagoniştilor. De altfel, actorii veneau cu un fel de măşti pe faţă, nu aplicate, ci obţinute printr-o grimă schematică, ce depersonaliza figura, reducînd-o la un simbol. A doua noutate era că se jucau numai piese « negre », adică senzaţionale, fără nume de autor, încercîndu-se a se transpune în teatru procedeele cinematografului. De fapt, ca de obicei, nu era de loc vorba de o invenţie absolută. Asemenea încercări de a cinematiza scena şi a produce un « teatru pur », fără autor, fără personalitate actoricească, « o tăietură în viaţă », « un reportaj », însă propriu-zis din materialul convenţional al literaturii misterioase din deceniile trecute, se făcuse în străinătate. Justificarea estetică aparţinea propagandei, în realitate direcţia teatrului voia să forţeze publicul să treacă într-un cartier puţin frecventat de amatorii de teatru, deşi nu prea depărtat de centru. Prima piesă fu *Ucisă de vampiri*,

imitaţie a unui film german, care avu suficient succes, fără persistenţă. A doua piesă însă, intitulată *Banditul care n-a cunoscut femeia*, făcu săli pline aproape o lună jumătate. Titlul fusese luat la întîmplare, după un roman obscur dintr-o colecţie populară, *Le bandit vierge*, iar piesa, combinată din imaginaţie de un grup de actori-scriitori. Teatrul avea de gînd să monteze o a treia piesă, *Viaţa eroică a banditului Tunsu*, dezgropînd o piesă din repertoriul vechilor trupe din epoca Millo-Pascaly. Dar atunci trupa se dizolvă brusc şi aparent fără motiv, dat fiind succesul. Adăugăm, ca un amănunt, că la prima reprezentaţie apăruse, negrimat, în figuraţie, un actor de comedie foarte popular şi că în sală fuseseră semnalaţi numeroşi intelectuali, printre care şi Gaittany. Intriga din *Banditul care n-a cunoscut femeia* era dintre cele mai simple. Actul întîi se începea astfel : Banda X îşi alege solemn un nou şef în locul celui vechi, justiţiat chiar de ea pentru infidelitate din cauza unei femei. Banda ajunsese la concluzia misogină că un şef sensibil la graţiile femeii nu-şi poate îndeplini datoriile sale de criminal pînă la capăt, de aceea luase hotărîrea a ridica la rangul de căpetenie pe Jack, un bandit în plină bărbăţie, care se dovedise a nu fi cunoscut femeia pînă atunci. Jack avea repulsie de femeie şi de dragoste în general, era virgin ca un ascet, un adevărat călugăr devotat unei comunităţi de apaşi. Banda avea legislaţia şi ceremonialul său, credea, într-un cuvînt, într-o religie neagră, şi scena de debut era impresionantă (în concepţia regiei). Scena făcea un corp unic cu sala, care era decorată ca o vastă pivniţă cu pereţi de piatră şi cu răsuflători. Scena înfăţişa doar un promontoriu al sălii, ridicat pe cîteva trepte de scîndură, şi pe ea, în faţa unei

mese acoperite cu pînză neagră, împodobită cu un craniu, un pumnal înfipt și un lampadar, avea să depună jurămîntul noul șef. Însă bandiții nu veneau din culise, ci, aplicîndu-se un procedeu de teatru de revistă și de circ, convoiul sosea de la intrare și, luminat de un reflector, se îndrepta în șiruri de cîte doi spre scenă, pe care se urca, așezîndu-se în jurul ei. Bandiții purtau cagule negre găurite la ochi. Pe scenă, în anume momente ale piesei, își lăsau pe spate gluga, păstrînd totuși mereu cîte-o mască pe față. Pe placardele de afară erau pictați bandiții în cagule, ceea ce atrăgea pe copii. Aceștia se aflau în culmea emoției cînd vedeau trecînd pe lîngă ei convoiul. Cronicarii mobilizați ai spectacolului făceau și aici o teorie. Separarea completă a scenei de public petrecută de vreo două secole falsificase teatrul. Înainte, publicul spectator ocupa scaune chiar pe scenă, piesa desfășurîndu-se în imediata contingență. Iluzia de asistare la viață era mult mai mare. În decursul acțiunii, Jack (așa-i zicea șefului) conducea în sediul din pivniță o femeie de lume îmbrăcată în rochie de seară și cu gîtul plin de bijuterii. Femeia era însoțită de un bărbat în frac. Amîndoi fuseseră confiscați într-o lovitură, iar bărbatul, adus anume pentru fixarea sumei de răscumpărare. Jack smulgea bijuteriile de la gîtul femeii, lua ceasul și banii bărbatului și-l scotea pe acesta din urmă legat la ochi afară, după ce i se spusese unde să depună suma. La întoarcerea în subterană, urma o convorbire de « concepții » între femeie și Jack. Femeia susținea banditului că făcuse o proastă afacere, deoarece bărbatul ei nu va aduce suma. El o luase numai din vanitate și pentru avere, în vreme ce ea stima bărbații viteji, capabili de a săvîrși pentru ea o faptă afară din

comun. De aceea căsătoria între ei nu se consumase și ea era ca și înainte de nuntă. În momentul loviturii avusese o speranță nebună. Soțul ei ar fi izbit pe bandit, ar fi încercat o împotrivire oricît de modestă. Riscurile erau mult diminuate prin faptul că ea avea în poșetă un revolver, de care s-ar fi slujit dacă ar fi văzut pe soț într-o nobilă primejdie. Dar acesta nu făcuse nimic. Ca o dovadă, femeia scotea din poșetă un mic revolver sidefat și-l punea pe masă în fața lui Jack, demonstrînd după aceea o admirație neacoperită față de bandit, în jurul gîtului căruia își încolăcea brațele. Îi dădea mai mult decît bijuteriile, îi oferea ființa sa, pedepsind în acest fel și pe soț, care n-ar fi putut niciodată mărturisi accidentul fără a deveni ridicul. Dar mirare! Jack smulge mîinile damei în rochie de seară, declară că el însuși e cast și nu înțelege să sucombe în fața unei femei. A da lovituri, acesta e « idealul » vieții lui. Se presupunea că femeia ședea în pivniță cu Jack multe ore din noapte, în așteptarea veștilor de la soț (piesa n-avea decît un decor pentru toate actele). Între timp, soțul avar se ducea la poliție, de la care afla că atacatorul nu putea fi decît Jack, omul care n-a cunoscut femeia și pe care banda l-ar pedepsi cu moartea dacă ar părăsi starea de castitate. Atunci, în loc de a cere arestarea imediată, lucru de altminteri greu, soțul se prefăcea a accepta să depună suma și se întîlnea cu omul propus de Jack pentru legătură, căruia însă îi solicita o întrevedere cu alți membri ai bandei, în scopul de a le preda răscumpărarea și a le face o destăinuire importantă. Acceptîndu-i-se întrevederea, bărbatul declara că Jack întreținea relații de dragoste cu soția sa. De aci indignare printre bandiți. În fundul sălii spectacolului se auzea un

zgomot, lumea întorcea capetele, şi unii strigau: « Linişte! », însă un reflector descoperea locul. Acolo, soţul, în frac, înconjurat de cîţiva bandiţi mascaţi, arăta cu mîna spre scenă, unde Jack, în fine biruit de graţiile caste ale femeii, capitula într-o îmbrăţişare. « Trădare! » strigau bandiţii din fundul sălii, iar soţia ţipa de pe scenă la soţul ei: « Canalie! » Cortina cădea, şi urma ultimul act, al judecăţii. Acum, din fundul sălii, iluminaţi de reflector, soseau din nou în convoi bandiţii cu cagule, avînd în mijlocul lor pe Jack, numai mascat şi în jachetă. Jack era dus pe scenă şi aşezat în mijlocul ei. În dreapta şi în stînga, în două sferturi de cerc, şedeau bandiţii în picioare. Urmau un interogatoriu, un verdict şi execuţia imediată, de faţă fiind mereu femeia în rochie de seară. Jack era condus la fundal, unde se presuma a fi un zid, iar bandiţii, întorcînd spatele spre public, trăgeau cu revolverele în el, în ţipătul de disperare al femeii. Cortina cădea. Prostii, fireşte, care plăceau unui public educat în lectura unor cărţi ca *Le mystère de Cloomber* de A. Conan Doyle sau *Souvenirs d'un gangster* de Ferri Pisani.

În căutarea lui Carababă, Siguranţa folosi luminile unui agent secret provenit din corpul actorilor, un ratat ca şi Carababă, voind a forţa destinul. Era foarte simplu a cerceta componenţa trupelor, autoritatea nu voia totuşi să facă zarvă. S-ar fi aflat numaidecît în lumea actoricească, plină de suspecţi, şi Carababă ar fi avut timp să se ascundă. Esenţialul era de a-l identifica. Agentul priceput în materie de teatru mirosi de la început în înscenarea stridentă şi pretenţia de a da iluzia vieţii filozofia teatrală a lui Carababă. Începu deci să frecventeze teatrul. Dintre toţi interpreţii, atenţia lui căzu asupra lui Jack. Deşi grimat, aproape vopsit pe faţă şi mascat,

nu-şi putea ascunde înălţimea şi nici glasul. Vocea în special îl izbi pe agent, un ton sepulcral, propriu macedoneanului, cu care-şi falsifica glasul normal. Totodată, Jack avea un rictus al buzei asemănător şi acesta cu un tic al lui Carababă, cauzat de obiceiul de a despica şi a scuipa seminţe. Agentul venind şi pîndind în nenumărate rînduri, ajutat de alţi agenţi, crezu a constata că în timp ce toţi actorii părăseau după reprezentaţie localul, unul singur, cel mai înalt, identificabil cu Jack, nu ieşea, indiciu că şedea ascuns înăuntru. După un control mai amănunţit al impresiilor, agentul se consolidă în opinia că Jack este Carababă, refugiat în teatru în vreun colţ al vechiului imobil. Investigaţiile sale nu fură extinse asupra existenţei între spectacole a actorului, din teamă să nu dea de bănuit. Pentru operaţia gravă cu care era autorizat de Siguranţă îi trebuiau agentului dovezi că nu se înşela asupra persoanei lui Jack. Intrarea în sală în scenele forte o făceau actorii cu cagulă prin vestibulul unde era casieria. Uşierii, ajutaţi de un sergent, apărau uşile de curioşi. Agentul văzu pe Jack în aşteptarea momentului de a intra în sală, rezemîndu-se de un perete al vestibulului pe care era o placardă cu şiruri de inscripţii vopsite şi constată că creştetul actorului ajungea exact la baza de jos a unui şir. Imediat ce trupa intră, făcu un semn cu creionul. A doua zi măsură cu sfoară distanţa de la duşumea la semn şi constată remăsurînd sfoara cu metrul că Jack avea înălţimea 1,74, exact cît arăta fişa de la poliţie a lui Carababă, care avea cazier. Pe cînd actorii erau în scenă, agentul pătrunse în cabina lui Jack, dibuită dinainte, şi căută prin ea. Nu găsi nimic afară de coji de seminţe de floarea-soarelui pe jos, şi după toate indiciile actorul venea de-a gata îmbrăcat

pentru scenă din altă parte, mulţumindu-se numai a se grima în cabina destul de mizerabilă. Actorul se farda singur şi fiind slab şi scobit în obraji uza de ruj gras de buze, pe care-l întindea cu degetul. Acest mod de a se sublinia îl transfigura complet pe scenă. Agentul descoperi pe masă lîngă tubul de ruj un jurnal mototolit, pe care în grabă Jack îşi ştersese degetele de roşeaţa grasă, lăsîndu-şi amprentele digitale. La examenul de la Siguranţă se constată că amprentele erau ale lui Carababă. Certitudinea fusese cîştigată. Agentul îşi alese un tovarăş, pe care-l instrui suficient, ducîndu-l la două reprezentaţii consecutive, şi, luînd măsuri pentru orice eventualitate, fixă data execuţiei şi toate amănuntele pătrunderii pe locul de acţiune, pe care le lăsăm la o parte. Era cam a patruzeci şi cincea reprezentaţie, şi sala era plină ca şi la început. Piesa se juca mecanic, fiindcă actorii îşi ştiau rolurile pe dinafară, şi la nevoie improvizau ca în *commedia dell'arte*. Tocmai aceste abateri parodice de la text constituiau atracţia piesei, şi unii veniră de două ori ca să guste diferenţele. În acea zi, prin voia soartei, finală, reprezentaţia se deschise ca de obicei, Jack intră pe scenă din sală însoţit de convoiul de cagularzi şi fu învestit pe scenă şeful bandei. Nimeni nu observă din personalul teatrului, în toiul reprezentaţiei, că numărul cagularzilor sporise cu doi faţă de ziua anterioară. Urmă actul în care Jack venea cu perechea capturată. Soţul era expediat, rămînea banditul cu femeia. Aceasta îmbrăţişa pe Jack, care o respingea în stil apaş:

— Nu-ţi plac, se mira femeia, iată un lucru inedit pentru mine. Totdeauna am avut impresia că banditii sînt fascinaţi de femeile de lume. Nu sînt frumoasă?

— Un altul în locul meu ar spune că eşti superbă.

— De ce un altul?

— Fiindcă pe mine femeia nu mă interesează.

— Ai avut poate dezamăgiri, ai fost trădat.

— Nu!

— Ceea ce spui e absurd. Poate n-ai găsit femeia visată de tine.

— Nicidecum. Am găsit de atîtea ori femei care-mi plăceau şi care nu mi-ar fi rezistat. Tu însuţi îmi placi mai mult decît altele.

— În fine, retragi insulta. Atunci, pentru ce mă respingi?

— Tocmai fiindcă îmi placi!

— Nu mă aşteptam să dau peste un bandit filozof, profesînd paradoxuri.

— Nu e nici un paradox. Ca bărbat integral nu pot fi decît idealist, adică orientat spre o ţintă.

— Interesant! Şi care este idealul tău în viaţă?

— Să fiu un bandit pur, tot aşa de perfect în arta mea ca un războinic sau ca un savant. Vreau să comit cele mai subtile lovituri, să comand banda mea cu măiestria unui general ilustru şi să pier pe cîmpul de bătaie, după ce-mi voi scrie memoriile.

— Asta nu te împiedică să iubeşti.

— Ba da! Idealul înseamnă renunţare. Un călugăr n-ar gusta emoţiile ascetismului dacă n-ar măsura imensitatea pierderilor. Chilia lui nu-i atrăgătoare decît fiindcă e amară. Un om cast, fără revolte ale cărnii, e un eunuc, iar eu nu sînt un astfel de infirm.

— Eşti oare cast?

— Da, pînă acum n-am cunoscut femeia. În ziua cînd am cunoscut o ispită puternică, am intrat într-o biserică, şi acolo m-am jurat să renunţ la dragoste.

— Ce ciudat! Cînd am plecat în oraş cu soţul meu nu mi-am închipuit că o să am o noapte aşa

de originală. Nici nu știi ce aproape ești de mine!

— Dai și tu lovituri?

— Nu asta; și eu sînt castă, din cauză că n-accept pe soțul meu înainte de a-și îndeplini promisiunea.

— Vrei să mă distrezi. În fine, vorbește, ce promisiune?

— I-am cerut să devină un veritabil bărbat, un om capabil de a fi scutul unei femei. Dacă nu erai tu astă-seară, aș fi pus eu însumi pe cineva să-l atace, ca să văd ce face. Cînd m-aduceai aici, singura mea preocupare era să văd ce atitudine ia, eram gata să-l apăr în cazul cînd ar fi fost în primejdie. Uite revolverul cu care te-aș fi împușcat. Zadarnic! Soțul meu suferă de anemie morală, m-a luat pentru bani. S-a dus să aducă răscumpărarea, pentru că e din banii mei. Eu însă mă tem că nu va aduce banii. Dispariția mea îi convine. Dacă nu mă iubești, putem fi prieteni, doi oameni care n-au cunoscut dragostea. La nevoie, nereclamată de nimeni, voi fi nevoită a cere loc în banda ta. M-ai primi?

— Ar fi greu. Legea noastră nu admite femei.

Cam astfel era dialogul, din care am citat numai spre a se stabili contrastul între accidentul serios, cu consecințe aproape istorice, care era pe cale a se întîmpla și stupiditatea unui text de melodramă de cartier. Actorii jucau cu patos, savurați de copiii din sală. Veni și momentul în care soțul arată din fundul sălii pe Jack îmbrățișat cu nevastă-sa. Apoi urmă actul final. Cagularzii erau strînși în vestibul și preocupați a termina piesa, fiindcă afară începuse să ningă. Se interesau între ei dacă are vreunul vehicule la dispoziție. Plutonul banditilor negri, cu Jack la mijloc, străbătu sala, se urcă pe scenă, și

procesul începu, figuranții fiind așezați după tipic, cu spatele spre public.

— Jack, recunoști că ai călcat jurămîntul de a fi cast?

— Recunosc, femeia m-a învins.

— Ai ceva de spus în apărarea ta?

— Nimic. E adevărat că nu mi-am pierdut castitatea fizică, am pierdut-o însă pe cea morală. Dacă aș trăi, nimic nu m-ar putea despărți de această femeie. Sînt vinovat.

— Tribunalul te condamnă la moarte imediată.

Mașinal, unul din figuranți conduse pe Jack la zidul din fund, cagularzii ridicară revolverele cu gîndul de a fugi cît mai repede, după spectacol, în căutarea de trăsură ori tramvai, armele pocniră (de fapt zgomotele erau produse din culise), și Jack căzu încet, molatic, cu un realism extraordinar, întinzîndu-se la pămînt tardiv și într-o rînă, altfel decît în modul teatral pe care îl uzase pînă atunci.

— A studiat rolul grozav, șopti unul din figuranți.

Femeia strigă după text « Jack! Jack! », și cortina căzu în aplauzele furtunoase. Dar deodată se auziră de dindărătul ei alte țipete ale actriței, și cortina nu se mai ridică. Unii din spectatori se opriră cam mirați, majoritatea însă nu dădu nici o atenție, repezindu-se spre garderobă. Pe scenă, Carababă zăcea mort de-a binelea, împușcat. Agentul provenit din cabotinaj și tovarășul său, intrați în plus în figurația cagularzilor, trăseseră, ca în *Tosca*, gloanțe adevărate. Carababă își atinsese ținta vieții sale: « jucase teatru adevărat ».

Ioanide concepu o antipatie specială împotriva lui Tudorel, aflînd că el fusese acela care adusese pe Gavrilcea în casa Hergot. Fără această imprudență, Pica ar fi fost salvată. Toate tiradele doctrinale,

citite de arhitect în memorialul lui Tudorel şi care-i atrăsese atenţia la lectură, îi apărură acum ca mizerii ale unei minţi hrănite cu literatură proastă şi pervertită în medii suspecte. Mania aceasta a lui Tudorel de a face pe tenebrosul îl oripila. Cu toate întîmplările grave (asasinarea lui Dan Bogdan, moartea Pichii), lui Ioanide nu-i intra în cap că purtarea fiului său avea o latură serioasă, deşi reprobabilă. Nu vedea decît ridiculul, grotescul şi se gîndea să interneze pe Doru într-o casă de corecţie. De aceea, înregistră întunecat tîrcoalele pe care de la o vreme Tudorel le dădea prin birou, unde se prefăcea că scoate o carte din raft atunci cînd era surprins. Tudorel căuta caietul pe care-l împrumutase Pichii, compromiţător pentru el, deocamdată. Împrejurările făcuseră ca memoriul să rămînă încă la Ioanide, în vreme ce Tudorel îl credea la Pica. După scotocirea prin odaia Pichii de acasă şi ancheta la Hergoţi, Tudorel constată dispariţia caietului. Să întrebe de-a dreptul pe Ioanide nu îndrăznea. Bănui că Pica ar fi predat caietul tatălui său şi încercă să caute în sertarele mesei de scris. Din nefericire, Ioanide nu mai ieşea aproape de loc din casă, absorbit în triste meditaţii şi în planuri pentru campania viitoare. Totuşi, cînd într-o după-amiază Tudorel crezu că tată-său dormea în odaia sa, trase sertarele şi izbuti să găsească memoriul aruncat chiar la suprafaţa unei cutii. Faptul de a afla etichetele intacte îl linişti. Tată-său, socotea el, nu citise memoriul. Tocmai împingea la loc sertarul, cînd Ioanide apăru ameninţător înaintea lui.

— Ce manevrezi aici? spuse el neobişnuit de aspru. Îţi continui exerciţiile de răufăcător? Ce-i cu acest caiet? Dă-l încoace!

— Este caietul meu! îndrăzni a riposta Tudorel cu oarecare accent de demnitate jignită.

— Nimic nu mai e al tău aici, domnule ministru de externe! strigă Ioanide exasperat, pălmuind pe Tudorel.

Acesta, palid, se retrase înapoi fără nici un cuvînt şi dispăru umil pe uşa sufrageriei, iar Ioanide zvîrli caietul în soba plină de jăratec.

Pentru cele trei zile dramatice în care Pica fugise cu Gavrilcea şi fusese împuşcată în uşa cavoului, jurnalul lui Hergot avea numai această notaţie: « Plesnit toate coardele de la violoncel ».

XXI

La începutul lunii aprilie, nu mult după ocuparea Cehoslovaciei şi a Memelului, Pomponescu fu cooptat în guvern, cu portofoliul Lucrărilor Publice. Cu tot secretul în care decurse preliminariile acestei operaţii, Gaittany fu avizat la timp, şi cu cîteva ore înainte ca Pomponescu să depună jurămîntul se prezentă în superbul său automobil în faţa locuinţei ministrului. Intenţia lui era de a lăsa doar cartea sa de vizită, însă Pomponescu îl zărise de la geam şi, amabil, îl întîmpinase chiar din anticameră, goală la acea oră, şi-l conduse în birou.

— Domnule ministru, să trăiţi! îl salută Gaittany, superlativ în vorbe şi în gesturi, aparent servil, în fond păstrînd deplină independenţă în complimentele sale onctuoase.

Pomponescu spuse din mişcarea mîinilor că totul e zădărnicie, apoi voi să afle opinia lui Gaittany.

— Crezi c-am făcut bine?

Pentru întîia dată Pomponescu punea o astfel de întrebare, ce părea sinceră, judecînd după încruntarea ochilor săi. Lui Gaittany, profesorul de beton armat i se păru cam alterat la faţă, îmbătrînit. El, care nu-şi putea închipui respingerea unei mari demnităţi publice, exprimă un reproş zîmbitor:

— Ce vorbiţi?! Aţi făcut foarte bine, era nevoie de un om de prestigiu.

Pomponescu surîse, încîntat o secundă, apoi, ca soarele scăpat o clipă dintr-o năvală de nori şi reînghiţit, se întunecă.

— Am fost solicitat de sus, nu puteam să refuz. Încep acum mizeriile meseriei.

Gaittany găsi de cuviinţă să se retragă, şi Pomponescu îl conduse iarăşi pînă la uşă, manifestîndu-şi la despărţire dorinţa de a lua încă o dată masa cu prietenii săi.

— O idee admirabilă, zise Gaittany, e-n regulă, domnule ministru!

Cînd Gaittany se întinse voluptuos în cupeul maşinii, ministrul, care-l privea de pe fereastră, remarcă cu o secretă invidie aerul de siguranţă de sine şi de mulţumire al lui Gaittany. Avu probabil un proces sufletesc identic cu al unui domn fanariot, improvizat şi fără legături cu ţara, în faţa umilinţelor prefăcute ale boierimii autohtone, intrigantă şi în fond sigură de sine. Pomponescu nu putea să pătrundă în cercurile pe care le frecventa Gaittany, inel al unei forţe oculte ce determinase probabil şi chemarea sa în minister. Şi într-adevăr, Gaittany nu fusese străin de acest eveniment. Înainte de a se face un demers direct asupra lui Pomponescu, se încercase o tatonare indirectă prin Gaittany, negociator prin excelenţă. Acesta intui că madam

Pomponescu era factorul determinant şi, profitînd de faptul că Smărăndăchioaia o frecventa, aruncă un prim mesagiu. Primind ştiri favorabile, trimise pe madam Valsamaky-Farfara cu misiunea specială de a vesti că, în caz de acceptare, Pomponescu ar primi o vizită oficioasă. Abia în acel stadiu al convorbirilor, Gaittany telefonă doamnei Pomponescu şi o încredinţă că avea într-adevăr însărcinarea de a ancheta dispoziţiile ministeriabilului. Cele două Pomponeşti convocară deci pe Pomponescu.

— Ascultă, Jean, deschise focul madam Pomponescu-consoarta, pînă cînd ai să stai la o parte? De ce nu intri în minister, unde e locul tău?

— Ca să intru, o ironiză amabil Pomponescu, trebuie întîi de toate să fiu chemat. N-am mai primit nici o sugestie.

— Ştiind că ai refuzat o dată, se jenează să te invite direct. Am informaţii precise că ar fi bucuroşi să spui un cuvînt.

— De oameni ca tine, declară sentenţios madam Pomponescu, ţara are oricînd nevoie.

De fapt, madam Pomponescu-mamă era încredinţată de valoarea extraordinară a fiului ei şi vorbise aşa din cea mai pură ingenuitate.

Pomponescu n-avea inteligenţă politică, totuşi, natura evenimentelor îi indica delicateţa răspunderii în acel moment:

— Vremurile sînt neclare, nu se poate şti cît de solid este guvernul.

— Jean, îi imputǎ madam Pomponescu-consoarta, au să-ţi ia toţi înainte!

— N-am mai pomenit, se supără madam Pomponescu-mamă, exprimînd un sentiment nu se poate mai sincer, ca un om să refuze a fi ministru.

Pe Pomponescu, faptul de a fi solicitat, fie şi numai de familie, îl măgulea, funcţia însăşi îi producea unele suspiciuni. La drept vorbind, bănuise că se va încerca un nou demers pe lîngă el, din felurite zvonuri aruncate în oraş, dar mai ales dintr-o întîmplare, pe care n-o povestise soţiei şi mamei sale. În ziua antecedentă se oprise în faţa casei un tînăr, pe care îl bănui, cu dreptate, de a fi Tudorel Ioanide. Acesta scoase un plic din buzunar şi, fără nici o sfială, deşi părea că observase a fi privit de la fereastră, îl lăsase în cutia de scrisori de la poartă, întîrziind ostentativ depunerea scrisorii, parcă în semn de luare-aminte. Apoi plecase foarte calm, fără nici o teamă de a fi identificat. Pomponescu trimise subreta să-i aducă plicul, de cea mai bună calitate. În el se afla un carton pe care era bătută la maşină următoarea ameninţare:

« Te prevenim că dacă primeşti să intri în ministerul efemer al schingiuitorilor vei primi o pedeapsă exemplară, unica pe care o aplicăm trădătorilor. »

Pomponescu, cu tot aspectul său atletic, crescut în vată, simţi un fior neplăcut. Brutalităţile verbale şi fizice îl indispuneau, fiind un om adaptabil numai intrigilor nepericuloase şi în limbaj diplomatic. Fu încredinţat că intimidarea nu era o farsă, deoarece primise mai înainte vizita personală a lui Gavrilcea. Acesta îi declarase că, avînd în vedere atitudinea pe care o avusese în procesul de la Piteşti, Mişcarea îi rezerva un loc important într-un viitor apropiat, dar totodată ar fi înregistrat cu neplăcere şi ar fi sancţionat o pactizare cu actualul regim. Preavizul avusese efect, şi Pomponescu, prudent, se abţinuse, spre a vedea cum se desfăşură evenimentele. Ultimele măsuri severe, deşi precare, pentru că nici unul din conducătorii conspiraţiei nu fusese atins, iar organizatorul pe teren, Gavrilcea, scăpase, creă lui Pomponescu un scurt optimism, repede atenuat de tonul presei în serviciul cauzei insurecţionale, cu prilejul evenimentelor din nord-vestul Europei. După toate probabilităţile, Gavrilcea transmisese din străinătate un cuvînt de ordine, iar Tudorel avusese plăcerea de a-l depune personal.

— Mi s-a spus, forţă nota madam Pomponescu, că dacă nu consimţi tu, vor chema pe Ioanide!

— Ce grozăvie! se cutremură madam Pomponescu-mamă. Un oarecine de pe stradă!

Pomponescu se schimbă la faţă, fiindcă această ipoteză i se părea posibilă. Dacă Ioanide ar fi fost de faţă la dialog, cu toată supărarea lui, ar fi rîs. El, ministru! Nu ştia precis nici măcar cine este şeful departamentului de care depindea ca profesor. Şi cu toate astea, afirmaţia doamnei Pomponescu nu era complet lipsită de temei, o vorbă vagă ajunsese şi la urechile lui Pomponescu. În urma pierderii Pichii, Mişcarea emisese ideea de a răsplăti pe Ioanide, făcîndu-l ministru al Lucrărilor Publice, cu convingerea că acesta în faţa evenimentelor demonstrative ar accepta. Tatăl care dăduse doi fii Mişcării primea astfel o justă recompensă. Tudorel înregistră această hotărîre cu satisfacţie şi trebuie îndată adăugat că palma pe care i-o administrase Ioanide nu-i alterase admiraţia pentru tatăl său, considerînd-o ca o umilinţă meritată pentru felul imprudent cu care expusese viaţa Pichii. Ura lui Ioanide împotriva bandei lui Tudorel, cum o numea, era aşa de impetuoasă, încît de ar fi auzit de asemenea comedie, după el, ar mai fi aplicat o palmă « domnului ministru de externe ». Paradoxul era că Ioanide

căpătase simpatii, de care habar n-avea, în rîndurile « bandei » şi totodată se bucura de buna dispoziţie a tinerimii adverse Mişcării, ca victimă inocentă a ei. Astfel, în vreme ce Dan Bogdan recoltase antipatia ambelor tabere, din stîngăcie, Ioanide, fără să ştie, devenise idol al amîndurora. Cînd deci Pomponescu auzi cuvintele soţiei sale, crezu cu tot dinadinsul într-o manevră malignă a arhitectului, spre a-l diminua. Era imposibil ca Ioanide să nu fie complice cu Tudorel. Un infam ambiţios, lucrînd pe două fronturi. Îl ameninţa acum cu sancţiuni, spre a-l intimida şi a-i sufla ministerul. (Exact în acest moment, Ioanide, cu cîinele Ştolţ pe birou, studia, pe fotografii, mormintele de pe Via Appia, în căutarea unei idei de monument pentru Pica. Nu mai urmărea iarăşi întîmplările politice şi nu ştia unde se află Memel.)

— Dacă primesc o sugestie, zise Pomponescu întunecat, voi aviza!

— Vei primi, fii sigur! se bucură madam Pomponescu.

— Oameni ca tine nu se găsesc pe drumuri! adăugă cu imperturbabila ei grandomanie madam Pomponescu-mamă.

Madam Pomponescu, spre a-şi decide soţul, comunică lui Gaittany că Pomponescu acceptă, şi acesta, transmiţînd locului în drept misiva, provocă intervenţia oficială. Directorul de cabinet al lui Pomponescu rămînea cel indicat înainte, rudă cu Gaittany, care mai poseda în minister un număr de cunoştinţe, printre care un funcţionar superior, inginer, de asemeni rudă. Gaittany era în anume privinţă mai tare în minister decît titularul însuşi.

În după-amiaza zilei în care depuse jurămîntul, apucat de o criză de boemă, Pomponescu se plimbă

la Şosea cu soţii Smărăndache şi cu directorul de cabinet, binevoind a se aşeza cu ei pe scaune şi a plăti personal supraveghetoarei gologanii pentru toate locurile. Nu vorbi nimic despre treburile publice, şi în general, din ziua intrării în minister, Pomponescu îşi dedică mintea şi conversaţia numai gratuităţilor. Cu privire la Arcul de triumf, Pomponescu dezvălui că făcuse şi el mai multe proiecte şi că renunţase a candida direct, întrucît era atunci ministru. Totuşi, se luase ca punct de plecare unul din proiectele sale. Acum vedea lucrurile altfel, concepea monumentul mai autohton, eliberat de obsesia Arcului de l'Etoile de la Paris. Dacă va avea cîndva răgaz, va revedea planurile. Pomponescu se entuziasmă de nişte copii care se jucau cu cercul, le făcu semn cu mîna, şi cum unul din ei, îndrăzneţ, veni, îl întrebă cum îl cheamă. Copilul răspunse, dar la rîndu-i îşi îngădui şi el aceeaşi chestiune:

— Şi pe tine cum te cheamă?

Pomponescu se afla în mare încurcătură. Numele de familie se jena să i-l spună, de teama de a nu atrage atenţia cîtorva cetăţeni aşezaţi pe scaune învecinate. Cînd vru să profere numele de botez, « Jean », îl izbi pentru prima dată prin neseriozitatea lui.

— Pe mine mă cheamă Ion! răspunse el.

— Tu ce meserie ai? îşi urmă implacabil interogatoriul copilul.

— Fac case! zise Pomponescu sculîndu-se şi scuturînd în chip de « la revedere » mîna băieţaşului.

Se ridicase pentru că se simţea stînjenit. Avea sentimentul că a fi ministru nu-i o meserie şi că minţise declarîndu-se constructor de case, întrucît de mult nu se mai ocupa cu asta. Imaginea lui Ioanide îi răsări iarăşi înainte, drept termen ironic

de comparaţie. Ajuns în Piaţa Victoriei, unde-l aştepta maşina ministerială, Pomponescu avu tentaţia, văzînd tramvaiele, de a se urca într-unul din ele şi a merge la întîmplare pînă la capătul liniei. Apoi îşi dădu seama că nu e recomandabil. Recunoscut, ar fi fost importunat, sau ar fi făcut impresia unui om în căutare de popularitate ieftină. Gestul ar fi fost din toate punctele de vedere deplasat. Prin urmare, nu se mai putea plimba cu tramvaiul de aci încolo şi nici pe jos, oriunde. Pomponescu concedie pe însoţitorii săi şi merse singur în automobil la Ioana. Indolenta îl primi cu o deferenţă care indispuse uşor pe ministru. Natural, lui Pomponescu îi făcea plăcere orice ţinută respectuoasă, de data aceasta ar fi admis ca Ioana să se bucure. Stima exagerată pentru funcţie îngreuia putinţa de a ghici cîtă spontaneitate este în sentimentul Ioanei, placidă şi aşa, prin temperament.

— Îmi place să cred, zise Pomponescu, că cel puţin la tine voi scăpa de titulatura de ministru.

Lucru curios, Pomponescu era sincer în oroarea lui de *spleen*-ul ministeriatului, cu toate astea, o satisfacţie consta tocmai în faptul de a fi ministru şi a gusta micile amărăciuni ale profesiei. Indolenta rezolvă contradicţia din sufletul lui Pomponesc într-un chip abil.

— Am să încerc, domnule ministru, zise ea glumeţ, să-mi reprim orice sentiment de teamă.

Şi cu acestea se aşeză pe genunchii lui Pomponescu şi-l sărută pe buze. Dar apoi se ridică curînd în picioare. În purtarea ministrului era o stînjeneală solemnă (aşa i se păru) care o intimida.

Pomponescu avea gust de muzică şi o rugă pe Indolenta să-i cînte ceva. Aceasta deschise pianul şi vocaliză *Elegia* lui Massenet cu atîta impeto,

cu toată reţinerea vocii, încît ministrul înţelese că toată pasionalitatea femeii se exprima sonor. Singura cale adecvată de a convorbi în aceeaşi vibraţie cu Ioana era ca partener într-un duo muzical. Cînd lăsă jos capacul pianului, Indolenta pierdu din superbia ei şi redeveni placidă şi prevenitoare. Pomponescu schiţă un oftat, ridicîndu-se.

— Nu pot să mai stau. Am depus jurămîntul şi mă aşteaptă acum teribila anticameră. Trebuie să iei un angajament la Operă, aşa te voi putea asculta mai des.

Ioana consimţi mimic. Acasă, într-adevăr, anticamera gemea de lume, iar madam Pomponescu, radioasă, făcea onorurile în lipsa soţului.

— E frumos asta, Jean, să dezertezi chiar azi?

— M-am plimbat la Şosea, mărturisi Pomponescu.

În maniera sa intra o poză ce-i devenise familiară, poza « simplităţii ». Ceru voie să se aşeze pe o canapea între alţi vizitatori, printre care nu lipseau Gulimănescu, Hagienuş, Sufleţel şi Gonzalv Ionescu. Acesta din urmă încercă să strecoare o suplică sub formă de compliment:

— Sperăm, domnule ministru, că prin venirea dumneavoastră se vor încuraja elementele tinere.

Pomponescu îl privi cu bunăvoinţă, însă distrat, evitînd a răspunde.

— Dar noi nu trebuie să trăim, domnule Gonzalv? protestă Hagienuş. Eu cred că domnul ministru va avea grijă tocmai de noi, ăştia care voim să muncim cît sîntem în putere. Ce Dumnezeu, atîta gherontofobie!

— Eh! observă Pomponescu filozofic, generaţiile noi sînt fără milă. Uite, un copil m-a întrebat la Şosea cum mă cheamă şi ce meserie am.

— Copiii sînt tiranici, sări Gulimănescu spre a-şi sublinia prezenţa; o dată ce-i ai, eşti sclavul lor.

Şi astfel conversaţia se învîrti numai asupra copiilor, cei prezenţi debitară anecdote cu privire la progenitura lor, şi Gonzalv Ionescu însuşi fu chestionat de Pomponescu asupra sănătăţii odraslelor sale.

— Ei, se informă Petrişor al lui Hagienuş, ce spune Pomponescu despre situaţia internaţională?

— Parcă noi am vorbit despre situaţia internaţională, îl dezamăgi maliţios Hagienuş. S-a discutat despre copiii mici, uite, mă jur!

Oricîtă veritabilă dorinţă de evadare din oficial intra la Pomponescu, funcţiona în bună măsură şi rutina sa de ministru. Ştia să distreze şi să facă diversiune, era şi el în felul lui un bărbat « şarmant », cum spunea madam Valsamaky-Farfara. Pomponescu ştia că o persoană cu care binevoieşti a vorbi familiar rămîne încîntată şi uită să mai solicite. Nu mai puţin, Pomponescu nu-şi făcea o sistemă din a respinge solicitaţiile, dimpotrivă, satisfăcea pe cît îi sta în putinţă şi pe cele mai meschine, cunoscînd amorul propriu mai mult decît interesul ce sta la baza lor şi proasta reputaţie pe care o căpăta un om politic ursuz. Curiozitatea lui era să afle ce-i va cere Gulimănescu la resortul Lucrări Publice, fiind absolut convins că acesta va da neapărat un atac. Cît despre Gaittany, chestiunea era limpede: acela venea cu agenda şi avea pretenţii pe puncte pentru el şi mai ales pentru prietenii şi cunoscuţii săi, în firea lui stînd a obliga pe toţi. I-ar fi fost imposibil lui Pomponescu, care şi el se servise de serviciile sale, să refuze. Surpriza îi fu în prima lună de a nu fi decît foarte slab importunat de Gaittany. Pe urmă află cauza. Acesta nici nu trecea pe la ministru. Cu concursul directorului de cabinet şi al celeilalte rude din minister, îşi rezolva curent toate problemele, dintre care unele erau în curs de lichidare încă de sub ministeriatul antecesorului. Pentru Gaittany, schimbarea titularului reprezenta o modificare neglijabilă, întrucît era aranjat cu toţi ministeriabilii posibili.

De aci încolo, existenţa lui Pomponescu se cheltui numai în mondenităţi şi reuniuni, cu o neglijare aproape totală a ministerului (lucru ce convenea sub toate raporturile guvernului). Pleca cu suita în provincie sub pretext de inspecţii şi se lăsa cu plăcere invitat la banchete, unde făcea confesii personale şi evoca oameni dispăruţi. Dacă intra în vreo primărie, Pomponescu nu zicea niciodată « localul e bun sau e rău », nu pronunţa nici o observare de natură a crea dificultăţi organelor locale, ci stabilea o asociaţie oarecare, de pildă: « Prima construcţie pe care am ridicat-o cînd am căpătat diploma de arhitect a fost o primărie de comună rurală. Cred că există şi acum, dacă n-or fi clădit alta mai mare în locul ei ». Din gura lui nu ieşea nici o propoziţie de caracter politic, cuvîntările lui mărginindu-se la teme vagi — frumuseţea munţilor dacă era la munte, maiestatea Dunării dacă era la Dunăre, despre culturalitatea moldovenilor sau spiritul de iniţiativă al oltenilor, după cum se afla într-o provincie sau alta. Singura idee mai teoretică era necesitatea armoniei între bătrîni şi tineri. Se părea că un fel de anxietate împingea pe Pomponescu la drum. A dormi în *wagon-lits*, a lua masa în banchete şi a-şi petrece o parte a zilei privind peisajul din compartimentul ministerial devenise pentru el programul tipic. Cînd nu colinda prin ţară, îşi găsea de lucru în capitală, vizitînd expoziţii şi şcoli, adesea prin delegaţie din partea altor miniştri. Afară de aceasta, devenise un

obişnuit al teatrelor, la premierele cărora era nelipsit. Asculta piesele cu cea mai mare atenţie, ca un om complet liber, dedicat frumosului, şi făcînd cerc discuta spectacolul cu grupul său. Punea note, oral, la actori, prilej de prezentare a unora în lojă. Nu totdeauna Pomponescu şedea în lojă, cîteodată mergea pur şi simplu într-un stal, dacă întîlnea un cunoscut şi găsea loc liber. O asemenea ambalare pentru spectacole şi concerte făcea mai puţin şocantă frecvenţa asiduă a lui Pomponescu la Operă, unde, cu sprijinul său discret, Indolenta căpătase angajament şi cînta în numeroase roluri. Într-unul din turnee, Pomponescu oferi o masă la « Capşa », în cabinet particular, cunoscuţilor săi de la Saferian. În compunerea listei, Gaittany ezită a pune pe Ioanide, însă ministrul adăugă cu propria lui mînă acest nume. Ioanide se scuză în chipul cel mai pertinent, prin doliul său. Dintre femei participă numai madam Valsamaky-Farfara. Între Pomponescu şi madam Farfara se putea constata o notă comună prin contrast cu Hagienuş, de pildă. Cîteşitrei îmbătrîneau, admiţînd că depăşirea unei anume vîrste trebuie notată cu acest nume al involuţiei. Îmbătrînirea lui Hagienuş era neglijentă şi comică. Fălcile i se umflau sau dezumflau, după gradul de adipozitate, urechile se blegeau, părul se rărea vizibil, cu tendinţa de a rămîne ca un tiv numai la ceafă, unde era lăsat să crească în neregulă. Hainele şi pantalonii lui Hagienuş nu mai aveau nici o formă. Încolo, Hagienuş nu era de loc neconvenabil, se rădea cu grijă, făcîndu-şi o faţă lustruită ca porţelanul pe porţiunea care nu cădea în falduri, şi avea în toată ţinuta o corectitudine. Însă era senil şi pitoresc. Pomponescu, dimpotrivă, avea păr tare, mustaţă dură, bustul umflat, mersul drept, excepţie făcînd

o încovoiere a şirei spinării, reclamată parcă de nevoia adaptării la cubajul camerelor. Afară de această soliditate corporală, se observa o rezistenţă morală. Pomponescu nu se văita vreodată de dureri fizice, nu lua postùri de infirm şi nu conversa de loc despre boli. Şedea ore întregi în picioare, fără a da semne de oboseală. Ceea ce atrage atenţia asupra îmbătrînirii unui individ este metamorfoza vestimentară. Femeile care se simt bătrîne renunţă de bunăvoie la orice rezistenţă şi-şi fac o uniformă voluntară de senile. Bătrînii pun vată în urechi, ies cu pardesiu în mijlocul verii şi-şi compun o *facies* de valetudinari. Nu acesta era cazul lui Pomponescu. Luînd ca bază o vîrstă rezonabilă de maturitate, Pomponescu (evitînd juvenilizarea) păstra o ţinută invariabilă, preferînd de obicei haina neagră. Acum, Pomponescu adoptase mici retuşări. Părea evident că-şi vopsea mustaţa, purta apoi haine mai variate în ton, admiţînd griul şi tabacul. Se ferea totuşi de stridenţe, de tăietura prea acuzată la talie. Statura sa impozantă tolera o anume studiată neglijenţă. De pildă, Pomponescu nu punea la gît o cravată prea bătătoare la ochi, cel mult arbora din cînd în cînd un papion cu buline albe, mărunte. Îşi schimba hainele des, fără să pară afectat, din cauză că deosebirea între costume era imperceptibilă, atît cît să trădeze o schimbare generală de ton. Sub nici un cuvînt Pomponescu n-ar fi ieşit neras şi nici în casă nu era surprins astfel. Se putea afirma că nimeni n-a văzut cum creşte barba lui Pomponescu. De asemeni, părul îi era în permanenţă tuns, era exclus să-i poată cineva zări măcar întîmplător fire de păr crescute mai lung la ceafă sau la urechi. Fără să folosească vreun parfum violent de uz feminin, Pomponescu îşi avea hainele impregnate

cu o mireasmă discretă, cu nuanţă de ambră şi de garoafă. La piept, o batistă albă, imaculată, era nelipsită.

Aceeaşi preocupare de a-şi ascunde procesul de involuţie se constata şi la madam Valsamaky-Farfara, care lupta dramatic cu o îmbătrînire accelerată. Deşi părul ei era intact, începea a-i albi aşa de vertiginos, încît vopsirea nu era în stare să înece năvala albului. După două săptămîni, un strat de zăpadă se vedea la baza părului excesiv de roşcat, în ton roşu veneţian. Afară de asta, o persistenţă peste o anume vîrstă a negrului în materie capilară produce un contrast neplăcut cu coloritul pielii, întocmai ca o lumină violentă de soare peste un peisaj de gheţuri. Un om e mai tînăr cu păr alb, drapat peste o faţă expresivă, decît cu o capelură juvenilă semănînd a perucă. Fiind o femeie de tact, madam Valsamaky-Farfara dispăru cîtva timp din cercurile mondene, apoi reapăru cu o coafură albă bătînd în violet, asemeni valurilor mării, care capătă două nuanţe după refracţia luminii. Părea a avea o perucă de fantezie făcută din mătase, ceea ce-i dădea şic şi un aer mai tînăr. Expunerea gîtului constituia o problemă gravă pentru madam Farfara, din cauza încreţirii excesive a pielii. Acoperirea cu gulere pe balene era un procedeu perimat, recomandabil cel mult pentru octogenare în ultimă fază a decrepitudinii. Madam Pomponescu-mamă folosea acest truc. Madam Farfara, eliminînd decoltajul, începu a purta coliere scurte, de mai multe ori învălătucite, din bile de os, fildeş, chihlibar, după nuanţa rochiei. Ca să nu atragă atenţia asupra prăbuşirii mamelelor, îşi acoperea umerii cu colerete, luînd proporţii de mici pelerine făcute din dantelă ori alte materiale. Mijlocul şi-l încingea cu cordoane late de marochin,

muşama fină, catifea, după cum era moda, strînse cu mari catarame. Bluzele, rochiile şi le închidea cu clipse voaiante de metal sau nasturi de lemn ori cristal, astfel încît ochiul aluneca asupra suprafeţei minerale a îmbrăcăminţii. Rochiile din mătase sau din material uşor nu avantajau pe madam Farfara, care vara se afla în mari dificultăţi, recurgînd la pichete scrobite, la rochii cu volane etajate. Proeminenţa oaselor şi mizerabila debilitate a fluierelor picioarelor trebuiau neapărat dosite. De aceea, anotimpul eroic al doamnei Farfara era toamna, cînd purta lenajuri groase şi moi şi ieşea în taior de stofă, sau mai tîrziu în sacouri scurte de blană. Ceea ce nu putea fi obliterat era obrazul brăzdat de cutremurul anilor. Orice tentativă de a-l modifica, planifica era inutilă, şi atunci madam Farfara adoptă curajos artifiţiul sincer. Se masca de-a binelea sub un strat de fard, ce-i dădea o faţă ireală, agreabilă în viziuni scurte, periculoasă totuşi sub o reverberaţie crudă, sau în atmosferă înăbuşitoare. Toate aceste operaţii de restauraţie arheologică cereau timp, şi madam Farfara era într-o continuă preparaţie estetică. Pentru ea era fatal neglijeul, de aceea niciodată nu putea fi găsită în ţinută « de casă ». Madam Farfara în camizol, iată o imagine imposibilă. Şi cînd intra în bucătărie, ca într-o vizită la muzeu, se afla complet costumată şi grimată. De altfel, madam Farfara nu şedea acasă şi suferea şi ea de o anxietate similară aceleia a lui Pomponescu. Avea sentimentul intim că, în vizită sau la restaurant, bătrîneţea n-ar fi putut s-o atingă. Timpul o aştepta numai acasă, în vreme ce ea, isteaţă, evita domiciliul. Somnul nu i se părea doamnei Farfara reconfortant. Dimpotrivă, producea o destindere a muşchilor şi cartilagiilor care o prăbuşea, şi dimineaţa era nevoie

de ore dificile pentru repararea daunelor nopţii. Madam Farfara scurta noaptea mergînd la teatru sau la reuniuni, dormea puţin şi fugea repede în oraş, îndată ce se scula şi se gătea. Un alt mijloc al doamnei Farfara de a îndepărta spectrul bătrîneţii era evitarea femeilor bătrîne constituite în grup. Într-o societate multiplă lua loc printre femeile cele mai tinere, participînd la convorbirea lor şi punîndu-se din punctul lor de vedere. Între un grup de femei şi unul de bărbaţi alegea pe cel din urmă, ştiind că bărbaţii se arată curtenitori faţă de femei, principial. Din instinct, cînd era vorba de bărbaţi, îi prefera, prin excepţie, pe cei mai maturi, deoarece aceştia aveau o filozofie a vieţii mai largă şi stimau o femeie apropiindu-se prin vîrstă de generaţia lor. Aceasta cînd nu erau de faţă şi alte femei. Îndeosebi, madam Farfara preţuia situaţia de a fi singura doamnă într-un cerc bărbătesc precumpănitor matur. Aci se simţea ferită de orice neglijenţă ori ironie. Madam Farfara era o femeie care nu strica niciodată cheful cuiva şi spunea prezent la toate escapadele, cu condiţia să fie făcute de oameni decenţi. Astfel, propunerile lui Pomponescu sau Ioanide, amîndoi bărbaţi « şarmanţi » după ea, le aproba, oricît de riscante ar fi părut, fiindcă avea încredere în tactul respectivilor. Odată Pomponescu vru să vadă ce localuri de perdiţie frecventează Hangerliu şi se lăsă călăuzit cu tot grupul, inclusiv madam Farfara, într-o grădină preferată în special de jochei şi grăjdari de curse, pe lîngă Şosea.

Aşadar, madam Farfara participă ca unică femeie la masa intimă de la « Capşa » oferită de Pomponescu. Acesta se purtă cu o simplitate remarcabilă, arătîndu-se plin de atenţii faţă de fiecare, infatuarea lui tipică trădîndu-se numai într-o oarecare senten-

ţiozitate a frazei. Evită sistematic orice aluzie la politică. Şi de fapt Pomponescu era şi mai puţin preocupat de chestiunile publice decît Ioanide însuşi, ministeriatul îl concepea ca o demnitate onorifică, un fel de cură a vanităţii. Numai Saferian, care venise foarte cu greu, suferind din ce în ce mai mult de picioare, îl întrebă implorator, împreunîndu-şi mîinile:

— Domnule ministru, ce ne facem noi, credeţi că mai e vreo speranţă?

Oricine altul n-ar fi înţeles ce voia să spună Saferian, cercul însă îi cunoştea preocupările. Saferian vedea apropiindu-se un cataclism pentru tagma negustorească şi plutea în panică. Pomponescu de data aceasta îşi mărturisi dezorientarea sincer, cu o lipsă de pretenţii curioasă.

— Cine poate şti, răspunse el surîzînd melancolic, ce ne rezervă viitorul? Păşim spre necunoscut. Apoi deplasîndu-se de pe această problemă spinoasă îşi manifestă regretul de a fi ministru tocmai la o vîrstă cînd avea ultima şansă de a crea ceva. Am fost, zise Pomponescu, ascultat religios de toţi, ceea ce se cheamă un răsfăţat al soartei, cel puţin după concepţia comună. Ajutat de împrejurări, de relaţiile de familie, mi-am făcut o situaţie la o vîrstă cînd alţii îşi caută un drum. La douăzeci şi patru de ani eram deputat, la douăzeci şi cinci, profesor de învăţămînt superior. La douăzeci şi opt am fost ministru, e drept, numai două luni, dar apoi, fără întrerupere aproape, am fost deputat şi senator. E bine asta? mă întreb.

— E bine, confirmă comic Hagienuş.

— Cum vrei s-o iei! zise Pomponescu. Noi am trăit vremuri idilice, în care cu puţină sforţare izbuteai. Probabil o scurtă acalmie a istoriei Româ-

niei, de care a profitat generaţia noastră. Cînd însă citeşti această istorie, îţi dai seama că e făcută din convulsiuni. Mă tem că ne îndreptăm iarăşi spre o serie de crispaţii. Vom putea rezista, după ce am trăit într-un regim de euforie? Puţină durere este ca un toxic ce imunizează organismul împotriva otrăvirii. Era unul în antichitate care lua otravă în doze mici.

— Mithridat, zise Sufleţel.

(Smărăndache, care era la masă, notă imaginea şi răspîndi anecdota că Pomponescu se familiariza cu toxicele de frica otrăvirii. Smărăndache nu bănuia ce completare va aduce viitorul acestui incident.)

— Bucuriile premature ne împiedică să ne realizăm, continuă Pomponescu. Am pus puţină ordine în lucrurile mele şi am găsit o mulţime de proiecte ce mă entuziasmaseră pe vremuri şi pe care le-aş fi putut realiza. Dar am avut prilejul să călătoresc în străinătate, am avut succese în viaţa publică, mi-am zis că am oricînd timp şi posibilitate să revin. Constat că n-am mai reluat firul ideilor. Nu ştiu nici măcar ce-am construit.

— Se poate, domnule ministru? reproşă adulator Gulimănescu. Cum să nu se ştie?

— Banca Victoriei! zise Hagienuş.

— Palatul Universala! sări Gaittany.

— Biserica Sfîntul Ioan Botezătorul! continuă enumeraţia Sufleţel.

Fiecare îşi dădea silinţa să citeze o construcţie de Pomponescu, şi fu cîteva clipe ca un joc de artifiţiu verbal, toţi intrînd circular în enumeraţie. Numai Gonzalv făcu o gafă, strigînd:

— Casa Chiriadi!

Pomponescu se încruntă, fiindcă asta era de Ioanide. În general, Pomponescu păru încîntat de

atîta memorie şi bău un pahar de vin cu o lumină de fericire copilărească pe faţă. Cu încetul, mulţumirea se transformă în emfază (semn la Pomponescu al unui complex de inferioritate incipient), apoi într-o melancolie şi mai profundă.

— Da, zise el, am construit ceva, dar azi n-aş mai face aşa. Sînt greşeli datorite grabei tinereţii. Mai tîrziu mi-am schimbat viziunea. Din păcate, n-am avut răgaz să construiesc. Am un morman de proiecte.

— Ar fi interesant, se repezi Gulimănescu, să faceţi o expoziţie. Uite, domnul Gaittany, la Casa de artă, ar avea spaţiu.

— Perfect! admise Gaittany cu un entuziasm factice. E o idee bună.

În fond nu era încîntat, avînd o slabă părere despre talentul lui Pomponescu, dar ca simplă demonstraţie socială, a adula pe ministru nu strica. Îşi notă în agendă.

— Nu ştiu, zise Pomponescu cu o modestie la fel de factice, dacă mai poate interesa azi. Idealul meu a fost de a construi o catedrală (« Catedrala Neamului! » strigară toţi în gînd, şi lui Hagienuş aproape îi veni să chiţcăie de veselie). Începusem din nou să lucrez, cînd am fost chemat în minister. Cine mai ştie acum ce va mai fi? Sînt un ratat în felul meu!

— O! se scandalizară toţi, în frunte cu Gaittany. Ce idee! Glumiţi, domnule ministru!

Adevărul este că Pomponescu nu glumea. El trecea repede prin sentimentele cele mai contrare: bucuria de a se vorbi de sine, încrederea, emfaza, pretenţia de a fi o personalitate covîrşitoare, îndoiala, invidia, descurajarea. Într-un trup aşa de solid, sufletul avea caracter oscilant. Pomponescu era

însetat de a şti ce gîndeşte lumea despre el, spre deosebire de Ioanide, care, afară de mici crize, se dezinteresa complet de opinia altora, satisfăcîndu-se cu lucrul încheiat. Îndoielile exprimate cu privire la opera juvenilă erau foarte oneste, totuşi, dacă alţii le confirmau, Pomponescu se turbura. Îl indispunea rezerva, dar totodată suspecta laudele. Pomponescu îşi închipuia că renunţînd la prerogativele lui de ministru şi confesîndu-se ca om prietenilor, la o masă intimă, va smulge o mărturisire nedisimulată. Vană speranţă! Madam Valsamaky-Farfara, cea mai sentimentală dintre toţi, s-ar fi ferit din rutină să aprobe cîtuşi de puţin pe Pomponescu în îndoielile lui insidioase. Toţi de altfel erau oameni capabili de mari rezerve mentale. Inamicul cel mai mare al lui Pomponescu era indiferenţa interioară pentru ceilalţi a fiecăruia dintre cei de faţă. Saferian voia să ştie dacă mai poate face negoţ, Gonzalv voia o catedră, Gulimănescu pîndea un avantaj, Hagienuş îşi apăra liniştea prin protecţii, madam Farfara fugea de îmbătrînirea în camizol, Gaittany îşi lărgea relaţiile şi mai ales venise pentru meringă. Dacă Pomponescu ar fi ieşit din separeu şi ar fi dat locul altui ministru, masa ar fi continuat nestingherită. Acest lucru Pomponescu îl ştia din lunga lui experienţă, de aceea acceptase să fie ministru, singura lui şansă de a se bucura de mîngîierile societăţii.

Expoziţia de proiecte şi fotografii de monumente a lui Pomponescu se făcu la Casa de artă. Înainte de deschiderea ei, Ioanide trecînd pe acolo spre a inspecta interioarele restaurate de el, dînd cu ochii de planşele expuse, după un oarecare examen, bombăni:

— Ce drăcii sînt astea? E stilul lui Pomponescu. Precis. Asta e Banca Victoriei! Oroare! Monument funerar la pătrat!

— Eşti nedrept, încercă Gaittany să apere pe expozant.

Dar Ioanide nici nu vru să asculte. Pomponescu vizită propria lui expoziţie cu un întreg stat-major de «prieteni politici», care se extaziară fără sistemă, făcînd observaţii incompetente. Ministrul ar fi vrut să vadă specialişti, colegi de la Şcoala de arhitectură. Tocmai aceştia lipseau. Deşi Pomponescu nu priza pe Ioanide, absenţa sa îl blesă. O judecată a acestuia, oricît de maliţioasă, i s-ar fi părut mai inviorătoare decît exclamaţiile de convenţie. Ziarele relatară vizita lui Pomponescu ca un fapt oficial, înşirînd cîteva proiecte, o singură cronică propriu-zisă nu apăru. Un critic de artă care ţinea cronica în *Universul*, ocupîndu-se de plastică în general, expert şi în materie de arhitectură, nu scoase un cuvînt. Pomponescu nu află din gura nimănui o cît de modestă opinie despre opera sa, fapt de care fu în sinea lui profund afectat. Numai Ioanide, în ciuda butadei faţă de Gaittany, avea stimă pentru chipul cum Pomponescu rezolva anumite probleme de tehnică în beton armat şi admitea că, minus gustul, Pomponescu însemna ceva ca inginer şi că istoria arhitecturii putea nota cîteva soluţii Pomponescu. Din nefericire, Ioanide, fără nici o răutate, păstra aceste adevăruri pentru sine sau le spunea în cerc îngust de specialişti. La urechile lui Pomponescu, prin indiscreţia şi fantezia lui Smărăndache, ajunse doar ştirea că, după Ioanide, opera arhitecturală a ministrului era în stil de cimitir. După o lună de inutilă expunere, căci nimeni nu venea să vadă proiectele, Gaittany, incomodat, întrebă pe Pomponescu dacă poate să-i trimită materialul expus. Dezgustat de propria-i operă, Pomponescu oferi, spre dezolarea lui Gaittany, totul Casei de artă.

Planşele fură mutate în subsol, şi ministrul primi o scrisoare de mulţumiri.

Pe cît de plin de cucută era sufletul lui Pomponescu, aparent satisfăcut, pe atît de calm încîntată de situaţia ei era madam Pomponescu, susţinută în acest sentiment de madam Pomponescu-mamă. Jean recăpătase, după opinia ei, locul pe care-l merita şi pe care, nici vorbă, avea să-l deţină de acum înainte un timp îndelungat. Pomponeştile nu vedeau decît ce voiau să vadă, şi evenimentele grave le reprobau, convinse că oamenii serioşi, printre care fireşte Jean, vor lua măsurile cele mai eficace. Preocuparea doamnei Pomponescu era de a constitui în jurul lui Jean o ambianţă socială adecvată. Mai întîi madam Pomponescu socoti că subreta nu era suficientă pentru serviciul interior al unui ministru şi angajă un fecior cu vestă vărgată, detaşînd subreta la secţiunea feminină a casei. Pomponescu dorea ca sergentul să nu stea în chip aparent la poarta lui, madam Pomponescu ceru pentru el o gheretă specială. Pomponescu avea impresia, cînd se întorcea acasă, de a intra într-o instituţie publică, şi se simţea foarte stînjenit de salutul sergentului. Madam Pomponescu făcu unele modificări de mobilier în anticameră, puse pe un perete un portret în ulei al lui Jean, iar într-un colţ un bust al aceluiaşi, opere a doi artişti care voiau să pătrundă în societatea înaltă. Pomponescu nu era modest din fire, de data aceasta simţi un soi de jenă de a popula casa cu simulacrele sale. În fine, madam Pomponescu renovă somptuos, cu mobile de la Lengyel, sufrageria şi salonul destinat reuniunilor feminine şi care între altele era frapant printr-un mare lustru veneţian cu cristale. Era pornită pe manifestări mondene mari şi ceru, peste capul soţului ei, o

a doua maşină de la minister, pentru uz personal. Satisfacţiile imediate erau singurele în înţelegerea Pomponeştilor, care mai aveau credinţa că omagiile trebuiesc smulse. Fără a se îmbrăca ţipător, căci poseda uzajul lumii, madam Pomponescu îşi dezvoltă garderoba într-un chip notoriu, schimbă trei blăni — una de astrahan, una albă de hermină, şi una de cozi de vulpe — mergea la teatru şi la Operă în rochii de seară de dantelă, brocart auriu sau alte ţesături rare, punea la gît perle, îşi umplea degetele cu inele şi *devizaja*, după expresia lui Smărăndache, sala cu un *face-à-main* de aur. Bastonul însuşi pe care se sprijinea avea mîner de argint. Şi madam Pomponescu-mamă ieşea împreună cu noru-sa nu strident îmbrăcată, dar cu mult prea luxos pentru conjunctura politică. Punea pe cap o tocă cu pene albe, motiv pentru care fu denumită « Queen Mary ». În salonul ei particular, madam Pomponescu, asistată de soacră, începu să convoace săptămînal un număr de doamne, sub pretextul înfiinţării unei opere de ajutorare a copiilor lipsiţi de mijloace. Se constitui chiar un comitet, cu membri activi şi onorifici, onorificenţa fiind rezervată unor persoane sus-puse. Se strînse un fond la care contribui cu banii ministerului Pomponescu însuşi, se redactară procese-verbale. Lucru nostim, societarele fură de părere că un bărbat matur ar fi mai indicat ca secretar decît o femeie, şi astfel fu propus Hagienuş, a cărui prezenţă ilară printre atîtea femei surprindea pe neiniţiat. Aurora Sufleţel făcea parte şi ea din acest comitet. Ambiţia doamnei Pomponescu, născută prin imitaţie, era de a juca un rol semioficial în materie de asistenţă şi de a atrage la reuniunile ei o seamă de notabilităţi feminine. Adunarea se începea prin lectura unui proces-

verbal, făcută de Hagienuş, apoi degenera în ceai şi bîrfeală subţire. Via dorinţă a doamnei Pomponescu era de a primi vizita prinţesei Hangerliu. Aceasta, cu toate gesturile ei populare, era arogantă, plină de sine şi bazată pe un cod strict, care o împiedica să frecventeze, cu titlu intim, case dinafara sferei familiale. Rezervele în această castă erau, precum se vede, alternate. Ori membrul castei vizita pe oricine, ca Gaittany, dar îşi ţinea uşa propriei case fortificată, ori dimpotrivă, ca prinţesa Hangerliu, accepta a primi în audienţă, refuzînd descinderea în puncte neindicate. Madam Pomponescu începu tratative prin Gaittany, care la rîndu-i se puse în contact cu Hangerliu, în scopul de a capta pe prinţesă. Ele durară mult şi se izbiră de o rezistenţă mirată din partea Hangerlioaicăi.

— Tanti, zise Hangerliu cu glasul lui gutural, madam Pomponescu ar dori s-o onorezi cu vizita dumitale.

— Cine e această doamnă Pomponescu? se prefăcu ignorantă Hangerlioaica.

— Soţia ministrului, tanti!

— Ah, da, prin urmare e căsătorit.

— Evident! Este influentă, poate servi.

— Şi . . . ce să vizitez?

— Pe doamna Pomponescu, are o zi.

— O zi? Eu nu fac vizite particulare.

Tratativele fură reluate pe o altă bază, prin astuţia lui Gaittany, care ţinea să se achite de partea formală a misiunii lui: aducerea prinţesei în casa Pomponescu. Prinţesei i se spuse că e vorba de o societate de doamne în scop caritativ. În aceşti termeni, prinţesa consimţi să se deplaseze, însoţită de secretar. Din uitucenie sau din perversitate, cînd pătrunse în anticamera lui Pomponescu, după ce văzuse sergentul din poartă, întrebă:

— Unde mă aflu? E o instituţie aici?

Voia să dea a înţelege că a admis să viziteze un local cu caracter public. De altfel, totul decurse ca într-o inspecţie. Madam Pomponescu îi ieşi înainte, doamnele din sală, foarte numeroase, la ivirea Hangerlioaicăi se ridicară în picioare. Prinţesa le înregistră cu ochiul, voievodal, împărţind la fiecare o doză de atenţie, apoi se aşeză pe fotoliul oferit, cu secretarul pe scaun în vecinătatea sa. Avea acest obicei de a trece în revistă asistenţa la adunări, sugerînd că aparţine unei case domnitoare. Pentru acest motiv, la locul cuvenit, era detestată. O dată aşezată, privind spre lustru, pe pereţi, prinţesa se documentă:

— Aci aveţi sediul? Frumos!

Madam Pomponescu se simţi puţin contrariată de acest termen insolit, căci Gaittany se ferise de a o informa asupra principiului în numele căruia se făcea vizita. Din fericire, cuvîntul nu produse nici o alarmă, cu atît mai mult cu cît madam Pomponescu încunoştinţă, din proprie iniţiativă, pe prinţesă că reuniunile ei nu erau pur gratuite, ci dedicate unui scop umanitar. Hagienuş fu deci invitat să citească procesul-verbal, şi după aceea urmă o conversaţie-comentar pe temeiul lui. Cînd însă se semnalară mişcări în vederea servirii ceaiului, Hangerlioaica şopti ceva la urechea secretarului şi se ridică să plece, făcînd următoarea declaraţie:

— Vă felicit pentru opera dumneavoastră rumânească şi vă urez succes!

Toată asistenţa fu constrînsă moralmente a se ridica în picioare. Culmea impertinenţei, a doua zi un adevărat «comunicat» fu publicat de gazete, sunînd astfel:

«Prinţesa Hangerliu a vizitat ieri după amiază sediul operei de asistenţă, întreprinsă de doamna ministru Pomponescu cu un grup de doamne.»

Cum de aci înainte Regele Lear zicea în glumă, mergînd la madam Pomponescu, « mă duc la sediu », casa lui Pomponescu fu denumită « sediu » în mod general. În afară de ceaiul caritativ, mai exista, după gurile rele, în fiece seară « conferinţa ». Aceasta era convocarea de către Pomponeşti a lui Pomponescu, în scopul de a-l determina să rezolve numeroasele solicitaţii făcute prin ele. Madam Pomponescu, cu ochelarii pe nas, şedea cu un morman de petiţii şi însemnări înainte.

— Jean, trebuie să intervii pentru chestia asta a lui Gulimănescu.

Pomponescu lua un aer de curiozitate zîmbitoare.

— Ce mai cere Gulimănescu?

Gulimănescu cerea « material lemnos abandonat de la construcţia unui pod în comuna lui » (de fapt excelente grinzi, putînd servi la o bina). Multe necazuri avea din cauza « conferinţei » Hagienuş. Acesta trecea drept avînd influenţă în casa lui Pomponescu şi era luat cu asalt în special de copiii săi, în frunte cu Petrişor. Ofiţerul îşi stabilise o adevărată agentură de intervenţii la Ministerul de Război în favoarea amicilor săi. Cererile cu note amănunţite şi memorii le transmitea lui Hagienuş, pentru ca acesta, prin madam Pomponescu, să le predea lui Pomponescu, iar acesta, la rîndu-i, cu o recomandare, să le paseze ministrului de război, cu care se afla în termeni excelenţi. Tenacitatea lui Petrişor era aşa de mare, încît Regelui Lear i se urî cu propria lui casă şi aştepta cu teamă ora mesei. Atacul se producea cam astfel:

— Tată, te rog neapărat să ne ajuţi în chestia Vasilescu.

— Anume ce? rămînea Hagienuş cu gura căscată, uitînd să mestece.

— E un băiat admirabil, care a avut nenorocul să dea peste superiori neînţelegători. Trebuie neapărat să se mute la Bucureşti.

— Să se mute! admitea şi Hagienuş, făcîndu-se că nu înţelege.

— Îmi pare bine că eşti şi dumneata de acord! Uite, ţi-am pregătit un memoriu.

— Pentru mine? Eu ce să fac cu memoriul?

— Să-l dai lui Pomponescu.

— Ce trecere am eu pe lîngă Pomponescu? se văita dureros Regele Lear.

— Fugi de-acolo, tată! sărea fata. Cui spui asemenea lucruri? Eşti toată ziua în casa lui Pomponescu, o lume întreagă ştie că eşti omul lor.

— Nu sînt, păcatele mele, uite, mă jur, mă duc şi eu rar, ca şi alţii.

— Dar nu eşti secretarul doamnei Pomponescu?

— Pe sufletul mamei voastre, nu sînt! se jura Hagienuş, familiarizat cu invocaţiile tragediei greceşti.

— Ei, se făcu isteţ Petrişor, nu mă duci pe mine, tată, glumeşti!

— Să zic c-aş avea o cît de mică trecere, deşi n-o am, gîndiţi-vă şi voi, copii, implora Regele Lear, cum am să bat capul omului cu o afacere care nu-i de resortul lui?

— E bine cu ministrul de război.

— Nu e bine, inventa Hagienuş, l-am auzit tocmai plîngîndu-se că ministrul de război nu-i face nici un serviciu.

— Nu se prinde! respingea Petrişor ipoteza.

— Uite, mă jur!

În cele din urmă, Petrişor vîra hîrtia în buzunarul hainei lui Hagienuş cu sila. Atunci începea toiul comediei.

— Azi n-am putut trece pe la Pomponescu, era prima scăpare a lui Hagienuş, tocmai poimîine pot să merg, cînd e şedinţă la madam Pomponescu.

— Ei, ce-ai făcut cu memoriul? amintea Petrişor în ziua hotărîtă. L-ai dat?

Hagienuş lua o mutră viclean umilă.

— Uite, să mă bată Dumnezeu, copii, dac-a fost posibil! N-am rămas un moment singur, n-am avut cum să-i vorbesc între patru ochi!

În fine, venea momentul cînd Hagienuş, care lăsase memoriul în sertarul lui de la minister, era silit să mintă:

— I l-am dat, frate, dar aveţi şi voi un pic de răbdare! Mi-a explicat madam Pomponescu că trebuie să aştepte un moment cînd Pomponescu e mai bine dispus.

Cum Pomponescu avea obiceiul de a pleca des în turnee, Hagienuş se salva şi el pentru un timp, minţind atunci cu o poftă maliţioasă.

— Ghinion! vestea el, Pomponescu a plecat din Bucureşti. S-aşteptăm să vie.

Cu greu însă putea lungi absenţa lui Pomponescu, din cauza vigilenţei lui Petrişor.

— Ce faci, tată, cu memoriul? Ia să vezi ce-a făcut Pomponescu!

— Păi nu e în Bucureşti.

— Ce tot vorbeşti dumneata? E în Bucureşti de alaltăieri. Scrie în jurnal.

— Parcă jurnalele ştiu!

Altă fază a mistificaţiei era următoarea:

— Fiţi liniştiţi, copii, i-am dat memoriul, uite, mă jur! A zis c-are să intervină.

După asta treceau zile în care Hagienuş declara că n-a primit nici un răspuns. Apoi afirma că Pomponescu i-a spus cum că ministrul de război, cu care a conferit în Consiliul de Miniştri, s-a arătat extrem de binevoitor, însă i-a atras atenţia că sînt mari greutăţi. O să-ncerce! Hagienuş spuse odată că Pomponescu era sincer afectat că nu putuse obţine nimic.

— Trebuie să-l credeţi şi voi, pe dumnezeul meu! M-a rugat să vă spun să nu vă supăraţi, a făcut tot ce i-a stat în putinţă. Nu depinde de el.

Petrişor, care-şi cunoştea pe degete tatăl, nu era om să fie mistificat. Bănuia manoperele uliseene ale lui Hagienuş.

— Uite ce e, tată, propunea el autoritar, să rogi pe madam Pomponescu să-mi dea o recomandare de audienţă la Ministerul de Război. Urmăresc eu hîrtia.

Astfel simplificată, chestiunea se complica pentru Hagienuş. Începu să nu mai vie la masă, blestemînd ministeriatul lui Pomponescu. Petrişor găsi altă metodă de a controla şi tortura pe Hagienuş. Mergea cu el acasă la Pomponescu şi se posta la poartă în aşteptare, făcînd imposibilă ieşirea Regelui Lear fără un răspuns precis. Pomponescu observă de pe geam manevra şi, curios, puse feciorul să întrebe cine era staţionarul, poftindu-l înăuntru, cînd află că este fiul lui Hagienuş. Din vorbele ofiţerului pricepu stratagema lui Hagienuş şi nu-l trădă.

— Într-adevăr, minţi Pomponescu, mi-a vorbit de chestiune, însă în materie militară noi n-avem nici o trecere.

Şi Pomponescu dădu solicitantului o carte de vizită cu o recomandare, spre a-i înlesni accesul

la Ministerul de Război, aceasta din milă pentru Hagienuş. Dar totodată povesti amicilor păţania acestuia. Într-o zi Pomponescu se trezi la minister cu o tînără doamnă, foarte isteaţă, care intrase cu o notă de la madam Pomponescu.

— Cine sînteţi? întrebă ministrul.

— Sînt fiica domnului Hagienuş!

Pomponescu se purtă amabil si-i sărută mîna la ieşire, dar îndată ce-l întîlni pe Hagienuş îl luă în primire, spre a petrece:

— Nu ştii cine a venit deunăzi la mine la minister! Fata dumitale!

Hagienuş rămase înmărmurit.

— Mă jur pe ce am mai sfînt că nu am trimis-o eu!

— Nu te mai jura, că te cred. Asta e în fond singura satisfacţie a unui ministru, să fie solicitat.

Pomponescu preţuia pudoarea relativă a lui Hagienuş şi era înciudat de procedeul lui Gaittany, care nu voia să-i dea măcar avantajul de a-i face un serviciu, ci uneltea secret cu directorul de cabinet, rezolvînd totul peste capul lui. Gaittany avea la Casa de artă o agentură de intervenţii, complet dezinteresată. Plăcerea seniorală de a oferi servicii, amabilitatea, interesul de a-şi face legături vaste făceau din Gaittany un intervenţionist impenitent. Intercesiunea lui era mai sigură decît a ministrului, fiindcă poseda un registru mai mare de posibilităţi. După ce asculta doleanţa, Gaittany, consultîndu-se din ochi cu toţi amicii care-i făceau o curte permanentă şi fluctuantă între douăsprezece şi unu, se întreba: « La cine să intervenim? » Cînd se fixa, căuta în agendă numărul de telefon şi începea:

— Să trăieşti! Aici Gaittany. Etc.

Gaittany plictisea rar pe titular, lucra prin subalterni, rezervîndu-şi miniştrii pentru loviturile serioase.

Este de la sine înţeles că n-avea totdeauna succes, foarte adeseori pentru motivul că cerea lucruri imposibile. Însă, spre deosebire de Hagienuş, Gaittany nu evita din această cauză intervenţia. Toată lumea ştia că Gaittany solicita pentru alţii şi nu se indispunea, simţind necesitatea existenţei unui astfel de avocat public. Chiar şi cei care n-aveau ce cere inventau ceva pentru a-şi produce o emoţie şi o speranţă, într-atît parcă Gaittany invita la o încercare. Filozofia lui Gaittany era a nu spune niciodată « nu » şi a nu reteza nici o nădejde. Lui Sufleţel i se înfipse în suflet idealul de a poseda un permis de cale ferată şi exprimă acest deziderat biroului universal care era Gaittany.

— Perfect, admise acesta, dar pe ce temei îl cerem? Se dă numai la ziarişti şi scriitori!

Avînd despre statul român noţiunea unui curat arbitrariu, cu mîinile prin păr, Sufleţel strigă:

— Ministrul îl dă cui vrea, dacă-i place. Totul e să ai sfinţi.

— Să încercăm, zise Gaittany.

Informîndu-se, află că într-adevăr, în afară de un număr stabilit de permise pentru presă, ministrul mai putea acorda cîteva la intelectuali.

— Ce, eu nu fac parte din presă? Am scris articole la jurnale! pretinse Sufleţel.

— Fă o cerere, propuse Gaittany.

Cererea fu compusă şi expediată prin şofer.

Cum principalul pentru Gaittany nu era de a obţine, ci de a produce plăcere, îndată ce căpăta o ştire favorabilă devenea de un optimism cuceritor. Urmărind deci după agendă chestiunile pendinte, Gaittany întrebă la Ministerul Informaţiilor despre soarta permisului în chestiune. I se spuse că s-a aprobat şi că trebuiau depuse fotografiile.

— Să trăieşti! trîmbiţă telefonic Gaittany lui Sufleţel. Te felicit din toată inima! Ai obţinut permisul, să te duci să ţi-l iei!

Sufleţel, în culmea exaltaţiei, divulgă ştirea la toată lumea, se visa colindînd ţara. La minister însă i se spuse că cererea n-a fost aprobată. Era unul din riscurile amabilităţii lui Gaittany, care, imperturbabil, zîmbitor, se oferi să continue demersurile.

— Nu pricep nimic. Mi-au spus că s-a aprobat. Vrei să mai încercăm?

Sufleţel însă devenise fatalist şi renunţă. Gaittany ar fi cerut pentru cunoscuţii săi orice, un telefon măcar dădea. Gonzalv îl rugă să intervină pentru crearea unei catedre. Gaittany ceru o informaţie şi îi servi ştirea veritabilă, deşi fără temeiuri precise, că se studia o reformă a învăţămîntului superior, cu o lărgire considerabilă a numărului catedrelor.

— Este şi timpul, domnule! constată Gonzalv înviorat.

Astfel, Gaittany procura servicii reale cînd putea, şi cel puţin o speranţă şi un reconfort mai totdeauna. Totuşi, această solicitudine începu să aibă efecte pernicioase pentru liniştea sa, lumea începea să-l sîcîie, ca şi cînd ar fi fost direct responsabil de reuşita intervenţiilor. Ca să scape în parte de explicaţiile directe, Gaittany începu să rărească mesajele autografe, obligînd la explicaţii. Trimitea telegrame mai mult sau mai puţin precise, chiar în capitală, în felul acesta:

« Să trăieşti. Depus cererea minister. Te rog urmăreşte hîrtia. Gaittany. »

Primirea telegramei producea senzaţie şi o bună opinie despre serviabilitatea lui Gaittany. Textul era comentat. Se zicea: « Nu se poate, din moment ce telegrafiază, înseamnă că are indicaţii că se va rezolva favorabil, altfel nu s-ar mai obosi. Ce om îndatoritor! » Atavismul funcţiona la Gaittany mai bine decît inteligenţa.

Unuia singur asistenţa lui Gaittany nu-i putea ajuta, şi anume lui Smărăndache. Acesta, cînd Pomponescu deveni ministru, crezu cu tărie că va obţine un post decorativ. Funcţia de director de cabinet îi convenea, de aceea fu cam dezamăgit văzînd că se rezervă altuia. Îşi zise totuşi că se va găsi ceva şi că în orice caz Pomponescu, prin înrîurirea lui, îl va plasa într-un loc convenabil. Începu să se informeze şi întocmi o listă de posturi posibile. Smărăndache voia un plasament numai din amor propriu, văzînd cum alţii din generaţia lui se aranjau, fără meritele sale. Smărăndache ar fi gustat îndeosebi un loc în diplomaţie, fie măcar ca simplu ataşat de presă, spre a se putea plimba în străinătate, ca să «flaneze», cum zicea el, «pe la buchinişti». Nu-şi putea imagina că Pomponescu, aşa de familiar cu el, mai ales în ultima vreme, putea să-l ignoreze. Toată lumea considera pe Smărăndache ca şi plecat. Cu toate astea, Pomponescu nu făcu nici o aluzie şi nu trădă nici o dispoziţie de a procura vreo situaţie lui Smărăndache. Acest lucru părea cu atît mai curios cu cît din ziua depunerii jurămîntului Smărăndache şi Smărăndăchioaia deveniseră intimii ministrului. Pomponescu îi reţinea la masă cam la două zile o dată, mînca cu ei în oraş, se plimba cu ei la Şosea. Smărăndăchioaia avea des deosebita onoare de a însoţi pe Pomponescu cînd mergea la Operă şi de a fi admisă în intimitatea Pomponescu-Ioana. Cine vedea pe Smărăndache ori pe Smărăndăchioaia dîndu-se jos din maşina ministrului, din care acesta le făcea un salut amical cu mîna, îşi zicea că soţilor

Smărăndache le-a pus Dumnezeu mîna în cap. După două luni de tăcere a ministrului, Smărăndache se întristă şi recăzu în braţele fatalismului său cronic. Smărăndăchioaia făcu insinuări doamnei Pomponescu:

— Cum m-aş plimba în străinătate dacă el (adică Smărăndache) ar fi ataşat de presă!

Madam Pomponescu, sincer binevoitoare, zise:

— De ce nu cere? Jean îl va ajuta cu siguranţă.

— Nu-ndrăzneşte! afirmă Smărăndăchioaia.

Şi aci avea dreptate. Aşa de înfipt în societate, promovat de manierele lui, Smărăndache n-avea curajul să deschidă gura spre a solicita postul de la cel care i-l putea procura. Alintat din copilărie, spera să i se ghicească gîndurile. Smărăndache era, în altă generaţie, un fel de *alter ego* al lui Pomponescu, însă fără şansă.

— Las', c-am să vorbesc eu cu Jean, se oferi Pomponeasca.

Şi într-adevăr vorbi. Dar Pomponescu, aşa de concesiv cu alţii, de data asta încruntă uşor din sprîncene.

— Ce-i trebuie lui Smărăndache post?

Pomponescu se lăsa călăuzit de soţia sa, totuşi erau cazuri cînd rezista printr-o moliciune decisă şi o schimbare politicoasă a problemei. Acesta fu cazul cu Smărăndache.

— Nu pricep ce are Jean, se confesă madam Pomponescu Smărăndăchioaiei, se face că n-aude cînd îi vorbesc de domnul Smărăndache. Are ideile lui în cap. Să-i pomeneşti cînd vom fi la masă împreună.

Smărăndăchioaia, susţinută imediat de madam Pomponescu şi în lipsa lui Smărăndache, îl atacă direct pe Pomponescu.

— Domnule ministru, tare aş vrea ca Smărăndache să fie numit în străinătate, măcar ataşat de presă! Zău!

Întîi Pomponescu zîmbi cordial, apoi deveni melancolic, îşi muşcă mustaţa şi nu zise decît atît:

— Vi s-a urît de mine, vreţi să mă părăsiţi?

Cînd o situaţie devenea spinoasă, toate părţile recurgeau la talentul diplomatic al lui Gaittany. Însăşi Pomponeasca fu de părere că intervenţia sa se impunea.

— Perfect! aprobă Gaittany idealul lui Smărăndache, ai tot dreptul. Vom încerca. Nu văd de ce n-ai izbuti. Întîi ar fi bine să ne interesăm dacă e vreun loc vacant.

Ancheta se făcu, constatîndu-se că nu era nevoie de o creaţie nouă, din moment ce postul de ataşat de presă la Madrid era liber. Smărăndăchioaia delira. Atunci Gaittany, aşezîndu-se în automobilul lui, se lăsă purtat în legănare pînă la uşa casei lui Pomponescu, pe care intră radios:

— Să trăiţi, domnule ministru, salută el, nu v-am mai văzut de mult! Sînteţi într-o formă strălucită, în plină tinereţe.

Şi cu degetul bătu în lemnul biroului, simbol de sănătate. Gaittany distră pe ministru făcîndu-i cronica evenimentelor mărunte, trecu în revistă pe fiecare dintre intimii cercului şi abia la sfîrşit, ca din întîmplare, aduse vorba de Smărăndache.

— Apropo, domnule ministru, faceţi ceva pentru el, săracul! Ce băiat fin! Păcat! Are un loc vacant de ataşat de presă la Madrid. Un cuvînt din partea dumneavoastră, şi s-a făcut!

Pomponescu nu se arătă favorabil.

— Ce i-a intrat în cap, acum, să plece în străinătate? Pe vremurile astea turburi!

— Domnule, zise Gaittany lui Smărăndache cînd îi raportă asupra întrevederii, e curios. Nu vrea. Am impresia că nu doreşte să pleci de lîngă el.

— Atunci să-i dea altceva, protestă Smărăndăchioaia.

— Nu-nţeleg nimic, îşi mărturisi Gaittany incompetenţa. Vom mai încerca.

A doua zi după refuz Pomponescu mîncă în oraş cu Smărăndache şi Smărăndăchioaia, îi duse la concert în loja sa, se purtă faţă de ei cu o delicateţă nespusă, spre invidia cunoscuţilor lui Smărăndache. Smărăndăchioaiei, Pomponescu îi oferi, cu ştiinţa şi alegerea doamnei Pomponescu, un *étui* de aur pentru *rouge*. Purtarea părea paradoxală.

— Eşti un om fericit, îi zise cu alt prilej Pomponescu lui Smărăndache. Duci o viaţă liniştită, lipsită de complicaţii inutile. Aşa aş fi visat eu să trăiesc, dacă nu m-ar fi împins înainte mama. Fără nici o vanitate de a impune numele meu altora, mulţumit să fiu îmbrăţişat de toată lumea. Toate casele îţi sînt deschise, nu te invidiază nimeni şi nu pretinzi a face fapte imposibile. Şi mai vrei posturi!

În filozofia lui Pomponescu intra o mare doză de egoism. Avea nevoie de Smărăndache fiindcă acesta îi raporta tot ce se vorbea în felurite cercuri. Chiar şi în materie politică, judecăţile lui Smărăndache erau ascultate cu atenţie.

— Cu cine te-ai mai întîlnit astăzi? întrebă Pomponescu.

— L-am văzut pe Hangerliu.

Ca să-şi ascundă setea de a şti ce vorbesc alţii, Pomponescu luă un ton pompos.

— Ei, şi ce mai spune Hangerliu?

— Pretinde că zilele guvernului sînt numărate.

— Aşa de curînd? ironiză Pomponescu, adumbrindu-se totuşi.

Din ce în ce mai mult Pomponescu descosea pe Smărăndache ce credea lumea despre el, ajunse să-l întrebe dacă expoziţia proiectelor avusese un ecou. Imaginea despre sine, pe care nu şi-o putuse face obiectiv din cauza prelungirii tăcerii respectuoase, căuta s-o extragă acum prin anchetă de la Smărăndache, care făcea tot posibilul să culeagă ecouri. Chiar şi faţă de Indolenta Pomponescu avea un chin. Stilul ei calm îi convenea, nu-l satisfăcea totuşi completa obiectivitate a acesteia. Ar fi voit s-o vadă mai invadată de persoana sa. După o scurtă fază de subjecţiune, Ioana se adaptă calităţii de ministru a lui Pomponescu şi nu mai părea a-i acorda nici o importanţă, nereacţionînd în nici un chip cînd Pomponescu se proclama agasat de demnităţi. Pentru Indolenta, un gagist de la Operă, Pomponescu sau regele Angliei şedeau pe acelaşi plan, poate cu o nuanţă de interes mai acut profesional pentru cel dintîi. Nimeni nu se distingea în mod deosebit în ochii Indolentei, insensibilă la renume. Şi cu toate astea, Indolenta avea instrucţie, cunoştea autorii clasici. E de presupus că dacă s-ar fi prezentat Lamartine în persoană, a cărui operă o analizase în şcoală, nu s-ar fi turburat. Nici muzica nu dădea vîrtejuri Indolentei şi, cu toate că prin educaţie făcea distincţie între un compozitor bun şi unul vulgar şi avea instinct muzical, nu suferea pentru imaginile lui Mozart, Beethoven sau Chopin. Emoţia ei era fizică, sub durata cîntecului, cînd trupul intra într-o erecţie musculară, care înnobila toată fiinţa. Momentele cele mai distinse ale Indolentei se ghiceau a fi tocmai cele mai riscate, convulsiunile erotice. După acest entuziasm secret, cădea

ziua într-o apatie decentă şi inexpresivă. Lui Pomponescu îi era frică de femeile petulante, de formulă instabilă şi cu iniţiativa brutală. Astfel, nu se adapta deplin decît femeilor care îl conduceau politicos sau celor care se lăsau conduse docil. Indolenta avea numai calmul, nu era însă nici stăpînă, nici sclavă. Conflictul dintre Ioanide şi ea se repeta cu Pomponescu într-o variantă surdă. Ioanide dorea să fie ocolit discret de femeie în clipele lui de abstracţiune, Pomponescu simţea nevoia de a sta în faţa unei oglinzi. Ministrul anchetă în repetate rînduri pe Smărăndăchioaia prin raport la Ioana.

— Crezi că e satisfăcută de mine? Ce spune, cum mă vede?

Zadarnic se strădui Smărăndăchioaia să smulgă de la Indolenta elementele unui portret al lui Pomponescu, aceea nu-şi compusese o asemenea imagine. Într-o zi, la ceai, Pomponescu avu gust de dialog filozofic.

— Îmbătrînim, zise el zărindu-şi în oglindă un fir alb în mustaţa insuficient tuşinată.

— Eşti foarte bine, declară Indolenta, de unde-ţi vin astfel de idei?

Pomponescu se bucură o clipă, crezînd că a trezit în Ioana instinctul portretistic. Dar Ioana nu perseveră.

— Bine, ce înseamnă bine? continuă meditaţia ministrul. Ne menţinem, e adevărat, cîtăva vreme. Timpul însă trece, azi sînt cu un an mai bătrîn decît anul trecut în aceeaşi zi.

— E mai cuminte să nu ne gîndim! Ne neurastenizăm.

Pomponescu luă o figură cu umor indignată şi spuse important, rărind silabele bombastic:

— Asta numeşti tu ne-u-ra-ste-nie? Asta se cheamă me-lan-co-lie!

— Ce deosebire este?

— Foarte mare! Neurastenia este o boală, melancolia e singura plăcere acordată vîrstei noastre.

Indolenta nu pricepu seriozitatea filozofiei lui Pomponescu, iar Pomponescu însuşi scăzu calitatea meditaţiei prin satisfacţia ce o simţi proferînd definiţia. El era melancolic numai ca ministru; îndată ce cădea din minister, se tonifica, visînd altă promovare.

— Pe urmă, exagerezi, adăugă Indolenta, fiindcă femeile îmbătrînesc înaintea bărbaţilor. N-ai de ce să te plîngi.

— E o iluzie. Femeile îmbătrînesc uneori fiziceşte. Însă mai gravă decît toate e îmbătrînirea morală, de care sînt ameninţaţi în particular bărbaţii. Femeile au copii, în care se simt retrăind.

— Ce vrea să zică îmbătrînirea morală? Nu înţeleg,

— A nu mai crede în idee, a simţi că s-a dus timpul visării fără a fi făcut o o-pe-ră!

Pomponescu rărise iarăşi, important, ultimul cuvînt.

— Ce, tu n-ai o operă?

Ministrul deveni interesat.

— Crezi?

Indolenta însă nu făcu nici o destăinuire reconfortantă şi lăsă toată răspunderea celuilalt.

— Tu ştii mai bine decît oricine!

— Părerea noastră! oftă Pomponescu. Numai atît n-ajunge! În tinereţă am făcut poezii pe care le declamam cu glas tare prin odaie, crezîndu-le nişte capodopere. Cînd le-am regăsit printre hîrtii, cu douăzeci de ani mai tîrziu, mi s-au părut ruşinoase. Fireşte, le-am aruncat pe foc, ca să nu mi

le găsească cineva. Ne trebuie un public care să creadă în noi, să aplaude aşa cum aplaudă cînd cînţi tu.

— Şi pe tine te aplaudă cînd vorbeşti!

Pomponescu tresări.

— Crezi că vorbele aruncate o dată mai pot să deştepte în generaţiile viitoare o emoţie? Iată o întrebare.

Ministrul, anxios, aştepta ca Ioana să zică: « Sînt convinsă! Numele lui Demostene a rămas. » Dar ea, impasibilă, zise doar:

— Tu ştii mai bine decît oricine!

XXII

Saferian petrecea acuma ziua aproape numai întins pe sofa, în urma inflamaţiei picioarelor. Inima, rinichii nu-i erau în stare bună, din cauza existenţei sedentare, fenomene reumatice şi arterosclerotice se adăugau. Nu se mai cobora la parter, de afacerile casei se ocupau mai mult Demirgian şi Sultana. Saferian dădea doar sfaturi. Încolo era voinic, se simţea sănătos, era invadat însă de psihoza migraţiei. Voia să fugă din faţa unui inamic invizibil. Manigomian nu era ceea ce se cheamă un nevrozat, deoarece de această psihoză sufereau mulţi din colegii lui de breaslă, exprima cu mai multă agitaţie o stare de spirit comună. Lîngă sofaua lui Saferian se găseau două mormane de covoare persane întoarse pe dos şi împăturite, alese de el personal din piesele cele mai bune, sustrase din emoţie estetică circulaţiei comerciale. Afară de aceasta, aşezat pe duşumea se vedea un glob terestru aşa de mare, încît de pe sofa Saferian îl putea învîrti

cu mîna şi contempla. I-l adusese Demirgian, dintr-un fond de mobile vechi. Manigomian primea un jurnal armenesc apărînd la Stambul şi unul franţuzesc din Cairo, *La Bourse*, pe care le citea şi răscitea, căutînd a ghici sensurile dintre rînduri. Acestea nu-l mulţumeau şi căuta lumini în convorbirile cu prietenii, pe care îi descosea asupra tuturor evenimentelor posibile. Smărăndache îi făcea deosebită plăcere, fiindcă era informat în toate direcţiile şi venea în contact cu cercurile politice.

— Ce se mai aude, domnul Smărăndache? (Manigomian întrebuinţa foarte rar vocativul « domnule ».)

— Cred că într-un timp apropiat, două-trei luni cel mult, nemţii vor ataca Polonia.

— Rău, domnul Smărăndache, e rău!

— Depinde din ce punct de vedere privim chestiunea.

— Dacă nu e pace, nu-i comerţ, afacerile nu merg.

— Pentru comerţ, acţiunea Germaniei e favorabilă. Va întîrzia cu cîţiva ani cel puţin socializarea Europei.

— Numai cu cîţiva ani?

— Nu cred mai mult, socialismul e inerent dialecticii istoriei, mai curînd sau mai tîrziu structura capitalistă se va prăbuşi.

— E rău, domnul Smărăndache, rău.

Smărăndache, din politeţă, proroga data prăbuşirii capitalismului.

— Poate nu în cîţiva ani, în cîteva decenii, în tot cazul, faza capitalistă e în declin.

Saferian era om deştept, însă capabil numai de speculaţie comercială, nu şi de speculaţie filozofică şi sociologică, deci din prevestirile lui Smărăndache înţelegea concret că va pierde capitalul său, ceea ce

pentru el însemna sfîrşitul lumii. Să nu poţi vinde reprezenta în imaginaţia lui un chin infernal. Raiul însuşi şi-l imagina cu magazine de covoare şi anticariat. În urma unui astfel de aviz pesimist, Manigomian chema pe Demirgian:

— Să vinzi covorul ăsta, lucru bun, păcat, să nu-l dai ieftin, mai bine cadou.

Astfel, încetul cu încetul mormanul de covoare diminua, ca un grafic politic.

Manigomian conferea cu persoanele care picau din Orientul Imediat. Dacă auzea printre negustori de sosirea cuiva de la Atena, îl chema.

— Cum este viaţa la Atena?

— Binişor!

— Comerţul merge?

— Merge şi nu prea. Sărăcie mare.

— Cel puţin e siguranţă pentru comerciant, nu pierzi capitalul.

— Siguranţă şi nu prea, mai bine e aici, acolo e burzuluială mare printre muncitorii din port. Armatorii se tem. Unii au lichidat, s-au dus în Egipt, ba unul a plecat în Rhodezia.

— Unde e asta?

— Dracu ştie, prin Africa de sud.

Manigomian suspina şi învîrtea globul. Întîmplarea făcu ca un tînăr armean să-i scrie de la Capetown, trimiţîndu-i şi un jurnal *Cape Times*, în care era încercuită cu roşu reclama firmei respectivului. Scria că-i merge foarte bine.

— S-a mărit lumea, zicea Saferian, ce păcat, prea bătrîn, picioarele nu mă ţin.

Însă ideea că mai jos, în jurul Mediteranei, era mai bine îi era de mult înfiptă în minte, cu concursul de altfel al Sultanei. Saferian consultă pe Smărăndache.

— Domnul Smărăndache, azi e mai sigur pentru comerţ în Egipt, în Asia Mică. Englezii ţin frîul.

Smărăndache trecea printr-o criză de haos şi scepticism din cauza prea vastei lui informaţii.

— Nu prea e sigur nici acolo. E o mişcare fermă printre oamenii de culoare şi în dominioane. Englezii înşişi îşi dau seama de prăbuşirea sistemului şi încearcă să-l înlocuiască printr-o reţea de alianţe comerciale. La cea dintîi zguduitură a războiului, popoarele se vor elibera. Desprinderea Egiptului şi a Indiei e un fapt iminent. Arabii se agită de mult, Madagascarul (mi-a spus un malgaş pe care l-am cunoscut la Paris) are o tendinţă separatistă acută, negrii s-au civilizat, nu mai acceptă pe europeni decît provizoriu, pînă se pun la punct cu tehnica. După părerea mea, europenii vor fi expulzaţi din Asia şi Africa sau vor fi absorbiţi, prin împerechere cu indigenii. Deja în America . . .

Lui Saferian un asemenea oracol îi dădea vertij. I se părea că pe unde calcă solul e moale, cedînd ca vata la apăsarea piciorului.

— Atunci unde e sigur, domnul Smărăndache?

— Eu cred că în jurul Mediteranei, în Grecia, Sicilia (care e posibil să se despartă de Italia), în Spania. Aci tradiţia individualistă greco-latină e mai puternică.

Saferian chemă pe Demirgian şi-i arătă cu lacrimi în ochi nişte icoane rezemate de perete.

— Să vinzi din icoanele astea, lucru rar, artă orientală, să nu le dai pe nimic, mai bine cadou!

Pe încetul, odăile lui Saferian se goliră de covoare, icoane, şaluri, mobile încrustate cu sidef, duşumelele rămaseră nude, pereţii aproape goi, ca la o casă în curs de evacuare. Numai sufrageria era încă intactă. Denudarea era încă iluzorie, şi numai pentru ochiul

lui Saferian. Sultana, în complicitate cu Demirgian, profitînd de faptul că Saferian nu mai călca pe la parter, transportă lucrurile propuse pentru vînzare jos, ba chiar le dispuse în două saloane comunicante, ca într-un interior normal. Sultana nu credea de loc în catastrofe şi considera desfacerea pripită drept o absurditate. Ea, care înainte sfătuise pe Ioanide să emigreze în Egipt, voia acum să rămînă în România şi să se ocupe cu comerţul. Era încredinţată că lui Manigomian îi va trece criza şi se va bucura cînd, dîndu-se jos la parter, îşi va vedea toate obiectele lui preferate.

— Sultana, zicea Saferian, ştii icoana cea frumoasă a Fecioarei Maria sub bolta de struguri? Lucru rar, oriental. Păcat, unde-o fi acum?

Era jos la parter, pe o sobă de teracotă, dar Sultana tăcea, spre a nu strica un efect viitor.

Un singur obiect fu înstrăinat, şi anume, pendulul. Saferian, afectat de moartea Pichii, voi să aducă o mîngîiere lui Ioanide şi i-l trimise acasă. În odaia mică a arhitectului, unde fu aşezat, pendulul lua proporţii şi teroriza cu dimensiunea şi cu sunetul patul de fier. Totuşi, Ioanide se simţea bine, şi apele îl calmau aşa cum te calmează valul de mare izbindu-te în umeri. Predarea obiectului fu făcută de Sultana în persoană, care însă ceru să vadă pe madam Ioanide şi se prezentă singură ca fiica lui Saferian Manigomian. Faţă de Ioanide, care veni şi el fireşte la întrevedere, se purtă cu un tact surprinzător. Privirea ei nu îngheţase, dar căpătase o nuanţă de respect filial şi o simpatie sublimată de voluptăţi. Strînse mîna lui Ioanide fără turburare, înlăturîndu-i de la început orice panică. Nu folosi decît pluralul şi împărţi aşa de bine interesul între Ioanide şi doamna Ioanide, încît orice echivoc,

de-ar fi existat, fu risipit. Ce se întîmplase? Sultana, fire vibrantă, meridională, intuise în fizionomia lui Ioanide profunda rană paternă. Abia atunci înţelese cuvintele pe care i le spusese altădată arhitectul şi-şi dădu seama de inconvenienţa legăturilor erotice. Ioanide îi apăru mai uman, superior unui banal candidat la dragoste, şi chiar faptul de a-l şti afemeiat îi produse o altă impresie. Ioanide iubea femeia pe toate registrele, patern, conjugal şi liber, era un om dedicat eternului feminin. Frenezia de la început a Sultanei se converti brusc în sentimentalism, voi să înlocuiască, în măsura în care putea, pe Pica. Frecventa pe madam Ioanide şi o copleşea de toate gingăşiile posibile. Procurîndu-şi o fotografie a Pichii, comandă prin Expertul un bust surprinzător de reuşit, în care artistul, folosind mijloace simple, evoca mişcarea caracteristică a părului Pichii dintr-o parte într-alta. O seară întreagă, soţii Ioanide priviră emoţionaţi imaginea postumă. În fine, Sultana îşi dezvoltă noua ipostază pînă la sfîrşit, ceru consilii pentru propria ei viaţă doamnei Ioanide şi indirect lui Ioanide însuşi. În timp ce viaţa pasională se metamorfoza astfel, o altă latură psihologică îşi făcea apariţia. După cum observase însuşi Saferian, Sultana avea vocaţia comerţului. În curînd luă în mîinile ei toate firele magazinelor tatălui său, conduse totul mai departe cu un deplin succes. Se pricepea tot aşa de bine în specula cu materiale comune, ca şi în comerţul de artă. Ea fu aceea care născoci sistema de a se vinde piper şi alte mirodenii, într-o vreme cînd începeau să lipsească de pe piaţă, în cantităţi farmaceutice, în plicuri triunghiulare. Cîştigul la kilogram devenea respectabil. Un cilindru de scorţişoară era zdrobit în piuliţă şi împărţit în multe plicuri. Cititoare de publicaţii străine, avea

idei în materie de prezentare a mărfurilor, introducea mici calendare în punga cu *petit-beurre* sau oferea la o cumpărătură mai apreciabilă mostre comestibile. Acestea erau numai mici petreceri. Sultana făcea şi alte combinaţii, depăşind sfera ei strictă de activitate. Cea mai inofensivă fu aceea de a procura pentru magazinele de covoare stofe fine de damă, mătăsuri, *lamé*, brocart pentru mobile şi pentru rochii, vopsele de păr, farduri scumpe, parfumuri rare, tot ce prin izbucnirea unui război putea să devină rar şi să fie revîndut scump amatorilor cu bani. Din sectorul acesta, Sultana realiză mai tîrziu, în epoca celofibrei, cele mai solide cîştiguri. În domeniul operelor de artă şi al anticariatului, Sultana arătă tot atîta competenţă. Consultîndu-se săptămînal cu Demirgian, Expertul şi madam Valsamaky-Farfara, Sultana spori achiziţiile de obiecte vechi, dar la vînzare proceda altfel. Cumula obiectele făcînd colecţii şi tipărind cataloage sau întocmea interioare complete din mobile de anticariat şi le vindea solidar. Luînd ca temă cîteva acvaforte de Aman, adunase de pildă, mai ales cu concursul doamnei Farfara, un număr de mobile rebegite, dar graţioase, pe care Expertul cu ajutorul tapiţerilor le restaurase, şi crease « un salon românesc din epoca lui Th. Aman », pe care-l petrecuse cu un preţ impunător. Adoptînd sistemul de a restaura şi a completa cu piese noi, Sultana începea să facă concurenţă magazinelor de mobile de lux. Angajase o domnişoară întoarsă din Italia care făcea excelente copii de maeştri şi falsuri, desenînd şi mobile, şi cu ajutorul ei şi al unui tapiţer inteligent realiza interioare somptuoase, cu *cachet* de epocă. Cărţile vechi, fără interes pentru lectură, îmbrăcate în marochin şi în pergament, le lua cu toptanul de

la anticari şi din familii scăpătate, spre a face cu ele rafturi de volume vechi, exclusiv pentru plăcerea ochiului. Sultana împrumuta la un teatru interioarele sale, avînd grijă a anunţa în program că mobilierul din actul în chestiune este de vînzare la sfîrşitul seriei de reprezentaţii. Spre deosebire de Saferian, Sultana începu să frecventeze casele scăpătate, însoţită de madam Valsamaky-Farfara, spre a nota obiectele şi tablourile interesante. Mult mai informată în materie de artă, descoperi o mulţime de lucruri. Madam Farfara avea misiunea să înceapă tratative după termen. Sultana (care pînă atunci nu apărea în cercul prietenilor lui Saferian) intră în relaţii cu Gaittany şi începu să înjghebe la Casa de artă expoziţii retrospective de interioare, pe care apoi le vindea, după ce la entuziasmul vreunui vizitator Gaittany se oferea să se intereseze dacă nu cumva împrumutătoarea mobilierului nu e dispusă a-l vinde. Cîteva cadouri răsplăti concursul lui Gaittany. Sultana trimise pe Expertul acasă la Hagienuş, unde acela găsi prin odaie, săli şi pivniţă fragmente surprinzătoare (inscripţii, bucăţi de basoreliefuri şi de statui orientale), care, bine expuse, găsiră amatori fervenţi. Deşi somat de Petrişor, Hagienuş nu voi să le vîndă.

— Asta e toată fericirea mea, astea şi memoria maicii voastre. Cînd voi muri faceţi ce vreţi, acum nu le dau.

— Le ţineai în pivniţă!

— Acolo în pivniţă le văd cînd mă duc să iau vin cu luminarea, şi am o tresărire, o bucurie.

Hagienuş exagera în bună parte, căci deşi era amator de vechituri, pe care le luase de altminteri pe nimic, nu făcuse caz de ele. Acum era înduioşat a trece drept emerit colecţionar şi poza în maniac.

Într-un cuvînt, Sultana continua strălucit activitatea lui Saferian, perfecţionînd-o şi întreţinînd acel aer de snobism artistic atît de propice desfacerii vechiturilor. Ieşind în lume, Sultana deveni simpatică şi căutată şi suplini cu succes pe Manigomian. Madam Pomponescu, dînd o recepţie acasă, îi solicită luminile, iar Sultana, împrumutînd din depozitul ei mobilele, covoarele şi lustrurile de care avu nevoie, conform planului Expertului, compuse interioare feerice. Nostim este că Sultana făcu vînzări cu acest prilej. Un diplomat, văzînd un covor persan, rămase entuziasmat.

— Nu-i aşa? îl încurajă Gaittany. E minunat, aveţi toată dreptatea. (Apoi la ureche.) Cred că e de vînzare, ha-ha-ha!

Auzind cuvîntul « vînzare », unii din cei de faţă traseră cu urechea. Astfel, recepţia fu denumită, graţie lui Smărăndache, « bazarul Pomponescu ».

Potolindu-se de impulsiuni erotice faţă de Ioanide, Sultana nu-şi transferă interesul asupra altora mai tineri. Un moment Ioanide avu bănuiala că Sultana, printr-un proces de analogie şi rectificare a vîrstei, ar putea să se oprească la Tudorel, asupra căruia menţinuse cîteva priviri lungi. Dar Sultana, devenită comerciantă, părea că se vindecase de frivolitate. Singurul bărbat mai tînăr cu care vorbea îndelung era acum Demirgian, faţă de care nu demonstra de loc vreo atenţie excepţională. Acesta se purta cu Sultana corect, ca un funcţionar faţă de patroană. Nasul cocoşat al lui Demirgian nu producea totuşi nici un fel de repulsie, şi Sultana considera adesea cu interes pe tînărul comis-general, a cărui iscusinţă i se părea remarcabilă, mai ales în chipul de a ocoli severităţile fiscale. Află că Demirgian urmase Academia comercială şi Dreptul în timpul cînd era la

Saferian, şi-l găsi destul de cultivat. În odaia pe care o locuia la Saferian, în fundul curţii, îşi compusese un interior sobru, dar cu gust, fără anticării, cu excepţia cîtorva obiecte. Citea numai romane de aventuri, alese cu grijă, şi avea o motocicletă, dezideratul imediat consecutiv fiind o barcă cu motor. Convorbind din ce în ce mai strîns cu Demirgian, Sultana descoperi că idealul său era de a nu avea nici un ideal. Mai clar, Demirgian nu aspira să-şi facă un nume, nu voia să se ilustreze nici în război, nici în politică, nu avea nici cea mai mică spaimă de a fi anonim. Dramatică i se părea nu situaţia de a rata eternitatea ca Pomponescu, ci de a rata viaţa. Destul de deştept ca să-şi formuleze o fragmentară concepţie, dacă nu propriu-zis filozofie, nu se purta aşa în urma raţionamentului, ci fiindcă era astfel construit congenital.

— Dacă toţi oamenii ar voi să fie vestiţi, cine ar putea să ţină minte atîtea milioane de personalităţi? Nouă ni-e dat să trăim cu rîndul, ca florile.

Pentru un gînditor, Demirgian ar fi reprezentat un fel de pesimist, dar era un pesimist bine dispus, care nu-şi dădea socoteala în ce tip de *Weltanschauung* se clasa. Demirgian se vedea toată viaţa ca un funcţionar comercial bine plătit şi considerat cel mult un patron, şi cînd observa pe unii ca Smărăndache preocupîndu-se la schimbări de ministere, de posturi, rîdea. E drept că, fiind armean, avea sentimentul că nu se poate promova decît pe un spaţiu limitat, cu toate astea, de l-ar fi chemat în Armenia ca şef de stat, ar fi refuzat, căutînd tot un loc de funcţionar comercial într-o prăvălie de covoare şi obiecte orientale. În igiena sufletească şi fizică a lui Demirgian, a sta şase zile pe săptămînă în magazin, iar de la o vreme a supraveghea tot co-

merţul lui Saferian era o necesitate. Dacă n-ar fi existat, Saferian trebuia inventat. Demirgian nu lucra în silă, ci din conştiinciozitate, aflîndu-se mereu în treabă din proprie iniţiativă. De se întîmpla să se găsească neocupat într-o după-amiază, scrutînd cu ochii prin prăvălie, descoperea o molie.

— Sahag, striga el, ia întoarce repede covoarele alea, să ştii că s-au umplut de molii. Să faci bine să te duci la drogherie.

Cu mîinile în buzunar, Demirgian se plimba altă dată prin faţa magazinului, încercînd să se pună în psihologia unui client.

— Nu-i bine vitrina, prea sînt adunate toate ca la un bazar, nu se vede marfa, nu atrage ochiul. Lumină, claritate!

Şi cu creionul pe o bucată de hîrtie schiţa decorul vitrinei. Asta în zi de lucru. Cînd sosea duminica, Demirgian nu mai voia să ştie de prăvălie. După ce o închidea bine cu uşi de fier şi examina înainte de a ieşi contorul electric, întrerupînd siguranţele, pleca pe alt continent moral. Ca milioane de indivizi anonimi, Demirgian avea recreaţia duminicală. Încă din zorii zilei, pe anotimp frumos, se auzea un duduit teribil în fundul curţii lui Saferian, şi aproape numaidecît Demirgian ieşea ca un bolid pe poartă, călare pe motocicleta lui. Pleca în excursii în afară din oraş, la Ploieşti, la Dunăre. Atunci dacă s-ar fi desfăcut pe şosea un covor persan mirific, Demirgian ar fi trecut cu motocicleta deasupra, fără să se oprească. Demirgian mai frecventa de asemeni balurile, şi cînd nu erau acestea, sălile de dans sau familiile cu fete unde se dansa, nu în scopuri matrimoniale, ci numai sportive. Demirgian juca tenis cînd avea cu cine, fiind înscris într-un club, şi înota vînjos în apă dulce şi curgătoare, precum Dună-

rea. Cînd îl vedeai moţăind cîteodată pe un morman de covoare, n-ai fi crezut că Demirgian e un om aşa de vînjos. Însă şi în privinţa sanitară suferea de unele contradicţii. Se arunca în Dunăre şi nu suporta vederea gîndacilor sau a păianjenilor, precum nici a racilor. Atunci făcea o strîmbătură de dezgust şi se simţea rău fiziceşte. De aceea punea să se cureţe riguros prin localuri. Nu mînca gras, preferînd carnea de berbec. Bere nu punea în gură, nici alcooluri, numai vin de Malaga sau Madera veritabil, cînd găsea, sau siropuri. În prăvălia de covoare expunea în postul Paştilor cutii de alva fină adusă din Turcia, dar, ciudăţenie, nu suferea personal nici alvaua, nici tahînul. În schimb, murea după salamul de Sibiu, bine uscat, brumat, şi după ghiuden. Dacă dăm aceste amănunte prozaice este fiindcă dintr-astea se alcătuia personalitatea lui Demirgian, un exponent a milioane de oameni. La cinematograf îi plăceau filmele cu piraţi, la teatru — Shakespeare şi Ibsen (fără a motiva aceste preferinţe), dar cînd venea circul, mergea de două ori la acelaşi spectacol. În materie literară, Demirgian poseda toată colecţia romanelor de aventuri *Le masque*, avea operele lui Edgar Poe, citise pe Dickens, pe Tolstoi, pe Dostoievski, Zola, Alphonse Daudet, Bourget, Theuriet, Benoit, Loti şi alţi romancieri moderni mai puţin importanţi, n-auzise de loc de Flaubert, cu toate că urmase liceul. Prin hazard, acest autor nu fusese predat. Picîndu-i în magazin o ediţie din *Don Quijote*, ilustrat de G. Doré, Demirgian îl citise şi reţinuse mai mult imaginile. În unele privinţe, ignoranţa sa era mare. Astfel, văzînd filmul *Don Quijote* cu Şaliapin, zise că era mai bun decît cartea. Nu ştia cine e Cervantes, nici în ce secol a trăit şi, lucru mai notabil, nu era de loc ruşinat cînd era surprins

în ignoranță. Tot capitolul artelor și științelor nu constituia pentru Demirgian decît un fond din care se putea alimenta pentru nevoile sale strict personale, noțiunea valorilor absolute n-o avea. Astfel, prețuia motocicleta ca o mare satisfacție proprie, totuși dacă i-ar fi fost prezentată o persoană cu titlul de inventator al motocicletei nu i-ar fi acordat nici o stimă. Atît de acuzat era interesul lui Demirgian pentru utilul și confortabilul din orice obiect, încît i se întîmpla și lui ca multora să citească o carte fără a se fi uitat pe copertă să vadă cine e autorul. Cu tot acest hedonism, Demirgian nutrea un fond de misticism sau mai degrabă de superstiție. Începuse a se pasiona de cărți teozofice și nebulos metapsihice, de operele doctorului Rudolf Steiner, de tot ce avea referință la Gotamo Buddho. Propriu-zis, Demirgian nu înțelegea nimic, însă duminica, după o săptămînă de tocmeli și contabilitate, astfel de lecturi îi dădeau o senzație spirituală de șoc, sinonimă cu voluptatea de a se simți călare pe plesnetele motocicletei. Demirgian era senzual, și printre covoare păstra culegeri de pornografii plastice chineze și japoneze, remarca prin vitrină, pe stradă, femeile cu un detaliu picant, nu priza trupurile macerate, ci carnația planturoasă. Afară de aceasta, îi plăceau copiii și-i săruta sonor pe obraji. Desigur, Demirgian era un spirit mediocru, însă un suflet sănătos, cinstit, cu un instinct al lucrurilor fine și de o discreție desăvîrșită.

Deplasată din văpaia masivă a lui Ioanide și intrată în exactitudinea comerțului, Sultana, care, cu toată instrucția ei, era un temperament focos, nu un spirit metafizic, receptă cu consolare la început caracterul solid al lui Demirgian, întocmai ca o bolnavă calmată de apropierea în halat alb a docto-

rului zîmbitor. Demirgian înțelegea perfect toate gîndurile ei, acceptînd fără contradicție, ca foarte rezonabile, chiar pe cele mai hazardate și avea însușirea de a nu uita nimic, continuînd singur pe un impuls dat. Sultana începu să joace tenis cu Demirgian și notă favorabil îndemînarea tînărului armean cu nas cocoșat. Consimți să meargă cu el la ștrand și-și făcu o opinie nu se poate mai bună despre aptitudinea la natație a lui Demirgian prin raport la pusilanimitatea lui Kevorg. În cele din urmă curiozitatea împinse pe Sultana să examineze motocicleta lui Demirgian, care sugeră cumpărarea unui ataș. Sultana zise că nu era copil mic să stea în căruț și încălecă îndărătul vehiculului, iar într-o bună zi, îmbrăcată sportiv și cu rucsac, porni la Brașov călare pe grătarul din spatele motocicletei. Acestea erau semne sigure de acomodament moral între Sultana și Demirgian, și toată lumea nu mai avu nici un dubiu că cei doi se-ndreaptă spre căsătorie. Un asemenea eveniment ar fi trebuit să bucure pe Manigomian, avînd în vedere în primul rînd că Sultana învinsese periculoasa ei nevroză erotică. Acum fata avea un obraz sănătos, brun, poate cam brutal, respira o condiție fiziologică excelentă. Totuși, Saferian clătina din cap melancolic și făcea anume aluzii față de prieteni.

— Demirgian, bun, om de afaceri, priceput, harnic. Are nevoie de nevastă blîndă, nepretențioasă.

Asta pentru a spune ocolit că Sultana, fată cu pretenții, nu se poate căsători cu un funcționar comercial. Saferian n-avea nimic contra lui Demirgian și nici nu îndrăznea să contrarieze pe Sultana, fiindcă știa că nu ar fi găsit argumente serioase. Ce era Demirgian și ce era el, Saferian? Toți vînzători de cafea sau de covoare. Aci nu există ierarhie.

Bani oricine poate cîştiga. Altceva era la mijloc. Dacă Saferian, personal, nu putea trăi fără comerţ, pentru Sultana visa un om dinafara tagmei, un artist, un doctor, un ofiţer. Fiecare părinte, oricît de strălucit în profesia lui, vrea să salveze pe copii de mizeriile meseriei sale şi să-i facă altceva. Hagienuş era încîntat că fiu-său, Petrişor, era ofiţer, Ioanide nu regretase că Tudorel nu se făcuse arhitect. Tot astfel, Saferian sperase ca Sultana să iasă din cafele, să se căsătorească cu cineva din categoria acelora care-i frecventau salonul. O fată aşa cultă, deşteaptă!... Demirgian, băiat bun, n-avea ce zice, însă cafegiu subţire. Mîine s-ar fi îngrăşat şi ar fi căpătat moravuri deşănţate şi acea neglijenţă fizică proprie celor din branşa sa. Saferian cunoscuse pe tatăl lui Demirgian: în tinereţe slab şi vînjos, la bătrîneţe umflat, expus hidropiziei. Cît despre « blîndeţea » pe care o reclama Saferian pentru eventuala soţie a lui Demirgian, era şi ea o aluzie la caracterul latent al Sultanei prin analogie cu mamă-sa. Aceea, ardentă la început, devenise după căsătorie autoritară, stridentă şi, ca un indiciu al schimbării de caracter, un puf negru pronunţat îi crescuse pe deasupra buzei superioare. La fel Sultana, care avea sprîncenele foarte negre şi îmbinate, începea să capete o uşoară mustaţă, deocamdată graţioasă. Singura speranţă era aceea că la inteligenţă Sultana semăna cu răposata soră a lui Manigomian, cu mătuşă-sa. Sub aceste auspicii era greu de stabilit cine făcea o afacere rea: Sultana, ori Demirgian?

După o destul de lungă familiarizare la ştrand, la tenis şi pe motocicletă, Sultana chemă într-o zi pe Demirgian.

— Ascultă, Demirgian, tu nu vrei să te însori?

— Ba m-aş însura, răspunse acela privind-o cu circumspecţie, ca într-un început de tocmeală dificilă. Mi-ai găsit cumva vreo partidă?

— Nu, ţi-aş propune să te însori cu mine.

— Nu m-aş da înapoi!

— Prea grozav nu eşti, dar ai bărbăţie în tine, nu întristezi o femeie. Să te mai cultivi totuşi.

— Să ne luăm!

— Dar să ştii, mutre să nu-mi faci. Sînt senzuală, cît sînt tînără poate să te înşel din cînd în cînd ... discret.

— Şi eu sînt senzual ... am o fată, aş vrea s-o mai ţin.

— N-ai decît! să n-o văd prin casă.

— Mai am o pretenţie.

— Ce anume?

— Îmi plac copiii. Să-mi faci cel puţin doi copii.

— Am să-ţi fac dacă pot, ceva mai tîrziu. Dacă nu, fă-i cu cine vrei, îi primesc ca pe ai mei. Parcă ce importanţă are? Copiii sînt frumoşi oricum, de-i fac eu sau de-i face altcineva.

— Atunci, foarte bine, primesc.

— Vreau să te mai întreb un lucru: eşti sănătos? De altfel o să-mi aduci certificat.

— N-ai nici o grijă, sînt fără cusur.

— Poţi să vii să mă săruţi.

Acest dialog nemaipomenit, cu toate acestea autentic, se ţinu între Demirgian şi Sultana, care după aceea se îmbrăţişară foarte călduros, privindu-se reciproc, ca spre a se încredinţa de excelenţa tîrgului încheiat.

După acest acord, Sultana, ţinînd de mînă pe Demirgian, merse la Saferian.

— Tată, zise, am să-ţi spun o veste: mă mărit cu Demirgian.

— Aşa? Vrei tu? Vă învoiţi?

— Ne-am înţeles pe deplin. O să fie bine şi pentru comerţul dumitale.

— Şi cînd faceţi nunta?

— Numaidecît, îndată ce ies hîrtiile.

— Trebuia să spuneţi din vreme, să ne pregătim.

— Nu trebuie nici o pregătire, vom face totul între noi, fără să ştie nimeni. Am trecut altădată prin emoţiile ceremoniei.

— Dumnezeu să vă ajute, să vă binecuvînteze! Tot ce am al vostru este.

Deşi expeditivă şi autoritară, Sultana nu era mai puţin emotivă. Cît despre Demirgian, acest mod de uniune conjugală i se păru original. Deci amîndoi luară cîte-o mînă a lui Saferian şi o sărutară. Modernismul şi arhaismul se îmbinau.

Cu toată înfăţişarea scandaloasă a dialogului, uniunea Demirgian—Sultana nu decurse în modul libertin în care ne-am închipui. « Fata » lui Demirgian nu exista, şi Demirgian însuşi făcuse paradă de senzualitate, ca să nu se arate mai puţin « modern » decît Sultana, care la rîndu-i arborase cinismul de frică să nu întîmpine rezerve din partea lui Demirgian. Nu trădă alcovul, în schimb trata pe Demirgian cu autoritate, şi soţul verifica la tot pasul superioritatea Sultanei. Astfel, Sultana constată că Demirgian nu cunoştea denumirea, stilul şi valoarea mobilelor vechi, din care se ofereau tot mai multe de la casele scăpătate.

— Uite ce ne-a trimis madam Valsamaky-Farfara de la o familie, zise Demirgian arătînd un specimen. Nişte scaune de rogojină. Ce să facem cu ele?

— Asta e *fauteuil de paille Louis Quinze*, în lemn de nuc. Splendid! Cu o tapiserie de pekin deasupra

lui, dacă reparăm împletitura, scoatem un mobilier superb. Şi ce mai are?

— Douăsprezece scaune de astea şi un pupitru, ăsta de aici. Lipseşte un sertar.

— Şi ce dacă lipseşte? Îi facem unul nou. E de lemn de trandafir, mobilă autentică. Facem o garnitură de epocă şi o vindem cu totul.

Sultana comandă la Milano ţesături pentru mobile vechi, tafta, pekin, satin, moar, *velour rayé*, imitaţie de velur de Utrecht gofrat şi alte materii, unele foarte moderne, dar ajustabile cu mobila secolelor trecute. Observînd însă că publicului îi plac mobile greoaie cu sculpturi complicate, pe care le expuneau unele magazine de mobile cu pretenţii de lux, angajă şi pentru aceasta un tînăr artist care copia mobile vechi şi supraveghea execuţia în atelier. Sultana cumpăra cu toptanul mobile de nuc complet degradate, cariate, ciuruite. Bucăţi din lemnul acestora erau introduse în structura mobilelor noi, în aşa fel încît magazinul pretindea a vinde anticărie restaurată.

— Priviţi aici, nu vedeţi găurile de cari? Mobilă autentică. Nucul rezistă. Piesele au fost completate pe liniile lor vechi. Aveţi o garnitură solidă, cu tapiserie modernă, copiată după cea veche şi istorică.

Unde era interesantă Sultana, era la reclama mărfii, căci începuse a coborî la afacerile de vînzare. Cînd se prezenta un amator pentru un obiect notat în mod special pe catalogul Sultanei, Demirgian vestea clientul că nu poate decide singur şi chema pe Sultana. Evident, cumpărătorii nu erau de obicei mari intelectuali, oameni fără bani, ci burghezi bogaţi, ahtiaţi de lux ţipător. Sultana avea o manieră de a exclama şi de a elogia complet dezarmantă.

Astfel, clientul se ataşase de un soi de garderob de nuc foarte înalt şi cu multe sculpturi, care îi plăcea fiindcă era mare şi umplea locul.

— Aş lua garderobul ăsta, dacă nu l-aţi da aşa de scump.

— Dar e o *armoire normande*, dragă domnule.

— Pardon, asta am vrut să zic şi eu, *armoire*.

— *Normande*, domnule! apăsa Sultana, ca şi cînd calificativul « normand » reprezenta un caracter de teribilitate în sine.

— Dar dulapul ăsta?

— Vreţi să spuneţi bufetul breton?

La enunţarea preţului, clientul se dezamăgea. Sultana îl stimula:

— Gîndiţi-vă şi dumneavoastră! E un bufet breton.

Un om cu umor ar fi ripostat: « Şi ce dacă e un bufet breton? » Însă nu reclama nimeni, din cauza misticismului cu care profera cuvintele Sultana. Clientul fără cunoştinţe artistice nu îndrăznea să-şi dezvăluie ignoranţa. De altfel, dacă încerca o obiecţie, Sultana era înarmată, căci cumpărase o mulţime de opere cu planşe, spre a le pune la îndemîna lui Demirgian.

— Daţi-mi mai convenabil mobilele astea.

— Imposibil! E unicul mobilier *Chippendale* autentic pe care îl veţi găsi în România.

— Nu-i mare lucru. *Louis Quinze*, *Louis Seize*, *empire*, astea au trecere.

— N-are valoare o mobilă *Chippendale*? Vai de mine, dragă doamnă! Mă costă transportul, că le-aş trimite numaidecît în Anglia.

Sultana scotea repede un volum cu ilustraţii, *Le meuble anglais, période de Chippendale*, şi-l punea sub ochii clientei intimidate.

— *Chippendale*, *Hepplewhite*, *Sheraton* sînt creatori de mobile celebri, nu vă supăraţi!

Cel mai mic pretext făcea pe Sultana să scumpească marfa, şi din teama ca nu cumva să se păcălească, ţinîndu-se în curent cu reviste publicînd cronici pentru colecţionari şi consultînd opere de specialitate ca Emile Molinier, *Histoire générale des arts appliqués à l'industrie*, ridica preţul îndată ce prototipul obiectului se găsea atestat undeva. Orice replică era zadarnică, Sultana arăta planşa şi zicea:

— Vedeţi singur cu ce piesă aveţi de-a face! E istorică!

De asemeni, dacă găsea în jurnale străine la coloana « vînzări la licitaţie » un preţ incipient sau obţinut pentru un obiect, îl transforma îndată în lei şi-l lua ca bază pentru preţul unui obiect din aceeaşi categorie. Sultana introdusese, după opinia ei, criterii obiective şi ştiinţifice. Lucru curios este că, în ciuda scumpirii exorbitante a lucrurilor, făcea afaceri mai bune din vînzări mai puţine. Reputaţia de a vinde scump satisfăcea snobismul cumpărătorilor, şi a avea obiecte de la Manigomian însemna acum a fi om cu dare de mînă. Chiar şi calitativ, în ciuda falsurilor, clientul burghez trăgea un profit mai mare, fiindcă Sultana nu mai vindea după aprecierea la întîmplare a clienţilor, ci după un criteriu artistic. Cumpărai o copie cu bucăţi de nuc cariat, dar era o copie după un prototip atestat, o mobilă de gust.

« Sultana asta, medita Demirgian, e mai negustor decît un bărbat. »

De aceea, de cîte ori se afla în dificultăţi dădea măcar un telefon soţiei şi-i cerea instrucţii.

Pentru covoare, Sultana introduse metoda expoziţiilor cu publicare de cataloage, prevăzute cu

introduceri asupra artei respective şi cu reproduceri de tipuri. Semnalase încă un mare număr de porţelane, vase, căni, pe care nu spera a le vinde. Din atîtea cumpărături de fonduri globale rămăsese acest depozit stînjenitor. Pentru veselă, farfurii cu peisaje etc., Sultana găsi un sistem. Comandă cîteva bufete pentru veselă expusă şi etajere, după modele franţuzeşti, şi le umplu de farfurii şi căni, vînzîndu-le cu totul. Vasele mai mult sau mai puţin chinezeşti le prefăcu în lămpi electrice cu abajur şi le expuse pe toate, aprinzîndu-le seara în magazin. Succesul fu fulgerător.

Aceste ocupaţii avură înrîurire asupra fizicului. Sultana începu să se îngraşe, din cauză că nu mai avea timp să se supravegheze corporal. Sedentaritatea, ca şi agitaţia au adesea acelaşi efect. Faţa, umflîndu-se puţin şi devenind unsuroasă, îi aluneca în jos. Ochii se măriră, devenind de o negreaţă stăruitoare, în schimb nasul se făcu mai coroiat. Fire mari de păr răsăreau de sub nări şi în bărbie, iar guşa dădu indicaţii a se dubla. Metamorfoza aceasta nu se petrecu brusc, şi, material vorbind, Sultana era mai mult sau mai puţin aceeaşi ca şi înainte, contururile nu anulau formula ei fizică. Foarte curînd rămase gravidă şi luă obiceiul să se legene în mers, iar picioarele i se îngroşară, începînd să semene oarecum cu ale lui Saferian. Sultana, tot discutînd cu clienţii, dobîndi de la o vreme un ton strident, alternat cu răguşeală. Strigătul ei părea o comandă, şi Demirgian tresărea şi punea mîna la inimă cînd o auzea. Căpătase o frică nejustificată obiectiv, pentru că Sultana era foarte îndatoritoare cu el, frică nu mai puţin. Cînd Sultana striga: «Demirgian, hai la masă», Demirgian avea un şoc şi căuta un punct de sprijin în spaţiu. Sultana nu mai juca

tenis, renunţă la înot şi la ecvitaţia pe motocicletă şi, în aşteptarea fericitului eveniment, împletea tricouri de lînă pentru viitorul prunc sau citea în şezlong romane franţuzeşti şi englezeşti. Nu intra în confidenţă cu Demirgian asupra tuturor chestiunilor. Astfel, primea regulat din străinătate un buletin bătut la maşină, pe care-l consulta singură. Curios să ştie ce citeşte Sultana, Demirgian dibui un astfel de buletin, pe care nevastă-sa îl vîrîse în cutia de la noptieră. El conţinea o listă de nume sibiline şi cifre sub titlul *Stock exchange prices.* Spre exemplu: *Oil.* A. — Ecuator 22/6; — 6 d (prima cifră era sub coloana *Market price*, a doua sub rubrica *Change*); A. — Egyptian 2^{15}_{16}; . . . — A. Iranian 7^{3}_{8} — 1_{16}, Royal Dutch 23^{3}_{4}; Shell 3^{1}_{8}; 1_{16} etc. Versat în materie comercială, Demirgian înţelese îndată că Sultana se interesa de cursurile unor acţiuni petroliere din Orient. Ale cui vor fi fost? Fără îndoială, ale lui Saferian. Principalul era că Sultana se amesteca în astfel de lucruri aride şi delicate, păstrînd totdeodată secretul. Sultana ascundea că primise comunicarea dividendului ce i se cuvenea lui Saferian pentru participarea la compania de iluminat a Bagdadului şi de la tramvaiele din Calcutta *(Calcutta tramways)*. Deşi armean, lui Demirgian chestiunea i se părea de un exotism nebun şi nu pricepea cum intrase Saferian în posesia unor astfel de acţiuni. Relaţiile Sultanei cu oamenii importanţi nu produceau nici o modificare a atitudinii comerciale, Sultana necedînd nici cu o iotă. O întîmplare este caracteristică. Într-unul din magazine atîrna de mult pe un perete un vast tablou în ulei, reprezentînd un peisaj cu fund maritim, cu aspect general de tapiserie. Tabloul încurca locul, după opinia Sultanei; trebuia pus acolo ceva mai cald, un şal

turcesc, o oglindă venețiană. Pictura părea o banalitate oarecare învechită, poate un fals, și Sultana chemă pe Expert. Acesta dădu jos tabloul, examină atent pe din dos țesătura pînzei, contemplă peisajul și nu dădu imediat nici un aviz. Apoi reveni cu o monografie a lui Salvator Rosa, compară tabloul cu reproducerile din volum. După aceea aduse un fotograf și, la lumina magneziei, făcu fotografii, din care trimise în străinătate cîteva, una lui Lionello Venturi. Răspunsurile îi dădură certitudinea că avea de a face cu un Salvator Rosa. Spre a putea să-și explice proveniența, făcu o anchetă cu privire la migrația tabloului. El era în țară, după toate probabilitățile, din epoca 1840—1850, adus din Viena. Sultana ascultă sentința foarte grav, și după o consultație adîncă fixă un preț neobișnuit pînă atunci în magazinele sale pentru asemenea obiecte. Expuse bineînțeles tabloul cu un carton pe care era scris numele pictorului, cu adaosul 1615—1673, punîndu-l însă înăuntru pe un șevalet și cu un bec electric apărat de un abajur plat deasupra, spre a fi zărit de la ușă. Acum, Sultana, care înainte nu dăduse nici o importanță tabloului, se extazia față de alții înaintea lui:

— E superb, o piesă rară!

Toți membrii grupului fură aduși pe rînd să vizioneze descoperirea, și, cum era obiceiul, un fapt divers ca acesta se propagă în circuit. Gaittany și Smărăndache erau colportorii emeriți.

— Domnule, zicea Gaittany cînd venea vorba de Sultana, are un Salvator Rosa. E autentic, i-a scris Venturi. A dat lovitura!

În sinea lui, Gaittany nu gusta de loc tabloul, vorbea așa prin sugestie. Smărăndache comunică evenimentul doamnei Pomponescu, care, doritoare

a face pe interesanta, luă mașina și vizită magazinul. Sultana nu era. Demirgian însă repetă, profesional, după instrucțiile nevestei:

— Este un lucru rar, foarte frumos.

Și spunînd aceasta, stinse și reaprinse lumina, fără nici un rost, cu gîndul de a dovedi că la toate nuanțele de reverberație tabloul revelă noi miracole.

Madam Pomponescu, femeie cu un anume simț de convenabil în decorație, fără cunoștințe artistice, era impresionată de efectul de tapiserie pe care tabloul îl producea în noua ramă lată, făcută dintr-o împletitură de crengi de aur stilizate, pe care i-o aplicase Sultana. Îl vedea în salonul ei, combinat cu lustrul de cristale. Reveni deci într-o zi cînd Sultana fusese prevenită. Așezate amîndouă pe cîte un fotoliu *en gondole* din depozitul de mobile în vînzare, începură tocmeala pe departe:

— Ești foarte pricepută, doamnă Demirgian, ai făcut din magazinul ăsta o adevărată expoziție de artă. E admirabil! (Arătînd cu bastonul.) Ce covor frumos! Roșul în special e delicios.

— Comerțul azi a devenit o specialitate complicată. Mai ales în branșa noastră trebuie să ai puțină cultură și fler. Am început să mă pasionez!

— Văd. Peisajul de Salvator Rosa ar merge pe peretele din salon, e decorativ, știi, primim, și eu și ministrul avem destulă bătaie de cap. L-aș lua, dar e exorbitant, lasă-l mai ieftin.

— Dar e un Salvator Rosa, doamnă, autentic.

— Ăsta nu e un motiv să-l vinzi așa de scump!

— Un Salvator Rosa?

— Ascultă, am auzit că ești pe cale a avea un copil, chiar se vede puțin. Ce fericită ești! Rostul nostru, al femeilor, este să creștem copii. Știi pentru ce trăiești, pentru cine strîngi. Cu energia dumitale,

cu finețea pe care o ai, îl vei crește ca pe-o jucărie. O să-l ții numai pe covoare de Persia.

— I-am și rezervat cîteva. Aștept într-adevăr cu mare emoție, mai ales aș vrea să fie băiat.

— Bietele fete, de cînd se nasc sînt primite cu rea voință! Părinții adoră numai băieții.

— Fie și fată, la nevoie. Fetele au viața mai dramatică, asta e tot. Trec printr-o criză grozavă, știu asta prin mine însămi.

— O fată semănînd cu dumneata, crescută printre obiecte de artă, nu poate să nu fie reușită.

— Așa sper și eu.

— Ei, ce facem cu tabloul? Mai lași?

— E posibil?! Un Salvator Rosa? Unde mai găsiți o asemenea ocazie?

— Ce zici de vreme? Bănuiesc că o s-avem o toamnă superbă și lungă. Știu că ești foarte versată în taioruri, te-am zărit odată cu o stofă tabac splendidă. Nu tabac, așa ca frunza scorojită, ca foaia de arțar uscată care bate în roșu.

— Vă pricepeți în nuanțe!

— Eu mai puțin, dar dumneata! . . . Aici e o beție pentru ochi, cum ai aranjat porțelanele, chilimurile. Înainte ședeau toate pachete.

— Și mie îmi place toamna. De aceea iubesc Bucureștii. Prin septembrie—octombrie e la noi o vreme delicioasă, cînd cad frunzele. În Orient, toamna n-are personalitate.

— Apropo, mă înnebunesc după crizanteme, o s-avem o expoziție pe toamnă, tîrziu. Sînt unele imense, ca niște flăcări.

— Printre flori îmi plac crizantemele, garoafele și trandafirii, puțin stînjeneii și crinii roșii, care, din nefericire, nu durează. Trebuie să ai mulți, ca să

tai zilnic. Crinul alb, chiparoasa, tot ce miroase violent îmi face oroare. Au ceva mortuar.

— Ai dreptate. Îmi dai tabloul mai ieftin?

— Vi l-aș da bucuros, doamnă. Dar e un Salvator Rosa.

Sultana nu cedă nici în ruptul capului, iar madam Pomponescu, ambițioasă, n-avu încotro și-l cumpără. Dar cînd veni să-l ridice, într-o vineri, Demirgian se fîstîci și se scuză că nu-l poate preda în acea zi. Arătă un carton pe care scria « reținut de doamna ministru Pomponescu », dovadă că nu era vorba de o schimbare de intenție. Era altceva. Sultana, superstițioasă, nu încheia vineri afaceri importante, avea convingerea că banii luați nu-i vor aduce noroc. A doua zi, sîmbătă dimineață în zori, tabloul fu adus acasă la madam Pomponescu.

— Nu mi-am închipuit că e așa de superstițioasă, zise madam Pomponescu despre Sultana. O femeie atît de tînără și de modernă!

Ciudat, cînd Pomponescu zări peisajul presupus de Salvator Rosa încreți din sprîncene. Visase cu cîteva zile înainte că intra într-un golf asemenea aceluia din peisaj, cu multe coloane pe țărm, și înainta în apă în direcția unui sicriu de aur înflorit ca și raza tabloului și plutind în larg. Se deșteptase cu sentimentul că apa-i ajunsese la gură. Pictura îi făcu o impresie neplăcută, de funebru. Saferian, aflînd de vînzarea tabloului, se căină:

— Trebuia să-l faci cadou. Așa scump! Puteai să iei, dacă refuză gratis, cincizeci de mii de lei cel mult. Eu am dat cinci lei pe el.

Lui Pomponescu nu-i plăceau vechiturile în casă, voia mobilă nouă, folosită de el întîia oară. Oglinda veche i se părea întesată pe dedesubt cu fantome, pe canapelele vetuste vedea numai mortăciuni.

Ideea că stătuse pe ele ființe care acum erau la cimitir îl înfiora. Nu mărturisea pe față totuși aceste mici slăbiciuni. Dimpotrivă, Saferian nu putea suferi lucrul nou și ar fi dormit sub o plapumă sub care murise cinci generații. Admitea numai reparația. Chiar vesela lui era veche, mîncase în ea părinții și bunicii lui. Saferian și-aducea aminte cînd părinții treceau copiilor prin testament hainele lor, blănuri, rochii de nuntă. De voiai să-l jignești pe Saferian, era de-ajuns să-i spui că un lucru din casa lui e nou.

— Asta nou? Asta mama avut de la mama ei. Nu se mai face azi așa lucru.

Demirgian, cu toate că anticar, nu gusta nici el obiectele vechi în menaj, deși nu din superstiție, ca Pomponescu. El voia utilaj modern și simplu și fu mulțumit constatînd că Sultana în interiorul particular uza de mobilier nou și necomplicat și cumpăra veselă de la Galeries Lafayette. Un singur fapt îl contrarie. În dormitorul luminos, cu pat și noptiere vernisate, Sultana plasase pe peretele de la răsărit o enormă icoană bătută în argint din colecția lui Saferian, cu o candelă dedesubt, în permanență alimentată cu untdelemn și aprinsă. Pîlpîiala nocturnă a candelei stînjenea somnul lui Demirgian. Mai mult, Sultana pusese icoane cu candele aprinse în toate prăvăliile, chiar și la acelea de cafea comandităte (cauză, în treacăt fie zis, de sporire a clientelei feminine). Clientul rămînea surprins cînd deasupra rîșniței automate de cafea zărea candela aprinsă în fața icoanei. Mai ales din momentul evidenței gravidității, Sultana începu să frecventeze bisericile, îndeosebi acelea specializate, precum biserica Sfîntul Spiridon vechi, îngropată pe jumătate în pămînt. Cerșetorilor care se opreau la ușa magazinului Sultana le dădea ceva.

Demirgian, zdrobit de superioritatea Sultanei, își pierduse cu totul personalitatea minimă cîtă o avusese înainte, și de unde pînă atunci, ca subaltern al lui Saferian, avea singur de fapt inițiativa comercială, acum se temea să cumpere sau să vîndă un articol, i se părea că orice pahar putea fi descoperit ca fiind paharul în care a băut Napoleon la Austerlitz și orice icoană, opera unui maestru. Pentru nimica toată dădea telefoane Sultanei. Observînd ce complexă e cunoașterea umană, începu să se sfiască față de alții de ignoranța sa și căpătă un tic, acela de a aproba orice afirmații, cu înțelesul: « asta se știe, e curent ». În felul acesta, părea a urmări perfect ideile celorlalți. De exemplu:

— Asta seamănă, zicea un profesor de istoria artelor despre un obiect emailat ce se afla înaintea sa, cu emaliile bizantine reproduse de Kondakof. Ca simili, e de efect!

Demirgian dădea din cap, zicînd cu gestul: « Știu asta, e curent! »

Sau intra un profesor cunoscut de istoria universală, în căutare de stampe, și văzînd o acuarelă reprezentînd Malamocco în laguna venețiană făcea o mică lecție, în chip de reflecție:

— Cînd te gîndești că Malamocco, acum o mahala pe lagună, a fost capitala republicii veneților sub Theodat, al patrulea doge, cum scrie în cronica latină a lui Dandolo! Aici a venit Pepin cu o flotă de la Ravenna, luînd Chioggia și Pellestrina și intrînd în insula Albiola, separată numai printr-un canal de Malamocco! Atunci, Theodat a fugit la Rialto. Însă Malamocco ăsta, pe care-l vezi aici, nu-i cel de atunci. Acela s-a prăbușit în mare. Povestea Atlantidei în mic!

Demirgian asculta fără nici o jenă vizibilă erudiţia profesorului şi clătina din cap, cu sensul: « Ştiu precis asta, mie-mi spui? »

Ioanide observase acest tic, consecutiv căsătoriei, al lui Demirgian şi era foarte agasat. Cu toată supărarea pricinuită de doliu, nu se putu reţine, intrînd odată în prăvălie, de a nu juca o farsă comisului-general consort al Sultanei. Oprindu-se în faţa unei mîzgălituri în ulei reprezentînd un cap de bătrîn, imitaţie sau copie proastă, exclamă:

— De unde aveţi asta? Extrem de interesantă! Cap de bătrîn în manieră Renaştere. Să chemaţi pe Expertul, piesa asta trebuie să fie autentică. Ai jura că e de Alfredo sau de şcolarii lui Alfredo, marele pictor de Renaştere, contemporan cu Leonardo da Vinci.

Ioanide spuse aceste cuvinte aşa de sumbru, încît Demirgian nu mirosi maliţia şi confirmă din cap şi oral:

— Alfredo, ziceţi! Nu-i exclus, şi mie mi s-a părut.

— E un dobitoc! bombăni Ioanide cînd fu pe trotuar.

Tot Smărăndache nara anecdota, încît sînt de admis unele înfloriri. Esenţialul este că se răspîndi fulgerător vestea că Sultana a descoperit un «Alfredo veritabil». Anecdota se debita cu rîsete şi în salonul Pomponeascăi, care se simţi indirect atinsă de parodie, întrucît avea şi ea « un veritabil Salvator Rosa ».

Sultana se verifică şi geloasă. Demirgian, dată fiind poziţia interesantă a soţiei sale, socoti că-i îngăduit a căuta distracţii extraconjugale. Într-o zi Sultana îl surprinse cu o domnişoară, după aparenţă vînzătoare de la un magazin de pe Calea Victoriei sau funcţionară comercială. Demirgian strecura pe mîna

fetei o brăţară orientală, ieftină, din care se aflau în vitrină, spre a atrage şi clientela de obiecte mai mărunte. Sultana nu zise nimic, însă după plecarea domnişoarei cu brăţara îl înţepă:

— Ai început să strîngi fetele de pe stradă?

— O clientă, ce-are de-a face? Nu poate o fată să-şi cumpere o brăţară?

— Să nu i-o pui singur pe mînă. Nici n-am văzut-o plătindu-ţi obiectul.

— Trebuie să fiu amabil cu clientela. Ş-apoi, să zicem c-ar fi ceva, parcă ne-am învoit să fim moderni. Ţi-am spus că am o fată.

— Nu cred că e aia! Ţi-am permis să n-o concediezi brutal, s-o pregăteşti. Acum totul s-a terminat, eşti tată, vei avea un copil, te rog să fii serios.

Demirgian nu mai zise nimic şi vărsă la casă din propriul său buzunar costul brăţării.

Se întîmplă acum un fenomen neaşteptat. De unde la început Saferian arătase rezerve mute faţă de Demirgian, începuse să devină solidar cu el. Nu era vorba desigur de o poziţie comună împotriva Sultanei, ci de o înţelegere « între bărbaţi ».

Demirgian n-avea ideal, e drept, totuşi nu se arăta ambalat de profesie, sugera, prin purtarea lui detaşată, credinţa în alte valori. De asemeni, Saferian toată viaţa făcuse afaceri pozitive, mereu zîmbind, mereu oftînd, căutînd intimitatea cu altfel de oameni. Într-un cuvînt, Saferian cu ceaiurile lui şi Demirgian cu motocicleta erau nişte nostalgici. Sultana, dimpotrivă, se revela aprigă de comerţ în sine, consumîndu-se în prezent cu pasiune. Cînd lui Saferian i se întîmpla să se înşele în negustorie, plătind prea scump obiecte ce nu se vindeau sau vînzînd ieftin lucruri de valoare, din neglijenţă ori

din neştiinţă, nu se supăra niciodată şi nu certa pe Demirgian sau pe cel direct responsabil. Zicea:

— Aşa este comerţul. Azi cîştigi, mîine pierzi, una peste alta.

Odată, vînzînd un covor, Saferian opri din distracţie cu mult mai puţin decît fusese învoiala. Clientul, om subţire, îi observă eroarea a doua zi şi-i oferi diferenţa. Saferian refuză:

— Ziua de ieri s-a dus, ce-a fost a fost. Trebuia să fiu eu cu băgare de seamă. A fost norocul dumitale, de ce să ţi-l stric? Să fii sănătos şi să mai cumperi!

Cînd însă şedea în magazin, la întîia vînzare, lunea dimineaţa, Saferian dădea bancnota prin păr, prin barbă, în semn de saftea, şi nu se ruşina de acest gest nici faţă de persoanele notorii ce s-ar fi aflat în preajma sa. Acestora le explica:

— Aşa am apucat de mult. Superstiţii negustoreşti, noi le ţinem cum am apucat. Dacă nu dau banul prin barbă, n-am curaj toată săptămîna.

Saferian era afabil cu clienţii şi le vorbea cu moliciune despre orice. Uneori şedea şi în uşa magazinului, şi dacă auzea pe unii remarcînd un obiect şi întrebîndu-se de nu e scump, intra în vorbă cu ei:

— Nu este scump, la mine sînt de toate preţurile, asta ieftin, puteţi să luaţi.

Afară de aceasta, Saferian avea relaţii de prietenie cu vecinii magazinelor, îi saluta, le trimitea clienţii, bea cu ei cafea. Sultana, din contra, îşi făcea sînge rău din orice nimic, nu uita cîteva zile o eroare. Dăduse magazinelor aspect de instituţii, şi ea avea aere severe de director. Demirgian, care prinsese stilul lui Manigomian, suferea puţin de birocraţia şi complicaţia Sultanei, rămăsese la faza « covoare şi chilimuri ». Acum complota cu Saferian, stînd cu el în lungi conferinţe de evocare a trecutului.

Cum duminica îşi continua turismul cu motocicleta pe la Braşov, Constanţa şi cu întîrzieri de mai multe zile la Sibiu şi la Sighişoara, Demirgian aducea lui Saferian impresii atît din lumea negoţului anticăresc, cît şi de ordin general. Saferian era interesat să ştie ce spun negustorii de pretutindeni despre situaţie, dacă negoţul mai are sau nu vreun viitor. Mediile comerciale sînt foarte sensibile şi ştiu lucrurile înainte de a se întîmpla. Fără a fi prea optimişti, negustorii se raliau în mod straniu taberei care avea să stîrnească războiul, încredinţaţi că aceasta va apăra ordinea burgheză. În general şedeau în observaţie, depozitau mărfuri şi schimbau natura comerţului, bănuind stagnarea unor ramuri. Negustorii saşi erau în excitaţie, rîzînd mulţumiţi, foarte mulţi căutau a-şi extinde afacerile, mutînd centrul la Bucureşti, şi pipăise pe Demirgian dacă Saferian n-ar fi dispus să cedeze magazinele.

— S-a sfîrşit cu armenii noştri! observă trist Saferian. Au început nemţii să vîndă alva şi rahat!

Ideea de a pleca din ţară se înrădăcina în sufletul lui Saferian, şi acum se sfătuia clandestin cu Demirgian asupra acestor lucruri, fără ştirea Sultanei. Prin Gaittany, Saferian făcuse rost de paşaport şi ţinea o corespondenţă strînsă cu rudele sale din Orient, primind scrisorile pe altă adresă, la o rudă a lui Demirgian. Nu se ascundea de Sultana decît de teamă ca aceasta să nu-i facă teorii şi să-l convingă a-şi schimba planurile. Deocamdată ar fi plecat în Turcia, şi de acolo ar fi aşteptat desfăşurarea evenimentelor. Demirgian, rămas aci cu Sultana, l-ar fi ţinut în curent. Dar şi Demirgian voia să plece şi spera că nici Sultana nu va rămîne mult timp aici singură, fără tată-său. Acum, dimpotrivă, Sultana era aceea care se aşeza ca pentru un secol

în Bucureşti. Psihoza aceasta a migraţiei prinsese pe mai mulţi. Smărăndache, precum am văzut, aspira deplasarea la Madrid, Hagienuş nu staţiona în anticamera lui Pomponescu, făcînd pe secretarul săptămînal la şedinţele Pomponeştilor, decît fiindcă trăgea nădejdea că Pomponescu îi va procura o subvenţie sub pretext de călătorie de studii orientalistice în străinătate. Se auzi că Sufleţel ţinea şi el cu orice chip să meargă în străinătate, în Grecia sau în Sicilia, spre a întreprinde studii asupra unor filozofi citaţi de Diogene Laerţiu.

— Tocmai acum ţi-ai găsit să mergi în străinătate, în astfel de conjunctură politică?

— Ce am eu cu politica? striga Sufleţel sucindu-se în toate părţile. Epicur spune: « Înţeleptul să nu facă politică, să nu aspire la tiranie, să nu fie cinic », ca domnul Hagienuş.

Hagienuş, supărat foc, i-ar fi răspuns tremurînd guşa:

— Eu nu sînt cinic, domnule Sufleţel, eu sînt epicurean. Dar aprob vorba lui Antisthene: « Cel mai mare bine e să nu te cunoască nimeni ». Zău!

Gulimănescu, aflînd că atîţia vor să treacă graniţa, dorind să nu piardă nici un avantaj, se interesă şi el de posibilitatea unei misiuni oarecare. Hangerliu de mult declara că se duce în Anglia la soră-sa, în fine, chiar Conţescu ajunsese la concluzia că o lună măcar de şedere în Germania îi era necesară pentru punerea la punct a bibliografiei lucrării sale. Aşa cum la apropierea toamnei păsările migratorii încep să se strîngă şi să se pregătească de plecare, astfel Saferian şi ceilalţi, simţind parcă un frig abătîndu-se asupra acestui sol, căutau să fugă. Altădată boierii se refugiau pe la mînăstiri, ori la Braşov, acum eroii noştri căutau puncte mai îndepărtate. Saferian era nerăbdător să revadă bazarul şi să trăiască puţin într-un loc unde sensul vieţii părea a fi continua tocmeală. În privinţa asta, atît Saferian, cît şi Demirgian blamau pe Sultana, care adoptase preţul fix. Toată plăcerea şi a negustorului şi a clientului era, după opinia lor, ciorovăiala, şi orăşenii ca şi ţăranii aveau impresia a fi fost înşelaţi dacă nu rupeau din preţ. Demirgian cerea la început pe un covor de trei sau patru ori preţul cu care era dispus să-l ofere. Proporţia depindea de cifră, evitîndu-se cererile exorbitante ce speriau pe client. Dacă pe un covor pe care l-ar fi dat cu cinci mii reclama douăzeci de mii, Demirgian avea ocazia să observe fizionomia clientului. Acela care bănuise un preţ foarte mic fugea îngrozit, nereţinut de nici o scădere. « Aceştia, îşi zicea Demirgian, s-ar fi speriat şi dacă aş fi zis cinci mii. » Cînd clientul rămînea în prăvălie şi după proferarea sumei, era semn că cifra nu-l înspăimînta în sine şi nici n-o găsea cu totul disproporţionată. « Te pomeneşti, gîndea Demirgian, că se pricepe, şi covorul meu costă mai mult. » Îi lăsa deci treptat, se arăta intratabil pînă ce clientul se îndrepta spre uşă.

— Cum, întreba Demirgian surprins, nici douăsprezece mii nu vă convine? Un astfel de covor!

— Credeam că-l dai mai omeneşte!

— Mai ieftin decît atît? Eu v-am spus preţul pe care-l merită; dacă credeţi că nu face, spuneţi dumneavoastră ce preţ daţi.

— Îţi dau şase mii!

Demirgian se făcea a îngălbeni; îşi punea mîinile în păr sau se plesnea pe obraz.

— Şase mii? Mă dă afară patronul. Ăsta covor de şase mii? Pierdeţi o ocazie extraordinară, nu vreţi să luaţi un lucru fin, pentru cîteva mii!

— N-am bani!

— Aveţi o scuză. Spuneţi că vreţi o ocazie, dar nu că nu face covorul. Vreţi să-l luaţi cu adevărat?

— Îl iau cu şase mii.

Demirgian se scărpina în părul creţ şi negru, îşi freca cocoaşa nasului.

— Nici n-am să îndrăznesc să-i spun lui domnul Saferian. Avem impozite urgente de plătit, iată, vi-l dau, să-l stăpîniţi sănătos!

La ieşire, Demirgian nu uita să adauge:

— Ştiu că vă pricepeţi la tocmeală. Aţi făcut o afacere straşnică. Vă salut!

În materie de tocmeală orientală, Saferian povestea cazul unui negustor de plăpumi care obţinea preţuri agasînd clientul din popor, abuzînd de mania lui de a se tîrgui.

— Ascultă, negustorule, se hotăra clientul, hai să-ţi dau zece lei (Saferian folosea preţuri ipotetice, în valuta de dinainte de războiul din 1914—1917).

— Dacă vrei să mă laşi în pierdere, poftim, ia-o!

Clientul scotea punga şi număra zece lei. Plăpumarul făcea ochi uimiţi.

— Cît îmi dai? E doisprezece lei!

— Păi nu fusese vorba că mi-o laşi cu zece lei?

— Nici pomeneală! Unsprezece mă costă pe mine. Să văd cine-ţi dă plapumă cu zece lei!

— Dumnezeu să te-nţeleagă, n-ai o vorbă la locul ei.

Clientul se depărta înciudat, cu toate că ştia că în altă parte nu e mai ieftin. Plăpumarul îl lăsa să plece, aparent cu indiferenţă, dacă însă constata că clientul pleacă de-a binelea, îi făcea semn.

— Ei, domnule, nu vii să ne-nţelegem?

— Ce să mai viu, cînd nu-i dăm de rost!

— Vrei să cumperi marfă, sau nu vrei? Dacă vrei, vino la tocmeală.

— Ei, iacă, m-am întors. O dai, sau n-o dai?

— Ţi-o dau cu paisprezece lei!

— Doamne iartă-mă, nu ştiu cum eşti. Păi atîta a fost vorba?

— Cu cît a fost vorba?

— Ne-am învoit cu zece, pe urmă sărişi aşa din senin la doisprezece.

— Fie cu treisprezece, ca să cîştig şi eu un ban.

— Nici gînd! Ne învoirăm altfel.

— Atunci cît vrei să dai?

— Zece, cît ne-am tocmit la început.

— Ia-o cu unsprezece!

— Frate, mi-ai lăsat-o cu zece, de ce vii acum cu unsprezece?

— Ţi-am lăsat-o eu cu zece? Tare mă mir! Ia-o atunci cu zece, să nu zici că vînd scump.

Muşteriul număra iar zece lei. De data aceasta, în cazul cînd nu îndrăznea să repete întocmai manevra, de frică de a nu dezgusta clientul (deşi de obicei comedia se lungea infinit), negustorul avea grijă a băga banii în tejghea. Apoi aştepta.

— Mai scoate, numai zece?

— Cu zece ne-am învoit.

— Asta marfă de zece lei? Haidade! E cincisprezece lei, nici mai mult, nici mai puţin.

— Uite ce e, negustorule, văz că-ţi baţi joc de mine. Dă-mi paralele înapoi şi al dracului să fie cine-o mai călca pe la dumneata.

— Nu pricep de ce te superi. Marfa bună are preţ. Mai dă patru lei.

— Nici mort!

— Trei, na!

— Dă-mi banii înapoi!

— Doi, bre, cît mă ţine, păcatele mele!

— Ziceai că te costă unsprezece lei.

— Aşa am zis? Dă-mi unsprezece atunci. Adu un leu!

— Nimic. Ţi-am dat zece, cît a fost tocmeala, ce mai vrei?

— Ia-ţi plapuma şi să fii sănătos! Se vede că m-a blestemat vreun duşman să vînd marfa în pierdere. Încă un client ca dumneata, şi mă scoate la mezat cu darabana.

Cînd clientul ieşea pe uşă, plăpumarul îi striga:

— Să nu spui şi altuia, te rog din suflet măcar atît, cu cît ţi-am dat-o, că mă dai de rîpă!

Interesant era că muşteriul, departe de a fi plictisit de asemenea procedură, ieşea încîntat după tocmirea în sudori, avînd sentimentul că rezistenţa negustorului vine din imposibilitatea de a da articolul mai ieftin. Alţii, care-l cunoşteau, informîndu-se dinainte asupra preţului curent, veneau dinadinsul pentru plăcerea tocmelii, fiindcă cumpărătura pentru oamenii simpli e un eveniment. În prăvălia plăpumarului original se strîngeau la tocmeală şi alţii, petrecînd ca la teatru, doritori a afla cine învinge. De altfel, plăpumarul avea marfa cea mai bună. De nu ştia preţul obişnuit, muşteriul se păcălea neapărat, plătind cîţiva lei mai mult.

— De unde luaşi plapuma asta? îl întreba să zicem unul.

— De la Cîrlănescu.

— Se şi vede! E bună, numai el lucrează aşa. Da' cu cît ţi-a dat-o?

— Cu zece, d-abia am scos-o!

— Al dracului hoţ! Şase lei costă, atît a luat cumnatu-meu una ieri tot de la el. La fel.

— Nu voia s-o lase din cincisprezece!

— Aşa e Cîrlănescu, te freacă o zi întreagă dacă nu ştii preţul. Dacă-l ştii şi te ţii tare, după ce oboseşte ţi-o dă.

— Trăsni-l-ar Dumnezeu de bandit! M-a ars cu patru lei.

— De păcălit nu te-a păcălit, marfa e bună, şi-n altă parte n-o luai mai ieftin. Da' el ţi-o dădea şi cu şase dacă te tocmeai pe şase.

Astfel, în casa Manigomian totul se învîrtea în jurul comerţului, şi marile evenimente istorice în curs n-aveau importanţă decît în măsura în care atingeau această branşă. Dacă ar fi trăit pe vremea lui Napoleon, Saferian n-ar fi înţeles din toate ilustrele campanii (Marengo, Austerlitz, Eylau, Friedland, Wagram etc.) decît că unele mărfuri se scumpeau sau se ieftineau. Despre revoluţia de la 1848 Saferian auzise de la un bătrîn că unii negustori, de frică, trăseseră obloanele şi stinghiile de fier. O răzmeriţă nu-i lucru uşor pentru negustor, poţi pierde tot şi poţi cîştiga vînzînd unele lucruri scump, cînd lipsesc.

În timp ce Saferian trecea prin aceste nelinişti şi nostalgii, Sufleţel suferi şi el un atac acut de fobie. Frica era starea lui normală de la o vreme, dar de data asta se părea a fi un şoc mai grav. Sufleţel ieşise de două-trei ori în oraş, mai ales spre a face curtea sa lui Pomponescu, apoi deodată se auzi că a fost internat într-un sanatoriu.

— E grav bolnav, domnule, aşa se spune, nenorocitul! zicea Gaittany.

— Săracul! îl căina Saferian, mergeţi să-l vedeţi.

Sufleţel însă insista să nu primească pe nimeni, pretexta că doctorii interzic vizitele. Aflînd unde este internat, Saferian îi trimise struguri orientali de stafide, primiţi din Orient, curmale şi alte rarităţi vîndute în magazinele sale. Puse pe Sultana să

ceară informații asupra bolii. De la sanatoriu i se spuse că starea sănătății lui Suflețel nu era de natură a-i interzice contactul cu prietenii, totuşi Sufleţel, din motive personale, ţinea să stea liniştit. Gaittany veni prin surprindere la sanatoriu (pe al cărui proprietar îl cunoştea) şi pătrunse cu complicitatea personalului în camera bolnavului. De fapt, aripa în care şedea Sufleţel la parter, dînd spre o grădină, nu era locuită de veritabili bolnavi, ci de convalescenţi în căutare de linişte, de două bătrîne de familie mare, ţinute de rude acolo, ca într-un azil onorabil. Gaittany ridică mîinile spre cer, cu bastonul spînzurat pe un braţ.

— Să trăieşti! Ce-i cu dumneata? Ce ai?

Sufleţel nu arăta de loc rău la faţă, era ca de obicei rîzător, numai părul îi era albit complet.

— Sînt bolnav, poftim, am diabet!

Gaittany lăsă capul ca reproş galeş pe un umăr.

— Ce diabet? N-ai nici un diabet! Mi-au spus! Ai avut o glicozurie de natură nervoasă. Nimic în sînge.

— Nu-i de ajuns? Mi-a albit părul, mi s-a distrus ficatul.

— Din ce, domnule? Ce ţi s-a întîmplat?

— Nu pot să spun nimic, nu mi s-a întîmplat nimic! Nu mai avem dreptul să vedem şi să auzim.

— Eşti enigmatic.

— Vin gorgonele, furiile infernale!

— Domnule Sufleţel, fii serios, ce stai aici? N-ai nimic! Te vrea lumea, te doreşte!

— Nu pot să ies, nu mai vreau să văd lumea. Am aici pe Virgil, cu asta mă mai hrănesc!

— Nu pricep ce are, comunică Gaittany celorlalţi. Arată bine la faţă, dar a albit complet. I-e frică de evenimente, domnule!

Fu imposibil a se scoate ceva din gura lui Sufleţel şi nici alţii nu ştiau nimic, încît rămase vorba că Sufleţel suferă de neurastenie şi de diabet nervos. După cîtva timp, pacientul dispăru şi de la sanatoriu, mergînd undeva prin provincie la o rudă, fără a da vreo indicaţie. Aurora era tot aşa de sibilină ca şi el. Se întîmplase totuşi ceva serios. Într-o seară, Hangerliu dădu un telefon lui Sufleţel.

— Am să te rog ceva, zise el cu intonaţia sa ostentativ prostească. Am un prieten care vine incognito la Bucureşti şi n-am unde să-l găzduiesc. Nu vrea să meargă la hotel, să nu fie ambetat de cunoscuţi. Să-i dai acolo la dumneata o cameră mai discretă, fără să-l expui să fie văzut. Ţine mult la discreţie. Ţi-l trimit într-o oră, te-aş ruga să-l primeşti dumneata personal.

Sufleţel nu îndrăzni a replica. Consultîndu-se cu Aurora, deciseră că nu se putea refuza o propunere a lui Hangerliu, care era echivalentă cu una a prinţesei. Aranjară un pat pe o canapea dintr-o odaie dosnică din imobilul directorial, şi cînd clopoţelul zdrăngăni la poartă, Sufleţel însuşi ieşi în curte în întîmpinarea musafirului. Era un individ cu gulerul ridicat, din care pricină nu i se putea distinge faţa, şi care zise molatic:

— Sînt trimis de domnul Hangerliu.

Sufleţel, procedînd « *misterioso* », conduse pe necunoscut spre locuinţa lui, îl preaviză la trepte şi, fără a-l prezenta Aurorei, îl introduse în camera destinată, arătîndu-i toate obiectele de care avea nevoie, apă de spălat, apă de băut etc. Îi propuse să-i aducă ceva de mîncare şi, cum necunoscutul consimţi, plecă şi reveni după cîtva timp cu o tavă, pe care Aurora depusese cu mult dichis cîteva răcituri. Necunoscutul se spălase pe mîini între

timp, își lăsase gulerul și se pieptănase, fără a-și scoate haina, o scurteică de piele. Acum Sufletel observă că musafirul avea cizme în picioare. După față, necunoscutul părea trecut printr-o oboseală grea, obrazul îi era plin de furuncule, printre care ieșeau în țepi mari perii nerași ai bărbii. Musafirul dormi pînă a doua zi aproape de prînz, cînd Sufletel i-aduse iarăși de mîncare, fără a întreba nimic, de vreme ce nu i se spunea nimic. Ceva mai tîrziu, Hangerliu telefonă din nou lui Sufletel, rugîndu-l să-i comunice invitatului că putea să se ducă în locul dorit, în acea seară, la opt. Necunoscutul rugă pe Sufletel să revină la șapte jumătate și să-l conducă afară din instituție în modul cel mai discret cu putință. Cînd Sufletel se prezentă, necunoscutul, ras proaspăt, părînd ciupit de vărsat, ședea în haina lui de piele pe marginea patului. Fără a se ridica, spuse calm, cu o nuanță blajină, lui Sufletel:

— Nu v-am spus cine sînt. Mă numesc Gavrilcea!

Lui Sufletel părul i se ridică vîlvoi în cap cu atîta promptitudine, încît Gavrilcea, mirat de acest fenomen, pe care-l credea numai de domeniul anecdotei, zîmbi.

— Vă mulțumesc, adăugă el, pentru buna găzduire. Însă vă previn că nu trebuie să spuneți un cuvînt nimănui de prezența mea aici. Ați avea neplăceri pe care le-aș regreta.

În ciuda tonului amical, deși nu fără insinuație, cu care Gavrilcea spusese aceste cuvinte, Sufletel le înregistră ca pe o sentință de moarte pronunțată de un monstru. În noaptea aceea părul îi albi, și după discuții violente cu Aurora hotărî să se interneze în sanatoriu, spre a avea un alibi.

XXIII

Încă din primăvară, Ioanide primise din partea unui primar de cartier invitația de a construi o primărie monumentală și o biserică pe un vast teren cu desăvîrșire degajat și care urma să constituie piața principală a cartierului. Primarul era un om politic temut, polemist parlamentar care făcuse interpelări răsunătoare și divizor de partide, cu toate că el însuși era șeful unui mic partid, cu ajutorul căruia pătrundea în Parlament fără întrerupere. Acum, primind modesta însărcinare de primar de cartier, dădea un concurs echivoc guvernului, rezervîndu-și oricînd dreptul de critică, și avea ambiția foarte sinceră de a muta în mahalaua lui tot Bucureștiul. Primarul voia să imite pe Herriot, edil permanent al Lionului. Poziția lui era de altfel mai puternică decît a unui ministru, și era menajat acolo pentru orice eventualități, în scopul de a fi opus opoziției partidelor mari. Primarul fusese coleg de liceu cu Ioanide și-l prețuia zgomotos, din simplă încredere și generozitate, fără motive artistice. Era convins că un om așa de combătut e un mare talent. De fapt, îi plăcea și caracterul spontan al lui Ioanide, consimil cu al său. În dorința de a face un lucru mare în cartier și a dovedi sentimentele sale creștine, primarul, care era fiu de popă, strînsese dinainte fonduri apreciabile pentru ridicarea bisericii, mai ales în natură, de la industriași și comercianți și, lucru neprevăzut, colectase cantități mari de ciment și de fier pentru armătura betonului, puțină lemnărie și mai de loc piatră. Cum voia să înceapă cu biserica, spre a o tîrnosi spectaculos, primarul își exprimă regretul față de Ioanide:

— Dacă aş avea piatră şi cărămidă am ridica biserica cît mai repede. Din nenorocire, am primit cadou numai ciment. Păcat! În sfîrşit, fondurile am să le găsesc, vreau să ştiu şi părerea ta, Ioanide.

— Pentru ce-ţi trebuie cărămidă şi piatră?

— Păi pentru biserică. Din ce vrei s-o faci?

— O fac toată din ciment!

— Se poate oare aşa ceva, eşti sigur?

— S-au mai făcut. Pentru o bazilică în regulă, procedeul e practic şi de un mare efect.

— Fă-o, Ioanide, dacă e aşa, îţi dau mînă liberă. Adu nişte schiţe, să obţin aprobarea.

Ioanide făcu mai multe proiecte, din care numai unul i se păru executabil repede şi cu materialul pe care îl avea la dispoziţie. Spre a fi mai convingător, transformă proiectul în machetă de ipsos, ce reprezenta Palatul comunal (cu o clopotniţă în speţa campanilei din Piaţa San Marco din Veneţia, însă dreaptă, austeră, turnată în beton armat şi vărgată cu careuri) şi bazilica. Noutatea la noi era la cea din urmă. Ioanide susţinea că e imposibil să faci o catedrală cu elemente decorative de la bisericile româneşti vechi. Miniaturalul îşi are legile lui specifice, asemenea şi grandiosul. A mări bisericile lui Ştefan cel Mare sau aceea de la Curtea-de-Argeş însemna a ridica pitorescul la gradul grotescului. Trebuia deci pornit din nou de la formula clasică. Luînd ca exemplu catedrala în cruce simplă vizibilă, ca Sfîntul Paul din Londra sau Domul din Milano, Ioanide încrucişă pur şi simplu două temple greceşti, prevăzînd în punctul de încrucişare o cupolă. Concepţia era însă riscată pentru tradiţia noastră, ameninţată de monotonie în lipsa unui material pietros excepţional. Ş-apoi, n-avea decît ciment. Atunci concepu coloanele grandioase care

înconjurau de jur împrejur monumentul ieşit din întretăierea a două temple eline, ca pilaştri groşi, foarte adînci, de ciment, între care se vedeau ferestrele în vitraliu, cu schelet de metal. Pilaştrii erau trataţi ca contraforţi, acoperişul de olane nu acoperea capătul lor de sus, ci se oprea la marginea lor interioară, astfel că sistemul de contraforţi impresiona ca o pădure geometrică de pilaştri. Bazilica era de fapt o cruce făcută din contraforţi. Cupola nu era înaltă, ci ca o jumătate de sferă, şi făcută din blocuri translucide de sticlă, cu o cruce zveltă şi curat liniară deasupra. De jur împrejur, catedrala era înconjurată de un număr de trepte. Ioanide se întreba dacă n-ar fi fost bine a colora cimentul pilaştrilor cu un ton roşcat sau verzui, spre a scoate un contrast de alb şi colorat. Faţada avea un fronton grec, în care s-ar fi introdus un mozaic.

Primul gînd al lui Ioanide fu de a afla părerea lui Butoiescu, deşi nu punea temei pe ea decît din punct de vedere psihologic.

— Ce zici, Botticelli, merge o asemenea biserică?

Butoiescu învăţase de mult a para chinuitoarele sfredeliri ale ochilor lui Ioanide şi a-şi menaja astfel incertitudinile, fie privind nemişcat, lipsit de orice expresie, fie prinzîndu-se de o vorbă a lui Ioanide şi dezvoltînd-o cu aer de aprobare. « A devenit viclean », constată arhitectul, care suspecta mai mult limbuţia lui Botticelli decît tăcerile sale. Botticelli era un spirit violent negativ faţă de orice noutate, nesimţindu-se în voia lui decît în faţa unui lucru dinainte admis. Prin urmare, nu era nici o speranţă să guste proiectul înainte de a fi dat alţii o judecată. Ioanide voia să afle ce obiecţii face omul comun, de branşă. Uneori, observările tehnice ale lui Botticelli erau interesante. Buto-

iescu era mai mult şi mai puţin decît omul din stradă. Acesta din urmă, ignorant în materie tehnică, are impresii proaspete şi se exprimă în metafore de multe ori extraordinar de juste. Botticelli, ca om de meserie, era ţinut în loc de prejudecăţile profesiei lui, şi fiind un simplu meseriaş, fără cultură deosebită, se speria de tot ce nu reprezenta repetarea unui prototip. Botticelli privi macheta cu o seriozitate perfectă, dovedind (după credinţa lui Ioanide, care-l observa la rîndu-i) o forţă de disimulare nemaipomenită. Nici un muşchi nu tremura, pleoapele nu clipeau în semn de iritaţie internă. Botticelli părea într-un extaz calm şi zise doar:

— E foarte frumos!

— Ascultă, Botticelli, ţie nu-ţi place, spune drept.

— De ce să nu-mi placă? se miră Butoiescu.

— Asta nu ştiu! Dacă-mi spui de ce nu-ţi place, părerea ta e foarte utilă pentru mine.

— Dacă-mi place!...

— Nu-ţi convine structura de beton armat.

— Iese bine şi în beton armat, vine ca turnat.

— Poate contraforţii nu-ţi convin.

— Ba e frumos aşa, ca un grătar.

— Nu ţi se pare bearcă fără turlă, numai cu cupolă emisferică?

— Este mai limpezită aşa, parcă răsare soarele din ea.

« Perfect, îşi zise Ioanide, sînt imagini cam meşteşugăreşti, dar juste. Parcă ar pricepe. »

Cu toate astea, era convins că Botticelli minte. Oamenii cu instrucţie puţină au o mare capacitate, remarcase el, de a mimetiza stilul exterior al altora. Butoiescu prinsese maniera verbală a lui Ioanide şi-l parodia imperceptibil. Ceea ce chinuia intelectul arhitectului era faptul de a nu fi absolut sigur că Botticelli disimulează, s-ar fi putut ca de data aceasta să fi fost sincer. Imposibil, de altfel, de ştiut, atît de impenetrabilă devenise din lipsă de reacţiuni marcate emoţia constructorului. Cînd Botticelli ieşi pe uşă, după o oră de adeziune totală, Ioanide observă că strîngea buzele înăuntrul gurii, provocîndu-şi două gropiţe în obraz. Acest gest reflex sau căutarea unui ochi străin spre a intra în complicitate cu el înfăţişa la Butoiescu şi la alţi taciturni ca el mijlocul de a-şi descărca o conştiinţă opresată. Era ca şi cum ar fi spus, o dată ieşit pe uşă: « Nu mai pot ». Dar şi în privinţa aceasta Ioanide era ros de îndoieli: « Dacă şi-a făcut un tic?» În general, însă, n-avea iluzii cu privire la Botticelli, acesta arăta devotament, nu însă entuziasm. Ioanide avea impresia a se afla cu un prieten credincios, care şedea alături de el compătimitor, gata a-l urma oriunde, cu toate că nu-l credea nevinovat de o crimă de care era acuzat.

« Sînt nevinovat! » declara Ioanide în imaginaţie.

Botticelli cel închipuit dădea din cap incredul şi zicea:

« Să te ferească Dumnezeu de ceasul rău! Acum, ce-o fi o fi, merg şi eu cu dumneata la ocnă! »

« N-auzi că n-am ucis? »

« Nu te mai gîndi la asta, sănătatea e mai bună decît orice. »

Un om ca Butoiescu îi părea lui Ioanide imposibil de convins, cimentat într-o obstinaţie secretă. Odată Ioanide făcuse o experienţă. Arătase lui Botticelli o fotografie a vestibulului Bibliotecii Laurentine din Florenţa, operă a lui Michelangelo. Voia să-şi dea seama ce efect face asupra lui jocul cromatic de contrast între pereţi şi ferestrele oarbe alternate cu perechi de coloane întunecate.

— Un prieten al meu din Italia a făcut asta. Oare n-am putea s-o copiem?

După o lungă scrutare, zîmbind încet, Botticelli zise:

— Prea seamănă a mormînt, nu sînt de părere.

« Într-adevăr, medită Ioanide, e ceva sumbru acolo, ca şi în camera mormintelor celor doi Medici, dar, în fine, se simte laba marelui artist, oricui îi sare în ochi concepţia grandioasă. »

— Ascultă, Botticelli, asta e de Michelangelo!

Butoiescu rămase puţin surprins, dar tot neconvins, şi de atunci se feri de a mai da deschis o opinie. Ioanide nu putea să-i pretindă imposibilul. Fusese acasă la el şi văzuse concepţia despre arta arhitectonică a lui Botticelli. Acesta îşi construise pentru uzul propriu o crestomaţie plastică, o *olla podrida* a arhitecturii. Tot ce întîlnise în experienţa cu Ioanide şi întîmpinase cu rezervă, o dată înfăptuit îl impresionase şi-i găsise un loc în casa lui, adevărat omagiu. Gardul lui Botticelli era din blocuri mari de granit, poarta şi grătarele ferestrelor (căci avea şi de acestea), din fier forjat, suprafaţa casei era ghintuită cu piatră şi sprijinită cu contraforţi oblici, ca o catedrală medievală. Fereastra era de tipul cel mai confortabil, de stejar masiv, deschizîndu-se numai înăuntru. Odăile aveau grinzi de stejar de o lăţime considerabilă, uşile erau în dulgherie complexă, baia — de tipul cel mai somptuos şi bălţat, cu pavajul făcut din bucăţi triunghiulare de marmură, albastre şi albe. De tavan atîrnau cercuri groase de fier forjat, încărcate cu luminări electrice. Tot ce pietrăria, dulgheria şi celelalte arte constructive aveau mai special şi mai solid, Botticelli, ca om de branşă, aplicase la locuinţa lui, care era pe dinăuntru tencuită în toate modurile de calcio-vecchio. Casa

lui Botticelli era aşa de bine lucrată, că nu s-ar fi dizlocat nici cu dinamită, fiecare element în parte din punct de vedere tehnic reprezenta ultima perfecţiune. Ca meseriaş, Butoiescu era un om respectabil. Însă impresia totală rămînea ilariantă pentru un om ca Ioanide. Ceva grosolan te izbea de la început: lipsa de moderaţie, de filozofie arhitectonică.

Lui Botticelli îi făceau impresie materialele în parte şi căuta să strîngă toate detaliile pitoreşti. Casa n-avea croială, era un monstru de rezistenţă, un catalog de materiale de construcţie. La sobe, Butoiescu alesese teracota cea mai bună, adusă din Saxonia, şi le făcuse mari, pline de ornamente şi în culori stridente. Cu atît mai mizerabilă apărea această sforţare cu cît pe peretele salonului atîrnau fotografii mărite ale familiei, iar la geamurile din sufragerie, în cadru fioros de fortăreaţă medievală, tronau două borcane cu murături. Nefericitul Botticelli era gospodar.

Prin urmare, Ioanide nu avea încredere în aprobarea lui Butoiescu, fiind numai încredinţat că acesta va executa cu multă îndemînare proiectul, făcîndu-şi, îndată ce şi-ar fi dat seama că lumea admite ideea lui Ioanide, o magazie teribilă cu contraforţi de beton armat şi geamuri de cristal galben.

Mai multă atenţie dădea Ioanide reacţiei cîinelui său Ştolţ, fără a pretinde că acesta se pricepe în arhitectură. Totuşi, Ştolţ arăta o încredere nelimitată în tot ce făcea arhitectul, care pretindea că se poate scrie un portret complet al cîinelui său, căruia îi admitea chiar o concepţie despre viaţă. Provocat de Saferian, de faţă fiind Gaittany et compania, să se explice, Ioanide se exprimă astfel:

— Ştolţ al meu, ca animal sociabil, nu trăieşte în speţa lui canină. Cîinii nu-l interesează decît fiziologic şi în anotimpul de criză. Cu ei nu se poate înţelege, nu are registru moral, se învîrteşte ca un prost în jurul lor. Ştolţ nu devine el însuşi decît între oameni, acolo îşi recapătă strălucirea normală a ochilor, ţinuta plină de demnitate. Într-un cîrd de cîini e un naufragiat, atins de un *spleen* vizibil. În scurt, Ştolţ este perfect umanizat. Omenirea este împărţită de Ştolţ în clase: din cea dîntîi fac parte eu, Ioanide, care sînt singura fiinţă meritînd omagiile lui integrale; a doua clasă e compusă de Elvira şi copii, pe care îi respectă ca persoane strîns legate de mine, cu o mică nuanţă, în sensul că îşi dă seama că nu decid în cămin; în clasa a treia intră servitoarea, tolerată, la nevoie adulată, niciodată considerată. Îndată ce o servitoare pleacă, o scoate din clasa a treia şi o trece în clasa a patra, a persoanelor care conlucrează temporar cu mine. Faţă de acestea Ştolţ se arată răbdător, atîta vreme cît crede a-mi fi indispensabile. Îndată ce constată că mă supăr şi ridic glasul, le latră şi el. Dacă mă cert cu Elvira, Ştolţ nu latră, ci se ascunde sub pat sau îndărătul unui scaun, de frică să nu fie pricina conflictului. Gradarea aceasta în stimă nu înseamnă că Ştolţ e mizantrop. Mai degrabă mă crede ameninţat de mari primejdii acasă, şi uzează de o severă poliţie faţă de indivizi. Cînd ies însă, plăcerea lui de a vedea lume e nesecată. E de neînchipuit cîtă ardoare arată Ştolţ de a vedea oraşul în toate unghiurile lui împreună cu mine, ar intra în toate prăvăliile şi în toate casele. Cîinilor nu le dă nici o atenţie, sau numai una efemeră. A lua parte la o reuniune în care mă aflu, a privi toate feţele alături de mine e pentru el un deliciu. Ştolţ este monden. Pentru celelalte

animale, afară de cîini, are felurite nuanţe de ostilitate. Muştele îl supără, broasca, asupra căreia pune laba cu prudenţă, îl dezgustă, pisica îi produce nervi prin calmul perfid cu care îl priveşte, ursul îl sperie, pe alte jigănii le contemplă cu umor, ca pe nişte caricaturi ale naturii, în fine, totul pentru Ştolţ e a fi om, şi cînd vrea să fie convingător în solicitaţii merge în două picioare şi te trage de braţ cu laba, omeneşte. Ştolţ are comun cu mine dezinteresul pentru natură. Nu se simte bine decît în cadru artificial. Fără canapea, fără fotolii e stingher. Admite cel mult umbra picioarelor scaunului sau a dedesubtului mesei şi a patului. Copacii, vegetaţia nu sînt în gustul său. Pisica îl scîrbeşte fiindcă se urcă în pom. Straturile de flori produc lui Ştolţ sentimentul de rău fizic pe care-l avem noi cînd stăm în emanaţii de amoniac sau clor. Tuşeşte. Mirosul trandafirului i se pare cea mai teribilă miasmă inventată de un demon pentru torturarea nărilor. Ştolţ percepe universul ca o maree continuă de efluvii, şi, închis în casă, printr-o simplă zbîrcire a nasului el ştie că mă aflu la poartă. La un trandafir care i s-a părut prea toxic Ştolţ a lătrat cu lacrimi, implorîndu-mă să-l scot din această bolgie infernală. Numai gazonul e pe placul lui Ştolţ, vara, cînd e prea cald, fiindcă se aşază cu pîntecele pe el, să-i ţină răcoare. De asemeni, Ştolţ are un vegetal din care muşcă atunci cînd e bolnav. Natura e deci pentru el cel mult o farmacie. Intelectualiceşte, Ştolţ asistă cu interes la toate industriile pe care le profesez. Ţine cu orice chip să fie de faţă la toate operaţiile. Cînd o saltea e gata, după ce a privit fix cum se lucrează, se urcă pe ea şi se întinde, încîntat de inventivitatea omului. De aceea, în materie de arhitectură Ştolţ pricepe ce fac eu şi, sentimental,

arată față de mine o încredere oarbă. Asta e consolant. Cît timp mă învîrtesc în jurul unei machete, el o consideră de pe masă, unde se suie, dînd din coadă, în semn de aprobare. Concepția despre lume a lui Ștolț se poate rezuma astfel: eu sînt stăpînul universului, forța mea specifică fiind de a crea decor artificial și de a îndepărta jigăniile, insectele și buruienile.

— Cum, rîse madam Valsamaky-Farfara, dumneata pui intelectualicește mai presus de un om oarecare, să zicem mediocru, pe Ștolț al dumitale?

— Nu în chip absolut, dar sub o latură, Ștolț a depășit linia mediocră a umanității, arătîndu-i calea.

— Și care e calea umanității după dumneata? întrebă Hagienuș rîzînd din gușă.

— A vibra, stimate domn, a manifesta voios în fața sforțării umane. Nici o mișcare emotivă delicată nu e străină de sufletul lui Ștolț. De pildă, sentimentul muzical.

— Cîinele dumitale, zise Gulimănescu, constituie o excepție. De obicei cîinii urlă la muzică.

— Și al meu urlă, la anume tonuri acute din Chopin. Urlă de suferință din cauză că unda muzicală îi zguduie organismul prin finețea timpanului. Muzica orchestrală, în care toate sunetele se echilibrează, îi dă o somnolență dulce și vigilentă. Latră ușor în somn.

— Ha-ha-ha! rîse Gaittany, făcînd semne la ceilalți că Ioanide este extrem de original.

— Nimic de rîs! Simte semnificația umană a frazei muzicale. De altfel, și parfumul îl indispune prin violența lui. Excesul i se pare pervers și diabolic. Încolo, mirosul dulce al paielor din saltea, aroma lînii din pernă, aburul de supă îl încîntă. Ștolț caută nuanța stinsă, ocolind stridența.

Culegînd primele impresii asupra machetei de la Butoiescu și Ștolț, Ioanide avu neplăcerea de a se întîlni cu Gonzalv. Acesta făcea parte din categoria oamenilor « care spun verde adevărul, oricît de dureros ». Primarul ceruse macheta și o expusese în vitrina unei mari librării din capitală, lăsînd totdeodată să se reproducă fotografii în ziare. Asta ca să familiarizeze pe concetățeni cu ideea. Gonzalv, care privise și el macheta, nu lăsă pe Ioanide să-l ocolească.

— Am văzut proiectul de catedrală, îi zise el privindu-l nemilos.

— Să-ți fie de bine! răspunse Ioanide, căutînd să fugă.

— Îți spun drept, nu sînt de acord cu dumneata.

— Nici n-am această pretenție.

— Cred că n-ai să fii de acord nici cu publicul.

— Puțin îmi pasă!

— Totuși, biserica e un monument obștesc, cetățeanul trebuie să-și spună și el părerea.

— Nimeni nu-l împiedică. La revedere!

— Te grăbești? Voiam să-ți spun umila mea părere, poate să fie și ea de folos.

— Fac și eu ce pot în arhitectură, ca și dumneata în geografie.

— Geografia e o știință, arhitectura se adresează și publicului.

— Am treabă, amice!

— E interesantă catedrala dumitale, dar nu e în tradiție.

— Te-am salutat! zise Ioanide fugind.

Cînd lui Pomponescu, Gulimănescu, vestitorul specializat al tuturor lucrurilor neplăcute, îi spuse că, după cît se auzise, Ioanide a fost însărcinat să

ridice o catedrală în Bucureşti, ministrul făcu o figură mai penibilă decît de obicei şi după o sincopă morală prelungă anunţă o îndoială.

— Trebuie să fie vorbe, nu mi-a spus nimeni de aşa ceva.

Amicii nu se lăsară, veniră cu jurnalul şi arătară clişeul proiectului. Înainte, Pomponescu, contrariat, îşi muşca mustaţa, lua poza lui tipică de melancolic infatuat, acum avu o tresărire inedită de ură deschisă, care-i devastă faţa. Cu o mişcare indignată şi amară, zise:

— Ce l-a apucat pe primar?

Primarului îi plăcea proiectul şi era hotărît să-l execute pînă nu-l împiedicau evenimentele. Concepţia lui Ioanide fu lăudată în ziare de oameni cu competenţă, care făcură analogie cu alte încercări asemănătoare din străinătate de a înnoi arta bazilicală cu ajutorul noilor materiale de construcţie. Nu se ivi nici o obiecţie orală serioasă, afară de aceea a lui Gonzalv, cetăţenii din cartier fiind, din contra, nerăbdători de a se vedea cu monumentele. Deci Ioanide, cu colaborarea lui Butoiescu şi a unui inginer, săpă fundamentele, turnă bazele, şi în toamnă grătarul original de pilaştri se vedea în picioare, în cămăşi de scînduri şi cu capetele de vergele la partea superioară. Ioanide dădea asigurări că toamna fiind călduroasă va putea termina structura înainte de venirea gerului, urmînd ca în primăvară să treacă la detalii şi finisaj. Bazamentele numai ale Palatului comunal şi ale campanilei fură şi ele puse. Butoiescu lucra cu mare zel, ataşîndu-se de idee pe măsură ce o executa. Vibra şi el, în secret, prudent, cu un aer de ironie nevinovată, ce provenea din mirarea de a participa la o întreprindere aşa de nemaivăzută pînă atunci.

Deodată, în septembrie se produse atacul Germaniei asupra Poloniei. Lucrătorii, meditativi, îşi puneau întrebarea dacă mai are cineva gust de ridicat biserici. Ioanide n-auzea nimic, cu totul furat de frenezia lui, conversaţia agitată a altora despre evenimente trecea pe lîngă urechile sale ca un zgomot gol. Către sfîrşitul lui septembrie, Butoiescu se apropie foarte respectuos de Ioanide, cu jurnalul în mînă.

— Domnule arhitect, a căzut Varşovia!

Ioanide, picat din altă sferă, îl privi fără a înţelege şi răspunse cu nevinovăţie:

— Şi ce dac-a căzut Varşovia?

Abstracţia lui miră profund pe Botticelli, care de altfel avea cultul evenimentelor perimate. Ioanide în momentele liniştite avea o teorie, după care clasifica indivizii în oameni metafizici şi oameni pragmatici.

— Tudorel, zicea el, e un individ pragmatic, nu-mi seamănă!

În categoria metafizicilor, Ioanide băga persoane caracterologic foarte disparate, pe Sufleţel, pe Hagienuş, pe Gonzalv şi pe el însuşi. Gulimănescu, Smărăndache, Gavrilcea, Tudorel erau în grade felurite pragmatici. Calitatea spirituală, cum se vede, nu intra în chestiune. Un metafizic însemna un om care urmărea liniştea gîndurilor sale, trăind într-o sferă abstractă, chiar cînd spre a-şi apăra această izolare părea a coborî în prezent. Astfel, Hagienuş şedea numai trupeşte în casa lui Pomponescu, căutînd o protecţie pentru voluptăţile sale intelectuale gratuite. Hagienuş minţea, nu-l interesa nici un eveniment, ar fi fost în stare să dea orice iscălitură de adeziune politică, numai să fie lăsat în pace. La fel Sufleţel, mai contemporan cu Virgil

decît cu Pomponescu. Omul metafizic e viclean, zicea Ioanide, îţi rîde, se face că te ascultă, trece pe stradă uitîndu-se în dreapta şi-n stînga, în fond e absent. Se preface ca să scape de contingenţe. Gavrilcea însă şi Tudorel nu înţelegeau viaţa decît fenomenal, numai prin întîmplările zilnice, prin ele intuiau poate şi semnificaţia mai adîncă a existenţei. Litera moartă nu le spunea nimic. O tragedie în care un erou trage cu pistolul n-avea nici un sens pentru ei. Esenţialul era să tragă ei înşişi gloanţe.

— Prea bine, admitea Gaittany ascultînd această teorie, dar Pomponescu ce fel de om e?

— Un caz tragic, un oscilant între două puncte cardinale. Pomponescu aspiră la abstracţie şi nu se poate smulge din efemer. Cînd nu e în guvern suferă de a nu fi ministru, cînd e ministru suferă că a părăsit arhitectura.

— Aşa este, aprobă Gaittany cu delicii, tot ce spui e plin de interes.

— Bună ziua, îi răspunse ironic Ioanide.

Ioanide suferise fără să-şi dea seama, sub înrîurirea memoriului lui Tudorel, o modificare la care ajutase şi şocul moral prin pierderea Pichii. Conştient n-ar fi voit să admită acest lucru, caietul ars i se părea o oroare, totuşi, sufletul i se alterase. Tudorel scrisese: « Voluptatea de a muri, ca manifestare a vitalităţii, ar fi un nonsens dacă viaţa, în accepţia cea mai înaltă a cuvîntului, n-ar fi transcendentă existenţei fiziologice. Există deci o „viaţă" mai presus de viaţă şi de moarte... » Ioanide nu era mistic, şi viziunea învîrtirii fenomenologice lua la el uneori proporţiile unei nevroze. Nu prevăzuse moartea Pichii atunci cînd citise memoriul, acum întreruperea bruscă a existenţei diurne a fetei trezea în el o nevoie, aceea de a o menţine încă la orizont.

Ioanide era prea înrădăcinat în raţionalismul lui ca să-şi schimbe filozofia, chiar şi acum o discuţie despre suflet şi viaţa eternă i s-ar fi părut meschină. Sufletul lui n-avea această aptitudine, fiind educat pentru conceperea unei lumi exclusiv plastice. Pentru Ioanide, etern era echivalent cu geometric. Nu simţise însă moartea Pichii, de vreme ce nu-şi văzuse fata moartă. Pe măsură ce intra în viaţa curentă, convingerea raţională că Pica murise era destrămată de imposibilitatea de a o vedea. Astfel, dacă am auzi că Veneţia a fost complet înghiţită de mare, ne-ar fi cu neputinţă s-o scoatem de pe hartă, am avea sentimentul, în cazul cînd am căuta-o pe teritoriul Italiei, că ne-am rătăcit. Se mai întîmpla şi alt fenomen cu Ioanide. Absorbit în ocupaţiile lui, n-o văzuse pe Pica decît fragmentar, nu asistase la creşterea ei zilnică, morală şi fizică. Goluri mari existau în amintirea sa. Astfel, nu receptase suficient trecerea Pichii de la faza de elevă de şcoală la aceea de domnişoară. Fetiţa în uniformă nu se racorda bine cu Pica mîndră şi voluntară în sentimentele ei din ultima vreme. Erau două fiinţe deosebite. Ioanide amînase mereu colocviul strîns cu Pica, şi acum, cînd ar fi dorit să stea de vorbă, să-şi cunoască fata, aceasta era « absentă ». Ioanide simţi nevoia de a reconstitui pe Pica şi recurse la anchetă. Întîi intră în odaia Pichii, care rămăsese intactă. Era o încăpere egală cu aceea a lui Tudorel, însă inversată, cam cu aceleaşi mobile, în plus un fotel de modă veche capitonat. Dar ce deosebire! Se simţea prezenţa unei fiinţe feminine. Deasupra becului simplu cu un abajur conic de tablă emailată, Pica pusese un abajur de pergament pictat. Masa era acoperită cu un atlas de un roşu ca sîngele închegat, pe pat îşi procurase o saltea subţire de

creton înflorat, dîndu-i aspect de divan. Încă aerul mai era impregnat de parfum de ambră. Masa era încărcată de cărţi franţuzeşti aşezate în ordine, una peste alta, alături de ustensilele de toaletă, pudră, farduri, un pieptene alb, ştirb de un dinte. Cînd intră în odaie, Ioanide rămase surprins de un număr de rochii întinse pe pat, pe fotel, pe margini de scaun. Elvira le scosese probabil din dulap, ca să nu fie mîncate de molii, cu gîndul de a le dărui cuiva. Printre ele se afla o rochie foarte scurtă, în care Ioanide recunoscu un vechi costum al Pichii cînd era mică. În odaie pluteau două imagini ale defunctei. Ioanide luă rochiţa de umeri şi o ridică în sus, avînd sentimentul că se întoarce cu zece ani înapoi, cînd mai ridica încă în braţe pe Pica. Apoi trecu la un taior foarte îngust pe talie, pe care nu-l văzuse niciodată. Cînd vreodată Pica ieşise pentru el în taior? Lîngă pat descoperi şi o pereche de pantofi cu tocuri înalte, alături de nişte sandale tocite de dimensiuni mai mici. Recunoscu sandalele ca fiind ale Pichii cînd era în liceu, dar pantofii nu se acordau cu figura cunoscută a fetei. Ştia că are preferinţa pantofilor de şevro cu toc jos, care îi schimbau cadenţa muşchilor şi a rochiilor. Ioanide consultă şi fotografiile. Aci erau instantanee luate de cineva cu un aparat de amator: Pica la braţ cu o fată brună de vîrsta ei, Pica în uniformă de liceu într-un grup de fete, Pica în costum naţional şi cu căciulă pe cap. Iată evenimente şi ţinute ignorate de Ioanide. Nu ştia cînd Pica se îmbrăcase naţional, ghici că fusese vreo serbare la şcoală. Ce făcea Pica la liceu, ce colege avusese, ce gînduri închidea în capul ei arhitectul habar n-avea. Răsfoi cărţile. Una era un manual de literatură franceză pentru curs superior de un profesor pe care îl

avusese el. Într-adevăr, pe pagina întîi era semnătura sa pretenţioasă, cu o mică parafă dedesubtul unei declaraţii puse după terminarea clasei: « Această carte este a mea şi numai a mea şi nu voi da-o nimănui. 1903. » Inscripţia fusese continuată mai jos, cu o scriere asemănătoare, însă fină, descărnată: « rezervînd-o fiicei mele, Pica Ioanide. 1931 », şi urma apoi iscălitura Pichii. Deci la o distanţă de aproape treizeci de ani, Ioanide şi Pica se întîlniseră în colocviu ideal, într-un text de carte. Ioanide scrisese în 1903 pe marginea cărţii, copiind probabil din opera în volum a lui La Bruyére, în locul unde era alt extras din moralistul francez, următoarele: « *Il y a d'étranges pères, et dont toute la vie ne semble occupée qu'à préparer à leurs enfants des raisons de se consoler de leur mort* ». Ioanide se miră de acest citat. Pentru ce îl scrisese? Trecuse atunci printr-o criză de inimiciţie împotriva tatălui său? Posibil. Ioanide semăna cu mamă-sa. Pica scrisese cu cîteva decenii mai încoace aceste rînduri: « *Moi, au contraire, j'aime mon père, qui se sacrifie à tout le monde* ». Şi aceasta era o observaţie ce-şi pierduse semnificaţia. Ce o făcuse pe Pica să creadă că Ioanide trăieşte într-un sacrificiu continuu? În orice caz, iată o convorbire neştiută între tată şi fiică şi o părere postumă a Pichii despre Ioanide. De la scotocirea prin casă, Ioanide, în căutare de elemente pentru menţinerea Pichii pe pămînt, trecu la anchetarea persoanelor ce cunoscuseră pe fată. În primul rînd la Erminia.

— Ascultă, Erminio, ce făcea Pica atunci cînd a stat la tine?

— De multe ori şedea aici pe marginea canapelei, cu coatele pe genunchi şi cu capul în mîini.

— Ce zicea?

— Că e foarte mîhnită de-a te fi supărat, că-şi dă seama de dreptatea ta în general, însă sînt lucruri mai presus de priceperea ei.

— Se gîndea la individ.

— Fireşte! Mi-a spus că dacă s-ar adeveri ce-ai spus tu ar fi foarte nefericită.

— Veşnica poveste! Ce-o fi văzut la ipochimen?

— Era delicat cu ea, plin de sentimente frumoase.

— Mă întristezi. Să lăsăm asta! Altceva ce făcea Pica, cum îşi petrecea ziua?

— Multe ceasuri şedea ghemuită într-un colţ al patului şi citea. Isprăvea un volum într-o zi.

— Cînta?

— Fredona puţin cînd era bine dispusă, apoi amuţea. Şi mai veselă, se dădea jos pe scară fluierînd.

— Fluiera Pica?

— Ba bine că nu!

— Niciodată n-am auzit-o fluierînd, e un lucru nou pentru mine.

— A venit şi pe la bucătărie, oferindu-se să-mi ajute, dar n-am lăsat-o. Avea mîinile foarte subţiri şi fine, era păcat s-o las să şi le strice curăţind cartofi. Mi-a mărturisit că vrea neapărat să înveţe a găti ceva, pentru orice împrejurare, fiindcă mamă-sa o dădea mereu afară din bucătărie, zicînd că e zburdalnică şi sparge farfuriile.

— Într-adevăr, nu-mi închipui pe Pica cu şorţ înainte.

— I-am pus unul de farmacie al lui frate-meu, îi şedea foarte bine, încît am luat-o de mînă şi am dus-o la el s-o vadă.

— Dacă ştiam că-i şade bine halatul, o înscriam la Medicină.

— Nu cred că i-ar fi convenit. Nu suferea sîngele. M-am înţepat puţin la un deget şi şi-a acoperit ochii de spaimă. Mai ales cînd mi-am pus sare deasupra, strîngea dinţii.

— A murit cum ştii, pierzîndu-şi sîngele. Întunericul a ferit-o de vederea lui. Ce idei de viitor îşi făcea?

— Spunea că are încredere în Gavrilcea. (Ce vrei? Venim mereu la asta.) Cînd acesta şi-ar fi făcut o situaţie şi nesiguranţa de azi ar fi trecut, era convinsă că tu vei vedea lucrurile cu alţi ochi. Atunci, spunea ea, aveau să-ţi ajute amîndoi, ea făcînd pe secretara ta, el şi Tudorel procurîndu-ţi comenzile pe care le visezi tu. Mai zicea că o să te oblige să-ţi faci o casă a ta, un palat, cum merită un arhitect, nu să stai ca-n cort, cu chirie sau tolerat. Dar fără învoirea ta nu s-ar fi căsătorit cu Gavrilcea.

— Erminio, treci peste asta.

— Am să-ţi mai spun un lucru interesant. Ea zicea că ţine la Tudorel fiindcă seamănă cu tine. I-am observat că nu prea vedeam asemănare. « Ba nu — spunea ea — aşa-l văd pe tata tînăr, plin de planuri, adunîndu-se cu colegii de vîrsta lui. Mai tîrziu, cînd Tudorel va fi matur, se va face mai tăcut şi mai singuratic, începînd să lucreze. » Am rîs cînd mi-a spus că a observat asemănarea şi mai bine cu prilejul tunderii în cap a lui Tudorel, nu ştiu în ce împrejurare. Îi era frică să nu-ţi vină cumva ideea să-ţi laşi părul lung. Aşa, ca un tătar, aveai după ea tot hazul. O seară întreagă am vorbit astfel numai de tine şi de Tudorel. Mi se pare că amîndoi vorbeau des de tine. Pot să-ţi mai spun că seara obosea dacă şedeam prea mult jos şi pica de somn ca copiii mici, dormind uşor, abia respirînd. Cînd o trezeai, avea o tresărire de spaimă, i se tot

părea că s-a întîmplat ceva. M-a rugat s-o las să doarmă cu lumina aprinsă. Şi atunci i-am pus o lampă mică electrică pe noptieră. Frate-meu are obiceiul după masă să facă pasienţe şi a vrut să-i întindă şi ei una, dar nu-i ieşea. A sucit cărţile în toate chipurile şi le-a schimbat pe furiş, numai să nu se-nchidă pasienţa. Pica a băgat de seamă şmecheriile lui şi a spus să nu-şi facă sînge rău, că nu crede în cărţi. În schimb, am observat la ea altceva. Zicea, foarte serios, gîndindu-se la vîrsta ei: « Am început să îmbătrînesc ». Eu atunci am pufnit în rîs. « Dacă tu la douăzeci şi trei de ani, cît ai, spui că eşti bătrînă, eu ce să mai zic? Nu îmbătrîneşti, te faci mai mare. Îmbătrînirea începe numai la anume vîrstă, cînd mergi la vale. » « Ce-are-a face? spunea. Acum am împlinit douăzeci şi trei, la anul o să am douăzeci şi patru, cînd oi avea douăzeci şi cinci s-a terminat. Nu mai sînt tînără, nu pot să-mi mai permit să săr într-un picior ori să scot limba. Bătrîneţea la femeie nu mai interesează pe nimeni, toate gesturile plăcute dinainte devin deplasate. Am încă în sertar coarda peste care săream în recreaţie la liceu. Poftim de mai sări acum! » Puţină dreptate avea, fireşte, de la o anumită etate femeia e tînără numai împreună cu bărbatul, singură are o vîrstă oribilă. Treizeci de ani la o celibatară înseamnă renunţarea la un fel de viaţă. Eu am reîntinerit cînd am acceptat să rămîn cum sînt toată viaţa. Pe Pica n-o pot vedea singură. Era decentă, ruşinoasă, dar l-a primit pe Gavrilcea fără a se feri de mine, ca pe un drept al ei. Nu te-ai ocupat de ea, trebuia s-o măriţi mai devreme, la optsprezece-nouăsprezece ani.

— Nu mi-a trecut prin cap, şi apoi de unde să iau dobitocul?

Hergot dădu şi el mici informaţii. Ca medic, muzicant şi botanist, evident, observase fugitiv pe Pica din aceste puncte de vedere. După Hergot, femeile în general sînt rezistente la frig şi ies iarna îmbrăcate uşor fără primejdie. Accidentele pulmonare sînt mai rare la ele, ftizia provenindu-le din mizerie fiziologică. Erminia însăşi şedea afară în ger fără haină cînd avea de lucru prin curte. Rezistentă la frig, era insensibilă şi la căldură. Vara nu asuda, nu-şi făcea vînt cu evantaiul. De cădea un cărbune din sobă pe parchet, îl ridica cu mîna. Totul se explica prin soliditatea nervilor. Pica însă — informă Hergot — era indispusă şi de dogoarea focului, şi de frig. Tremura cînd se deschidea fereastra şi zbucnea aerul rece şi mirosul de zăpadă. Îndată lua un pled pe umeri, înfăşurîndu-se în el. Prin urmare, comentă Hergot, Pica trebuie să fi fost pradă unei concentraţii morale intense ca să voiască să iasă cu Gavrilcea seara pe frig şi să consimtă a intra cu el într-un cavou, unde avea de întîmpinat inamicii ei fizici, frigul şi întunericul. În materie de muzică îl rugase pe Hergot să-i cînte solo, fără acompaniament de piano. Îi plăcea vibraţia bărbătească a instrumentului. Pianul, susţinea, produce nervi, îi aducea aminte că o colegă de şcoală se aşeza la pian şi cînta ceva din Chopin, apoi izbucnea în plîns, trîntea capacul peste claviatură şi fugea afară.

— Da, medită Ioanide, Pica era plină de pasiune, însă în stil serios. Nu mi-o închipui plîngînd. N-am văzut-o de fapt niciodată scîncindu-se. Odată, cînd, mică, mi-a făcut o poznă, luîndu-mi o schiţă de pe masă şi mîzgălind-o, dîndu-i o uşoară palmă, n-a plîns, ci ochii i s-au umezit foarte puţin. Tremura însă din buze. Nici Elvira nu plînge niciodată.

Priveşte în gol, mîndră, şi muşcă puţin din colţurile gurii. Asta e maxima expresie a durerii ei.

Hergot comunică de asemeni că Pica a cerut să se ia din odaie nişte ghivece de flori, rugînd să se lase numai cactuşii.

— Ştiu. Aici se potrivea cu mine. Florile în pahar îi făceau rău, mirosul de descompunere al cotoarelor, care e adesea fetid dacă nu schimbi des apa, îi dădea migrenă. Îi plăceau plantele uscate, dure, fibroase, care nu cad repede în putrefacţie. Ce vrei? Era o meridională şi ea, prin mine.

Cam astfel de informaţii culegea Ioanide, unele cu totul fără importanţă, s-ar zice, dar care lui îi slujeau să readucă în minte o imagine. Ioanide îşi punea acum şi alte întrebări în legătură cu personalitatea Pichii. Din ce elemente se compunea sufletul ei, avînd în vedere atîtea experienţe pe care nu le făcuse? Pica nu avusese prilejul să meargă în străinătate, nu văzuse Franţa sau Italia. O mare parte din imaginile minţii ei era compusă probabil din presupuneri şi visuri. Cuvîntul « Canada » nu trezeşte aceeaşi reprezentare unui canadian şi unui european care n-a trecut niciodată Atlanticul. Canadianul îşi evocă sentimentul de « acasă », în vreme ce europeanul îşi imaginează un continent plin de lacuri solitare şi de păduri de conifere şi stejari, răsunînd prelung de rarul topor al vreunui pionier. Pentru un suflet tînăr, multe cuvinte traduc numai visuri stimulate de cărţi. Numai puţine vorbe răspund unei percepţii directe proprii, cele mai multe sînt abstracţiuni şi reprezentări de a doua mînă, pe baza descripţiilor. Mai mult visăm. Pica prefera cactuşii. Dar e întrebarea: ce valoare evocativă ar fi avut micul cactus ghimpos din ghiveci dacă Pica ar fi văzut păduri, aproape, de cactee în Sicilia sau în Africa de nord? Între Ioanide şi Pica fusese această deosebire: Ioanide îşi rememora o experienţă întîlnind unele imagini exotice, Pica visa experienţe posibile. Astfel, Pica fusese la mare, însă niciodată pe un vapor, ca Ioanide. Deci marea însemnase pentru ea un decor îndepărtat, nu un spaţiu pe care te mişti. Ce idee avusese Pica despre moarte cînd murise? Desigur alta decît Ioanide sau madam Ioanide. Fiecare individ moare după imaginea pe care şi-o face despre acest eveniment. Cînd Ioanide era copil, înrîurit de mitologia religioasă, avea credinţa că a muri înseamnă a te preface imediat într-o fiinţă volatilă, luată în primire de diavoli sau de îngeri. Trupul mort îl înspăimînta ca un demon plin de malignitate, luînd viclean poziţie culcată şi rigidă, putînd oricînd face o farsă, a zvîrli dantura sau a se mişca brusc. Pe urmă, pe măsura studiilor pozitive din şcoală, reprezentarea monstruoasă dispăru, dar acum Ioanide nu se putea acomoda cu ideea neantului. Căpătase insomnie de oroarea nimicului, voluptatea somnului îi era distrusă de frica de a-şi pierde cunoştinţa prin adormire. Prin activitate îi trecură şi aceste crize, şi acum căuta, dimpotrivă, somnul ca o reparaţie, iar starea de inexistenţă i se arăta ca foarte posibilă. Leşinase de altfel o dată şi constatase cît de simplu este misterul trecerii de la lumină la întuneric. Ioanide îşi amintea că tată-său, om de factură morală veche, bisericos şi spiritualist, spunea adesea înainte cu cîţiva ani de moartea sa, pe care o prevedea:

— Aş vrea să ştiu cum este! Numai atît! Să mor şi să înviez, pe urmă nu mai mi-ar fi frică.

El îşi imagina moartea, bănuia Ioanide, ca o criză foarte teribilă în sine, cu multe acte constituind un eveniment complex, după care urma o altă

ordine de lucruri. Pe el nu-l speria neantul, pe care nu şi-l putea închipui, ci « moartea ». Pe mama lui Ioanide o preocupa mormîntul, de bună seamă îşi închipuia că acela era un apartament rezervat unei existenţe veritabile după deces. Avea o grijă nemaipomenită de a poseda un loc de veci cu acte în regulă. O preocupare chinuitoare era aceea de a nu fi îngropată de vie, motiv pentru care conjura pe toţi să n-o înmormînteze înainte de cele trei zile rituale. Apoi se ruga ca groparii să nu arunce pămîntul repede, să n-o sperie, să-l presare mărunţel şi cu fereală, ca nu cumva să se rupă capacul sicriului. Luase toate dispoziţiile să i se facă parastasele la soroc, temîndu-se că, fără aceste formalităţi, ar întîmpina mari mizerii pe lumea cealaltă. Avea nevoie de documente de călătorie în cer. Hagienuş, îşi închipuia Ioanide, trebuie să vadă moartea în acest chip concret, şi dacă îşi vindea cavoul, asta venea din sentimentul că putea păcăli pe cineva şi pe lumea cealaltă, obţinînd o găzduire în cavouri străine. Mama lui Ioanide, care nu ignora fireşte procesul de dizolvare a trupului înmormîntat, nutrea o spaimă mare de a nu fi cumva abandonată după un timp dat. Dăduse instrucţii precise să se revadă inscripţia şi împrejmuirea, conjurînd ca la zece ani să i se scoată oasele şi să i se reînhumeze. Madam Ioanide-mamă, care citea în fiece zi cîteva rînduri din *Apocalips*, credea că ultimul os rămas se putea prezenta la a doua înviere, de care nu beneficiază cei care şi-au pierdut trupurile. O mitologie străveche persistă astfel de-a lungul a felurite civilizaţii. Ioanide nu-şi dădea seama că, în ciuda raţionamentului său, trecea acum printr-o astfel de criză mitologică, prin care se apropia de mentalitatea mamei sale. Primind însărcinarea de a ridica biserica,

îşi zisese că ar putea caza pe Pica acolo, dacă nu corporal, cel puţin în efigie. Îi trecu prin gînd de a executa pe un vitraliu chipul Pichii, travestit într-o figură din iconografia bisericească. Astfel, Pica ar fi rămas încă în populaţia capitalei la o adresă precisă, suspendată între sol şi cer, şi el, Ioanide, ar fi întîlnit-o din cînd în cînd duminica. Gluma semiserioasă făcută de Ioanide cu privire la templul pe care nu s-ar fi dat înapoi să-l construiască pentru Ioana se transforma într-o intenţie precisă cu privire la Pica, printr-o deplasare de la profan la sacru. Ioanide realiza mental dubla viziune a femeii din *Amor sacro e amor profano* de Tiţian, oprindu-se acum la imaginea pudică.

Cu toată încordarea produsă de evenimentele externe, întreprinderea lui Ioanide nu trecu neobservată şi trezi mai multe comentarii decît se acordă de obicei unor astfel de fapte. Ioanide, vîrît pînă în gît în treburile lui, nu făcea distincţie între oamenii de pe stradă, şi doi-trei inşi staţionînd pe trotuarul de peste drum, văzuţi de pe schelă, nu-i incitară atenţia. Tot astfel, o maşină oprită cîtva timp la oarecare distanţă nu-l intrigă. Cu toate acestea, multe persoane trecură pe dinaintea bazilicii de beton armat a lui Ioanide şi impresii deosebite între ele se formară, dintre care unele ar fi scandalizat cu siguranţă pe arhitect dacă le-ar fi ştiut.

Gulimănescu trecu împreună cu Hagienuş.

— E o construcţie colosală pentru România, zise Gulimănescu.

— Numai să aibă linişte s-o termine! răspunse Hagienuş, în general sceptic şi înfricoşat de orice munci herculeene.

— Aci intră material, nu glumă!

— Ar trebui să cerem şi noi intelectualii să ne dea statul teren şi material de construcţie.

— Cu siguranţă, adause Gulimănescu avid, lucrarea trebuie să fie plătită excepţional. A dat o lovitură. Şi e şi Palatul primăriei. Scoate o avere de aici.

— De nu cumva o construieşte gratis, observă maliţios dar şi onest Hagienuş, ştii că Ioanide are meteahna de a nu reclama banii.

— Nu se poate! respinse cu energie Gulimănescu această enormitate. Ce interes are să construiască asemenea lucruri gratis?

— De! se mulţumi Hagienuş să exclame, mult mai vast în psihologie şi admiţînd motivările subtile.

Hangerlioaica se ivi cu Hangerliu într-o maşină cu secretarul lîngă şofer. Nu se dădu jos, ci numai ordonă să i se deschidă portiera. De la distanţă, privi binaua.

— E interesantă, zise, dar de ce nu e în stil rumânesc?

— O face din beton armat şi scoate tot efectul numai din contur, neputînd aplica ornamentaţii.

— Parcă are ceva babilonic sau american. Arhitecţii ăştia moderni!... Însă impune, se simţea nevoie de un astfel de locaş.

— Asta şi este intenţia, tanti, de a da impresia de grandios, explică Hangerliu strivind pe furiş o sămînţă de floarea-soarelui găsită în buzunarul pardesiului.

— Trebuie să vorbim cu primarul. Locaşul ar fi bun pentru operele noastre. Putem face unele daruri în interior.

Trei tineri care priviră într-o zi biserica neterminată aparţineau Mişcării. În esenţă, vorbiră cam următoarele:

— Ar fi singura biserică din Bucureşti potrivită pentru demonstraţii mari.

— Pozitiv! Înăuntru ar intra formaţii întregi de camarazi, iar afară s-ar desfăşura, în spaţiul dintre biserică şi Palatul comunal, mase mari de demonstranţi.

— Putem face procesiuni religioase superbe, ca pe vremea Inchiziţiei.

— Ioanide e foarte bun pentru noi, camaradul Tudor nu stă cu mîinile în buzunar.

— O să-l punem să clădească Marele sediu, mormintele celor căzuţi.

— Şi o cetate nouă, după concepţia noastră, o *Littoria* românească.

Gaittany veni întîia oară, fireşte, tot în maşină, cu Smărăndache, care-i spusese despre efectul surprinzător al bisericii.

— Este excepţional, domnule, admirabil, un adevărat dom! se entuziasmă el. Nu?

— Ba da, confirmă Smărăndache, un dom cubist.

— Ioanide e un om eminent, un exemplar neobişnuit, nu-i aşa?

— Are talent.

— Sînt de acord cu dumneata.

Gaittany, mai exuberant, zărind pe Ioanide sus pe schelă, voi să-i facă semn cu mîna, să-şi semnaleze prezenţa; din păcate, acela nu-l observă.

Plin de aceste sentimente, Gaittany veni şi a doua oară, conducînd pe un cunoscut, devotat secret lui Pomponescu.

— Ei, ce zici? îl întrebă Gaittany, nerăbdător de a-şi vedea confirmată admiraţia.

— E o încercare riscată, zise acela, biserica îşi are canonul ei, nu suferă inovaţiile.

— Totuşi, rezistă Gaittany, arhitectura s-a înnoit şi ea mereu.

— Totdeauna în pagubă. Barocul, de pildă, a dat un aer profan bisericilor.

— Recunoaşte că în Spania sînt construcţii baroce superbe! Ce are biserica lui Ioanide, nu-i grandioasă?

— Parcă e un hangar, un depozit de tramvaie!

— Cît eşti de nedrept! se mîhni Gaittany.

După aceea, fără să-şi schimbe părerea fundamentală, păstră mai multă rezervă în apreciere, căutînd a combate timid ostilităţile şi a susţine aprobările.

În public se răspîndi, nu fără concursul lui Smărăndache, zvonul că Ioanide a căzut la misticism.

Se pretindea că moartea Pichii o socotea un sacrificiu cerut de cer unui nou Meşter Manole, care era el, şi că avea intenţia a îngropa pe Pica sub zidul bisericii. Bazilica era mai mult o capelă personală. Alţii spuneau că biserica se construieşte cu concursul secret al Mişcării, din care Ioanide făcea parte de mult. Mai umbla zvonul că nu e o biserică, ci un adăpost de beton împotriva bombardamentelor aeriene, dovadă că războiul avea să izbucnească în curînd. De aceea, unii cetăţeni naivi numeau biserica « adăpost ».

După unii, se construia un cinematograf. Unii, văzînd cupola de blocuri de sticlă ce se aşeza spre a se încheia mai repede acoperişul, afirmau cu tărie că se pune un reflector, deci e un post de observaţie antiaeriană. În cele din urmă, aşezîndu-se crucea, ipotezele hazardate se spulberară şi se făcură speculaţii asupra motivelor ridicării bisericii şi presupusului caz Ioanide. Cum în corpul arhitecţilor se cunoştea tendinţa neoclasicistă de nuanţă păgînă a lui Ioanide, se născură două interpretări printre

admiratorii lui Ioanide cu conformaţie ideologică. Unii vorbeau de « convertirea » arhitectului, care printr-o iluminaţie bruscă părăsise păgînismul. Aceştia erau căutătorii de probleme sufleteşti, de cazuri de conştiinţă. Tudorel trebuie să fi răspîndit în grupul arhitecţilor tineri, cu care avea de a face, această versiune, în spiritul teoriilor sale din memoriu. Esteţii susţineau însă, dimpotrivă, că Ioanide construia o biserică creştină cu elemente păgîne. Bazilica lui era o simplă demonstraţie geometrică rece, aproape atee, un joc gratuit de linii severe. Bănuiau că Ioanide înţelege ca pilaştrii să fie iluminaţi cu reflectoare puse la bază şi întoarse în sus, astfel încît, împreună cu cupola de sticlă reverberată pe dinăuntru, masivul de ciment să devină un desen de lumină noaptea. Lăudau tocmai această modificare a concepţiei pentru a face posibilă construirea unei biserici în acest veac.

În anticamera lui Pomponescu se petrecură două accidente grave în substanţa lor, amîndouă provocate de oameni fără experienţa locului. Un partizan întrebă pe ministru de ce a renunţat să construiască mult anunţata Catedrală a Neamului, punînd pe altul s-o construiască. Altul, un preot, comise această gafă:

— Domnule ministru, aţi văzut minunata catedrală pe care o ridică domnul arhitect Ioanide? Cred că îi veţi da tot concursul pentru asemenea operă creştinească.

În ambele cazuri, Pomponescu nu răspunse nimic, mişcîndu-şi numai convulsiv buzele.

Smărăndache afirmă că ştie precis cum că Pomponescu a fost în maşină cu directorul lui de cabinet în piaţa cartierului cu pricina şi a privit de la geamul cupeului, fără nici un comentariu, bazilica lui Ioanide.

XXIV

Pomponescu era în mod normal un om agreabil, deşi pasibil de crize de invidie şi mizantropie şi care nu trecea niciodată în antipatiile sale la gesturi violente şi vulgare. Existenţa lui Ioanide îl indispusese totdeauna secret, cu toate acestea compania lui nu-i era displăcută, şi Pomponescu uza faţă de arhitect de cea mai distinsă colegialitate. Antipatia faţă de Ioanide se făcu acută prin incidentul Indolenta, cînd Pomponescu se simţi jignit în demnitatea lui virilă. Ar fi reacţionat energic dacă ar fi avut vreun pretext exterior. Căci Pomponescu, constrîns de educaţia lui, ţinea cu orice chip să pară personal elegant şi senin. Afacerea bazilicii turnă o cantitate de venin considerabilă în sîngele lui Pomponescu, căruia numele lui Ioanide îi deveni franc odios. Faţa ministrului căpătase o gălbejeală de icter, semn al excitaţiei ficatului, şi ticul mişcării mustăţii devenise aşa de accelerat, încît se prefăcuse în spasm. Bănuia un complot plin de răutate. În timp ce Pomponescu era ministru, în imposibilitatea fizică şi morală de a profesa arhitectura, Ioanide îl lua peste picior, confiscîndu-i ideea sa favorită, executînd-o demonstrativ. Niciodată Pomponescu nu simţi mai tragic insignifianţa însărcinării sale publice. Era de fapt un om cu desăvîrşire ratat, consolat cu un post decorativ, demnitar, nu erou, un director de teatru temut de tot personalul, pe scena căruia însă culegeau aplauze actorii. Situaţia deveni crispată cînd madam Pomponescu-Mamy, asistată de madam Pomponescu-mamă, semnală scandalul. Doamnele Pomponescu fuseseră şi ele în maşină să vadă isprava lui Ioanide.

— Ia ascultă, Jean, intră în chestiune madam Pomponescu-consoartă, nu ţi se pare că te-ntreci cu amabilitatea faţă de Ioanide?

Pomponescu tăcu, posomorît.

— Cu siguranţă îşi bate joc de tine.

Pomponescu îşi muşcă mustaţa.

— E o grozăvie! interveni madam Pomponescu-mamă, aşa se fac bisericile creştine?

— Cum poţi permite tu, ca ministru, lui Ioanide să-ţi rîdă în nas şi să strice estetica oraşului? Neapărat trebuie să-l împiedici.

Altădată, chiar alterat sufleteşte, Pomponescu s-ar fi sprijinit pe argumente de bun-simţ şi nobleţe:

— Exagerezi, Mamy, crezînd că un ministru are căderea să se amestece în asemenea chestii. Nu este elegant. E în dreptul oricărui arhitect să primească o comandă. Că nu ne place monumentul, asta e altceva, putem să-l criticăm. Ioanide îşi poate permite luxul să construiască lucruri discutabile.

De data aceasta, Pomponescu tăcu sumbru, evitînd totuşi a aproba oral pe madam Pomponescu. Cîtva timp, ministrul visă cîteva ipoteze care l-ar fi scăpat de spectrul bazilicii lui Ioanide fără a fi silit el să intervie compromiţător pentru educaţia sa. Îşi imagină că biserica se putea prăbuşi, aşa cum se întîmplase cu construcţia unei bănci cu vreo trei decenii în urmă, din cauza unui greşit calcul şi a insuficienţei formulei betonului. Catastrofa nu era posibilă, deoarece Ioanide asociase un constructor inginer, elev al lui Pomponescu, şi aplicase, culme a ironiei, metodele înseşi ale acestuia din urmă. A doua ipoteză era o manifestaţie de indignare din partea cetăţenilor, cerînd primarului încetarea profanării. Cetăţenii însă nu se mişcau, ba chiar păreau încîntaţi. O scîndură de salvare o vedea Pomponescu în

carența de fonduri. Părea foarte puțin probabil ca în acel an de îngrijorări guvernul să deschidă credite pentru astfel de lucrări de lux. Ipoteza era slăbită prin ceea ce știa Pomponescu despre caracterul dîrz al primarului. O speranță nebună era aceea că un descreierat va pune dinamită la baza construcției și o va arunca în aer. Astfel de imagini ale vindictei măguliră sufletul lui Pomponescu. Ele nu se realizară. Într-o zi, însă, ministrul fu chemat la o întrunire de preoți, și atunci găsi de cuviință a face o declarație vagă, de toți înțeleasă. Iată cuvintele sale:

— Tradiția noastră religioasă ne-a obișnuit cu un tip de biserică potrivit peisajului nostru românesc, o biserică în acord cu natura și cu smerenia poporului nostru. Noi nu ridicăm domuri gotice cu vîrfuri ascuțite spre cer, în semn de trufie, nici nu sprijinim biserica pe metereze fioroase. Locașul sfînt românesc e familiar și atrăgător, și n-a existat în trecutul nostru procesiunea sinistră ca a catolicilor din vremea Inchiziției, avînd nevoie de un decor înspăimîntător. Teatralul nu-i în spiritul nostru. Biserica tradiției românești e mică, pierdută adesea printre pomi, cu clopotnițe idilice care o semnalează în văi. Albul ei imaculat o distinge de verdeața cîmpului cînd anume ornamente sculpturale sau picturale nu o asimilează cu natura. De aceea, încercarea de a se introduce în canonica arhitecturii noastre sacre siluete de zgîrie-nori, contururi bizare de stil decadent, cum cetățenii uimiți constată actualmente în cutare cartier al capitalei, e de natură a atrage atenția forurilor noastre competente, inclusiv autorităților bisericești, asupra oportunității pervertirii unui trecut glorios în această materie.

Pasajul fu aplaudat, însă nu așa călduros cum s-ar fi așteptat Pomponescu. Preoții bătrîni, sensibili la

cuvîntul « tradiție », fără o analiză mai adîncă a lui, fură mai satisfăcuți, preoții tineri, contaminați de Mișcare, visau, dimpotrivă, procesiunea grandioasă și chiar terifică, fiind de părere că idilicul e una din maladiile vechilor generații. Și unii și alții aveau o anume nedumerire, pentru că toată lumea fusese de acord, și Pomponescu însuși aderase la această idee, că este nevoie de o « catedrală », deci de o biserică de proporții mari, care să înlocuiască pe aceea, prea modestă, a Patriarhiei. Efectul aluziei fu nu atît în sferele largi, cît în cercurile restrînse, cunoscînd de aproape pe protagoniști.

— Ai auzit? zise Hagienuș lui Gaittany. Pomponescu a atacat pe Ioanide cu privire la biserică.

— Ce vorbești? se miră Gaittany.

— A zis că e un zgîrie-nori!

— Domnule, e nedrept. E o operă remarcabilă.

— Are să interzică continuarea lucrărilor.

— Crezi?

— A spus pozitiv că atrage atenția autorităților.

— Te pomenești! Și nenorocitul de Ioanide ce zice?

— Nu știu dacă a aflat.

— Probabil că nu știe nimic, ca de obicei. Ar trebui avizat să ia măsuri.

— Spune-i dumneata, care-l vezi mai des.

— E dezagreabil, se apără Gaittany. Ș-apoi, nici n-am fost la cuvîntarea lui Pomponescu. Spune-i dumneata, care ai fost.

Smărăndache numi atacul « excomunicarea lui Ioanide », și într-adevăr, pînă la un punct cuvîntarea avu efectul unei excomunicări. Odată, întorcîndu-se acasă, Ioanide se trezi față în față cu Sufletel, care ieșise, cu titlul de încercare, din sanatoriu. Sufletel venea în direcția arhitectului. Ajungînd la

cîţiva paşi distanţă, de unde identificarea nu mai suferea discuţie, Sufleţel se opri locului contrariat, ca în faţa unui puhoi de apă ce-l împiedică să treacă. Apoi, brusc, întoarse spatele şi se depărtă înapoi ca şi fugind.

«Ce-i cu dobitocul ăsta?» se miră Ioanide.

Arhitectul mai observase că felurite persoane cu care se întîlnea îl priveau lung, semnificativ, cu o discreţie ostentativă. Îşi aduse aminte de reproducerea unui tablou pe care-l văzuse în copilărie într-o carte, reprezentînd pe Galileu în faţa unui juriu. Spectatorii din sală, mai ales călugări, priveau pe acuzatul care se apăra cu o curiozitate amestecată cu compătimire. În special un călugăr se aşezase mai comod, cu coatele pe o balustradă şi, aplecîndu-şi capul pe o mînă, privea pe Galileu de jos în sus, cu delicii şi cu un surîs voluptuos, avînd aerul a zice: « Cum poate exista un asemenea nebun? » Cam aşa îl contemplau şi cunoscuţii pe Ioanide, prelung, imperceptibil de ironic, miraţi că arhitectul trăieşte şi circulă. Cauza acestei ciudate atitudini o află Ioanide prin Gulimănescu. Acesta avea satisfacţia de a comunica ştirile rele amicilor, persecutîndu-i cu ipotezele cele mai sinistre. De cîte ori un lucru dezagreabil se întîmpla cuiva sau un zvon neplăcut circula, Gulimănescu îl chema la telefon, îl ancheta dacă ştie, agrava pe cît îi sta în putinţă accidentul.

— Ce faci, domnule? zise Gulimănescu. Nu te-am văzut de-un car de vreme!

— Ce să fac? Muncesc.

— La ce?

— Am o biserică şi o primărie locală.

— Ştiu asta! Dar mai lucrezi la ele?

— De ce să nu lucrez?

— Credeam că s-a sistat construcţia.

— De unde pînă unde? Acum vin de acolo.

— Bine-bine, dar toată lumea vorbeşte că se va renunţa la ea.

— Fleacuri! Eu cel dintîi ar trebui să ştiu.

— Nu se poate, va interveni Pomponescu.

— Ce-are de-a face Pomponescu în chestia aceasta?

— Ei, asta-i, nu te mai preface! Nu ştii că Pomponescu se opune?

— Habar n-am!

— Cum se poate, domnule, te-a atacat Pomponescu într-un discurs ţinut clerului. A fost şi în jurnal.

— Să-i fie de bine, nu citesc jurnalele!

— Şi acum ce ai de gînd să faci, continui lucrările?

— Bineînţeles! Ce? Dacă lui Pomponescu nu-i place biserica, nu pot s-o ridic?

— E ministru, oricum...

— Nu-i nici o legătură între ministerul lui şi şantierele mele. La revedere.

— Stai, domnule, nu pleca! Poate să pună problema în Consiliul de Miniştri, ce te faci atunci?

— Cînd o pune-o, om vedea. Nu-i nici un raport între guvern şi construcţia bisericii. Binalele sînt ale primăriei, iar biserica în special e ridicată din fonduri particulare, administrate de un comitet.

— Dar dacă cheamă pe primar şi-i sugerează, e greu ca primarul să reziste ministrului.

— Primarul e mai tare decît Pomponescu.

— Oare?

— În fine, treaba lor. La revedere.

— Mai stai, domnule, unde fugi? Însă în cazul cînd comitetul ar fi influenţat de părerea lui Pomponescu, se pot ivi îndoieli.

— Contractul e făcut şi în curs de execuţie, şi dacă se abandonează, trebuie să mi se dea despăgubiri.

— Perfect! Dar biserica tot n-o construieşti, şi în fond intenţia dumitale e de a face catedrala în locul lui Pomponescu.

— Fugi de-acolo, asta nu e o catedrală, ci o biserică de cartier oarecare!

— Lumea aşa spune.

— Ce-mi pasă mie ce spune lumea? Te salut.

— Stai niţel! Pomponescu e supărat foc, are să te urmărească.

— Îmi pare rău că e supărat, n-am ce să-i fac.

— Dacă deschide împotriva dumitale o campanie violentă de presă? N-o să fie comod.

— E de prisos, nu citesc ziarele, cum ţi-am spus.

— Nu le citeşti dumneata, publicul însă da, asta va stîrni animozitate împotriva dumitale.

— *Forse che si, forse che no*. Ce să ne facem sînge rău cu ceea ce s-ar putea întîmpla?

— Cariera unui arhitect este legată şi de reputaţia în public, o campanie influenţează asupra clientului.

— De obicei mi-aleg clientela printre oamenii cu discernămînt artistic. Nu fac dependinţe pentru burghezi.

— Îmi pare bine că eşti optimist, eu mă tem serios. Pomponescu e tenace.

— Eu sînt un profesionist liber, nu impiegat public, ca să fiu concediat după placul lui Pomponescu.

— Eşti însă şi profesor la Şcoala de arhitectură. Dacă. . .

— Vrei să zici: dacă mă dă afară?

— Exact!

— Întîi, nu poate să mă dea afară numai pentru motivul că nu-i place o construcţie a mea. Pe urmă, jemanfiş. Ce iau de acolo e fără importanţă.

— Este totuşi un venit sigur şi o onoare.

Ioanide se simţi agasat ca de un ţînţar ce se învîrteşte în jurul nasului.

— Stimabile, zise plantîndu-l, fiecare să-şi vadă de necazurile lui!

Merse apoi la primar.

— Ce este, bre, cu Pomponescu? Am auzit că m-a atacat undeva. Aveţi de gînd să opriţi lucrările?

— Fii serios, Ioanide! Te-a atacat, e adevărat, dar cine-l ia în serios? Invidie profesională. De altfel, spune prostii, bătînd în struna babelor pioase. O să-ţi facă figura tocmai ţie? Toţi sînt entuziasmaţi, nu ne lăsăm pînă nu terminăm. Sfidăm viitorul. Nici să nu te mai aud cu povestea asta, că mă superi!

Pomponescu rămase mortificat de ineficienţa loviturii sale, aşteptînd un prilej de a o reînnoi. A se descoperi intervenind practic prin reclamaţii în Consiliul de Miniştri nu era stilul său. Îşi exprimase o simplă opinie critică, nu înţelegea să fie pe faţă persecutor. Ura sa rămase inestingibilă. O adîncire a scandalului de care avea nevoie încercă s-o obţină printr-o adeziune la punctul său de vedere a cuiva dintr-un loc oficial. Direcţia lui Hagienuş publica trimestrial un buletin cu informaţii şi studii, intitulat *Monumentele române*, despre materialul din muzee, monumentele istorice şi construcţiile de valoare artistică întreprinse de stat, o publicaţie de artă şi arheologie într-un cuvînt, foarte bine făcută, frumos ilustrată şi cu rezumate în limbi străine. O fascicolă era tocmai în preparaţie. Madam Pomponescu convocă pe Hagienuş, şi-i vorbi foarte mieros:

— Domnule Hagienuş, ai văzut oroarea de biserică a lui Ioanide. Cred că eşti de părerea noastră.

Hagienuş clipi repede din ochi. Madam Pomponescu, luînd asta ca o aprobare, continuă:

— Ești un specialist cu reputație în materie de artă, nu se poate să nu-ți spui cuvîntul și dumneata. Jean ține foarte mult la asta.

— Eu nu mă pricep la arhitectură, mă ocup numai de antichități.

— Te pricepi, cum să nu, un cuvînt scris al dumitale atîrnă foarte greu. Jean îl așteaptă ca un semn de prietenie.

— N-am unde să scriu, se apără Hagienuș ca și Sufletel față de Hangerliu.

— Cum n-ai? Aveți revista *Monumentele române* la minister.

Hagienuș intră în panică. Capabil de multe farse, mai ales în materie pecuniară, simțea toată indelicatețea morală de a ataca pe Ioanide, tocmai el, care îi comandase un cavou fără a i-l plăti. Pe urmă, lui Hagienuș, foarte versat în istoria artelor, îi plăcea biserica lui Ioanide, știa cît de liberă fusese inițiativa arhitecților de-a lungul istoriei. Întîi începu să pipăie terenul, spre a vedea ce impresie ar face o diatribă a sa. Fizionomia lui exprima numai jale, comică însă.

— Domnule Gaittany, dă-mi și dumneata un sfat, pentru Dumnezeu, ce să fac? Îmi cere Pomponescu să-l atac pe Ioanide la revistă. De ce să-l atac eu pe Ioanide?

— Nu-l ataca, propuse Gaittany.

— Dacă nu scriu, îmi face mizerii, te pomenești că cere să mă pensioneze înainte de termen, rămîn cu pensie prea mică.

— N-aș crede ca Pomponescu să meargă pînă acolo, deși de la o vreme e o schimbare notabilă în caracterul lui. Da, domnule, nu mai este Pomponescu de altădată, bărbat șarmant, cum spune madam Farfara.

— Și atunci, ce să fac?

— Poartă-l și dumneata cu vorba, amînă scoaterea numărului de revistă.

Ideea i se păru admirabilă lui Hagienuș și, presat de madam Pomponescu, afirmă că va scrie desigur, însă revista, nefiind tot materialul gata, nu poate să apară așa de curînd. Madam Pomponescu reveni zicînd că Jean e de părere s-o scoată la timp cu materialul pe care îl are. Hagienuș mărturisi dolent că n-are fonduri la minister. Madam Pomponescu ceru imediat fixarea sumei, spre a se ordonanța ca ajutor din partea ministerului lui Pomponescu. Văzînd că n-o scoate la capăt, Hagienuș își reluă lamentațiile:

— Ce mă fac, domnule Gaittany, Pomponescu îmi dă ghes să scot revista, are să ceară ministrului meu să mă execut.

— Atunci e regretabil, va trebui să scrii, recunoscu și Gaittany, care, ca om cu experiență, nu se lăsa surprins de nici o eventualitate.

— Eu să scriu împotriva domnului Ioanide? Uite, mă jur dacă am ceva contra lui!

— Știu, e penibil. Fă-l și dumneata mai cu mănuși.

— Crezi că mă lasă Pomponescu? Și pe urmă, cu mănuși, fără mănuși, ce-o să zică domnul Ioanide?

— Da, e o problemă gingașă... De obicei el nu citește.

— Dar conștiința mea nu contează?

— Ai perfectă dreptate, ce e de făcut?

— Domnule Gaittany, te rog din suflet, vorbește cu domnul Ioanide, spune-i în ce impas mă aflu, să-mi dea el un sfat ce să fac.

— E o idee, zise Gaittany.

Și dădu un telefon lui Ioanide:

— Să trăiești! Aici Gaittany. Domnule, vrea să te vadă nenorocitul de Hagienuș. I-a insinuat

Pomponescu să te atace în *Monumentele române*, și omul, firește, nu vrea. Îi e frică. Dă-i o sugestie. În tot cazul, dacă scrie, să știi că nu face din propria lui voință.

Hagienuș se prezentă la Ioanide cu articolul schițat.

— Domnule Ioanide, m-a somat Pomponescu să scriu împotriva dumitale. Spune și dumneata, ce e de făcut? Este existența mea în joc.

— Să scrii! zise Ioanide imperturbabil.

— Admiți dumneata să scriu împotrivă-ți?

— De ce nu? Crezi c-are să se dărîme biserica mea din cauza asta? Beton armat. Scapi de o grijă.

— Zău, domnule Ioanide, spune drept, fără glumă, îmi dai voie?

— Asta-i vorbă? Altă soluție nu e. Fă-i gustul, și pace!

Atunci Hagienuș scoase schița de articol din buzunar. Ioanide o puse pe birou și începu s-o citească:

« Biserica monumentală pe care o ridică domnul arhitect Ioanide alături de noul Palat comunal de cartier a trezit vii discuții. »

— Crezi, observă Ioanide, că acesta e un debut care poate să calmeze furiile din sufletul lui Pomponescu? « Discuții »! Orice operă stîrnește discuții. Asta sună ca o laudă la adresa mea. Ești prea amabil, domnule Hagienuș, ți-ai plătit planul cavoului.

Ioanide luă tocul și șterse cuvîntul « discuții », înlocuindu-l cu altele.

— Ascultă aici: « a trezit vii și legitime proteste ». Așa mai merge.

— Îți mulțumesc din inimă, domnule Ioanide! se prosternă Hagienuș. Mă salvezi de la înec. Am să-ți fiu recunoscător toată viața.

— Ia să vedem mai departe: « Școala modernă îndrăzneață, manifestată mai mult la construcția particulară, a început să treacă și în domeniul arhitecturii sacre. La noi, biserica ridicată de domnul Ioanide e prima încercare de revoluție. . . » Dacă scrii astea ești un om mort. « Școala modernă îndrăzneață », asta este eufemism (Ioanide taie), zi: « Direcția decadentă nesănătoasă ». « Revoluție » sună encomiastic. Toți marii artiști sînt revoluționari. (Ioanide șterse.) Spune: « prima încercare de răsturnare a valorilor consacrate ».

— Toată viața te voi binecuvînta! se scînci Hagienuș.

Cu toată binecuvîntarea dată de Ioanide, ingeniul lui Hagienuș născoci o viclenie și mai subtilă spre a scăpa de încurcătură. Tipări articolul, scoase revista și o prezentă lui Pomponescu. Acesta citi articolul făcut în colaborare cu Ioanide și rămase foarte satisfăcut. Nu observă mai nici un ecou. Cînd întrebă pe cineva: « Ai citit articolul lui Hagienuș? », acela, neștiind despre ce e vorba, se scuză că n-a avut vreme, îl va consulta cît mai repede. Nici n-ar fi avut unde să-l citească, de vreme ce Hagienuș îl trăsese într-un singur exemplar, pentru Pomponescu personal. Celelalte exemplare ale revistei nu cuprindeau articolul în chestiune, care nu era anunțat nici la sumar. Și coperta oferită ministrului era unică. E adevărat că Hagienuș își mai confecționase cîteva exemplare cu articolul, ca rezervă, pentru cazul cînd s-ar fi ivit vreun scandal. Atunci s-ar fi jurat că numărul conține articolul său și ar fi dovedit. Dacă s-ar fi prezentat lui Pomponescu un număr purificat, ar fi pretins că e un accident de tipografie. Numerele de rezervă le ținea acasă, nici unul nu fusese pus în circulație. Pomponescu nu bănui nimic și deci nu anchetă.

Pomponescu nu se mulţumi cu acest articol de sferă îngustă, pe care-l credea apărut. Voia o campanie susţinută, pornită din iniţiativa altora şi cu ecou în publicul mare. În felurite rînduri, făcu sugestii persoanelor pe care le socotea mai docile. Unul dintre aceştia, spre a adula, îi zise:

— Domnule ministru, biserica lui Ioanide e aproape ridicată. Cum se poate acest lucru? Nu se află un om de bine să împiedice această îndrăzneală?

— Pentru ce-mi spui mie, declară sumbru Pomponescu. Ce drept am să mă amestec? Există o opinie publică. Cine are o obiecţie de făcut să şi-o exprime.

În urma acestei declaraţii, cîţiva partizani solicitanţi compuseră o serie de articole împotriva modernismului în arhitectură aplicat îndeosebi la clădirile sacre, încercînd a le plasa în marile gazete. Cum nici unul din ei nu era cunoscut în presă, iar opiniile lor n-aveau nici o competenţă, ziarele mari refuzară a le publica. De fapt, prestigiul primarului de cartier, mai mult decît al lui Ioanide, era aşa de mare, încît directorii de gazete nu se încumetară a face pe gustul lui Pomponescu. Articolele fură totuşi plasate în publicaţii de mîna a treia. Autorii scoaseră tăieturi, le lipiră într-un caiet şi întrebară pe Pomponescu dacă nu găseşte oportun să le ofere o prefaţă în scopul de a tipări articolele în broşură. Ministrul afirmă că publicarea în volum a articolelor poate fi folositoare, el însuşi nu găseşte de cuviinţă să intervină, în calitate de demnitar, într-o dezbatere publică. Era obişnuit să fie obiectiv. Directorul de cabinet luă la o parte, nu mai puţin, pe autorii libelului şi le aduse la cunoştinţă că departamentul va ordonanţa plata tiparului. Astfel apăru broşura difamatoare, ce se răspîndi cu abundenţă prin toate cercurile posibile. Un exemplar căzu şi în mîinile

lui Ioanide, acesta însă îl aruncă fără a-l citi, dar nu dintr-un sentiment de dispreţ, ci fiindcă, distrat, nu observă despre ce tratează, crezînd că e o broşură adventistă. Nici în alte părţi broşura n-avu mult succes. Publicul obişnuit, preocupat numai de evenimentele externe, nu pricepu la ce face aluzie culegerea de articole. Arhitecţii în general, chiar şi cei adverşi lui Ioanide, găsiră că nu e o metodă elegantă aceea de a se discuta în afara corpului profesional probleme de specialitate. Primarul, obişnuit în viaţa lui politică cu tot soiul de campanii, ridică din umeri.

— Nu se dărîmă bisericile cu broşuri proaste! Pomponescu a devenit cu totul neserios.

Şi-şi văzu de treabă. În cartierul respectiv, campania trecu neobservată. În ultimă analiză, deci, broşura făcu vîlvă numai în cercul restrîns al lui Pomponescu, cu cartierul general în anticamera sa. Cunoscuţii săi, ca să petreacă sau din platitudine, aduceau din cînd în cînd vorba:

— Domnule ministru, cunoaşteţi broşura împotriva bisericii ridicate de Ioanide?

— Ce broşură? se prefăcea Pomponescu, mai mult din jenă decît din perfidie.

— Serios, n-o cunoaşteţi?

— Parc-am auzit vag.

— Daţi-mi voie să v-o ofer.

Pomponescu lua broşura cu coperta verzuie, o răsfoia cu aer ambetat de om copleşit de probleme grave şi întreba:

— Şi cam ce spune?

— Veştejeşte curentul cubist în arhitectură, care rupe cu tradiţia noastră naţională.

— În general e just, comenta Pomponescu obiectiv, pentru a nu trăda vreun interes; depinde de aplicare.

— Cum, domnule ministru, admiteţi şi dumneavoastră modernismul?

— Orice artă e modernă într-un moment dat.

— Nu e vorba de asta, ci de cubism, dadaism (convorbitorul amesteca noţiunile), după care casa nu mai e casă. Uşa e în fereastră, şi fereastra în pod.

— Sînt şi lucruri frumoase, concepute cu moderaţie, admit totuşi că s-au făcut excese.

— Apoi, cînd e în chestie o biserică, ruperea cu tradiţia este de neconceput.

— Asta e şi părerea mea. Pe ici, pe colo, mici inovaţii, simplificări.

— Da' nu biserică-hangar, fără turle, cu luminator acolo unde vine tradiţionala boltă.

— Fiecare cu concepţia lui, constata Pomponescu uşor ironic. Ceea ce este remarcabil e că publicul nu se mai dezinteresează de stilul monumentelor. S-a ivit o conştiinţă edilitară, cu voinţa de a cenzura ororile de gust. Ca demnitar nu pot decît să mă bucur de acest fenomen.

Astfel, Pomponescu, sustrăgîndu-se cu grijă oricărei aparenţe de participare, se consola cu speranţa unui scandal public crescînd; deşi în sinea lui simţea că nu este elegant ce face, o ură incoercibilă îl împiedica să se reprime. Campania i se păru prea platonică, incapabilă a rade de la pămînt biserica şi Palatul comunal. Prin simplă influenţă inductivă, izbuti pentru scurtă vreme să pună în mişcare unele foruri militare. Un ofiţer specializat în apărare antiaeriană strecură un articol în *Universul*, în care nu se făcea nici o aluzie directă la Ioanide. Se atrăgea atenţia ce anume suprafeţe luminoase, lacuri, cupole aurite, luminatoare de sticlă sînt de natură a fi reperate de avioane, noaptea, slujind astfel la orientarea inamicului în caz de atac. Nu spuse nimic despre posibilitatea de a se acoperi cu o vopsea neagră suprafaţa luminoasă. Un «cetăţean din cartier» trimise unei gazete o scrisoare, întrebînd ce măsuri au luat autorităţile pentru eventualitatea unui război, cînd cartierul lui, dotat cu o biserică grandioasă avînd cupolă de sticlă, ar fi ţinta unui bombardament. Articolul fu tăiat şi trimis la Ministerul de Război. Întrebat întîmplător ce crede despre această problemă, Pomponescu mărturisi că nu este specialist, dar că-şi dă seama că de aci înainte arta arhitecturii urmează a se supune întocmai comandamentelor tehnice rezultate din noile condiţii sociale. Cutremurele din Japonia şi din Sicilia au modificat radical tehnica construcţiei. Astfel, şi în celelalte zone ferite de seisme războiul aerian va impune o nouă structură, în vederea rezistenţei la proiectile, şi o nouă concepţie a suprafeţelor.

— Dar de biserici ce ziceţi, domnule ministru?

— Bisericile, fireşte, îşi au formula lor tradiţională şi canonică, greu de modificat. Se vor construi probabil în viitor mari adăposturi betonate sub ele şi în apropierea lor.

— Prin urmare, sînteţi de părere să nu mai admitem construcţii de biserici şi clopotniţe fără dispozitiv antiaerian.

Pomponescu îşi permise a tăcea cu amabilitate, fără a se angaja.

— Dar turlele nu sînt primejdioase?

— Turlele noastre subţiri şi «săgeţile» gotice, vizibile de sus ca nişte ace, nu cred că pot fi ţintite. Esenţial mi se pare să se evite tabla, poleiala, tot ce sclipeşte...

— Şi cupola de sticlă, nu e aşa? Noaptea la Înviere cu reflector deasupra bisericii!

Pomponescu tăcu iar. Ținta lui evidentă era de a îngrozi pe tema atacului aerian și a stîrni din acest punct de vedere discuție și îngrijorare.

Într-adevăr, într-o zi se prezentă în piața cartierului o comisie de militari, care priviră în toate chipurile biserica, luînd în considerare și clopotnița primăriei ce urma a se ridica în primăvară, cerură a li se da voie să intre în biserică, se urcară pe schele, contemplară cupola de cristal. Nu se mai lucra intens, se înlăturau formele de scînduri ale pilonilor de beton și se făceau obloane provizorii de lemn la ferestre. Comisia vizită și pe primar.

— Cu ce vă pot servi? întrebă acesta impulsiv, dar fără aroganță.

— Am făcut o anchetă asupra noilor construcții.

— În ce sens?

— În sensul de a constata avantajul sau dezavantajul lor în caz de bombardament aviatic.

— Aveți vreo misiune oficială?

— Avem doar însărcinarea să facem un raport, nu mai mult.

— Și... care e părerea dumneavoastră?

— Evident, o piață așa de mare, cu două monumente înalte și izolate, va atrage atenția.

— Atunci să ne ascundem sub pămînt ca niște cîrtițe, în loc de biserică să construim catacombe.

— Cupola-luminator sclipește, și dacă se vor arunca proiectile luminoase va fi vizibilă.

— Cred și eu că va fi vizibilă, dar și lacurile se vor vedea.

— Părerea noastră este că trebuie secate.

Primarul pufni cu umor:

— Dar cu luna ce faceți? O stingeți și pe ea?

 Comisia rămase cam stingherită.

— Domnilor, zise primarul, Bucureștiul este un oraș mizerabil, fără nici o clădire cu adevărat grandioasă. Abia facem o cocioabă mai răsărită, și gata, toată lumea se sperie. Atunci, ce se face Parisul cu Notre Dame, Colonia cu catedrala și celelalte mari orașe? O să dărîmați de pildă Biserica Neagră din Brașov? Totul e inutil. Cînd vom construi orașul subteran, se vor născoci alte mijloace de distrugere. Au să ne pună dinamită, ca în mine.

— Domnule primar, zise unul din ofițeri, n-aveți nici o grijă, în competența noastră nu este să dărîmăm imobilele și mai ales bisericile. Facem și noi un raport, cum ni s-a cerut.

— Ia ascultă, zise primarul ministrului de război, cu care de asemenea era bun prieten și care de altfel era în situație dependentă, fiindcă primarul era mereu tare politicește, în vreme ce ministrul era pentru întîia dată în guvern, ia ascultă, ce te-a găsit să-mi trimiți inspecții în cartierul meu?

— Nu știu nimic.

— A venit o comisie să raporteze dacă biserica mea nu atrage cumva inamicul. Sînteți ridiculi.

— N-am trimis nimic, pe onoarea mea!

Ministrul de război ceru lămuriri și înțelese că era o simplă inițiativă dintr-un birou, cu caracter informativ, însă pornită de departe, din atmosfera lui Pomponescu.

— Pomponescu, înștiință el pe primar, arată un interes deosebit pentru biserica dumitale.

— Omul ăsta începe să devină agasant. Se ține de capul lui Ioanide.

— Ce s-a făcut, întrebă într-o doară Pomponescu pe acela care primise sugestia, cu ancheta asupra bisericii din punct de vedere defensiv? S-a depus

raportul? Concluziile ar avea interesul lor tehnic pentru arhitecţi.

— S-a depus, dar domnul ministru de război nu i-a dat nici un curs.

Pomponescu nu capitulă. Întrucît vorbind mereu de tradiţie şi religie căuta întotdeauna să capteze bunăvoinţa clerului, era vizitat de unii preoţi în căutare de promovări. În această direcţie îşi exercită presiunea sa înmănuşată:

— Părinte, în proiectele mele de catedrală m-am izbit de unele dificultăţi. Nu ştiu dacă nu există un canon precis, aşa cum e cazul cu pictura.

— Există, domnule ministru, o tradiţie respectată pînă mai deunăzi...

— De ce pînă mai deunăzi? întrebă cu umor important Pomponescu. A călcat-o cineva?

— A cam călcat-o domnul Ioanide, cu biserica lui de fantezie.

— Nu e vina lui, dumneavoastră aţi stat deoparte, fără să daţi îndrumările de rigoare.

Preotul crezu a fi înţeles. În curînd, în locul militarilor apăru în piaţa cartierului un stol de sutane negre. Nu era propriu-zis o comisie, ci un fel de delegaţie din partea unui grup mai întins de preoţi interesaţi de problema menţinerii tradiţiei în construcţia sacră. Printre ei era şi un arhimandrit de la Patriarhie, ceea ce da comisiei o pretenţie de oficialitate. Sutanele negre se plimbară multă vreme prin piaţă, se risipiră şi se readunară, dădură din mîini, intrară în biserică, se suiră pe schele, apoi merseră de asemeni la primar. Acesta, ca fiu de popă, îi primi cu familiaritate:

— Ei, sfinţiile-voastre, ce interese v-aduc pe la mine? Vă place biserica mea?

— Ba tocmai că nu ne prea place.

— Ei aş! Dar ce are?

— Calcă canoanele noastre.

— Fugiţi de-acolo! Care canoane? Am văzut biserică într-un vagon de tren şi nu mai călca nici un canon.

— Asta nu e capelă improvizată, e biserică în regulă.

— Şi? Ce cusur are?

— Nu inspiră sentimente religioase.

Primarul, temperament sanguin, plesni din palme.

— Are formă de cruce, are cruce deasupra, va avea sfinţi înăuntru, ce mai vreţi? Sentimentul religios e în noi.

— Este şi în noi, dar trebuie să-l inspire şi locaşul.

— S-admitem. Ce vină are biserica mea?

— E păgînă, trezeşte gînduri profane.

— Fugi de acolo, părinte, că mă faci să rîd! Îţi trezeşte oare cupola idei lumeşti?

— Poate şi ea. Parcă e un observator astronomic. Ştiinţa nu prea e în căsnicie bună cu religia.

— Ce observator, părinte? Bolta simbolizează tradiţional cerul, locul unde a luat naştere lumea. Va să zică, dacă s-ar vedea prin ea stelele, ai vedea în natură ceea ce altfel ai picta. Ştie el Ioanide ce-a făcut. Bravo lui, sînt cu totul de partea sa!

— Dar nu se zăresc stelele, şi atunci lipseşte simbolizarea.

— Ziua se vede lumină, semn al creaţiei, seara va fi un sistem special de iluminare. Toată pictura canonică se va executa, n-aveţi grijă!

— Stîlpii sînt prea fioroşi, nu sînt coloanele noastre răsucite. Seamănă a local de pierzanie, teatru, cinematograf.

— Sînt pilaştri puşi în loc de coloane.

— Ca la un locaş păgîn.

— Îi dați zor cu păgînătatea! Ați fost vreunul prin străinătate? Templele romane au fost prefăcute în biserici creștine, căci crucea sfințește. Și turcii au luat Sfînta Sofia și au făcut-o moschee. Ideea fundamentală a unei biserici este grandoarea, inspirînd sentimentul de respect pentru creator.

— Și bisericuțele noastre erau frumoase.

— O fi fost, nimeni nu neagă, însă la un oraș mare avem nevoie de biserici mărețe.

— De ce s-o faceți de ciment, ca abatoarele? Biserica strămoșească e din cărămidă.

— Știi că ai haz? O fac din ce am. Ce are de-a face materialul? Aș face-o și din sticlă dacă aș avea, din fier. Sînt biserici din piatră, din lemn. Betonul se încheie bine, rezistă și se toarnă repede. Nu crapă ca atîtea biserici mari de cărămidă. Nu mai e tehnica de altădată a marilor domuri, care înghițeau un material imens. Lumea e azi zgîrcită cu astfel de opere. Am ciment, o fac din ciment; iese foarte frumos.

— Seamănă cu o biserică de-a catolicilor.

— Ba de loc. Va avea altarul și interiorul după tipicul nostru. N-are pe afară etaj, ca bisericile din Occident. Mitropolia din Iași nu-i și ea în stil clasic?

— Unde au să stea clopotele?

— N-a fost niciodată canon ca clopotul să fie în biserică. La multe a atîrnat afară. Clopotele vor fi în campanila Palatului comunal.

— Deci a unei instituții profane!

— Părinte, mă-mbolnăvești! Clopotnița n-are de-a face cu palatul, nu stă nimeni în ea. N-ai decît, dacă vei lua parohie, să-ți aduci clopotele lîngă biserică.

Prelații deveniră atenți venind vorba de parohie.

— Casă parohială va fi?

Primarul, om cu porniri familiare și umoristice, izbucni:

— Oho! Și ce mai casă! Ferice de cine o pica aici, în parohia mea!

— Aveți pe careva în vedere? glumiră cu intenție fină preoții.

— O să recomand Patriarhiei pe acela căruia o să-i placă mai mult biserica.

— Sfinția-ta, zise primarul unui episcop, spune-i patriarhului că mă agasează niște popi. Au venit să-mi inspecteze biserica. Întîi m-am trezit cu niște ofițeri. Toate astea sînt de ale lui Pomponescu. Cu asemenea mizerii, vă las baltă și nu mai fac nici o biserică. Să nu vă mai plîngeți că scade sentimentul religios.

Autoritatea superioară află de ispravă și dădu instrucțiuni subalternilor să nu mai importuneze pe primar, de asemeni cunoscut vechi. Dimpotrivă, îi consilie să laude inițiativa și să încurajeze construcția de locașuri sfinte cu ajutoare din partea cetățenilor și autorităților civile.

— Ce s-aude, întrebă Pomponescu pe preotul în chestie, de ancheta de care mi-ai vorbit? Ar fi interesant să cunoaștem rezultatul ei, ca un îndreptar pentru arhitecți.

— S-a dus un comitet de preoți, văd totuși că Patriarhia tace.

Pomponescu se încruntă și căzu într-o meditație laborioasă. Printre curtenii săi era un funcționar superior la sectorul Cultelor, specializat în alcătuirea bugetului departamentelor. Primarul obținuse o subvenție de la acest ministru, exclusiv spre a plăti pe arhitect și constructori. O mică sumă o primise de la un capitol existent, restul urma a se înscrie în buget. La reclamarea banilor, funcționarul pretinse că suma n-a fost trecută în buget. Într-adevăr, nu exista

un titlu special, dar primarul, prin oamenii săi, demonstră că suma exista sub o denumire generală, în care se subînţelegea şi biserica lui. Chestiunea ar fi fost fără însemnătate, întrucît ministrul de la departamentul respectiv era gata a plăti subvenţia. Însă nu avu putinţa. Funcţionarul pomponescian folosise capitolul respectiv pentru alte ordonanţări aproape epuizîndu-l, a intra în alt capitol era imposibil, nu rămînea decît a cere o aprobare specială de la Ministerul de Finanţe. Afacerea trenă mult, şi cînd în fine primarul izbuti a drege lucrurile, trebui să accepte un termen îndepărtat, avînd în vedere încasările defectuoase ale statului. Aşadar, Ioanide rămase cîtva timp fără bani, lucru de care primarul se simţi foarte stingherit. Primarul n-avea fonduri, toată afacerea se urnise graţie îndărătniciei edilului. Inginerul constructor, mai puţin platonic, se supără şi ameninţă cu încetarea serviciilor sale. Sub aceste auspicii, în primăvară continuarea construcţiei apărea foarte periclitată. Ca din întîmplare, Pomponescu făcu la un banchet declaraţia că, deşi are intenţiile cele mai constructive, aprobă în totul vederile ministrului de finanţe de a se face economii. Anume cheltuieli de lux cad deocamdată pe planul al doilea în faţa comandamentului de a îndrepta toate sforţările în vederea menţinerii tăriei defensive a ţării. Mai tîrziu vom ridica iarăşi statui, palate comunale etc. Pomponescu nu zise « biserici», dar lucrul părea subînţeles. Astfel crezu a înrîuri asupra acelora care puteau oferi bani. Ioanide părăsise orice altă lucrare, spre a se dedica construcţiei bisericii, astfel că bugetul lui personal fu dintr-o dată diminuat. Mai mult, spre a fi cu totul liber, lăsase un suplinitor la catedră, iar acum se simţea încurcat să retragă prematur însărcinarea pe care

o dăduse. În timpul iernii nu putea construi. Fireşte, primarul se dădu peste cap a găsi bani, greutatea nu era a-i obţine, ci a-i încasa. Formalităţile erau grele şi se fixau termene pentru plata sumelor avîndu-se în vedere şi cifra. Nu lipseau obiecţiile amicale sau respectuoase, după caz:

— La ce vrei bani, primare?

— Pentru biserică, am fost lăsat în drum!

— Frumos lucru, nu zic, dar acum te-ai găsit, cînd bate războiul la uşă?

Primăriile primiră de la guvern ordinul, în care mîna lui Pomponescu avu un rol, să reexamineze bugetele şi să le simplifice de tot ce nu este strict necesar. Primarul avu mult de furcă spre a demonstra că fondul pe care-l foloseşte nu e al primăriei, ci numai administrat de ea, un dar public. Principiul însuşi de a colabora cu acest fond părea atins. Evident, primarul reprezenta o forţă, care însă nu voia să se uzeze solicitînd prea mult de la un guvern a cărui calitate legală o punea la îndoială. Voia graţiozităţi, nu succese obţinute prin luptă. Pomponescu reuşise a crea cuvîntul de ordine al renunţării la superfluu, şi asta era de rău augur.

Ioanide, plictisit, deşi mereu indiferent, macheta pentru el fiind o faptă suficientă, se-ntîlni iar cu Gulimănescu.

— Ce mai faci? întrebă acesta, plin de rîsete în ochi.

— Cu sănătatea bine. N-am bani!

— Cum asta? De la biserică şi primărie trebuie să scoţi o sumă enormă!

— Nici gînd. E o încurcătură cu subvenţia.

— Serios?

Gulimănescu spuse acest cuvînt cu un ton de surpriză şi bruscă desconsiderare.

— La revedere! voi să scape Ioanide.

— Atunci tot e adevărat că Pomponescu a intervenit!

— Tot ce se poate. La primăvară îmi văd de cîrpelile mele, şi pace!

— Crezi că mai construieşte cineva în împrejurarea de faţă?

— Aşa sper.

— Biserica era o afacere bună. Păcat! Cu siguranţă n-au să-ţi dea nici un ban, ca să te împiedice s-o termini.

— E ca şi gata. Altă generaţie o poate sfîrşi.

— Eşti optimist. Eu am auzit că Patriarhia se opune.

— Nu se opune. Baliverne!

— Crezi? Din anturajul lui Pomponescu am aflat că autorităţile militare cer dărîmarea bisericii pentru motive de apărare antiaeriană.

— Mofturi! A fost cineva într-o doară, nici unui om cu scaun la cap nu-i trece asta prin minte.

— Dar dacă într-adevăr ţi-o distruge bombardamentul?

— Ar trebui întîi să fim bombardaţi. Nu văd nici un război. Şi apoi, de ce întîi biserica mea şi nu alte instituţii?

— E vizibilă, cupola sclipeşte!

— În caz de bombardament e cel mai bun adăpost. Va fi un spital excelent. Contraforţi de ciment, un monolit de ciment.

— Mi-e teamă că Pomponescu nu se lasă. Are să facă imposibilul să te desfiinţeze.

— Asta ar fi cel mai mic necaz al meu. Chinurile mele nu sînt de ordin profesional.

— Faci rău că te dezinteresezi. Ai duşmani mari, care te vor doborî. Trebuie să lupţi, să le explici.

Ioanide şedea locului din curiozitate intelectuală, vrînd să vadă pînă unde merge Gulimănescu.

— Să explic ce?

— Că dumneata ai dreptate, să începi a ralia lumea la părerea dumitale.

— Aici ai haz. Asta e o afacere între primar şi mine. Îi place, bine; nu, la revedere!

— Eu văd lucrurile mai grav. Pot să te dea în judecată pentru risipire de fonduri.

— Apropo, zise deodată Ioanide, ştii cu ce semeni?

— Cu ce? aşteptă foarte interesat Gulimănescu, setos de un compliment.

— Cu o cucuvea!

Prezentîndu-se la Şcoala de arhitectură, Ioanide luă cunoştinţă de o nouă meschinitate, pusă la cale, cu siguranţă, din anturajul lui Pomponescu. Suplinitorul său, din delicateţă, îşi prezentase demisia, sub motivul ocupaţiilor multiple. Dar rectoratul şcolii primi de la minister o adresă, fără a fi făcut vreo intervenţie, că s-a aprobat ca în locul fostului suplinitor să funcţioneze un altul, al cărui nume se comunica. Astfel, conform acestei adrese, Ioanide era ţinut departe de catedră tot anul. Încurcat, rectorul ceru lămuriri şi i se răspunse că ministerul a înţeles cum că Ioanide ceruse concediu pe tot anul, prin urmare suplinitorul care abandonase catedra fusese înlocuit cu un altul, recomandat de Pomponescu. Nu era în uzul şcolii o astfel de procedare, autorităţile începuse însă de mult a neglija regulamentele în vigoare. Rectorul interveni energic, înştiinţînd ministerul că o astfel de măsură n-avea legalitate. Ioanide renunţase la concediu, prin urmare îşi reluă cursul. Totuşi, cînd statele de salarii reveniră vizate de minister, împreună cu ordonanţa, se

văzu că Ioanide fusese trecut numai ca titular, cu douăzeci la sută din salariu, restul sumei fiind ordonanțat pe numele noului suplinitor, trecut din oficiu cu cerneală roșie. Acest lucru constituia un scandal, și rectorul se supără și merse de-a dreptul la ministru. Lucrurile fură restabilite formal, cu toate acestea scandalul mai continuă. Suplinitorul, stimulat de Pomponescu, reclamă salariul prevăzut în statele de plată și pretinse a face cursuri. Veni înaintea lui Ioanide și intră îndrăzneț în sală, încît Ioanide, văzînd la deschiderea ușii pe altcineva la catedră, se retrase, crezînd c-a făcut o eroare. Rectorul preveni personalul școlii de a împiedica pe suplinitorul agasant să intre în localul instituției. Suplinitorul făcu un memoriu la minister și un altul lui Pomponescu, în calitate de profesor la școală și membru în guvern. Se plîngea de abuzul lui Ioanide, care îl elimină brutal de la postul în care îl numise ministerul, confiscîndu-i salariul. Toate aceste lucruri erau complet ridicule pentru orice om de bun-simț, și de natură a trezi rîsul. Însă Pomponescu, în criza lui de ură, țintea probabil la altceva: să creeze un caz Ioanide, o nevralgie morală care să producă jenă la pronunțarea numelui arhitectului. Instinctele sale și mai ales ale doamnei Pomponescu-consoartă dibuiseră o cale justă. Ioanide făcuse adesea constatarea că proverbul « nu iese fum pînă nu faci foc » constituie o afirmație sociologicește neîntemeiată. Se poate fabrica fum din nimic suflînd cu putere. Într-o zi, în tramvai, Ioanide asistă la un incident caracteristic. Un borfaș vîrîse mîna în buzunarul unui călător și-i trăsese afară portofelul. Vigilent, călătorul apucase mîna hoțului, smucindu-și obiectul, și strigînd la conductor să oprească încercă să rețină pe răufăcător, ca să-l dea pe mîna vreunui sergent. Hoțul se smulse țipînd că păgubașul e nebun și izbuti a se da jos din vagon, cu complicitatea altor călători, pe care Ioanide îi cunoștea din cursele sale zilnice ca fiind niște burghezi onorabili. Publicul se împărțise în două cu violență. Unii țineau cu păgubașul, alții luau apărarea hoțului, susținînd că era un bărbat onest, că văzuseră cu ochii lor cum acela stătuse liniștit. Astfel, un fapt veritabil devenise o problemă, și nevinovatul păgubaș se transformase într-un delicvent care insultase. « Țipă în stradă, zicea Ioanide, că un necunoscut te-a pălmuit, și îndată, printre cetățenii strînși din curiozitate, unii îți vor lua apărarea și vor afirma că au văzut cum ai fost atacat. » Prin urmare, de unde pînă atunci Ioanide fusese arhitectul care construise o biserică extravagantă, acum devenea eroul unui scandal controversat, împărțind lumea în două tabere. Centrul difuziunii era în salonul doamnei Pomponescu.

— Jean, declara aceasta, e foarte încurcat de memoriul împotriva domnului Ioanide.

— Ce memoriu? întrebă Aurora Suflețel, care știa prea bine despre ce e vorba.

— Domnul Ioanide și-a luat concediu pe un an, și acum, răzgîndindu-se, înlătură suplinitorul. Eu cred că n-are dreptate. Jean e încurcat, nu vrea să se amestece în această afacere. Totuși, ministerul ar trebui să ia apărarea celor mai tineri.

Formula ultimă o deținea madam Pomponescu de la Gonzalv Ionescu, care luă apărarea suplinitorului, răspîndind « cazul Ioanide » pretutindeni pe unde mergea. El susținea că Ioanide de obicei nu-și face cursurile, motiv ce ar fi trebuit să determine ministerul să-l înlăture sau să-l pensioneze. Hotărîrea lui de a veni la curs ieșea numai din dorința

malițioasă de a bloca drumul unui element tînăr merituos. Acesta era și cazul lui, al lui Gonzalv, împotriva căruia toți profesorii bătrîni conspiraseră să trăiască pînă la ultima vîrstă posibilă. Se vede că suplinitorul recomandat de Pomponescu pusese la cale un fel de manifestație împotriva lui Ioanide în localul școlii, căci în sala de curs, la ieșire, Ioanide auzi un glas puternic încercînd a striga ceva, rămas în stare de neinteligibilitate, din cauza intimidării și a intervenției imediate a celorlalți elevi. Manifestantul era un intrus și fu îndată expulzat din local. De altfel, tot incidentul se reduse la o veleitate de strigăt. Însă madam Pomponescu îl înregistră îndată în salonul său.

— Am auzit că la cursul lui Ioanide au fost manifestații ostile, ce s-a întîmplat anume?

— Se vede că are inamici printre tineri!

— Nu-i de mirare, cu ideile lui bizare și-a înstrăinat toată lumea. Ar fi mult mai bine pentru el să se demită, să-și ia cel puțin concediu pe cîțiva ani.

Gonzalv răspîndi știrea că Ioanide, din cauza manifestației zgomotoase din sală, a trebuit să se retragă, neputîndu-și ține cursul. Pomponescu se arătă îngrijorat față de clientela lui din anticameră.

— Ce se petrece la Școala de arhitectură? Aud că sînt turburări.

— Se vorbește de un incident la cursul lui Ioanide.

— Mi s-a spus, corectă Pomponescu, c-a fost o agitație care l-a împiedicat să țină curs.

Pomponescu reuși a determina, prin sugestie, pe un partizan să strecoare într-o gazetă știrea «turburărilor de la cursul arhitectului Ioanide». Rectoratul școlii fu nevoit, cu toată repulsia de a scoate un eveniment din neant, să dea un comunicat «că nu se petrecuse absolut nimic la acea școală», motiv de întrebări și acesta pentru curioși.

— Ce s-a petrecut la cursul dumitale? întrebă Gulimănescu pe Ioanide, privindu-l cu o curiozitate voluptuoasă.

— N-ai citit că nu s-a petrecut nici un eveniment neobișnuit?

— Ce are de a face? Chiar comunicatul e o dovadă că s-a vorbit despre un incident.

— Nu știu absolut nimic! îi taie vorba Ioanide.

— Dar cu suplinitorul ce ai făcut? insistă Gulimănescu.

— Nu mai am nici un suplinitor.

— Ai avut unul numit de minister, care pretinde că l-ai dat afară.

— Încurcături biurocratice, n-am mai recomandat nici un suplinitor.

— Cu toate astea, s-a depus un memoriu împotriva dumitale.

— Ce-mi pasă mie de memoriu?

— Dar dacă ministrul apreciază că luîndu-ți concediu pe întreg anul ai stricat situația suplinitorului?

— La ce oră iei masa? întrebă Ioanide brusc, privind ceasul.

— De obicei la unu.

— Atunci e timpul să te duci. La revedere!

Dorința de a place lui Pomponescu fu cauza unui nou atac împotriva lui Ioanide, mereu pe o chestiune secundară, pe tema presupusului scandal de la Școala de arhitectură. La ceaiul ei, de față fiind Pomponescu și cîțiva din «prietenii săi politici», madam Pomponescu aduse vorba de articol. Pomponescu făcu o mișcare de nedumerire.

— Ce articol?

— Cum, nu ştii, Jean? Un articol în care se spune că Ioanide face parte din Mişcare.

Pomponescu făcu din buze numai gestul corespunzător cuvîntului « aş ».

— Nu crezi, zise madam Pomponescu, că e adevărat?

— Ioanide nu se vîră în politică, e cu desăvîrşire inapt pentru acţiune.

— Mulţi par aşa nevinovaţi, şi în realitate sînt tari în intrigă. Unde e jurnalul, domnule Hagienuş?

Orientalistul se prefăcu complet zăpăcit şi declară că l-a pierdut, însă implacabila madam Pomponescu îl găsi, dîndu-i-l să-l citească tare.

« Cu toată dezminţirea dată de rectoratul Şcolii de arhitectură, glăsuia articolul, noi persistăm a crede că s-a petrecut la acea instituţie o manifestaţie împotriva arhitectului Ioanide, legitimată de purtarea profesională şi politică a sus-numitului domn. Autor al unei biserici futuriste, care rupe brutal cu tradiţia ortodoxiei noastre, domnul Ioanide e de fapt un ambiţios, care, profitînd de exaltaţia unor tineri, încearcă a-şi deschide un drum cu ajutorul lor, însă ferit de orice riscuri. Numai profanii mai ignorează că arhitectul Ioanide este unul din fruntaşii secreţi ai mişcării subversive, în care intrighează cu întreaga sa familie. O fiică a sa, membră fanatică a acestei conspiraţii, a murit în împrejurări senzaţionale, cunoscute bine iniţiaţilor, dar pe care socotim prudent, din umanitate pentru numitul domn, să le tăcem. Fiul domnului Ioanide e notoriu printre studenţi ca unul din şefii Mişcării. Însăşi construcţia bisericii şi a Palatului comunal sînt o demonstraţie în numele acestei organizaţii conspirative. Să ni se spună cu ce bani se ridică aceste

impunătoare clădiri. Turnul primăriei are scopul de a sluji drept foişor şi punct de plecare al răzmeriţei, iar biserica este catedrala Mişcării, a cărei direcţie mistică e notorie. » Etc.

Pomponescu ascultă distrat lectura articolului, cu o compoziţie a feţei care nu era nici afabilă, nici indiferentă, nici duşmănoasă, trădînd o continuă oscilaţie morală, un rău de mare spiritual. Cu toate că articolul ar fi fost de natură a-i satisface ranchiuna, nu era încîntat. Ca om politic, ştia că atacul are un element pozitiv, ridică din anonimat un om, Ar fi dorit să se vorbească de scandaluri meschine. diminuînd figura arhitectului, nedemnitate la curs, lipsă de prestigiu; diatriba făcea din Ioanide o figură rebelă, un erou posibil al unei zile.

— I se dă prea multă importanţă! observă Pomponescu. Ioanide conspirator! Asta sună a paradox.

— Cu toate astea, tot ce scrie aici e adevărat. Ştii chestia cu fata . . .

— O nenorocire, să nu mai vorbim!

— Dar băiatul, Jean? Nu ţi-a adus el o ameninţare scrisă?

Pomponescu tăcu, fără a mai face pe avocatul acuzatului. Tot mai mult se răspîndi, datorită insinuaţiilor din casa lui, ştirea, alimentată de altfel şi de cei puşi în chestie, că biserica ridicată de Ioanide era un centru de raliere al conspiratorilor. Unul din miniştri vorbi lui Pomponescu:

— Ce-i cu biserica lui Ioanide? E adevărat că e făcută pentru Mişcare?

Pomponescu nu mai apără pe Ioanide şi, fără a-l acuza, luă în serios zvonul.

— Aşa spun unii. Adevărul nu-l ştiu.

Primarul fu convocat curtenitor de ministrul de interne.

— Ascultă, primare, umblă zvonul că biserica dumitale are o semnificaţie politică.

— Sigur că are! o operă edilitară şi întărirea credinţei strămoşeşti prin ridicare de locaşuri sfinte sînt demonstraţii de politică urbană şi culturală.

— Nu asta, frate! Se zice că Mişcarea şi-ar fi ales-o ca simbol.

— Vorbe de clacă! Ce-are de-a face Mişcarea cu biserica mea?

— Fondurile de la cine le-ai primit?

— De la dumneata, de la guvern, de la cetăţeni maturi din cartier, negustori paşnici, care vor să aibă strană în biserică, nimic mai normal.

— Dar Ioanide ce fel de om e?

— Un talent excepţional şi un om de ispravă. Nu există în România un arhitect de talia lui care să fi consimţit să ridice gratis o biserică. N-am putut să-i dau mai nimic, mi-au fost tăiate creditele.

— Se agaţă lumea de el din cauza băiatului.

— Ce poate să facă Ioanide? Să-şi omoare copilul? Generaţiile noi o iau razna, peste capul părinţilor. Ioanide n-are habar ce se petrece pe lume.

— Astea sînt şi informaţiile mele. Totuşi, atacurile sînt plictisitoare, cine le pune oare la cale?

— Mă prind că-l lucrează Pomponescu. Sînt colegi la Şcoala de arhitectură, şi apoi nu ştii că ideea lui fixă e de a construi Catedrala Neamului? Îl roade la inimă biserica mea, făcută de Ioanide.

— Să ştii că asta este! Dar mai e un lucru supărător la mijloc. Canaliile astea din Mişcare fac atmosferă şi ele în sensul lui Pomponescu, acceptînd zvonul ridicării bisericii din iniţiativa lor. Îşi fac reclamă cu opera dumitale. Ştiu pozitiv de la organele mele.

Sînt în stare să se adune în piaţa dumitale ca să se acrediteze versiunea lor. Nu poţi să dai, aşa, un comunicat?

— Nu pot, fireşte. E cum aş da comunicat din senin că nu e adevărat c-am înnebunit. Toată lumea ar fi intrigată, şi rezultatul ar fi contrar.

— Atunci ce-i de făcut?

— Voi da lista ctitorilor şi donatorilor, făcînd cu acest prilej apel la noi ajutoare şi donaţiuni.

E ceea ce şi făcu primarul, care obţinu o subvenţie chiar de la Pomponescu. Astfel, culmea ironiei, Ioanide primi o sumă de bani procurată chiar de Pomponescu. Nu fu singurul caz. Pomponescu mai subvenţionă pe Ioanide fără să ştie, şi iată cum. Gaittany, intuind dificultăţile pecuniare ale arhitectului şi vrînd să-l oblige într-un mod delicat, medită de unde putea scoate o sumă şi cu ce pretext ar fi oferit-o. Aducîndu-şi aminte de planurile incomode donate de Pomponescu Casei de artă, avu ideea de a face o retrospectivă permanentă a urbanisticii capitalei, o secţiune cu machete şi tablouri reprezentînd vechi clădiri din trecut, Hanul lui Manuc, Turnul Colţei etc.; cartiere dispărute, precum şi machete ale operelor principalilor arhitecţi români şi străini lucrînd în ţară. Pentru asta era nevoie de o amenajare specială a unor săli cu nişe, mensole şi un sistem mai practic de iluminare. Atît reîntocmirea sălilor, cît şi efectuarea machetelor cereau un arhitect, şi acesta putea să fie Ioanide. Gaittany se prezentă deci la Pomponescu cu o hîrtie.

— Să trăiţi, domnule ministru! şi cu mîna bătu iar în lemnul biroului, spre a atesta excelenta sănătate a lui Pomponescu.

— Aş! răspunse gestului Pomponescu. Aparenţe! Mă simt obosit.

— Nu vreau să vă reţin atunci! Aveam o idee...

— Spune.

— Ne-am gîndit la Casa de artă să facem o secţie specială permanentă de evocare a arhitecturii Bucureştilor, pe secole şi pe arhitecţi. În felul acesta, donaţia dumneavoastră ar fi integrată într-un tot.

— Poţi s-o faci, ideea nu-i rea. Probabil ai nevoie de bani.

— Nimic nu vă scapă, domnule ministru! zise Gaittany în plină mare ţinută a feţei lui joviale.

— Cît? întrebă Pomponescu.

— Am făcut aici un calcul minim, vi-l las să-l studiaţi, directorul de cabinet îmi va comunica aprecierea dumneavoastră.

Pomponescu ştia ce înseamnă «directorul de cabinet», era organul prin care Gaittany îşi exercita inefabila sa presiune. Ministrul grifonă o rezoluţie de aprobare, cerînd organelor competente să refere suma de care se poate dispune. Gaittany se grăbi să iasă cu hîrtia şi se înfundă în alte zone ale ministerului, unde-şi avea oamenii săi. În cel mai scurt timp puse mîna pe bani. Atunci Gaittany se ivi pe neaşteptate în maşina lui în faţa casei lui Ioanide. Venise el, evitînd a chema pe arhitect la Casa de artă, dintr-o prudenţă congenitală. Deocamdată, Ioanide era un personaj de scandal, a nu fi văzut împreună cu el era mai bine.

— Domnule, intră în vorbă Gaittany nescoţîndu-şi decît o mănuşă atunci cînd dădu mîna cu arhitectul, am misiunea din partea comitetului nostru să-ţi solicit o lucrare, o mică lucrare e adevărat, dar pe care numai dumneata poţi s-o faci eminent şi în concordanţă cu stilul localului restaurat de dumneata. (În sinea lui, însă, Gaittany zicea: «Nenorocitul, dacă face lucrarea şi află

Pomponescu, îmi aprind paie în cap, esenţialul este de a-i oferi banii, să sper că nu va face exces de zel».)

— Anume? întrebă Ioanide.

— Stai să-ţi explic.

Şi Gaittany îi debită planul lui. În acest timp Ioanide medita următoarele: «Nenorocitul ăstuia de Gaittany i-a intrat în cap, după spusele unuia şi altuia, că sînt un fel de reparator de case. În loc să primesc comanda unui Coliseu sau a unor terme, tencuiesc subsoluri.»

— Sper că accepţi! încheie Gaittany.

— Ar fi absurd să te refuz.

— E-n regulă! strigă entuziast conservatorul Casei de artă. Îţi mulţumesc din toată inima.

— Pentru puţin! glumi Ioanide.

— Acum să trecem la chestiunea onorariului. Sîntem în măsură să ţi-l oferim îndată, fondul propriu-zis pentru construcţie urmînd a se livra la începerea lucrărilor.

— Cînd asta?

— La primăvară, la vară, nu e grabă!

— Atunci pentru ce-mi oferiţi onorariul?

— Păi, ca să studiezi în tihnă planul, să întocmeşti proiectul.

— Am timp de ajuns cu o lună, două înainte.

Gaittany intră în panică şi făcu eforturi de persuasiune.

— Am să-ţi împărtăşesc un secret. Dispun de o sumă de bani în scopul de care ţi-am spus. Dacă nu închei acum contractul şi angajez lucrarea, te pomeneşti că mai tîrziu se răzgîndeşte cineva şi propune fondul pentru alt capitol. Îmi faci un serviciu personal dacă-ţi ridici imediat drepturile; în felul acesta sîntem siguri că vom avea secţia de machete.

— Nu văd pentru ce te-aş contrazice. Cînd să viu să semnez angajamentul?

— De ce să vii? se alarmă Gaittany. Nu e nevoie să te oboseşti. Mîine dimineaţă îţi trimit prin curier suma şi contractul. Semnează, şi gata!

— Nu pot să semnez contractul, zise arhitectul, pînă nu văd sălile! Onorariul soarbe în mod fatal din deviz, trebuie măcar să ai cîteva indicaţii. Ori vrei să-mi faci un cadou?

— Nu sîntem datori a da nici un cont nimănui, nu facem licitaţii, cum ştii, e o chestie aproape privată, de resortul comitetului. Dar dacă vrei, adăugă Gaittany spre a nu deveni suspect şi indelicat, te aştept mîine la orele unsprezece. Şi închise brusc agenda, în care îşi notase ziua şi ora. Apoi, spre a scăpa de tema periculoasă a arhitecturii, întrebă:

— Ce zici de evenimente? Crezi că războiul se va lichida brusc, sau va trena?

Ioanide ştia că Gaittany ştie cum că pe el nu-l interesează evenimentele politice. Totdeodată mai ştia că însuşi Gaittany nu se pierde cu firea de întîmplările cosmice. Prin urmare, arhitectul îşi zise: « Gaittany mă întreabă de evenimente ca să evite a aduce vorba de biserică şi celelalte, subiectul lor exclusiv de convorbire. Mă „menajează", în sinea lui mă consideră într-o poziţie catastrofală. » Din maliţie, se exageră pe sine însuşi, conştient:

— Există vreun război undeva?

— Ei asta-i, glumeşti, zău, ha-ha-ha! Serios nu ştii că e război? Polonia invadată, Franţa, Anglia au declarat război Germaniei, Italia în dilemă.

— De pe schele n-am putut să aflu toate astea. Mă miram de ce ţipă copiii cu jurnale pe stradă!

Auzind de schele, Gaittany se temu din nou, şi ridicîndu-se se retrase în zîmbete şi plecă, salutînd

din maşină o ultimă oară pe Ioanide, turceşte, cu mîna la frunte, buze şi inimă.

În scurtă vreme, toată lumea află că Ioanide n-are cunoştinţă de izbucnirea războiului.

Cînd a doua zi Ioanide se prezentă la Gaittany, biroul acestuia era plin de obişnuiţii amici, care aveau acum două locuri de întîlnire diurne: unul ziua, la Gaittany, altul seara, la Pomponescu. La ivirea lui Ioanide, Panait Sufleţel o zbughi pe o uşă ce ducea într-un birou alăturat. Arhitectul merse la fereastră, şi de acolo îşi comunică observaţiile.

— Sufleţel fuge mîncînd pămîntul pe poartă. Mi-a mai făcut una ca asta pe stradă. Îşi închipuie probabil că am ciumă bubonică.

Toţi, mai mult sau mai puţin, evitară privirile lui Ioanide. Acesta era un fenomen general, remarcat de arhitect de cînd în jurul lui se stîrniseră discuţii. Chiar şi Gulimănescu, prezent de asemeni în birou şi care pe stradă făcea ipoteze sinistre, aici, în tonul obştesc, lăsa capul în jos sau căuta insistent privirile altuia. Erau două gesturi care plictiseau cu deosebire pe Ioanide, prin jocul lor impenetrabil şi absurd. Ioanide traducea mental mişcările în cuvinte, totuşi, experienţa îi spunea că translaţia nu era totdeauna justă, deoarece rezerva mentală a interlocutorului era uneori cu totul în afara prevederilor. De obicei tinerii, printr-un amestec de timiditate şi nevoie de a-şi păstra independenţa de conştiinţă, au — constatase Ioanide — acest obicei de a lăsa capul în jos, spre a-şi ascunde o contrarietate sau a se uita fix în ochii unui terţ, ca spre a-l chema drept martor al discordanţei de opinii pe care nu îndrăznesc a o releva cu glas tare. Deci, cînd păşi în birou, toţi, afară de Gaittany, foarte stăpîn pe reflexele sale, schimbară priviri sau lăsară capul în jos. Sensul

este, traduse Ioanide mimica celor de față: « Iată-l și pe Ioanide, care nu știe că a izbucnit războiul! »

— De unde vii? întrebă Gaittany. Ți-am telefonat acasă spre a-ți reaminti și nu ai răspuns.

— Am fost la Școala de arhitectură.

Cei de față lăsară ochii în jos, evitîndu-i, după aparenta intenție a gestului, o confruntare penibilă. Ioanide traduse astfel: « Îl dă afară de la catedră, și el mai speră! »

« Este curios cum oamenii, printr-o răutate înnăscută și inconștientă, reflectă Ioanide, agravează situația altuia numai spre a-l compătimi. » Comizerația aceasta i se părea absolut stupidă, un fel de a-și arăta superioritatea: « Eu n-am să fac niciodată ca tine, mă voi feri de accidentele tale ».

— Tema pe care le-am dat-o e biserica cu sfinți, asta e bună pentru o machetă.

Asistența, minus Gaittany, șezu smerită, ferindu-se de a arunca chibritul aprins într-un aer presupus a fi încărcat cu vapori de benzină. Interesant este că era așezată în cerc de-a lungul pereților, prinzînd pe Ioanide în focul privirilor.

« Am înțeles, interpretă arhitectul; am pomenit de biserică. Afacerea pentru ei înseamnă un faliment moral. Mă privesc cu milă. »

— Apropo, zise Ioanide tare, în expoziție ai de gînd să pui și proiectele lui Pomponescu?

O mimică generală înregistră această întrebare.

« Pricep, își zise Ioanide, numele lui Pomponescu e teribil ca și al divinității, nu se poate pronunța aci. »

— Vrei să mergi jos, să vezi sălile? interveni Gaittany.

Ioanide însoți pe conservatorul Casei de artă. Acesta îi arătă încăperile ce urmau a se consacra expoziției, îi prezentă contractul în baza căruia

Ioanide era obligat a face numai planul de restaurație și a da ideea generală a muzeului arhitectonic, și-i plăti suma cu precipitație, spre a evita alte complicații. Ioanide mai avusese de a face cu Gaittany și-i cunoștea caracterul. Puse deci plicul cu bani în buzunar, fără a mai cere alte lămuriri. La întoarcerea în birou, constată că toate fizionomiile își reveneau brusc dintr-o mișcare mai agitată. Vorbiseră despre el în lipsă și acum înghițeau totul repede, reluîndu-și hieratismul. Gaittany încercă a mai schimba cîteva vorbe înainte de a se retrage, însă nu izbuti a lega un dialog normal. Limbile tuturor păreau împiedicate, și răspunsurile erau aruncate cu o suspectă stîngăcie.

— E o toamnă superbă, zise Ioanide, uscată și senină, fără vînt, cînd frunzele cad în troiene. La București e somptuoasă toamna fără ploaie, ploaia degradează totul, dă o impresie de groapă cu noroi. La Paris, dimpotrivă, ploaia este pigmentul autumnal care face să sclipească felinarele și dă contururi fine bulevardelor. Nu-i așa, domnule Hagienuș?

Regele Lear, denumit de cînd cu numărul de revistă într-un singur exemplar și Ulise, confirmă foarte fîstîcit:

— Da, da, chiar așa!

« Ce dracu au ăștia? se miră Ioanide. Parcă sînt condamnat la moarte. Hagienuș e limbut din firea lui, în mod normal mi-ar fi enumerat toate orașele prin care a trecut. »

Agasat de mimica asistenței, Ioanide plecă. Și Botticelli îl plictisea la fel cu această muțenie semnificativă; cel puțin acela era din firea lui taciturn. Botticelli era foarte indignat de tot ce i se întîmpla arhitectului, totuși, nu exprima pe față sentimentul

său, ca să nu-l supere. Grija cuiva de a nu supăra pe arhitect îl scotea pe Ioanide cîteodată din fire, producînd efectul contrar. Madam Ioanide era printre aceste ființe prevenitoare. Ea îl exaspera declarîndu-l supărat, izbutind a-l irita de-a binelea cînd acesta era bine dispus, însă absorbit în gînduri.

— Ioanide, zicea ea, ți-aș spune ceva, dar văd că ești cam indispus.

— Nu sînt indispus, replica Ioanide.

— Pari totuși supărat, enervat.

— Pricepe odată că nu sînt enervat! continua arhitectul cu un început de agitație.

— Bine, așa o fi, atunci de ce ridici glasul?

— Madam Ioanide, devenea excitat într-adevăr Ioanide, ascuțindu-și tonul, nu sînt supărat și nu ridic glasul.

— Atunci e o impresie greșită a mea. Păreai trist.

— Nu sînt trist, madam Ioanide, sînt vesel! strigă Ioanide. Sau, mai exact, am fost vesel pînă adineaori.

— Nu înțeleg atunci de ce te iriți așa deodată.

— Mă superi susținînd cu încăpățînare că sînt supărat, asta e.

În felul său, și Butoiescu pornea de la premisa falsă că Ioanide trebuie să fie indispus în condițiile obiective în care se află și se ferea să toarne gaz peste foc. Arhitectul ar fi voit să spulbere această impresie, dar nu putea din cauză că Botticelli fugea de discuție. Era greu să-i strigi: « Te-nșeli! », de vreme ce el refuza principial orice dezmințire, spunînd parcă: « Părerea mea e nestrămutată! » Ioanide putea să scape de mimica altora, însă nu se putea dispensa de prezența lui Butoiescu. Acesta îi făcea impresia că pune la inimă necazurile de ordin profesional

provocate de Pomponescu mai mult decît meritau. Sincer, Ioanide nu le acorda decît o minimă importanță. Cînd comisiile de ofițeri și preoți inspectară biserica, Botticelli făcu o figură meditativă și îngrijorată.

« Pentru ce te posomorăști așa, Botticelli? îi zise Ioanide în intenție, fără a scoate realmente un cuvînt. Crezi că o să ne dărîme biserica? E un lucru imposibil. Noi nu dărîmăm nimic, fiindcă n-avem nici curajul inimiciției. Nu vezi că Pomponescu nu îndrăznește să mă lovească pe față, se teme să-mi pronunțe chiar numele? Mi-e frică nu de ostilitate, ci de oboseală. Noi n-ajungem niciodată cu marile proiecte pînă la acoperiș. Le abandonăm. De aceea am turnat biserica în beton armat și am acoperit-o repede. O să stea aici uitată, însă întreagă. »

Cînd auzi de tăierea subvenției, Botticelli ascunse iarăși în ochi gînduri obscure.

« Ce crezi tu, îi zise Ioanide mental, că eu am făcut biserica pentru bani? Pot cîștiga bani cînd vreau. N-am ridicat-o nici măcar fiindcă îmi închipui că e vreo capodoperă și are să stea acolo la infinit. Tot ce construiește omul e dărîmat chiar de om. Altfel, generațiile următoare și-ar pierde energia, trăind în orașe arheologice, fără a putea adăuga nimic nou. Veneția va fi distrusă într-o zi cu dinamită chiar de italieni, ca să scape de obsesia acestui cimitir. De fapt, Veneția de azi e în bună parte un oraș de Renaștere, orașul mai vechi a fost treptat înlocuit. Azi orașul se dezvoltă spre periferii, încearcă a fugi de punctul mort. Prin urmare nu vreau să las un monument, ci numai să mă agit. Mărul nu se întreabă dacă nu e zadarnic a face atîtea fructe, se îndoaie sub povara lor. Prin urmare, te-nșeli crezînd că sînt indispus. »

Butoiescu se încruntă din nou la incidentul de la Şcoala de arhitectură.

« Te-nşeli, îi zise în acelaşi chip Ioanide, că mă turbur de asemenea fleacuri. În fond mă jigneşti socotind că nişte manopere ale lui Pomponescu sînt de natură a-mi strica liniştea interioară. Astea sînt, dimpotrivă, dovezi de inferioritate din partea lui. Un om puternic loveşte deschis. Are toate mijloacele la dispoziţie, de ce nu ridică ostentativ catedrala lui în altă parte? »

Ioanide ar fi voit să spună toate aceste lucruri lui Botticelli, dar nu voia să deschidă el vorba. Îl cunoştea pe Butoiescu: ar fi fost în stare să nege c-ar fi gîndit ceea ce pretindea Ioanide. « Detestabilă tensiune mută, mai gîndea arhitectul, cauzată de confruntarea unui temperament deschis cu unul mocnit.» Ioanide înţelegea dialogul zilnic în acest mod firesc:

— Domnule arhitect, mari ticăloşi, vor să vă pună piedici.

— Vezi-ţi de treabă, Botticelli, simple mizerii!

— Ce-o să ne facem, domnule arhitect, fără fonduri? Rămînem cu biserica neterminată.

— Fii pe pace, primarul e plin de energie, scoate bani din piatră seacă.

Şi aşa mai departe. În chipul acesta, toate gîndurile obscure ar fi fost distruse, şi dialogul mental abolit. Dar Botticelli n-avea vocaţia stilului descoperit, şi Ioanide rămînea astfel înconjurat numai de semne din ochi, clătinături din cap şi tăceri suspecte. Madam Ioanide însăşi, care avea privirea francă şi consolantă în cele mai atroce situaţii, evita convorbirea, în intenţia lăudabilă de a respecta liniştea arhitectului.

O altă mizerie se adăugă deodată, pricinuind lui Ioanide o indispoziţie mai profundă. Casa în care

locuia îi fusese cedată de proprietar pentru cîţiva ani, termenul împlinindu-se în primăvară, deşi posesorul, avînd alte imobile, nu se arăta grăbit să intre în casă. Scopul său fusese a-şi plasa banii în ceva de valoare stabilă. Prin ce întîmplare Pomponescu se pusese în comunicaţie directă ori indirectă cu proprietarul casei locuite de Ioanide nu se ştie, fapt este că acela, intimidat ori avînd vreun interes a se avea bine cu ministrul, transmise printr-un avocat arhitectului somaţia de a părăsi îndată imobilul. Ioanide ar fi putut să facă contestaţie, dar chestiunea i se păru plicticoasă şi în definitiv de prisos. În primăvară, în orice chip, ar fi trebuit să se mute. Deci acceptă somaţia. Însă personal era inapt pentru operaţia mutării, şi a-şi găsi o locuinţă cu chirie reprezenta pentru el o afacere ridiculă. De ani de zile locuia în case construite de el însuşi. Madam Ioanide începu singură investigaţiile, cu slabe rezultate. Nu găsi nici un apartament potrivit pentru natura ocupaţiilor lui Ioanide, care reclamau lumină multă în camera de lucru. Atunci îşi dădu seama de neglijenţa arhitectului, care avînd atîtea posibilităţi nu fusese în stare a-şi construi o casă proprie. Cum Tudorel declară că poate locui în oraş « la un prieten », Ioanide s-ar fi închis pînă la primăvară în odaia sa de la mansarda casei Hergot. O astfel de recluziune i-ar fi făcut bine. Dar i se părea cu totul deplasat să propună acest lucru Elvirei. Aceasta ar fi mers cu el oriunde, a sta sub acelaşi acoperămînt cu nevinovata Erminia i se părea jignitor. Erminia era o rivală din tinereţă. Butoiescu oferi arhitectului provizoriu un etaj al casei sale. Ioanide îl refuză, sub pretextul că nu suporta scările. În fond, muzeul de zidărie al lui Butoiescu îi făcea rău. Toate casele străine, la

urma urmei, îl indispuneau. Ioanide locuia cu plăcere în cort, într-un şopron, într-o casă construită de el, ideea de a nu putea dărîma un zid la nevoie sau a schimba locul uşilor i se părea o tiranie. Avea demonul subjugării spaţiului după imaginaţia sa, altă arhitectură îl sufoca. Atunci se întîmplă un lucru neaşteptat. Madam Ioanide mărturisi soţului ei că a făcut rost de un teren de construcţie prin apropiere, dotat cu canalizare, implorîndu-l ca de la primăvară să-şi facă o casă. Ioanide nu aşteptă alte explicaţii, merse pe teren, şi la întoarcere zise Elvirei:

— Am o idee! Vreau să ştiu dacă n-ai nimic împotrivă. Pînă la primăvară aş face o cabană de lemn, în care am locui provizoriu.

— Acum, cînd trebuie să ne mutăm?

— În zece zile cel mult e gata.

Şi, într-adevăr, Ioanide se ţinu de cuvînt. Avea material, făcu repede o schiţă cu creionul, fără a-şi mai bate capul cu alte planuri, turnă un bazament de ciment, peste care puse un postament de cărămidă, şi deasupra întocmi o cabană spaţioasă, cu geamuri late şi cu obloane, iar înăuntru cu pereţi din boazerie lăcuită. Scoase stîlpii orientali ai lui Saferian şi-i folosi ca ornamente în prispa de la intrare. Instală sobe de teracotă, făcînd exterior un horn de granit. Aruncă blocuri de piatră în chip de pavaj în jurul casei. Ca unul ce avea relaţii cu furnizorii, împrumută ceea ce-i lipsea, şi, înainte ca vremea să se strice, Ioanide invită pe Elvira să se mute. Pentru cărţi făcuse rafturi date cu lac, de-a dreptul în perete. Isprava lui Ioanide făcu senzaţie. Pomponescu află fireşte de efectul sugestiilor lui, prefăcîndu-se tot aşa de mirat ca şi ceilalţi.

— Ce s-a întîmplat cu Ioanide? întrebă.

— L-a dat afară din casă! răspunse Gulimănescu.

— De ce?

— Proprietarul vrea să intre în posesia imobilului cedat temporar lui Ioanide.

— Mania lui de a locui în case de împrumut! Şi acum unde se mută?

— Şi-a făcut o cabană pe un teren al lui. Nu ştiam că-l are.

— Cum, cabană? se miră Pomponescu, neobişnuit cu astfel de locuinţe.

— Un *cottage* de lemn, foarte frumos, zise Hagienuş. L-am văzut eu, e mai luxos decît o casă de zid.

Într-adevăr, Hagienuş nu putuse răbda şi, curios, mersese să vadă, deocamdată de peste gard, baraca lui Ioanide. Pomponescu fu cam dezamăgit de asemenea întorsătură.

— Domnule, zise Gaittany telefonic lui Ioanide, am auzit că ai construit o cabană de lemn. Vreau s-o văd. Am să viu la dumneata.

Şi într-adevăr, maşina lui Gaittany se opri în faţa curţii cu casă de lemn. Gaittany contemplă stîlpii orientali de la intrare, acoperişul de olane, obloanele, ferestrele şi execută cu mîna o volută însemnînd: «Admirabil!» Apoi intră înăuntru, privi peste tot, deschise uşile, pipăi sobele, admiră rafturile şi pereţii de lemn lustruit şi exclamă:

— Eşti un bărbat eminent, ai făcut un lucru delicios! Te felicit!

Hagienuş nu putu răbda mult şi se prezentă şi el la uşa lui Ioanide, cerînd admisiunea.

— Domnule Ioanide, spuse el, uite, mă jur, am spus totdeauna că Pomponescu nu procedează bine faţă de dumneata, te-am apărat cum am ştiut. Vreau să văd şi eu cum ai făcut aici.

Şi vizită casa de lemn, privind-o atent, ca să poată spune şi altora ce a văzut. După aceea veni şi Gulimănescu, fără a se mai anunţa în prealabil.

— Toată lumea spune minuni despre casa dumitale, dă-mi voie s-o văd şi eu.

Şi o văzu, punînd mereu întrebări de ordin practic.

— De unde ai avut terenul? De unde ai luat lemnul? Cît te-a costat materialul?

Concluzia ultimă fu:

— Ai făcut o afacere. Chiar construindu-ţi casă, rămîi cu o dependinţă pentru vară foarte comodă.

Panait Sufleţel însuşi nu rezistă şi veni şi el, avînd grijă a privi în dreapta şi în stînga, spre a nu fi văzut că intra în casa lui Ioanide.

De acum încolo, în ciuda marilor evenimente, vizibile cu ochii prin scurgerea lamentabilă a refugiaţilor polonezi, cercul lui Pomponescu şi cercul Gaittany nu mai vorbiră decît de cabana lui Ioanide. Acesta în ultimul moment mai făcuse o inovaţie. Combinînd tradiţia ardeleană şi obiceiul foarte răspîndit în Europa de a se pune pe zidul casei o imagine sfîntă, aplică pe suprafaţa exterioară a cabanei, în apropierea tindei, o mare icoană pe sticlă ardeleană în roşu, verde şi auriu, reprezentînd pe sfîntul Gheorghe, care omoară balaurul. Din simetric, puse pe creştetul casei o mică cruce de fier forjat făcută din semicercuri, asemeni cîrceilor de viţă. Atunci se răspîndi îndată versiunea că Ioanide a căzut precis la misticism, sau că şi-a făcut cabana ostentativ, ca o hieroglifă politică. Curiozitatea atrase pe unii membri ai Mişcării, care începură a trece în grupuri de cîte doi-trei pe strada lui Ioanide. De asemenea se perindară prin faţa casei un număr cu totul anormal de preoţi. În sînul clerului se

determinară două atitudini. Unii afirmau că a pune o icoană pe casă e o profanare, întrucît într-o locuinţă privată se petrec lucruri contrare vieţii evanghelice. Alţii, dimpotrivă, afirmară că Ioanide a recreştinat casa românească, punînd-o sub scutul Bisericii. Zvonul ajunse şi la urechile Hangerlioaicăi, care trecu în maşina mînată încet prin faţa cabanei, împreună cu Hangerliu şi cu secretarul. Impresia ei fu foarte favorabilă:

— E un model de casă de ţară rumânească, cu icoană şi cruce. Ar trebui răspîndit modelul la sate.

Hangerliu propuse atunci comandamentului Mişcării ideea, şi se luă rezoluţia de a se provoca în fiece sat, din îndemnul şi cu ajutorul material şi fizic al membrilor locali, construirea de « case creştine » în scop de propagandă. Bineînţeles, Ioanide n-avea nici umbră de bănuială de ceea ce se petrece pe tema refugiului său forţat. Madam Pomponescu, foarte intrigată de asemenea vîlvă, nemaiputînd rezista curiozităţii, luă maşina, în care suise forţat pe Hagienuş, şi merse în strada cu pricina, să privească din automobil opera lui Ioanide. Hagienuş se ascunse cît putu mai mult în cupeul maşinii, ca să nu fie descoperit.

— Asta nu e o casă obişnuită, Jean, zise madam Pomponescu la ceaiul ei. Ce nevoie avea să-şi facă o astfel de cabană în Bucureşti? Mă întreb dacă e permis a se construi case de lemn în capitală. Putea să-şi ia o casă cu chirie. E ceva bizar, cu icoană şi cruce, cu stîlpi de piatră, un fel de pagodă. A făcut-o ostentativ, ca să stîrnească vîlvă şi să-ţi dea a înţelege că nu se turbură de părerea ta.

Pomponescu, din ce în ce mai iritabil la numele Ioanide, îşi tortură mustaţa şi nu dădu nici un răspuns. Dar a doua zi, simulînd plimbarea la Şosea,

se abătu ca din întîmplare pe strada lui Ioanide. Smărăndache, cu care era în maşină, zise, nu fără o săgeată în direcţia ministrului:

— Asta e pagoda lui Ioanide!

— Da? se prefăcu surprins de accident Pomponescu.

Profesorul de beton armat îşi dădu imediat seama că Ioanide nu făcuse nimic bizar. În loc de a ridica o baracă provizorie, cu aproximativ aceeaşi cheltuială de muncă, înjghebase o casă de lemn în felul cum se construiau în Elveţia sau în *ranch*-urile din California. Existau arhitecţi specializaţi în această ramură, opere de renume. Pomponescu ştia de un Carl Gromme din San Rafael, California. La întoarcere, casa lui i se păru pretenţioasă şi banală cu exhibiţiile ei somptuoase. Ioanide cunoştea voluptăţile simplităţii. Întrucît fapta lui Ioanide mergea în sensul pesimismului său, Pomponescu îşi permise a-i aduce laude.

— Am văzut întîmplător, zise cu un mare şi în parte afectat sentiment de blazare, ceea ce numiţi dumneavoastră pagoda lui Ioanide. E un *cottage* de lemn, confortabil şi modest, făcut după toate regulile igienei moderne: aer, soare, electricitate, baie etc. Către asta se îndreaptă lumea modernă, nu spre marile fortăreţe medievale ori spre *building*-urile americane. Tot ce a lăsat mai strălucit Renaşterea în materie de arhitectură e neigienic şi perisabil prin forţa naturii. Ştiinţa înaintează mereu. Luvrul şi Versaillesul nu mai corespund necesităţilor de azi ale unui mic impiegat. Arhitectura în mare rămîne valabilă pentru fabrici, teatre, palate publice, şi încă şi aci sînt teorii în sensul întinderii orizontale a blocurilor industriale pe suprafeţele verzi. Ne întoarcem la un bordei luxos şi igienic, ce se poate

cumpăra de la magazin şi monta în cîteva ore. Tehnicianul va înlocui pe arhitect.

Opinia lui Ioanide era alta. Oamenii nu construiesc din instinct practic, ci pentru a-şi semnala viitorului trecerea pe pămînt. Casa e un apel în pustiu. De aceea anticii, mai puţin căutători de confort şi cu un mare sentiment al infinitului, construiau colosal. Avînd în vedere această teorie, Ioanide căută a-şi salva machetele, şi astfel, Calea Victoriei imaginară, cu statui ecvestre de Strongylion şi Euthykrat, fu cărată cu camionul, spre mirarea copiilor de pe stradă.

XXV

Nu ura lui Pomponescu fu nefastă lui Ioanide, ci o fatalitate pîndind pe amîndoi adversarii, fără distincţie. În toiul toamnei, într-o zi în care orizontul se umplu de un nor roşcat ca provenit de la un imens incendiu îndepărtat, un ministru fu împuşcat în plină stradă de cîţiva membri ai Mişcării, vagabonzi mai degrabă, slujind drept instrumente de şoc. În acelaşi timp se semnală o încercare de rebeliune, lichidată în cîteva minute. Atentatorii fură justiţiaţi pe loc, poliţia făcu în plus un mare număr de arestări. Gavrilcea, autor moral sigur al asasinatului şi al încercării de răsturnare a guvernului, nu putu fi prins. Şedea probabil ascuns la Legaţia germană. Guvernul declară stare de asediu şi redeschise dosarele vechi, puse la o parte din raţiuni politice. Astfel, Hangerliu, Tudorel şi Cioarec (prins între timp) fură arestaţi şi deferiţi Curţii marţiale pentru omorîrea lui Dan Bogdan. Hangerliu nu luase parte efectivă la agresiunea împotriva

lui Dan Bogdan, însă erau mărturii precise că participase la organizarea ei. Cît despre Tudorel şi Cioarec, aceştia loviseră personal cu pumnalele pe Dan Bogdan. Dovezile în privinţa lor erau zdrobitoare. Regele, pentru motive de stabilitate a tronului, dorea o sentinţă exemplară, care să sperie pe conspiratori, şi în primul rînd urmărea desfiinţarea lui Hangerliu, mai periculos pentru imensele lui relaţii şi veleităţile dinastice. Prin Hangerliu era ţintită Hangerlioaica. Procesul se ţinu fără publicitate mare, contemplat cu rezervă de toată presa, din felurite calcule politice. În general, anume cercuri nu voiau să agraveze situaţia lui Hangerliu, cît despre membrii Mişcării, ei nu puteau tăgădui crima. În aşteptarea desfăşurării evenimentelor externe şi siguri că lucrurile mergeau în sensul lor, ei trăgeau nădejde să cîştige timp. Erau încredinţaţi că Tribunalul militar nu va îndrăzni să aplice o pedeapsă excesivă, şi atunci durata osîndei era fără importanţă, luînd în considerare izbăvirea iminentă. Pentru acelaşi motiv, reţeaua de familii aristocratice din jurul Hangerlioaicăi nu se agită, preferînd discreţia. Erau toţi convinşi că apoi Hangerliu va fi lăsat să fugă în străinătate. Surpriză: Hangerliu, Tudorel şi Cioarec, proveniţi din trei categorii deosebite, fură condamnaţi la moarte prin împuşcare. Toate formalităţile fură grăbite, graţia cu încăpăţînare refuzată, osînda rămînînd definitivă.

Ioanide presimţise de mult că Tudorel este vinovat, caietul cu memoriul nu-i lăsase nici o îndoială. Obişnuit de mult cu ideea, căzu într-o apatie totală, rău înţeleasă de cei din jurul lui. Părea cu desăvîrşire indiferent. În realitate, ştia că nu poate face nimic. Ioanide ascunse ştirea Elvirei, iar aceasta, pentru care nu era un secret, o ascunse

lui Ioanide. Dar se surprinseră amîndoi cu jurnalul anunţînd condamnarea (rar caz în care arhitectul cumpără pe furiş ziarul) şi se confruntară în tăcere:

— Ce destin îngrozitor! zise madam Ioanide cu o stăpînire de sine aspră.

— În materie de copii sîntem nişte rataţi, replică Ioanide.

Madam Ioanide imploră pe arhitect să facă tot ce-i stă în putinţă să obţină autorizarea de a vedea pe Tudorel. Ideea ei fixă era că absenţa părinţilor trebuia să fie apăsătoare pentru Doru în acea teribilă împrejurare. Favoarea nu era uşor de obţinut, căci autorităţile voiau să se ferească de orice slăbiciune şi să treacă repede la lichidarea chestiei. Ioanide alergă la Gaittany, singurul în măsură a-l descurca în asemenea afacere. Îl găsi cu cîţiva, între care Gonzalv. Acesta comenta întîmplarea.

— Ai auzit, spunea, de Hangerliu? Închipuie-ţi, implicat într-un omor! N-aş fi crezut.

Gaittany părea perfect bine dispus şi complet desfăcut de interesele lui Hangerliu. De aceea şi făcu cu mîna o tiflă prin aer, traductibilă: « Să nu mai vorbim de acel individ! » Însă Gonzalv n-avea tact şi insistă:

— Parcă îl cunoşteai de aproape pe Hangerliu. Eraţi intimi!

Gaittany, schiţînd o mirare enormă şi ridicînd din umeri faţă de asistenţă, tăgădui:

— Dar de unde, domnule, te-nşeli!

— Nu sînteţi rude? recidivă Gonzalv, inconştient de gafă, v-am văzut numele împreună într-un anunţ mortuar.

— Ha-ha-ha! încercă Gaittany s-o dea prin hohote, e o eroare a dumitale, nu ştiu despre ce e vorba.

— Curios, zise Gonzalv, toată lumea crede că aveţi raporturi de familie.

Rîzînd, Gaittany îşi consultă ceasul şi se îndreptă brusc spre Ioanide.

— Sînt al dumitale numaidecît! După aceea concedie pe ceilalţi cu o bonomie fără replică: Aşadar, ne revedem mîine!

După ieşirea lui Gonzalv şi a celorlalţi, faţa lui Gaittany se metamorfoză brusc, scoţînd la iveală o stare de spirit preocupată şi un total dispreţ pentru Gonzalv.

— Un tîmpit! calificã Gaittany pe Gonzalv faţă de Ioanide, mă agasează de un ceas.

— Îţi închipui pentru ce viu!

— Pentru Tudorel, probabil. Te-nţeleg! Sînt cu totul alături de dumneata! Ce nenorocire! Regret din suflet.

Şi Gaittany bătu palmele şi ţîţîi din gură. Părea fals şi convenţional din obişnuinţă, şi adevărul este că n-avea de loc sensul tragicului. Totuşi, emoţia lui era reală, şi compătimirea, onestă.

— Aş vrea să-l văd măcar şi nu ştiu la cine să bat.

— Am să-ncerc. Chestiunea e strîns legată de cazul lui Hangerliu (nenorocitul!), vom face intervenţii simultane. Se proiectează o intercesiune prin sfere înalte, poate avem noroc.

Gaittany promise lui Ioanide că-i va comunica îndată rezultatul tatonărilor şi va veni să-l ia cu maşina. Ceea ce şi făcu. În acele zile Gaittany fu văzut trecînd foarte des în maşina lui, răsturnat pe spate şi fericit ca într-o dioramă. Alergă în locuri nebănuite pentru mulţi, îndemnat de solidaritatea de familie să salveze pe Hangerliu, cu intenţia leală de a uşura de asemeni situaţia lui Tudorel în măsura posibilităţilor. În aceste pelerinaje diplo-

matice, faţa lui îşi păstra mereu masca surîzătoare. Instinctul îi spunea că a te jelui e discreditant şi fără efect. Şi cînd solicita, Gaittany îşi păstra ascendentul, făcînd parcă o favoare de a cere un serviciu. Vizită şi pe Pomponescu, a cărui intervenţie ca neutru putea să aibă o şansă de succes.

— Să trăiţi, zise Gaittany plin de bună dispoziţie lui Pomponescu, arătaţi mai bine ca oricînd.

Şi cu degetul bătu în lemn. În realitate, Pomponescu arăta rău, demoralizat.

— Cu ce te pot servi?

Gaittany nu pomeni decît de posibilitatea din partea părinţilor de a vizita pe condamnaţi, mărturisind că voieşte această graţie şi pentru Hangerliu, şi pentru madam Ioanide (elimină deocamdată pe arhitect). Îndată ce era pus pe terenul umanităţii, Pomponescu îşi reprima indispoziţia, avea amorul propriu de a fi elegant. Cu toată înverşunarea lui din ultima vreme, se produse din nou un sentiment de moderaţie.

— Uite unde a ajuns Ioanide cu zăpăcelile lui!

— Un nenorocit! îl trădă Gaittany verbal, ca să cîştige substanţa.

Intercesiunea lui Pomponescu se dovedi foarte eficace pe lîngă autorităţile militare, ministrul fiind idolul ofiţerilor şi al preoţilor, din cauză că după el cele două coloane de susţinere ale patriei erau Armata şi Biserica. Adevărul mai era că membrii guvernului se arătau foarte sceptici cu privire la eficacitatea sentinţei, desfăşurarea campaniei militare indicînd un succes aproape sigur, măcar temporar, al infiltraţiei germane, prin urmare se expuneau unei posibile vindicte, formulate în mesaje sinistre, pe care le primeau mereu în scris sau telefonic. Întrucît îi privea, s-ar fi mulţumit cu publicarea sentinţei, însă factorul decisiv se împotrivea. Dădură

deci autorizaţie Hangerlioaicăi şi unuia din părinţii lui Tudorel (tată sau mamă, la alegere), să vadă o singură dată pe condamnaţii la moarte. Gaittany duse personal acasă la Ioanide autorizaţia şi explică discret că se fac presiuni pentru salvarea lui Hangerliu, ceea ce în mod logic trebuia să ducă la comutarea pedepsei tuturor. Ioanide nu spera aceasta, şi cu toate că nu dorea de loc moartea lui Tudorel, era în situaţia de a nu-şi mai face iluzii. Putea să scape viaţa lui Tudorel, spre consolaţia Elvirei şi, sentimental vorbind, şi a lui. Dar nădejdea pe care o nutrise că Doru nu era amestecat în asasinarea lui Bogdan se spulberase. Chiar viu, Tudorel rămînea un criminal care înfipsese pumnalul într-un om fără apărare. Asta era o crimă banală, fără nici o scuză politică. Deci Tudorel avea să rămînă un ocnaş, iar dacă, prin forţa evenimentelor, s-ar fi salvat, nimeni nu l-ar fi spălat de pata notorie de a fi făptuit un omor. Criminalii aduşi la bara justiţiei sînt eliminaţi chiar din viaţa politică, rolul lor fiind numai accesoriu şi pentru faze pregătitoare. Iar în viaţa civilă cum s-ar fi mişcat Tudorel, tînărul care a ucis un profesor? În scurt, soarta lui Tudorel era pecetluită, după sentimentul lui Ioanide, şi nu mai rămînea decît şansa umanitară de a menţine în viaţă un om şi a-l mîngîia din cînd în cînd la ocnă. Nu aceasta era şi părerea Hangerlioaicăi întrucît îl privea pe Hangerliu. Acesta, e drept, nu participase direct la crimă, dar şi de-ar fi luat parte, Hangerlioaica l-ar fi scuzat. Vedea lucrurile brutal politic, socotea că un membru al familiei sale e autorizat să facă orice faptă ajutînd la promovarea stirpei. Capetele domnitoare sînt pe deasupra legilor, intangibile, prin urmare criminali după ea erau cei care ordonaseră sentinţa de moarte. Pe Tudorel Hangerlioaica îl compătimea, însă concepea moartea lui ca rezonabilă, dacă nu s-ar fi putut altfel. Tinerii curajoşi dedicaţi cauzei unei familii legitime trebuiau să înfrunte primejdia morţii. I-ar fi păstrat recunoştinţă în analele familiei ca unui servitor credincios. Cît despre Cioarec, Hangerlioaica « se anfişa ». Un individ oarecare, bun pentru asemenea lovituri. Hangerlioaica, îmbrăcată ca o stareţă violetă, trecu în ţinută patetică pe la toţi marii demnitari şi şefi de partide, bineînţeles anunţîndu-se prin secretar şi păstrînd ţinuta de comandă chiar şi în imploraţie. Prin rudele cu acces la palat, duse lamentele mai departe. În fine, făcu ocolul ambasadelor şi legaţiilor.

— *Aidez-moi, mon cher ambassadeur*, striga ea, *les misérables vont massacrer nos pauvres enfants!*

Era cam paradoxal să se ceară reprezentantului Franţei sau al Angliei, state în război cu Germania, să intervină în favoarea unor partizani ai Germaniei, adăpostiţi de Legaţia germană. Totuşi, din considerații subtile, aceştia interveniră şi în acelaşi timp transmiseră pe cale diplomatică mesajele pe care familia Hangerliu şi anexele sale le trimiteau rudelor din străinătate. Din motive de politică externă, guvernele respective nu făcură demersuri oficiale, însă ajutară apelurile cu caracter particular. Astfel guvernul primi solicitaţii din partea lordului Charles Hampton, a lui *Sir* Davis Troubridge, a lui Viscount Robert Cundall, a ducelui de San Lucar la Mayor, a lui *señor* Don Diegos Buigas de Dalmau, a contelui Sanzei de Toulongeon, a marchizului Pedro de la Veaga de Armijo, a principelui de Belmonte, a baronului Wetzel, a contelui Nils Törnflycht şi a altora cu astfel de nume inedite. Dar cheia apărării exterioare fu copia expediată de *Countess*

Assheton-Jones a unei scrisori în englezeşte a lui Hangerliu, prin care acesta îi făcea un raport de transmis mai departe asupra Mişcării, descoperindu-se indubitabil ca un observator discret, în favoarea puterilor aliate, a întregii intrigi germane. Scrisoarea era fireşte autentică, contesa oferindu-se a prezenta originalul la cerere, şi dovedea ceea ce ştiau şi alţii, că familia Hangerliu lucra pe cont propriu. Scrisoarea era cam în stilul acesta:

« *My dear Countess, Do you know how this letter was written?* Cu puşca într-o mînă şi cu căciula pe cap, la ţară. Stăm închişi în casă sub pretextul vînătorii, înarmaţi pînă în dinţi şi constituiţi în bandă, spre a ne apăra de poterele care sînt puse pe urma noastră. Şeful stă intangibil, Gavrilcea, managerul nostru revoluţionar, a fugit cu ajutorul nemţilor lui, numai eu trebuie să-mi fac aproape singur paza personală. Am ajuns un fel de Iancu Jianu. Toată comedia provine din cauza unui belfer pe care l-au înţepat ai mei într-o criză de carbonarism. Bietul om n-a putut suporta tratamentul şi a murit. Întîmplarea e cu totul dezagreabilă. Iată-ne cot la cot ca nişte *murderes*, eu, cel din osul domnesc al lui vodă Hangerliu. *I am sorry. But first I must describe to you* pe băieţii noştri. Gavrilcea e un individ de cea mai suspectă provenienţă, capabil de orice, cu un calm extraordinar. Suburbiile Londrei s-ar mîndri cu el. În ceaţă cred c-ar conduce douăsprezece omoruri simultan pe malul Tamisei şi ar apărea pe urmă la Belfast. Are un dar de a fi prezent de la distanţă nemaipomenit. De-aş putea să-l civilizez, l-aş recomanda pentru Intelligence Service. Cînd vreodată voi avea o „situaţie", pe Gavrilcea îl destinez pentru paza personală şi mediaţiile secrete.

Un altul, Carababă, *comme qui dirait, „vieille femme brune", „dark aged womman"*, e un actor de duzină cu puseuri shakespeariene, care s-a lăsat împuşcat într-un teatru, de poliţie, la o reprezentaţie fantastică cu cagularzi. Ca spectacol, accidentul a fost foarte reuşit. Cioarec e un monstru de cruzime, un măcelar mic de stat şi pipernicit, care ucide la comandă, fără nici un fel de complicaţie teoretică. Zice că atunci cînd era mic toţi îl chemau să le taie găinile şi a rămas cu acest tic nevinovat. Un prinţ ca mine trebuie din nefericire să aibă în suita sa şi astfel de sicari. Am aici şi un *segretario di stato*, un mic Machiavel, fiu al unui reputat arhitect Ioanide. Îl destinăm ca ministru de externe, deşi e abia major. Băiat subţire, incapabil de maleficii, însă primind riscul pe cale cerebrală. E filozoful nostru politic şi, fiind un fiu de *gentleman*, sper a-l atrage în sfera mea, adică a noastră. Imbecilii îşi închipuie că un Hangerliu va pactiza la infinit cu un Gavrilcea sau un Cioarec, specimene patibulare în solda unui neamţ Fleischlein, care mînuieşte afaceri de cafea şi halva cu un armean senil numit Saferian Manigomian, acţionar în Persia, India şi Egipt şi proprietar al unui vapor de transport. Însă armeanul e om inocent, care ne poate servi. Eu şi cu tanti vom şti să frînăm aceste animale indispensabile şi să stăm călare pe ele cînd va fi să întoarcem foaia. Spreei îi preferăm Tamisa şi Sena, fiţi fără grijă, *don't worry*, aşa să-i spui multonoratului *Earl. Yours truly, Hangerliu.* »

Hangerlioaica, văzînd slabele rezultate ale demersurilor, se gîndi la o lovitură de mînă forte. Cum s-au petrecut lucrurile întocmai nu se ştie precis, dar se pot reconstitui aproximativ. Prin intermediul unui

diplomat suedez, afin cu contele Nils Törnflycht, care la rîndu-i era în raporturi de îndepărtată rudenie, prin alianţă, cu Hangerliii, prinţesa se puse în contact cu Legaţia germană, al cărei prag nu voia să-l calce fără a fi sigură de o primire binevoitoare. Este probabil că prinţesa avu o convorbire personală cu reprezentantul german. Fapt e că Fleischlein apăru în palatul ei aşa-zis, fiind în realitate o casă foarte largă. Este azi sigur că Gavrilcea era ascuns pe lîngă misiunea germană, de unde, prin intermediari, conducea operaţiile. N-ar fi exclus ca prinţesa să fi *degnat* a-l vedea, primind de la el instrucţii şi nume utile. Trecînd peste concesiile necesare pe care le făcu moralmente Hangerlioaica, întîmplarea revelă în ea instincte de şef de bandă. Prinţesa nu s-ar fi codit ca din maşină, cu secretarul alături, asistată de slugile sale, să ia cu asalt curtea, în cazul cînd ar fi crezut posibil acest lucru. Era inteligentă şi temerară totdeodată, trecînd repede de la aroganţă la convorbirea convenţională. Multe decenii de calm împiedicase manifestarea spontană a vocaţiei Hangerlioaicăi, acum mirosul de răzmeriţă din aer, reînviind condiţiile epocii fanariote, îi dezvăluia personalitatea comprimată. Hangerlioaica adună în salonul ei un număr foarte mare de rubedenii de sex masculin dintre cei cu desăvîrşire valizi şi mai ales tineri. S-ar fi crezut că prinţesa dă o recepţie. Însă uşile erau păzite cu grijă. Hangerlioaica ceruse autorităţii militare să-i fixeze, în baza autorizaţiei, imediat, ora cînd putea vedea pe nepotul său. I se răspunse că atîta vreme cît condamnatul se afla încă în Bucureşti nu putea fi văzut. Abia după două zile, cînd va fi transportat la un fort dinafara oraşului, vizita ar fi fost admisă. Autoritatea se oferea să vestească pe prinţesă la vreme. Prin

urmare, Hangerlioaica ştia sau credea a şti unde se află momentan Hangerliu. Planul ei era următorul: cincisprezece-douăzeci dintre membrii familiei, aleşi printre aceia cu numele cele mai sonore, angajînd cercurile înalte, cu profesiile cele mai decoroase, ofiţeri superiori, ataşaţi de legaţie etc., ajutaţi de cîteva « canalii » necesare pentru a executa unele mişcări cerînd îndemînare, vor pîndi transportarea lui Hangerliu la fort, atacînd duba şi furînd pe deţinut într-o maşină, cu care îl vor conduce într-un loc sigur. Prinţesa propunea să se vină cu mai multe maşini de felurite soiuri, printre care şi un camion automobil, spre a se bara drumul vehiculului penitenciarului. Metoda era de aşa natură, încît un cunoscător era îndreptăţit a crede că prinţesa a luat lecţii de la Gavrilcea. Unii dintre atacatori aveau să vină anume în uniforme de ofiţeri, spre a intimida garda şi a o distra prin întrebări. « Locul sigur » era, nici vorbă, spaţiul exteritorial al misiunii diplomatice germane. Printre cei de faţă în congresul de familie se afla şi Gaittany, care, auzind despre ce e vorba, se ridică discret şi o şterse pe uşă afară. Propunerea, oricît s-ar părea de curios burghezului timorat, nu scandaliză adunarea. Se produse numai unele obiecţii.

— Dacă vom fi arestaţi şi deferiţi Curţii marţiale, aventura ar fi dezagreabilă nu numai pentru ofiţeri, dar pentru familie în totalitate. Ar fi mai bine să ne servim de interpuşi.

— Prostii! sări Hangerlioaica. Să ne slujim de canalii, de mercenari, în care nu poţi avea încredere? *Le roturier est lâche, vous savez*. Esenţialul este ca treaba să se facă de către oameni de lume. Dacă vă arestează şi vă dă în judecată, va fi un scandal enorm. Ar trebui să tîrască la tribunal toate familiile bune. Chestiunea ar lua proporţii europene.

După îndelungate discuţii, se ajunse la încheierea că ofiţerii nu puteau lua parte la operaţie, întrucît asta ar atinge onoarea lor. Ar fi trebuit în prealabil să-şi prezinte demisia, ceea ce ar fi atras atenţia şi era şi inoperant, căci înainte de acceptarea ei rămîneau sub regimul militar, ale cărui reguli, în calitate de oameni bine născuţi, erau datori să le respecte. O a doua obiecţie se produse cu privire la număr. Prea mulţi ar fi născut bănuieli la prima lor ivire. Deci era mai nimerit să se organizeze o bună informaţie asupra transportului prizonierului şi, provocîndu-se un accident de automobil, Hangerliu să fie repede luat într-o maşină. Pe stradă, apărarea prizonierului era dificilă, mai ales faţă de nişte persoane aşa de respectabile. În cazul unui proces, toţi membrii familiei şi-ar fi dat demisiile din posturile lor publice şi ar fi scuzat încercarea ca pornită dintr-o legitimă indignare pentru condamnarea unui Hangerliu fără dovezi serioase. Hangerlioaica personal, aprobînd planul şi constituind un comitet restrîns din persoanele care se oferiră a executa lovitura, conduse operaţiile, ţinîndu-se în contact cu organizatorul ocult şi avînd întrevederi secrete cu oameni propuşi de acesta. Astfel, aflǎ ziua şi ora exactă cînd Hangerliu urma să fie scos din arest. Era să fie dimineaţă, nu prea tîrziu, între şapte şi opt. În fond, admiţînd reuşita primului act, adică răpirea lui Hangerliu, restul avea mari şanse de succes. Căci nu era greu a transporta pe Hangerliu dintr-o parte a oraşului în alta. Era o afacere de cîteva minute. Şi într-adevăr, formal, întreprinderea reuşi, din nefericire fără a fi de vreun folos prinţului mîncător de seminţe de floarea-soarelui. Zece persoane de cea mai bună extracţie, distribuite în cinci automobile luxoase, ocupară felurite poziţii în

faţa porţii cu portieră a închisorii. Patru dintre ele, dispuse alternativ lîngă un trotuar şi altul în direcţie contrară închisorii, cu botul spre oraş, barau drumul fără a bate la ochi. A cincea maşină se opri ca din întîmplare mai aproape de poartă, îndărătul dubei. Fuseseră studiate felurite posibilităţi succesive. Dacă primii doi, cei mai voinici, credeau a fi în stare să dea lovitura, încercau, ajutaţi imediat de celelalte maşini care s-ar fi apropiat de-a-ndaratelea. De notat că nimeni n-avea nici o armă asupra sa, contînd numai pe intimidare. Voiau să lucreze *fair*. La opt şi cinci portiera se deschise, şi un soldat pipernicit, cu prea mari bocanci în picioare, sări pragul prea înalt pentru el. Avea puşcă cu baionetă în mînă. După el urmă un om tuns în cap, cu haine civile cam ponosite. Acesta era prizonierul. În urmă venea alt soldat cu arma. Atît. Duba fusese cu puţin trasă în faţa porţii. Cei doi membri al clanului Hangerliu, îmbrăcaţi în cel mai *fashionable* chip posibil, se apropiară de micul convoi, primiţi cu liniştită sfială de soldaţi, care nu bănuiau calitatea şi intenţia celor doi. Unul dintre aceştia puse mîna brusc pe umărul deţinutului şi-l întoarse spre el. La semnul celuilalt, maşinile de baraj se apropiară repede, constituind un impediment în calea dubei. Soldaţii, surprinşi, nu apucară a face nimic, neînchipuindu-şi că nişte domni au de gînd să răpească un deţinut. Afacerea era ca şi reuşită, şi nici o mişcare anormală nu se petrecu în aceste secunde, cînd prizonierul întoarse capul spre domnul care îl apucase de umeri. Surpriză. Omul nu era Hangerliu, ci un individ oarecare, probabil un dezertor. Răpitorul clanului Hangerliu zise « pardon » cu o politeţă naturală şi intră în automobil. Toate cele cinci maşini dispărură într-o clipă, şi soldaţii urcară pe

dezertor în dubă, fără măcar a comenta incidentul, a cărui semnificaţie n-o ghiceau. Cei zece conjuraţi se prezentară dezolaţi la prinţesă. Aceasta era dinainte furioasă, căci primise de la autoritatea militară invitaţia de a merge la ora zece la fort spre a vedea pe Hangerliu.

— Mizerabilii! bătea ea cu palma în lemnul berjerei şi cu pantoful (adaptat după nodurile degetelor) în parchet, ne-au tras pe sfoară. Crucea mamii lor! L-au transportat acum două zile, dînd ordine false, ca să nu bănuiască nimeni. *J'ai été dupe!*

După o scurtă conferinţă, Hangerlioaica socoti că imediat nu mai era nimic de făcut. Nu-i rămînea decît să meargă la fort şi să studieze cu Hangerliu alte posibilităţi. În capul ei mijea ideea unei evadări cu ajutor exterior sau a unei fugi de sub escortă în ziua execuţiei. Hangerlioaica era şi romanţioasă şi întreprinzătoare şi se entuziasmase în tinereţă de isprăvile ducesei de Berry. Sentimentul ei dominant era însă în acest moment necazul de a fi înfrîntă. Încă fanariotă, în fibra ei intimă dorea acum cu sete prăbuşirea regimului cu concursul oricărei forţe străine, şi în visurile-i agitate semna proclamaţii. Şedinţa fu deci suspendată pînă la noi dispoziţii, şi Hangerlioaica se ridică să plece.

— Unde este punga? strigă ea către fecior.

Acesta, înclinîndu-se uşor, îi întinse un mic pachet, frumos legat, în care se aflau seminţe de floarea-soarelui, spre a fi înmînate condamnatului la moarte.

Ioanide primise şi el avizul de a vedea pe Tudorel. Dată fiind repulsia lui pentru înfruntarea momentelor dureroase, ezită. Însă madam Ioanide dădea semnele unei oboseli morale grave. Luînd de braţ pe arhitect, ea zise:

— Prietene, doi copii pierduţi este prea mult pentru mine. Nu pricep nimic, nu ştiu ce e bine de spus şi ce nu. Eşti bărbat, poate vei fi mai nimerit pentru el.

Arhitectul aprobă fără împotrivire şi se lăsă purtat spre fort de maşina lui Gaittany, oferită pentru această împrejurare. Găsi pe Tudorel întins pe spate, cu mîinile sub cap, pe patul de fier. Celula era lunguiaţă, simplă, înaltă, destul de bine luminată de un geam mare cu gratii, o încăpere negricioasă, parcă destinată unui atelier de fierărie, nici voioasă, nici sinistră. Tudorel îşi petrecea ziua astfel culcat, cu ochii închişi fără să doarmă, în vreme ce noaptea era puţin agitat şi se plimba prin odaie. Ideea abstractă a morţii, tradusă în imagini de primejdie, îi fusese familiară pînă atunci şi, precum scrisese în jurnalul său, trăise mereu sub obsesia ei. Însă moartea în agitaţia vieţii e o simplă senzaţie tonică. Acum, Tudorel, scos civil din rîndul viilor, îşi punea pentru întîia oară întrebarea ce este moartea ca fenomen în sine. Nu-l interesa ce e pe urmă, aspectul metafizic al chestiunii, problema prezenta pentru el o latură strict fizică, asemeni durerii. Încă sănătos şi viguros trupeşte, în ciuda unei slăbiciuni superficiale, nu putea intui trecerea de la o stare la alta. De aceea, ziua, pe lumină, căuta să se desprindă treptat din mediul luminos, să-şi anuleze pe cît posibil procesul de viaţă. Stînd astfel într-o somnolenţă meditativă, învăţa a se dispensa de orice iritaţie a existenţei. Reducţia activităţii fiziologice i se părea posibilă şi fără oroare. Noaptea însă lucrurile se schimbau. Nu putea la nevoie să renunţe la inerţie şi să deschidă ochii, deoarece un întuneric natural îl înconjura din toate părţile. Simţea că golul e insuportabil şi se dădea repede

jos din pat. Celula era noaptea foarte întunecoasă, fiind parcă la o depărtare teribilă de orice punct viu. Tudorel înţelese că dacă moartea în plină luptă, în campanie, pe mare, este tolerabilă, prin surprindere, aşteptarea oboseşte nervii. De altfel, fiind viu nu putea înţelege ce înseamnă aceea « condamnat la moarte ». Îi venea să rîdă la ideea extravagantă că el era într-o astfel de situaţie, de admis numai în romane şi cărţile de istorie. Apoi, ca unul ce luase parte la decizii grave, înţelegea că totul e foarte serios. Tudorel căută să stîrpească şi meditaţia asupra morţii, şi imaginile vieţii şi făcu sforţări spre a se fixa în ceva intermediar, evenimentul unic al executării sale. Făcu repetiţii mentale, căutînd ţinuta cea mai solemnă, spre a lăsa în urmă-i o amintire neştearsă. Îşi evocă după aceea adunările camarazilor comemorîndu-i statuia probabilă ce i s-ar ridica mai tîrziu, perpetuarea figurii sale în manuale. Era mereu încredinţat că fapta sa ieşea din comun şi va trebui să fie înregistrată în istorie. Evenimentele în desfăşurare erau un semn sigur. Nu erau excluse din imaginaţia lui Tudorel şi alte accidente. În ciuda pazei, printr-un lanţ invizibil, soldatul care îi aduse mîncarea îi atrăsese atenţia asupra unei mici bucăţi de hîrtie, pe care se făcuse a o examina şi arunca pe tavă ca fiind fără importanţă. Era un colţ de jurnal, pe care cu un ac se înţepase un G, ceea ce însemna în limbajul lor convenţional de mult adoptat « Gavrilcea stă de veghe ». Aşadar, Gavrilcea era în siguranţă şi pregătea ceva. Poate avea de gînd să-l scoată din fort, poate de asemeni ştia despre vreo notă energică din partea Germaniei sau chiar de un eveniment mai senzaţional. Se aştepta să audă strigăte afară, zgomote de paşi alergînd în panică pe coridor, să

fie strigat deodată: « Tudorel! » Cu aceste iluzii, nu în totul absurde, tînărul condamnat somnola întins pe pat, cînd auzi deodată o tuse şi o voce gravă spunînd: « Tudorel! » Sări în picioare, cu bătăi de inimă. Înaintea sa se afla Ioanide. Cîteva clipe, Tudorel nu ştiu ce se cade să facă. A merge în întîmpinarea tatălui său în condiţia sa putea să fie o îndrăzneală. Era, pentru tată-său, un banal ucigaş. Şi Ioanide se codi, nedîndu-şi seama ce e de făcut în asemenea împrejurare. Momentan, privindu-l pe fiul său, nu simţi vreo durere morală acută, fiindcă nu-şi închipuia cum un tînăr sănătos putea să moară. Încăperea nu sugera nimic dramatic, era ca o odaie proastă de internat. Văzînd stînjeneala lui Tudorel, ca să înlăture ideea vreunei intenţii de reproş, arhitectul merse spre el şi-l îmbrăţişă puternic şi scurt. Apoi se aşeză pe marginea patului, la unul din capete, făcînd semn fiului său să se aşeze la celălalt capăt, în dreptul căruia acela se şi afla.

— Nu ni s-a permis decît unuia din noi să te vedem! zise arhitectul neştiind ce să spună. Mamă-ta m-a însărcinat să-ţi aduc acest pachet şi asta.

Şi întinse lui Tudorel o icoană miniaturală, imprimată în argint şi legată cu un şnur. Condamnatul o luă tăcut şi o vîrî în buzunar. Urmă iarăşi o pauză stînjenită. În fine, Tudorel întrebă:

— Tată, ai citit caietul?

— Da! răspunse acesta.

— Atunci, sper că înţelegi că nu sînt un delicvent ordinar.

— Eşti numai un exaltat care te-ai rătăcit pe un drum iluzoriu. O eroare fatală a generaţiei voastre. Puteaţi să vă dedicaţi unei cauze nobile. Regret că nu sînt de părerea ta, dar acum n-are nici un sens

să-ți fac imputări. Intenția ta intimă a putut fi de bună-credință, asta e principalul.

— Îți mulțumesc, tată! zise Tudorel.

— În caietul tău am descoperit o observație adevărată, care la început mi s-a părut surprinzătoare, aceea a asemănării între mine și tine, fatală din nefericire pentru tine. Amîndoi ne-am născut cu impulsul de a forța cursul naturii, tu cu fapta imediată, eu cu proiecte de edificii. Tu ai eșuat brusc, eu eșuez cronic. Am fost aruncați amîndoi în condiții deosebite, și aceeași energie fundamentală s-a tradus la tine într-o prostie, la mine într-un miraj continuu. Eu se pare că am izbutit parțial, fiindcă am picat într-un timp fără furtuni, tu, mai nenorocos, ai nimerit o epocă tenebroasă, în care unii din voi ați confundat crima cu eroismul, creîndu-vă o morală echivocă. La urma urmei, cine știe cum va înregistra viitorul aceste reprezentații pe care le-am dat cu toții ca niște actori inconștienți? Fi-voi eu, care trebuia să-ți îndrumez pașii, considerat mai puțin vinovat decît tine? În tot cazul, regret că nu te-am ajutat să fii protagonistul unei cauze mai bune. Condamnatul sînt eu. M-am crezut patriot și m-am dezinteresat de viața publică, m-am pierdut în voluptăți intelectualistice și estetice (Ioanide se sfii, din pudoare, să adauge: și erotice), ca un Hagienuș sau un Suflețel. N-am fost mai înțelept decît Gonzalv Ionescu, care ca să capete o catedră ar primi reinstaurarea iobăgiei. Am crezut că arhitectura e totul și n-am priceput că întîi trebuie să te îngrijești de patria și de poporul pentru care construiești. Dacă imperialismul prusac va pune iarăși tălpile pe pămîntul țării noastre, vina va fi mai puțin a copiilor ca tine decît a părinților nepăsători, de soiul meu. Poate mai tîrziu,

dacă nu voi fi doborît de aceste dureri, mă voi reabilita. Îți cer iertare că nu te-am călăuzit în viață! De altfel, privind lucrurile absolut, ne jucăm, vai, fiecare rolul fatal impus de legea interioară a istoriei. Tu ești fiul meu și te-ai născut agitat, eu rămîn acum, de vreme ce mai am de jucat un act, un mandatar al tău, căutînd a repara prin opere pozitive ce va rămîne după zguduitura la care unii din generația voastră au supus prezentul. A dărîma este imediat odios, dar dacă nu dărîmi, cum și unde construiești? Acum, că sîntem în perspectiva infinitului, îți spun: ai curaj și fii liniștit. Un an sau o mie, în fața eternității, reprezintă aceeași cantitate. Amîndoi sîntem contemporani, și vîrsta noastră se măsoară după intensitatea vieții. În multe privințe tu ești mai matur decît mine, ai cunoscut emoții mie refuzate. Nici nu văd ce-ai mai face de aci înainte, în felul tău ai făcut o carieră rotundă. (« Mint, cugetă Ioanide, ca să nu-ți amărăsc ultimele clipe! »)

— Tată, zise Tudorel, ce-ai făcut cu caietul?

— L-am ars!

— De ce?

— Fiindcă mi-era teamă că fiind găsit putea să slujească acuzării drept dovadă împotriva ta.

— Prin urmare, nu caietul în sine te-a indispus.

— În sensul în care ți-am vorbit, nu. O concepție de viață sincer trăită, bună sau rea, e din nefericire un adevăr istoric. Nu te-am înțeles și nu te-am aprobat, asta e altceva. (« Nimeni nu te-ar aproba, gîndi Ioanide, căci atunci și un criminal ar pretinde că are o concepție de viață. Dar pot eu să-ți spun asta, Tudorel, acum, cînd mergi la moarte? »)

— Îți fac o rugăminte. Am refăcut caietul și l-am lăsat în cutia mesei. Pe acesta să nu-l arzi.

— Foarte bine!

— Va interesa poate pe alţii, care pot înţelege.

Ioanide se ridică, şi după el Tudorel.

— Te las, zise arhitectul cu un aer concentrat. Îţi spun la revedere pentru mine şi pentru mamă-ta. Fii calm. Ţi-am adus o sticlă de coniac, cu învoirea comandantului. Are să ţi-l dea (arhitectul nu exprimă restul frazei: cu puţin înainte de execuţie).

Apoi Ioanide strînse încă o dată în braţe pe Tudorel şi ieşi repede din celulă.

Cînd Panait Sufleţel află de arestarea lui Hangerliu şi de condamnarea lui la moarte, se îmbolnăvi din nou şi se internă în sanatoriu. De data asta era bolnav de-a binelea de nervi. Îndeosebi în tot timpul procesului fu de o agitaţie neobişnuită. Se aştepta în tot momentul ca Hangerliu să mărturisească la proces că trimisese pe Gavrilcea să se adăpostească la el. Astfel, devenea tăinuitorul unor criminali.

— Sînt un om mort! ţipa Sufleţel în vîrful patului, resfirîndu-şi părul alb cu degetele. Intru în puşcărie.

— Iti, căuta Aurora să-l calmeze, fii rezonabil, ia din doctoria asta. Ce vină avem noi că s-a trimis un individ la internat?

— Aşa ar fi logic, dar te pui cu justiţia militară? Are să mă cheme, să mă tortureze cu întrebările.

— Am să mă duc eu în locul tău, de vreme ce tu eşti bolnav.

Nimeni nu chemă însă pe Sufleţel, şi la proces nu se aduse niciodată vorba de trecerea lui Gavrilcea pe la aşezămîntul Hangerliu. Probabil nici nu se ştia, şi de altfel acuzaţii erau judecaţi pentru afacerea Dan Bogdan. Nu mai puţin Sufleţel şedea într-o continuă panică.

— A venit, zicea infirmiera, un domn care doreşte să vă vadă.

Sufleţel ţîşnea în sus, înfiorat.

— Militar?

— Nu, un domn civil.

— Cum e la faţă, gras, slab?

— E scund şi gras, un domn mai în vîrstă.

— Cum îl cheamă, n-ai întrebat? Spune-i că nu ştii dacă doctorul permite, întreabă mai întîi de nume.

Vizitatorul nu era altul decît Hagienuş.

— Ce faci, domnule Sufleţel, nu te mai scoli din pat? Ce Dumnezeu tînjeşti aşa?

Sufleţel răspundea printr-o întrebare:

— Ce se aude cu procesul?

— I-a condamnat la moarte, pe dumnezeul meu!

Cînd auzi acest lucru, Sufleţel simţi un vîrtej. Pericolul său personal i se părea proporţional cu pedeapsa hărăzită condamnaţilor. Pe urmă se gîndi că dacă Hangerliu şi Tudorel au fost osîndiţi, se terminase cu interogatoriile. Mai mult, era încredinţat că împuşcarea lui Hangerliu lichida orice martor al amestecului său în afacerea Gavrilcea. Dori deci cu egoism să fie împuşcaţi şi Hangerliu, şi Tudorel, şi toată lumea, ca să scape de o obsesie.

— Cînd îi execută? întrebă Sufleţel pe Gulimănescu, venit şi el în vizită.

— Mi se pare că i-a împuşcat, zise acesta după un zvon prematur.

— În fine! răsuflă Sufleţel cu inocenţă.

Dar nu ieşi din sanatoriu decît cînd crezu că orice pericol este înlăturat. Avea ferma intenţie să fugă în străinătate pentru cîtăva vreme şi întîrzia facerea formalităţilor pentru paşaport numai fiindcă i se părea că cererea lui ar fi fost suspectă autorităţilor acum. În realitate, autorităţile nici nu ştiau de existenţa lui Sufleţel.

O aprehensiune calmă, mai mult o plictiseală de a-şi vedea membri ai familiei în impas şi de a trebui să pareze atîtea întrebări, îl cuprinse şi pe Gaittany. Însă acesta o traducea printr-o exuberanţă maximă, mergînd la toate reuniunile şi recepţiile. El însuşi organiză o expoziţie a gravurii franceze la Casa de artă, urmată de un ceai, la care desfăşură toată arta lui de a ocoli dificultăţile ameninţătoare.

— Va să zică, spuse de pildă Hagienuş, vom avea o execuţie în curînd.

— De ce nu iei ceai? îl întrebă Gaittany fără nici o modificare a feţei.

Crezînd că n-a înţeles, Hagienuş insistă.

— Îl împuşcă pe Hangerliu şi pe ceilalţi.

— Ei, aşa-i că-i bun? E de o rară savoare, mai ales fără lămîie. Lămîia trivializează ceaiul, îşi continuă Gaittany ideea primă, părăsind pe Hagienuş.

Gulimănescu însă îl aduse înapoi la problema dintîi:

— Se dă ca sigur ştirea că germanii au să ne înmîneze azi sau mîine o notă cu privire la condamnarea lui Hangerliu şi Tudorel.

Deşi o asemenea veste ar fi fost de natură să-l intereseze, Gaittany nu dădu semne de înregistrare exactă a cuvintelor lui Gulimănescu.

— O să facem şi o expoziţie a gravurii germane. Avem un Dührer şi un Grünewald. Recunoaşte însă că gravurile franceze sînt admirabile. În special Callot! E-mi-nent!

Şi Gaittany făcu o serpentină ascensivă cu mîna dreaptă prin aer, plantînd cu zîmbete dulci şi pe incomodul Gulimănescu. De Gonzalv scăpă, făcîndu-se a nu-l vedea, trecînd de-a dreptul la madam Valsamaky-Farfara, căreia îi sărută mîna cu multă ceremonie. Dar şi aceasta era obsedată de momentul condamnării, ca una de altfel ce se afla la periferia ultimă a clanului Hangerliu. Ea îl descusu în şoaptă pe Gaittany:

— Ce zici, domnule Gaittany, nu-i nici o speranţă pentru nefericiţii noştri? E îngrozitor, condamnaţi la moarte! Parcă n-am trăi în 1939!

În situaţiile dramatice la care, prin ariditatea sufletului său emoţionabil scurt şi la superficie, nu se putea adapta, Gaittany avea o scăpare mimică, pe care o şi adoptă. Ridică ochii la cer şi oftă mecanic:

— Of, of, of, ce timpuri!

Şi imediat, simulînd necesitatea prezenţei sale în altă parte, Gaittany părăsi şi pe madam Farfara. Astfel, timp de două ore, Gaittany întreţinu societatea cea mai intrigantă şi mai setoasă de cancanuri, fără a scoate un cuvînt despre situaţia politică sau despre proces.

Hangerlioaica nu fu satisfăcută de dispoziţia sufletească în care găsi pe nepotul său. Se aştepta ca acesta să scrîşnească din dinţi, să mediteze evaziuni senzaţionale. Hangerliu, dimpotrivă, fluiera cu o mînă în buzunar, în vreme ce cu altă mînă, cu un cărbune pe care-l găsise pe jos, se distra scriind pe pereţi *faire dodo* în felurite caligrafii. Asta era cea mai înaltă noţiune despre neant a prizonierului. Hangerliu, deşi om fără penetraţie psihologică excepţională, se orienta foarte bine în viaţă pe baza unei scheme de psihologie moştenite de la familie. Cum n-avea de a face cu genii, elementele lui erau infailibile. După oameni îl interesau caii şi cîinii de vînătoare. Filozofia îl lăsa totalmente rece, şi îi era perfect egal dacă universul ieşise din apă sau din foc. Prin educaţie se închina în biserică mai cu seamă de faţă fiind Hangerlioaica, religiozitatea

intrînd în politica oricărui apartenent la o clasă privilegiată. În imaginaţia sa, ţinută secretă, vedea pe Dumnezeu şi pe sfinţi ca pe nişte călugări de o igienă dubioasă. Ideea morţii nu-l afecta decît social. Aşa de popular în aparenţă, Hangerliu semnala îndată modificarea socială produsă prin decesul unui aristocrat. Ştia precis dacă o familie mai are sau nu urmaşi în linie directă masculină sau feminină, ce ramură vine la rînd în locul uneia stinse, ce domenii intră în patrimoniul unei familii. Afară de asta, cunoştea pe degete protocolul şi putea da indicaţiile cele mai precise asupra formalităţilor la înmormîntare şi a înveşmîntării de rigoare. Cea mai mare eroare pe care o face omul nou este de a veni îmbrăcat cu exces la evenimente cerînd simplitate. Hangerliu ştia fără greş ce nu trebuie să porţi şi să faci în anume împrejurări. Meditaţiile lui erau toate îndreptate în acest sens concret. Hangerlioaicăi îi atrase atenţia să avizeze pe nevastă-sa de a nu face prostia să vîndă cărţile aşezate pe duşumea pe nimic. Ele erau de mare valoare, şi numai Sultana Manigomian ar fi fost în stare, făcînd o expoziţie şi un catalog, să scoată preţ bun pe ele. La toate propunerile Hangerlioaicăi de evadare osînditul strîmbă din nas. Întîi nu voia să se refugieze la *Boşi*, apoi, admiţînd că ar fi trecut provizoriu peste această susceptibilitate, ştia că membrii Mişcării nu-l gustă şi nu i-ar da vreun ajutor serios lui, de dragul său personal. Mişcarea îl folosea pe el şi cercurile sale numai tactic, pînă la obţinerea izbînzii, după aceea precis l-ar fi înlăturat. Faptul că prin simplu accident scăpau de el era pentru ei o afacere excelentă. Înlăturau o competiţie supărătoare pentru mai tîrziu. Nici germanii n-aveau vreun interes să salveze şi să întărească un

factor care putea să lucreze împotriva lor. Le trebuiau instrumente mărunte, fără prestigiu internaţional.

— Ei, şi atunci? întrebă Hangerlioaica, de-a binelea supărată pe Hangerliu, uitînd că e condamnat la moarte.

— Atunci, *messieurs, bien le bonsoir!*

— Eşti nebun de-a binelea! zise Hangerlioaica, pentru care sentinţa era o enormitate, o glumă proastă, imposibil de executat, mai degrabă un capriciu de sus spre a o sili să se ploconească.

În clan erau mai mulţi aviatori, dintre care unul, pilot emerit, cunoscut în străinătate, poseda un aparat propriu. Hangerlioaica îl incită, îl imploră, îl decise în fine să se plaseze cu avionul în apropierea locului de execuţie, spre a lua pe Hangerliu şi a-l duce în străinătate. Totul era ca deţinutul să poată fugi de sub escortă pînă acolo, dar prinţesa avea ideea, fantastică e drept, că soldaţii n-ar fi tras după nepotul său. Credea că numele de Hangerliu vrăjeşte opinia publică. Lăsase vorbă nepotului său să fie atent cînd va auzi vîjîit de aeroplan şi totodată avea promisiunea că i se va transmite prizonierului un mesaj, pe aceleaşi căi pe care sosise lui Tudorel hîrtia gravată cu G. În privinţa unei iniţiative de răpire avu prilejul să constate că prinţul avusese dreptate. Admiteau să-i dea azil lui Hangerliu, însă nu-şi puteau risca oamenii pentru el personal. Ar fi trebuit să facă acelaşi lucru pentru Tudorel şi Cioarec, cum era camaraderesc, ceea ce complica prea mult afacerea. Hangerlioaica găsi că e oportun să intensifice apelurile. Hangerliu-bătrînul avea legături prin corespondenţă cu un membru al familiei regale italiene, numismat ca şi el. Prinţesa ticlui o telegramă şi merse la bătrîn să ceară încuviinţarea.

— *Il s'agit de lui sauver la vie !*

— *A qui donc ?* întrebă Hangerliu numismatul cu nedumerire (era complet ramolit).

— *A votre fils, nom de Dieu !*

— *Lequel ?* se informă numismatul, crezînd că are mai mulţi băieţi, considerînd probabil fetele ca fiind de sex masculin.

Răspunsul telegramei veni prea tîrziu, în sensul că cel solicitat făcuse demersurile necesare, din nefericire fără speranţă de a obţine un rezultat pozitiv, întrucît problema depăşea sferele respective. Hangerlioaica se hotărî să ia taurul de coarne: ceru audienţă la palat, urnind tot tribul ei. I se aduse la cunoştinţă că audienţa nu putea fi acordată, însă din înalt ordin i se hărăzea favoarea de a asista la execuţia nepotului său. Graţia avea şi o faţă sarcastică.

În vreme ce se petreceau aceste lucruri în legătură cu Hangerliu, al treilea prizonier, Cioarec, individ care făptuise multe crime şi lovituri, trecea printr-o agitaţie nemaipomenită. N-avea pe nimeni la îndemînă, deoarece rudele abia ştiau de urma lui. El, care cu atîta sînge rece, sau mai degrabă lipsă de sensibilitate, executase ordinele odioase ale conspiraţiei, auzind că este condamnat la moarte, se albi ca varul şi aproape leşină. Făcu o cerere de graţiere, redactată de el, în care declară că a făcut totul din ordin, că are fraţi mai mici şi alte asemenea lucruri, sau absurde, sau de natură sentimentală. Cîtăva vreme nutri o speranţă nebună în efectul cererii de graţiere, apoi, cînd înţelese că aceasta va fi respinsă, frica lui luă forma unui delir furios. Nu mai era palid, ci injectat la faţă de sînge, şedea prostit, privind fix cu ochii tulburi, sau zguduia uşa celulei, se învîrtea între pat şi fereastră. Cercetă cu de-amănuntul condiţiile locului de recluziune

cu intenţia vădită de a fugi; dus la latrină, încercă de a o lua la goană. I se întări paza. Atunci deveni furios, sparse cana de apă. Făcîndu-se întrebări la autorităţile superioare, se obţinu autorizarea de a i se administra un calmant, şi astfel medicul închisorii îi făcu o injecţie cu morfină, însă cu mare greutate, căci Cioarec, crezînd că vor să-l omoare cu un toxic, începu să urle, să fugă prin celulă. În fine, potolindu-se relativ şi înţelegînd că injecţia nu e mortală, de loc calmat moralmente prin stupefiant, ţipă, la cei care intrau în celula sa, că Hangerliu şi Tudorel, ca ciocoi, fusese graţiaţi şi numai el dus la moarte. Cu toată această iritaţie, Cioarec dormea noaptea greu şi convulsiv, gemînd şi tresărind în somn, şi numai după ce se deştepta continua scandalul. Cioarec n-avea nici o filozofie, şi ca atare nu-şi punea probleme abisale, avea doar o frică instinctivă de împuşcare şi nu era în privinţa aceasta mai complicat ca un mascur care guiţă cînd e dus la tăiere. Dacă ar fi fost cît de puţin sigur că ar fi fost iertat cu condiţia de a ucide cu mîna lui pe alţii, ar fi executat această propunere. De obicei oamenii care se tem de moarte se sinucid, părîndu-li-se printr-un mister al psihologiei mai acceptabilă pieirea prin propria iniţiativă. Privirile piezişe ale lui Cioarec intrigînd, i se luară cu mare grijă toate obiectele ce i-ar fi putut sluji la vreun gest funest: lingură, curea. De fapt, ideea de a se sinucide nu trecu o singură clipă prin mintea lui Cioarec, în schimb îi încolţi gîndul de a izbi plantonul cu ceva contondent, cu vasul de apă de pildă. Frica producîndu-i consumaţie de energie, nu sentimentul propriu-zis de mîhnire, prizonierul avea o foame devorantă, se plîngea că i se dă mîncare puţină şi bea apă pe nerăsuflate. Ai fi zis că voia să-şi păs-

treze toate forţele spre a da o luptă violentă în ultimul moment. Nu avea o noţiune precisă asupra datei cînd va fi executat, şi din vorbele cu intenţii liniştitoare ale celor care intrau în celula sa înţelese că s-ar fi putut să treacă mult timp pînă la ziua teribilă, poate şi un an, doi, cum se întîmplase cu unii. Această ipoteză opri procesul de panică la o fază tolerabilă. Cu toate astea, ori de cîte ori se auzea zgomot la uşă, Cioarec sărea în picioare, în tendinţa de a fugi spre fereastră.

Primind seminţe de floarea-soarelui şi plictisindu-se grozav, Hangerliu culese cojile, alegîndu-le după culoare, şi constitui astfel două grupuri de piese, unele albe şi altele negre, din care, prin împerecheri şi anume semne, îşi făcu un joc de şah. Pe un eşichier dinainte zgîriat pe masă, dedublîndu-se, începu să joace şah cu el însuşi, conversînd, clamîndu-şi victoriile şi înfrîngerile. Jucîndu-se astfel, se izbi la mînă cu un cui al mesei, al cărui vîrf ieşea afară, şi-şi sfîşie un deget destul de serios. Văzînd că sîngele curge din abundenţă, Hangerliu ceru un antiseptic, declarînd că e mai bine să ia precauţii decît să facă infecţie. De asemeni, supărîndu-l o măsea, care se clătina de mult, ceru să i se scoată, dorinţă ce i se îndeplini. Hangerliu nu-şi puse o clipă întrebarea dacă a fi împuşcat cu sau fără dinte constituie vreo diferenţă. Fiind în viaţă, se purta după tipicul obişnuit, făcînd cu totul abstracţie de sentinţă. Din cauză că nu putea schimba încălţămintea şi purta mereu aceiaşi pantofi, o ţintă începu să-l supere la călcîi, motiv pentru care se rugă foarte amabil să i se bată ghimpele de fier cu ciocanul. Creşterea bărbii îl supăra şi pretinse a fi bărbierit mai des şi a i se tăia unghiile, pe care de altfel şi le curăţa zilnic de impurităţi.

Hangerlioaica nu se astîmpăra, cu toate eşecurile suferite. Propuse ministrului de Interne, indirect, o substituire a condamnatului cu un individ slab de minte, care consimţea să fie împuşcat cu condiţia să se facă familiei, foarte numeroasă, o pensie. Exact vorbind, prostănacul nu adera la această nobilă idee decît fiindcă, redus mintal, nu pricepea sensul cuvîntului « execuţie ». Ministrul respinse curtenitor această combinaţie, lămurind că afacerea depindea direct de autorităţile militare, controlate nemijlocit de factorul hotărîtor. Hangerlioaica decise să facă gălăgie internaţională, apelînd la presa de dreapta franceză, direct prin memorii telegrafice şi indirect prin rudele franceze. Era singura cale posibilă, deoarece statele interesate a susţine Mişcarea tăceau, spre a nu-şi trăda complicitatea. Nici Hangerlioaicăi de altfel nu-i convenea recursul în această parte. Ea se sprijinea pe tema că Hangerliu aparţinea aristocraţiei care dăduse cîţiva domni României şi că era la mijloc o răzbunare din partea dinastiei străine. Hangerliu nu acţionase în numele puterilor centrale, ci în contact cu vechii aliaţi, dovadă scrisoarea către contesa Assheton-Jones, pe care guvernul român nu voia s-o ia în considerare. Prinţesa ticlui o scrisoare vibrantă către Charles Maurras şi Léon Daudet, cu gîndul de a o expedia cu avionul celor doi polemişti francezi. N-avu însă timp să pună în aplicare acest proiect. Convocase afară de aceasta doamnele române din înalta societate, afiliate operelor ei ortodoxe, cît şi exponenţi ai clerului, şi compusese în acest scop o moţiune drastică, cu gîndul de a declara că un regim care nu ţine seama de tradiţia ţării şi persecută familiile ilustre autohtone, introducînd totodată pedeapsa cu moartea, neobişnuită la noi, se pune în discordanţă

cu spiritul solului. Avu neplăcerea să i se comunice că guvernul, din înalt ordin, interzisese această reuniune. Hangerlioaica luă cunoştinţă de această avanie într-o poziţie aproape comică. Îmbrăcată în toate maramele ei solemne, şedea pe o berjeră, cu un picior încălţat şi altul gol aşezat pe un taburet. Bătăturile, de prea multă mişcare, o supărau şi chemase o pedicureză spre a-i îndepărta induraţiile de la degetele unui picior. Cînd auzi ştirea, se ridică furioasă şi făcu cîţiva paşi de agitaţie prin odaie, cu un picior în pantof şi altul gol, strigînd:

— *Sale boche ! Faire ça à moi !* Apoi se trînti din nou pe berjeră şi scoase piciorul neîncălţat de sub fuste, arătînd cu mîna: scoate-mi colţul ăsta! *Ça me fait un mal affreux !* Scîrbă, adăugă, sîntem o forţă: Hangerlii, Moruzeşti, Sturzeşti, Bibeşti, Brîncoveni, Cantacuzineşti, Rosetteşti, Ştirbey, Ghiculeşti, Văcăreşti, Bălşeşti, nu un venetic ca tine! Crucea mamii tale!

Cu o ultimă încercare, Hangerlioaica luă maşina şi merse la o moşie din apropierea capitalei pe care o poseda şi care era alăturată cu alta aparţinînd unei rude măritate cu un aristocrat francez locuind în Franţa şi exploatîndu-şi domeniul printr-un administrator. Trăgea nădejdea să ridice pe ţărani, cu coase, cu ciomege, şi să-i aducă la locul execuţiei. Îşi închipuia că faţă de un asemenea obstacol plutonul ar fi ezitat să tragă. Era decisă la urma urmelor, de izbutea planul, să ia singură pe Hangerliu şi să-l ducă în automobil. Voia să vadă dacă îndrăzneau canaliile să împuşte o Hangerlioaică şi să facă măcel printre săteni. Ţăranii nu se arătară de loc entuziaşti de această propunere şi mai dovediră pe deasupra un bun-simţ exasperant. Majoritatea făcuse serviciul militar.

— Ostaşul, zicea un ţăran, dacă are ordin să tragă, trage. Eu să fiu unul, îndeplinesc porunca superiorului.

— Soldatul e ţăran şi el, zise Hangerlioaica; să vedem, trage într-ai lui?

— Tragi şi-n părinţi dacă aşa e porunca stăpînirii! fu răspunsul.

— Pe urmă, observă un altul, unde mergem noi aşa, cu coase, cu topoare? Ce? Adică lumea e oarbă? O să ne întrebe ce şi cum şi o să ne oprească în drum.

— Da' de ce l-a osîndit, cucoană? ceru lămuriri altcineva.

— Din ură pentru familiile noastre băştinaşe, din care au ieşit domnitorii ţării.

Hangerlioaica trăia într-un univers străin, închipuindu-şi că ţăranii se puteau aprinde pentru un nume de domn efemer, pe care nici nu-l cunoşteau bine. Abia popa şi vreo doi bătrîni ştiau că biserica este o ctitorie hangerliască. Demult, datorită mai ales propagandei socialiste, ţărănimea trăia în alt climat, numai Hangerlioaica se izolase la un timp perimat.

— E greu, spuse un ţăran, să întorci mortul de la groapă. S-au dus vremurile domnilor, parcă cine-i mai ştie? Cuza, cît a fost el de Cuza, a trebuit să plece. Acum sînt alte rînduieli.

Chiar acest dialog era paradoxal, totuşi, ţăranii, avînd oarecare noţiuni politice, iar unii dintre cei tineri fiind direct instruiţi de Hangerliu, păstrară o ţinută respectuoasă şi nu respinseră principial ideea. Mărturisiră numai imposibilitatea materială de a o pune în practică.

— Cu stăpînirea e greu să te pui azi, nu mai e ca pe vremea bătrînilor. Atunci nu era poliţie, nu era armată. Azi e telefon, e telegraf, ştie guvernul

cînd măcăie o rață. Pe urmă, vezi dumneata, cucoană, și de s-ar urni unii, nu poți conta. Unii se răzgîndesc, la alții le e frică, pleacă cincizeci și ajung doi. Știm cum stau lucrurile, că la 1907 unii din noi am fost în răzmeriță. Nu-i unire între oameni, mai cu seamă cînd nu știu bine la ce merg. După socoteala mea, numai domni de-ai dumneavoastră ar putea să încerce, fiindcă pe ei îi doare. Noi, nu vă supărați, n-avem *rilații*, ne trezim la ocnă, și cine ne mai scoate de acolo?

Prințesa plecă indignată, cu convingerea că *les roturiers* degeneraseră cu desăvîrșire .Doi țărani tineri care făceau parte din Mișcare comunicaseră confidențial Hangerlioaicăi că ei s-ar fi urnit, dar n-aveau ordine. Dimpotrivă, li se spusese să stea absolut liniștiți pînă la noi instrucții. Asta însemna, după prințesă, că Mișcarea însăși era compusă din lichele. Hangerlioaica ar fi născocit cu toate astea și alte soluții, dacă n-ar fi fost înștiințată că a doua zi de dimineață la orele opt va avea loc execuția. O înștiințare similară primi și Ioanide, care vesti că nu înțelege a se folosi de favoarea de a fi prezent la împușcarea fiului.

După întrevederea cu tatăl său, Tudorel intră într-o fază de relativă resemnare, la care contribuia mult sentimentul că trebuia să fie demn. Își petrecea vremea meditînd la o sumă de probleme asupra cărora n-avusese prilej să gîndească înainte. Deși extrem de tînăr, prin scrutarea vieții Tudorel căpătă o maturitate a spiritului excepțională, asupra tuturor chestiunilor făcea reflecțiuni lipsite de orice superficialitate. Ar fi fost în măsură, de i s-ar fi permis, să vorbească ore întregi prietenilor despre sensul vieții, ca un Socrate înainte de a lua cucută. Singurul neajuns era că nu se putea concentra mult asupra

unui singur obiect. Iminența morții îi dădea impresia că se hazardează inutil să se fixeze într-o problemă, îi provoca un fel de nervozitate spirituală. Oamenii, își spuse el, oricît de bătrîni, nu pot gîndi decît fiindcă au speranța de a mai trăi. Dacă s-ar anunța fiecăruia data precisă a morții, foarte mulți, deși conștienți și așa de a muri la o dată aproximativă, ar intra într-o psihoză gravă, care le-ar paraliza gîndirea. Poate numai credincioșii fervenți într-o viață viitoare își pot păstra calmul interior. Cu o zi înainte de execuție, prizonierii fură întrebați (fără a li se pomeni, firește, de evenimentul apropiat) dacă doresc hîrtie de scris și cerneală. Cioarec privi așa de fioros, încît se renunță la ofertă în privința sa, Hangerliu și Tudorel acceptară. Hangerliu își diversifică distracțiile începînd să-și caligrafieze numele atît de sîrguitor, încît scotea limba afară, rîzînd singur de încîntare cînd i se părea a fi atins o culme de îndemînare. Desena o coroană de ghimpi ascuțiți, prevăzuți cu cîte-o perlă, iar sub ea scria: «Prințul Hangerliu». Calitatea de prinț însoțea toate inscripțiile sale. Renunțase la orice veleitate de popularitate. Apoi făcea fraze de soiul acesta: «*Le Prince Handgerly a l'honneur de vous faire part de sa mort prochaine. Funeral private, by his special wish. I hope in due time to thank everyone individually. Ghost of the late Prince Handgerly.*» Rupsese o bucată de unghie de la degetul mare al unui picior și o pusese într-un plic fabricat ad-hoc, pe deasupra căruia scrisese următoarele: «*Messieurs les historiens sont priés de faire attention: „Fragment d'ongle de l'orteil droit du feu Prince Handgerly en prison*". » Și alte năzdrăvănii de acestea.

În schimb, Tudorel profită de ocazie spre a-și pune pe hîrtie gîndurile sale febrile:

« Făcînd comparaţie între conduita mea şi aceea a lui Gavrilcea şi ţinînd seama de rezultate, constat că am făcut o greşeală capitală din punct de vedere politic. Evenimentele se vor desfăşura cu repeziciune în favoarea Mişcării, întrucît peste cîteva luni cel mult, precum ştiu bine de la cel mai autorizat loc, va veni rîndul României. Cu cîteva luni mai tîrziu, condamnarea mea ar fi fost imposibilă. Şi cu toate astea, eu, unul dintre şefii Mişcării, sînt scos din circulaţie în pragul victoriei. G. stă însă bine ascuns, conduce operaţiile cu îndemînare. Eroarea mea nu este de a nu fi fugit, întrucît prezenţa mea aici era necesară, ci de a fi confundat două roluri fundamental diverse: acela de şef şi acela de instrument. Am făcut literatură din cauză că Machiavel nu dă lămuriri în privinţa aceasta. Participarea mea la atacul împotriva lui Dan Bogdan, de altfel fără intenţia expresă de a-l omorî, a fost o copilărie romantică, ce m-a vîrît într-o afacere penală. Numai cercurile literare postume şi în urma unei expoziţii teoretice admiră atare gesturi, politiceşte un astfel de act apare la momentul respectiv compromiţător. Să zicem că Talleyrand ar fi fost condamnat pentru asasinat în stradă cu furt, n-ar mai fi fost apt să devină ministru de externe. Omul politic conduce firele, dar nu ia parte personală la operaţiile mărunte, bune pentru mercenari şi sicari. Chiar camarazii mei ar fi fost în stare, o dată ajunşi la putere, pentru a scăpa de concurenţă, să alimenteze zvonul că sînt un asasin şi să se prefacă a ceda insistenţei opiniei publice. G. are instinct politic. A fost amestecat în multe chestiuni dubioase, niciodată nu s-a putut formula totuşi împotrivă-i o acuzare precisă. A ştiut să cîştige asupra mea, care-i sînt superior intelectualiceşte, un ascendent necontestat.

Ceea ce mă chinuie mai mult decît spectrul morţii este bănuiala că am făcut o eroare grosolană. Tare mi-e teamă că tata are dreptate. Erou! Ce înseamnă un erou? Un individ care combate pentru o cauză măreaţă a umanităţii, pentru libertatea, pentru fericirea popoarelor! Saint-Just, atît de ponegrit de unii, visa *liberté, égalité, fraternité* şi bineînţeles zdrobirea inamicilor independenţei Franţei republicane. Comuniştii luptă pentru înlăturarea exploatării omului şi desfiinţarea claselor. Dar noi pentru ce am militat? Pentru „noua ordine", care va însemna, sînt sigur, mutilarea ţării şi antrenarea noastră în orbita Germaniei hitleriste. N-am avut nici o idee de valoare generală, ne-am făcut instrumentul intereselor unei puteri străine şi ale unor clase egoiste. Hangerliu vrea să fie domn în „Rumânia" chiar dacă aceasta ar rămîne cu un judeţ, marii industriaşi, bancherii, moşierii se tem să nu-şi piardă avutul. Ca să-şi păstreze fabrica, ştiu pe unul, care ne-a dat bani, dispus să cedeze toată Transilvania, sub cuvînt că ardelenii nu s-au asimilat. Partidele mari cu care noi am avut conciliabule sînt înţesate de burghezi timoraţi de comunism. Ne-am irosit tinereţea să apărăm de furtună o societate în prăbuşire, care ne-a momit cu fonduri şi ne-a adulat. Aceşti oameni primesc orice condiţii, oricît de înjositoare pentru ţară, din partea puterii care le făgăduieşte să facă război Rusiei Sovietice. În miezul Mişcării e o agentură străină, şi crezînd că urmez învăţătura lui Machiavel în folosul patriei mele, m-am înhăitat cu nişte spioni nazişti, care vor s-o desfiinţeze.

Stima pe care omul curent o are despre un altul derivă integral din versiunea oficială, de loc din calitatea intrinsecă. Plantonul de la uşă nu vede în mine decît un condamnat şi, de frică să nu calce

consemnul superiorului, mă pîndeşte cu îngrijorare. Dacă aş încerca să fug, m-ar lovi fără milă cu patul puştii. Nu face nici cea mai mică nuanţă între un hoţ de buzunare analfabet şi mine şi-mi spune „mă", fără bănuială că mă înjoseşte. De i s-ar demonstra prin mijloacele potrivite pentru mintea lui că sînt un Pascal, un Newton, sau cine ştie ce mare bărbat de stat, nu s-ar zdruncina cu o centimă din certitudinea lui. După el, există două feluri de dimensiuni: aceea superioară, reprezentată de domnul sublocotenent, şi aceea inferioară, înfăţişată de mine. Aşa fiind, se pune întrebarea: cîţi din cei care au auzit de cazul meu îmi vor acorda o cît de mică, nu stimă, ci măcar circumstanţă atenuantă? Pentru toţi sînt un „condamnat pentru crimă". Ideea de a măsura faptele cu filozofia ce stă la baza lor nu le trece prin gînd. Un borfaş de rînd şi Raskolnikov sînt pentru ei totuna. Chiar concluzia dramatică a cărţii lui Dostoievski este în fond că eroul însuşi nu e la înălţimea concepţiei sale şi capătă o psihoză de decăzut moral, strivit de căinţă. Dostoievski substituie eroului său o filozofie inferioară, filozofia sa proprie de conformist.

Cînd citeam cărţi cu gravuri despre condamnaţi pentru crime politice, ca, de pildă, *Le mie prigioni* de Silvio Pellico, din care tata avea o ediţie din 1848 cu litografii reprezentînd Spielbergul, îmi făceam o idee dramatică. Mi se părea că viaţa acestora decurge într-o continuă exaltare teatrală. Iată-mă aici. Ceea ce mi se părea invenţie literară se întîmplă cu mine. Sînt condamnat la moarte şi stau de o săptămînă în această ultimă închisoare. Nu se petrece absolut nimic excepţional. Personalul închisorii mă tratează indiferent şi birocratic, plantonul nu e nici bun, nici fioros, ar trece fără emoţii de la uşa mea

la grajd, nimeni nu pare să aibă noţiunea că se petrec „momente istorice". Încît îmi vine să mă întreb: există astfel de clipe, ori totul e numai iluzie? Presupunînd că anume întîmplări lasă mai tîrziu ecouri, autorul lor e în imposibilitate de a le aprecia în valoarea lor spectaculară. Ceea ce mă surprinde este că petrec aci zile plictisitoare, consumate în gînduri meschine. Aştept masa cu anume curiozitate, încercînd să ghicesc din ce se compune. Ipotezele sînt foarte limitate: supă de varză, iahnie de cartofi, mai rar fasole, o dată varză cu carne. După ce voi mînca din ultimul fel de mîncare mă vor vesti probabil că a sosit ora execuţiei. Acum o imagine din copilărie îmi revine brutal înainte. Servitoarea tăia găinile după ce le dăduse, ca de obicei, porumb. Cînd le scotea guşa, răsturna cu economie boabele pe masă, neatinse. Astfel şi mie, la o posibilă disecţie, îmi vor găsi în stomac varză, În acest timp, spiritul meu vede numai statui de eroi şi figuri ilustre: Catilina, Caesar, Cola di Rienzi, Richelieu, Cromwell, Wallenstein, N. Bălcescu. Arta detenţiunii a degenerat, trivializîndu-se. Înainte erai aruncat într-o groapă umedă sau erai păzit cu onoruri şi lux într-un castel. Însăşi decapitarea se făcea cu paradă. Mă urmăreşte inexplicabil o imagine: Executarea ducelui d'Enghien. Este hotărît: niciodată nu mi-am închipuit că voi fi condamnat la moarte, lucrul mi se pare cu totul insolit, aşa cum mi s-ar anunţa că am fost ales papă de conclav.

Punînd mîna pe fierul patului mi-am pus deodată o întrebare: ce e fierul? De asemeni, ce este piatra? Ce sînt aceste felurite ipostaze ale materiei? Pentru întîia dată, fiind liber de alte preocupări, constat ce inexplicabilă e lumea. Ce înseamnă a fi om, de ce am mîini şi picioare, de ce sînt aşa şi nu altfel?

Pînă acum eram obsedat de noţiunea de istorie, ambiţia mea era de a ieşi din banal şi de a lucra istoric. Acum, în faţa morţii, văd lucrurile biologic. Nu cumva sînt victima spiritului comun din lipsă de perspectivă? La picioarele patului meu, din cauză că picură pe jos resturi de alimente, s-a strîns un roi de furnici. Mă întreb dacă în cronica lor interioară mergerea unei furnici de la un picior al patului la celălalt nu se înscrie ca expediţia lui Columb pe Atlantic. Dar de sus, de la unghiul meu de vedere, nu se vede decît un fenomen tipic, în care fazele n-au nici o semnificaţie. Dacă actul de a voi să răstorni o ordine şi a conspira e caracteristic biologiceşte speţei umane, atunci eu sînt un simplu exemplu, fără nici o semnificaţie istorică. Dar să mă întorc la fierul patului. El e rece şi insensibil. O simplă materie inertă. A muri înseamnă a trece de la starea de animal sensibil la aceea de obiect rigid. Prin urmare, într-o clipă voi deveni ca fierul şi ca piatra, un simplu material ce se poate cîntări, nimic mai mult. Dacă din acea clipă înainte cineva va spune către trupul meu „Tudorel", e totuna cum aş striga eu „Mihai Viteazul" la strachina în care mi-a fost adus borşul. Absurdităţile existenţei mă copleşesc de la o vreme. Nu pricep nici ce înseamnă aceea „a muri"... E o idee mai imposibilă decît oricare alta. Nu-i cu putinţă să mori, pentru că nu ştii că există moarte decît fiind în viaţă. Prin urmare, viaţa e o condiţie a morţii.

Noaptea, veghind în pat, aud felurite zgomote, lătrături de cîini, scîrţîituri de greieri, ţipete de cucuvele. Toate aceste fiinţe îşi trimit de bună seamă mesaje între ele. Sînt însă sigur că greierii îşi vorbesc despre lucruri cu totul străine de preocupările speţei noastre. Greierul din perete nu ştie că se

află într-un zid de închisoare şi că eu sînt condamnat la moarte. Cel mult comunică altui greier prezenţa sa aici, agravarea toamnei sau alte lucruri din sfera sa de vieţuire. Există deci alături de noi o lume complet în afara cursului nostru, pentru care noi constituim un neant. O furnică s-a urcat pe gheata mea cu tendinţa de a urma călătoria pe pantaloni. N-avea desigur nici o bănuială că merge pe un om, şi încă mai puţin pe un condamnat la moarte. Muştele care se aşază pe textul operelor lui Shakespeare nu simt decît mirosul de cerneală sau de impurităţi. Umbra literelor rămîne în afara conştiinţei lor. Muştele îşi spală labele cu totul liniştite peste numele „Hamlet".

Vrăbiile fac mare tapaj la fereastră. Şi acestea se arată cu totul insensibile la drama mea. De ce, mă întreb, cînd sînt posibile atîtea miracole în lume a lumina oraşe întregi la învîrtirea unui buton, a zbura, nu se verifică miracolul metamorfozei subite? Dacă Ovid, pe care-l traduceam în liceu, ar fi spus adevăruri, m-aş preface într-o vrabie şi aş zbura pe fereastră prin mica spărtură de geam pe care o văd de aici.

Mă gîndesc ce norocos ar fi fost pentru mine să am de a face cu o civilizaţie tehnică inferioară posedînd instrumente din epoca mea. Fiind licean, m-am gîndit des la această ipoteză, care de ar fi realizabilă m-ar scăpa de unde sînt. Picat cu avionul, cu o mitralieră sau numai cu revolver, cu un gramofon şi un aparat fotografic, în epoca lui August, aş fi cucerit singur tot Imperiul roman. Toată lumea s-ar fi prosternat la pămînt la coborîrea şi suirea mea în aeroplan. Aş fi îngenuncheat Senatul roman, inclusiv pe Cicero, cu un revolver. De fapt, cam aşa ceva au făcut spaniolii în America şi englezii

în Indii. Îmi trec prin cap idei disperate. Să am un preparat în chip de bomboană, pe care punîndu-l în gură să devin invizibil, ca să ies pe ușă nevăzut de nimeni cînd mi se aduce mîncarea. Sînt sigur, vai, că acest dispozitiv se va inventa mai tîrziu și într-o epocă în care se va găsi imediat un mijloc de a repera invizibilul, niște raze bunăoară anulînd efectul de diafanitate.

Azi am avut puțină febră și n-am mîncat, refuzînd totodată de a merge afară. A venit doctorul închisorii, care, după ce m-a pipăit pe obraz cu palma, mi-a luat temperatura cu termometrul. Aveam vreo 39 de grade. Atunci m-a pus să-mi scot haina și m-a examinat la plămîni, negăsind, cum singur mi-a afirmat, nimic. M-a invitat să scot limba afară. „Încărcată", a declarat el. M-a întrebat „dacă am avut scaun". La răspunsul meu negativ, s-a înseninat. A înțeles toată corelația dintre fenomene și mi-a prescris niște prafuri antipirice și sare amară. Culmea ironiei este că a trebuit să le iau, întrucît personalul închisorii a înțeles rețeta nu facultativ, ci imperativ. N-au plecat de lîngă mine pînă n-am luat mizerabila sare amară. Ah! Dacă prin miracol aș scăpa de aici, ca ministru aș ordona ca osîndiții la moarte să fie lăsați să moară cum poftesc. Este ridicul asta: n-ai voie să mergi la zidul de execuție constipat.

Într-un fel, am înțeles filozofia doctorului și a comandantului închisorii: osînda la moarte e o pedeapsă morală, aplicată unui om sănătos, capabil de toate crispațiile conștiinței. Un nebun, nedîndu-și seama ce se întîmplă cu sine, nu convine justiției. Prin urmare, esențialul e de a merge la execuție într-o stare sanitară perfectă, ca să simțim moartea. Nu sîntem membri ai unei familii domnitoare

incomode, spre a fi lichidați nu importă cum. Noi sîntem „pedepsiți". Dar și asta, după opinia mea, este o prostie. Suferința morală are un sens dacă trăiești mai departe, spre a putea să-ți dai seama de grozăvia ei. Ar fi rezonabilă dacă spiritul ar supraviețui și ar nota felul rușinos cum a trecut din ordinea istorică în cea eternă. În scurt, pedeapsa cu moartea este o reminiscență din epocile profund spiritualiste, în care osînda era considerată ca o simplă mutare a sufletului de pe pămînt în cer. Dacă însă nu crezi în supraviețuirea spiritului, toată ceremonia apare absurdă. Cadavrul executatului e o piatră care nu va ști niciodată că a fost un condamnat la moarte.

N-am reflectat adînc la substratul religiei, acceptînd instituția Bisericii din rațiuni politice. Totuși, n-am fost de asemeni niciodată incredul total. Sînt prea aproape de atmosfera din copilărie. Mama, Pica vorbeau de morți ca existînd efectiv, și cînd Pica a murit, mama era foarte preocupată de a face toate formalitățile pentru liniștirea duhului ei, pe care îl socotea foarte speriat. De aceea nu pot să mă dezbăr de ideea că atunci cînd voi fi împușcat, după un moment de leșin, mă voi ridica de jos ca un abur și voi lua-o înapoi spre oraș.

Știu aproximativ ce gîndește tata despre mine și-mi dau seama că e în stare a pricepe foarte multe lucruri. Am însă o nedumerire: ce zice mama de purtarea mea? Mi-e frică de mila ei, să nu se înduioșeze asupra mea ca victimă, ignorînd orgoliul eroului.»

Ioanide nu spuse încă nimic Elvirei de știrea pe care o primise de la autorități. Se sculă de la șase dimineața și intră în odaia lui de lucru, în care așezase

şi pendulul lui Saferian. Se plimbă multă vreme prin cameră nervos, aci părîndu-i-se că ceasul merge prea repede, aci iritîndu-se de încetineala lui. Fiziceşte, ar fi dorit ca evenimentul să se petreacă mai repede sau să fie amînat. Apoi, obosind, căzu într-un fotoliu în faţa pendulului şi se lăsă invadat de o stare de somnolenţă, la care contribuiră mult şi bătăile profunde ale ceasului. Era o zi senină de toamnă tîrzie, rece dar somptuoasă. Frunzele cădeau mari şi roşii din pomi, cu o încetineală vizibilă. Ioanide căută să-şi imagineze ce făcea Tudorel acum, emoţia lui probabilă, actele preliminarii, pe urmă izgoni aceste reprezentări, ridicîndu-se brusc de pe fotoliu, ducîndu-se la birou. Acolo, cu un creion în mînă, schiţă la infinit siluete de biserici, revenind des asupra cupolei sferoidale de sticlă. Jocul acesta mecanic îl fură treptat, făcîndu-l tot mai aplicat la lucru şi răpindu-i noţiunea de scurgere a timpului. Deodată, Ioanide tresări. O vibraţie profundă şi difuză ca a unei ţitere imense se auzi, urmată de o notă mai scurtă; măsura se repetă, şi apoi opt lovituri de o intensă rezonanţă, însoţite de iradiaţii sonice, se rostogoliră în odaie. Ioanide se ridică în picioare palid: « Tudorel nu mai există ».

Spre a evita în plină turburare prezenţa oricînd posibilă a Elvirei, arhitectul îşi luă pardesiul şi pălăria şi ieşi pe stradă. Mergînd aşa fără ţel, avu nenorocul de a se izbi faţă în faţă cu bătrînul Oprescu, care uitase complet incidentul în care arhitectul îi declarase că nu este el.

— Ce mai faci, măi Ioanide? îi deschise Oprescu braţele cu un naiv sentiment de protecţie. Nu te-am mai văzut de mult.

Ioanide schiţă un gest oarecare, spre a para întrebarea.

— Măi Ioanide, tu trebuie să ai copii mari, parcă aşa mi-ai spus.

Arhitectul făcu un gest de denegaţie.

— Cum? N-ai copii? Nu vrei să ai copii?

— Am avut! zise în fine plictisit şi trist Ioanide.

— A! Care va să zică, ţi-au murit. E prost, foarte prost, îmi pare rău. Şi eu am avut un băiat, care mi s-a prăpădit. Pe urmă am căpătat altul. Ce să faci? Fără copii nu poţi trăi. Ai colea o căsuţă, cîţiva bani, cui să-i laşi? Şi din ce-au murit?

— Nu ştiu!

— Cum, n-ai chemat doctor, n-ai cercetat ce boală au avut?

— N-au murit de boală.

— Atunci de ce? întrebă foarte intrigat Oprescu.

— Mi-au fost răpiţi! zise Ioanide aproape calm.

— Cum se poate? Ţi i-au furat ţiganii cînd erau mici?

— Nu, mi i-a răpit fatalitatea. Pe unul l-am pierdut adineaori, la ora opt.

Şi zicînd aceasta, Ioanide se depărtă, făcînd un gest de salut, serios, fără umbră de ironie, contemplat de bătrînul Oprescu cu mare curiozitate.

La fort, execuţia se petrecuse într-adevăr exact la orele opt. Hangerlioaica venise cu o jumătate de oră înainte, în maşină, cu secretarul şi feciorul. Nu i se îngădui să vadă pe Hangerliu de aproape. Însoţită de un ofiţer şi tratată cu mult respect, ca şi cînd ar fi fost un personaj oficial, fu condusă pe un dîmb la un scaun, de unde se vedea bine locul execuţiei, lîngă un zid, fără a fi posibilă o comunicare între ea şi osîndit. Ofiţerul stătu lîngă prinţesă pînă la sfîrşit, invitînd-o cu mare deferenţă

să ia loc pe scaun, care era de fapt un fel de fotoliu de fag pentru birou, cea mai decoroasă mobilă ce se putuse dibui pentru o faţă aşa de simandicoasă. Scoaterea lui Cioarec din celulă se produse cu dificultăţi. Condamnatul, congestionat la faţă, începu să urle, încercă a opune rezistenţă. Ţipa că aşteaptă graţierea.

— Cererea de graţiere a fost respinsă! i se spuse.

— Am mărturisiri importante de făcut, vreau să denunţ autorităţilor lucruri pe care nu le cunoaşte.

I se spuse că nu existau instrucţii să se întrerupă execuţia, i se atrase chiar atenţia că ar fi bine să fie demn. Preotului, care căuta să-i dea edificare, exasperat tocmai de ideea morţii pe care o sugera, îi răspunse cu brutalitate. Atunci îi legară mîinile la spate şi-l tîrîră aproape pe coridoare. Urletul se prefăcu treptat în geamăt, congestiunea feţei, în paloare cu emisiune de sudori, şi violenţa fizică, într-o tremurătură continuă, cu scuturături mai puternice uneori. Fiindcă Cioarec se lăsa mereu pe vine, se hotărî să fie legat de un stîlp portativ pus pe un trepied, care servea la instrucţia trupei. Tudorel primi vestea pălind puţin, luînd voluntar o ţinută demnă şi cît mai firească posibil. Foile de hîrtie pe care făcuse însemnări le înmînă ofiţerului, rugîndu-l să le transmită tatălui său. I se aduse sticla de coniac lăsată de Ioanide şi i se turnă într-un păhărel. La început Tudorel ezită, avînd sentimentul că nu e demn din partea lui să-şi facă un curaj artificial. Pe urmă cugetă că bravada ar fi poate de prost-gust şi un fel de indiferenţă morală faţă de tatăl său. Bău deci şi, ca unul care nu obişnuia alcooluri, observă numai zîmbind:

— E foarte tare!

Hangerliu întîmpină pe ofiţer şi pe ceilalţi cu moliciunea lui naturală, sculîndu-se şi urnindu-se fără grabă. Zvîrli pantoful drept din picior şi ceru să i se bată cuiul care îl supăra.

— Noi, Hangerliii, zise el cu umor, avem pieliţa de la picioare fină. Tanti, vreau să zic prinţesa, are nişte bătături formidabile. Lucrul este explicabil prin faptul că strămoşii noştri purtau meşi şi erau duşi tot pe sus, de subsuori.

Un soldat veni deci cu un ciocan şi bătu pe loc ţinta cu pricina, după care Hangerliu, vîrîndu-şi piciorul în pantof, fără a se apleca, ajutat de soldatul îngenuncheat, porni. Avea buzunarul plin de seminţe de floarea-soarelui şi spărgea din ele în timp ce mergea. Ba chiar oferi ofiţerului cu insistenţă cîteva, susţinînd că sînt excelente pentru întărirea musculaturii fălcilor. Hangerliu mîncă seminţe neîntrerupt pînă în faţa plutonului, unde fu aşezat la mijloc, între Tudorel şi Cioarec, acesta din urmă legat de parul mobil. Hangerliu schiţă un salut amical lui Tudorel, însă fără exces de emoţie, lui Cioarec îi întoarse spatele, prefăcîndu-se a nu-l vedea. Acesta, legat la ochi cu o basma, gemea şi tremura. Hangerlioaica urmărea scena de la distanţă, încercînd zadarnic a transmite un semn nepotului său, care era cu totul ocupat cu spargerea seminţelor, în aşa fel că atunci cînd se comandă foc se prăbuşi încet alături de ceilalţi, cu o sămînţă în gură. Hangerlioaica, între secretarul şi feciorul ei, se ridică în picioare plină de mînie, şi mişcînd pumnul înspre pluton repetă de cîteva ori, pe diferite tonuri:

— Putorilor, putorilor, aţi ucis un tînăr rumîn din os domnesc!

Invadarea Danemarcei de către trupele germane trecu necomentată de Gonzalv Ionescu, care la acea dată (9 aprilie 1940) era ocupat cu tipărirea unui nou memoriu de titluri şi lucrări, fiindcă auzise că se pregăteşte în mod serios o reorganizare a învăţămîntului superior. De asemeni îl lăsă rece debarcarea germanilor în Norvegia. Cînd ediţiile speciale vesteau cu litere mari, la 10 mai, atacul împotriva Olandei, Belgiei şi Luxemburgului, Gonzalv chestiona pe Hagienuş în ce stadiu se afla proiectul de a pensiona pe unii profesori mai în vîrstă. La 14 iunie 1940, ziua căderii Parisului, Gonzalv năvăli emoţionat în biroul lui Gaittany, ticsit de amicii comuni.

— Ai auzit? zise gîfîind Gonzalv.

— Da, domnule, răspunse Gaittany, a căzut Parisul!

— Nu asta, frate, corectă Gonzalv cu un dispreţ absolut pentru problema franceză, s-a hotărît să fie pensionaţi din oficiu, cu toate drepturile, indiferent de vîrstă, profesorii universitari cu treizeci de ani de activitate la stat, fie în administraţie, fie în învăţămîntul secundar. Conţescu e în funcţiune de la vîrsta de douăzeci şi doi ani, are mai mult de treizeci şi cinci de ani vechime.

Cînd, mai tîrziu, Transilvania fu împărţită în două, Gonzalv emise opinia că profesorii de origine ardeleană au datoria de a se transfera în regiunea cedată, spre a nu abandona elementul românesc. Îşi făcuse socoteala că astfel s-ar degaja un număr de catedre din Bucureşti. Deşi Gonzalv era român curat şi trăise într-o atmosferă patriotică, obsesia catedrei îl viţiase complet. Cînd Gaittany îi spuse

că vede foarte probabilă o ocupaţie germană, Gonzalv declară:

— Lasă, domnule, că aşa ne trebuie, prea ne-am făcut de cap! Numai nemţii au să ne arate cum se organizează o universitate.

Gonzalv Ionescu, în ciuda forfotei celorlalţi, venea de la o vreme zilnic la Academie, cerînd mormane de cărţi, de pe care îşi scotea fişe. Punea la cale un atac general asupra operei lui Conţescu, dovedindu-i erorile, plagiatele, lacunele şi mai ales carenţa bibliografiei. După ideea sa, o astfel de scriere critică ar fi dat lovitura de graţie lui Conţescu în momentul cînd măsura pensionării ar fi fost definitiv decisă. Lui Conţescu îi ajunsese la ureche această manoperă, şi cu toate că el era convins de meritul operei sale, nu rămase indiferent. Era sensibil la critică şi aşa de obişnuit a trăi în sfera universitară, încît ideea pensionării îl alarma. Era bine văzut şi cu relaţii solide şi i se spusese că în cazul unei pensionări de profesori (din motive politice), nu putea fi vorba de el sub nici un cuvînt. Dimpotrivă, i se propunea rectoratul, pe care Conţescu, din motive de sănătate şi spre a putea lucra, îl refuză. Nu mai puţin prudent şi bănuitor, Conţescu lua în considerare orice ipoteză şi ar fi fost curios să ştie dinainte ce obiecţii îi face Gonzalv ca să le poată întîmpina cu maxim de argumente. Ca să atragă atenţia asupra activităţii sale, Conţescu sugeră discret că va împlini şaizeci de ani. Rudele sale răspîndiră acest eveniment şi se născu astfel ideea de a pregăti un volum omagial pentru Conţescu şi un banchet, la care opul i s-ar fi oferit. Gonzalv Ionescu fu desigur invitat şi el să colaboreze şi contribui cu un articol în care polemiza de fapt cu Conţescu, în sensul că trata din nou o chestiune

studiată de acela, citindu-l o singură dată, apoi ignorîndu-l total în cursul lucrării și umflînd aparatul critic cu informație inedită. Conțescu trebuia să înțeleagă cît de superficial tratase chestiunea. Natural, procedeul lui Gonzalv trecu neobservat organizatorilor, numai Conțescu remarcă intenția. După opinia lui, Gonzalv nu spunea nimic nou, ci doar înșira titluri de articole și cărți fără raport la problemă. Conțescu își rezerva să-l ințepe pe Gonzalv la timpul oportun, citîndu-i articolul la lista operelor fără nimic fundamental (avea acest obicei), deocamdată apariția omagiului i se păru de cea mai mare importanță. Sărbătorirea lui Conțescu avu loc puțin după căderea Parisului, în sala de festivități a unei școli de menaj, a cărei directoare era o rudă a lui Conțescu. Fură trei șiruri de mese și cîteva mai mici în odăi adiacente. Atunci se observă că reputația lui Conțescu părea a se fi întins asupra tuturor departamentelor. Numeroase ministere fură reprezentate prin secretarul general sau cel puțin printr-un director. Procedeul fu acesta: acolo unde secretarul general era un Conțescu, delegatul oficial fu un director, și invers. Nu mai puțin veniră toți Conțeștii, care se dovediră a constitui singuri un adevărat aparat de stat. Gaittany, Hagienuș, Gulimănescu, Sufletel (din nou calmat, prin împușcarea lui Hangerliu) nu lipsiră. La banchet nu se vorbi decît politică externă și internă, și lucrul nostim fu acesta, că familia Conțescu se divizase în tabere și se combătea în public, de altfel cu destulă măsură și fără a diminua cordialitatea între ei. Astfel, un Conțescu profesor universitar, fără însărcinare administrativă, apostrofa pe Conțescu secretar general:

— Cînd plecați de la putere? A venit timpul eroic al partidelor puternice, care să facă față evenimentelor. E rîndul nostru.

— N-aveți decît, zicea Conțescu-secretar general către celălalt Conțescu, îți ofer locul meu oricînd.

— Îl primesc, răspundea acesta din urmă, tot o să facem mai mult decît voi!

Asemenea dialog îl făcu pe Gonzalv Ionescu să înțeleagă că atacul direct împotriva lui Conțescu n-avea sorți de izbîndă, cel mai nimerit mijloc rămînînd acela de a-și face pe cît posibil un aliat din el. Concluzia banchetului demoraliză complet pe Gonzalv. Acesta se aștepta ca la sfîrșitul mesei să se ofere lui Conțescu o decorație. Semnalase o anume mișcare printre personajele oficiale. Banchetul în sine și prezentarea omagiului nu i se păreau incompatibile cu retragerea onorabilă a adversarului său. Însă la servirea prăjiturilor, un membru al corpului didactic, care nu era un Conțescu după nume, dar pentru inițiați reprezenta totuși un membru al familiei, căci ținea în căsătorie o fată din grupul Conțescu, scoase din buzunar un text și citi un fel de moțiune, prin care, avîndu-se în vedere eminentele servicii științifice ale lui Conțescu, se propunea printr-un decret menținerea pe viață a acestuia la catedră. De emoție, lui Gonzalv vinul cu sifon pe care îl sorbea îi ieși pe nas. Toți semnară moțiunea, inclusiv Gonzalv. Însă Gonzalv, după un moment de panică, își reveni, zicîndu-și că evenimentele se precipitau cu atîta repeziciune, încît, un decret, și de-ar fi ieșit, n-ar fi avut șanse de a rămîne în picioare. Apoi sănătatea lui Conțescu îi apărea mereu precară. Mai curînd sau mai tîrziu, Conțescu ar fi fost eliminat de la catedră. Primejdia era să nu fie adus în locu-i tot un Conțescu. Prin urmare, Gonzalv

n-avea altă scăpare decît să fie asimilat de Conţeşti. Chiar la banchet, trăgînd cu urechea, aflase că preocuparea lui Conţescu era de a găsi un soţ pentru o nepoată a sa, pe care o ţinea în casă. Nu putea să-i dea zestre, însă ar fi vîrît-o în învăţămînt, acordînd totodată ocrotirea eventualului soţ. Fata avea vreo douăzeci şi şase de ani, şi în ce priveşte vîrsta soţului, Conţescu nu era dificil, aprobînd cifrele respectabile. De înclinare nu aducea de loc vorba, Conţescu fiind scutit de orice romantism. Se gîndea că o fată singură la acea vîrstă era stingheră şi ar fi venit clipa cînd el nu i-ar mai fi putut da vreo asistenţă. Şi în afară de asta, Conţescu, dacă tolera pînă la un punct celibatul bărbatului, nu putea suporta ideea femeii nemăritate. Pe Erminia o persecuta mereu cu întrebarea: « Cînd te măriţi? » şi-şi lua angajamentul să-i găsească un bărbat dacă accepta mijlocirea sa. Gonzalv, luînd notă de intenţia lui Conţescu, după o matură deliberaţie, începu să frecventeze casele Hergot şi Conţescu, renunţînd la convorbiri de specialitate şi întreţinîndu-se mai mult cu femeile asupra vieţii de familie. Văzu fireşte şi pe nepoata în chestiune, care era un tip de învăţătoare cu totul docilă direcţiei lui Conţescu, aşteptînd ordinele acestuia fără veleităţi de a le discuta. Lui Gonzalv nici nu-i plăcu, nici nu-i displăcu, energiile lui sufleteşti erau adunate în altă parte. Fapt este că Gonzalv aruncă discret sugestia că ar voi să se căsătorească şi totodată că nepoata lui Conţescu nu i se părea nepotrivită. Cînd nu mai fu nici o îndoială asupra acestui deziderat, Conţescu chemă pe Gonzalv.

— Să nu te superi, îi zise, am auzit că vrei să te însori. După cîte ştiu, eşti căsătorit.

— E adevărat, răspunse Gonzalv, dar . . .

— Nu vreau să fiu indiscret, probabil nu vă învoiţi.

— Poate nici asta n-ar fi exact, explică Gonzalv. Soţia mea actuală e foarte debilă şi nu poate suporta creşterea a trei copii. În cazul meu, am nevoie de o femeie cu vocaţie pedagogică. Ne despărţim prin bună înţelegere.

— Aşa da! aprobă Conţescu.

Pe Conţescu, faptul că Gonzalv ar fi fost divorţat de trei neveste şi ar fi adus într-o nouă căsătorie trei copii nu-l speria de loc. Gonzalv îi apărea o partidă foarte bună pentru nepoata lui. Chiar din punct de vedere profesional îi surîdea ideea de a domestici pe inamicul său ştiinţific, trecîndu-l printre elevii săi. Conţescu redacta mental o notă în felul acesta: « Domnul Gonzalv Ionescu, fost elev al nostru, actualmente distins cercetător şi profesor . . . » I-ar fi creat o catedră. Deci stimulă pertractările dintre Gonzalv şi madam Conţescu, ajungînd descoperit la faza ipotezei unei căsătorii între Gonzalv şi nepoată. În urmă interveni o schimbare de proiecte. Conţescu avea la îndemînă pentru Erminia un pretendent. Acestuia i-ar fi convenit mai bine nepoata lui Conţescu, în vreme ce nepoata însăşi, fără a mărturisi pe faţă, se vedea că nu era entuziasmată de perspectiva de a creşte copiii altuia. Dimpotrivă, Erminia vorbea foarte călduros de copiii lui Gonzalv, pe care îi îngrijise cînd fuseseră bolnavi. Deci Conţescu, fără a renunţa definitiv la proiectul 1, scoase la iveală şi un proiect 2, în virtutea căruia nepoata s-ar fi căsătorit cu pretendentul Erminiei, iar Gonzalv ar fi luat-o pe aceasta din urmă. Practic, lucrurile ajunseră acolo că lui Gonzalv, Conţescu îi propuse a-i oferi în căsătorie fie pe nepoată, fie pe Erminia. Numele

soţiei rămînea însă discutabil, şi Gonzalv trebuia să le accepte pe amîndouă, sub rezerva de a primi pe una din ele atunci cînd urma să se ia hotărîrea ultimă. Astfel, Gonzalv începu să peţească două femei deodată.

Cînd posibilitatea unei alianţe cu Conţeştii avu şanse suficiente de realizare, Gonzalv puse chestiunea faţă de soţia sa, întîi mai acoperit *, apoi cu totul făţiş. În substanţă începu prin a-i spune că situaţia lui devine disperată dacă nu capătă o catedră. Şi-a ratat scopul însuşi al vieţii sale. Singura posibilitate în vedere e aceea de a ocupa catedra lui Conţescu, însă acesta nu vrea să plece, iar presupunînd că se retrage sau moare, e în stare să lase un membru al familiei. Nu este altă cale decît să se pună bine cu Conţescu, să intre în familia lui.

— În aparenţă, conchise Gonzalv, faci un sacrificiu, dar salvezi viitorul copiilor, dintre care unul e al tău. Dacă izbutesc să capăt locul ce mi se cuvine, atunci ei vor fi copiii profesorului universitar Gonzalv Ionescu, vor avea o stare civilă ca lumea. În fond, nu-ţi cer decît o despărţire formală, pentru că sufleteşte vom fi mereu alături. O tristă necesitate. Evident, nu voi face pasul acesta înainte de a-ţi procura un rost. Ai o licenţă, mi s-a promis un loc în învăţămînt sau unul la un minister. Conţeştii sînt tari pretutindeni. Chestiunea e de a căpăta catedra. Pe urmă divorţez şi ne refacem căminul.

Atît de persuasivă fu argumentaţia lui Gonzalv, încît pe încetul soţia a treia se converti şi începu să popularizeze ea însăşi ideea, mărturisind la toţi dorinţa de a uşura cariera lui Gonzalv. Ioanide se întrebase altădată ce daruri secrete avea acest Gonzalv, lipsit de orice atracţii fizice şi morale, care îl făceau accesibil femeilor. Chestiunea nu era

pusă bine. Gonzalv n-avea nici o însuşire, însă nu suferea de complex de inferioritate în materie sexuală. Cînd decidea să se însoare, punea aceeaşi insistenţă sîcîitoare ca şi în afacerile lui ştiinţifice, şi cum femeile vor să se mărite, Gonzalv sfîrşea prin a fi victorios. Gonzalv era omul care avea întotdeauna «intenţii serioase». Treptat, ideea despărţirii deveni un program comun celor doi soţi, care nu mai trăiau împreună decît spre a nu distruge căminul înainte de vreme. Soţia lui Gonzalv se aranjă, obţinînd un post, şi era aşa de sentimentală, încît ar fi acceptat divorţul imediat, cu gîndul că face un act sublim. Gonzalv nu voia totuşi să precipite divorţul. Dorea să pună întîi lucrurile la punct dincolo, şi numai după ce obţinea asigurări ferme să treacă la operaţia despărţirii. Înclina şi el tot mai mult pentru soluţia căsătoriei cu Erminia, şi în acest scop furniza soţiei sale toate datele trebuincioase ca să poată judeca cerîndu-i avizul.

— Frate dragă, spunea Gonzalv către soţia sa, Erminia are după părerea mea un avantaj enorm asupra nepoatei lui Conţescu. E adevărat că e mult mai în vîrstă, deşi e sănătoasă, bine conservată. Calitatea ei esenţială este că iubeşte copiii şi ştie să-i îngrijească. Ai văzut cînd au fost bolnavi ce concurs ne-au dat! Cu ea copiii nu vor suferi nimic, şi pe deasupra vom avea şi pe Hergot.

— Şi eu sînt de părere, consimţea soţia, s-o iei pe Erminia. E şi fină, şi totodată o gospodină desăvîrşită.

— Totul depinde de Conţescu. Dacă-i intră în cap să iau pe nepoată-sa, voi fi nevoit s-o iau, e viitorul meu şi al copiilor în joc.

Erminia înregistra aceste tocmeli într-un mod foarte original. Nu pomenea direct de ipoteza căsă-

toriei, dar nici n-o repudia scandalizată, arăta o indiferenţă prietenoasă. Hergot se simţi cam îngrijorat de posibilitatea de a rămîne singur, şi atunci Erminia îi zise:

— În nici un caz nu te-aş părăsi. De altfel, sînt vorbe curate, de asta îmi arde mie acum?

Într-adevăr, Erminia, foarte inocentă sufleteşte, nu trecea prin nici o criză din acelea caracteristice fetelor bătrîne, era complet sănătoasă moralmente şi bunul-simţ n-o părăsise un moment. Totuşi, ideea căsătoriei nu i se părea principial incompatibilă cu persoana ei din punct de vedere civil. Ca aproape unanimitatea femeilor, Erminia considera celibatul drept inferioritate, şi de cîte ori se mărita o fată, lua parte la acest eveniment de aproape sau de departe cu cea mai deplină satisfacţie. O fată măritată era, după ea, salvată de oprobriu, intrată în rîndul lumii.

— E frumoasă viaţa unei fete bătrîne ca mine, explica ea, tihnită şi fără complicaţii. Cu toate astea, am adesea sentimentul că sînt o infirmă. Pe urmă, trebuie să recunosc, o fată bătrînă cade la manii, vede lumea sucit. Sînt mulţumită cum sînt, dar nu sfătuiesc pe o fată să nu se mărite. O căsătorie rea e mai bună decît celibatul.

Ioanide, melancolic, distrat, trecea din cînd în cînd pe la Hergot ca să stea de vorbă. Spunea lucruri cu totul indiferente în aparenţă, trădînd însă preocupările sale interioare. Astfel, odată zise:

— Cîinele meu Ştolţ are adesea ochii tot aşa de profunzi ca şi ai lui Shakespeare!

Într-o astfel de vizită, întrebă fără nici o maliție pe Erminia:

— E adevărat că vrei să te măriţi?

— Aş! răspunse zîmbind Erminia, e o idee care a intrat în cap cumnatului meu. Astfel de proiecte la vîrsta mea cer gîndire şi răsgîndire.

Prin urmare, nu nega cu destulă energie.

— Că te-ai mărita, asta nu-i o crimă, observă Ioanide. Am aflat însă că vor să-ţi dea pe ăsta (arhitectul evită dinadins numele), care are trei copii.

— Copiii sînt drăguţi, răspunse Erminia deplasînd uşor chestiunea, totdeauna mi-au plăcut.

— Nu copiii altuia!

— Uneori parcă sînt mai simpatici ai altuia, îi adopţi prin alegere, fără riscuri, decît să te pomeneşti că ai dat la lumină fiinţe cu care n-ai nimic comun.

— Într-adevăr, sînt riscuri, bolborosi Ioanide ca pentru sine.

Atunci Erminia îşi dădu seama că, fără să vrea, din neatenţie, spusese nişte cuvinte ce puteau să pară o aluzie la Ioanide.

— Cine iubeşte copiii în general, corectă ea, îi acceptă pe toţi.

— Atunci e cu totul altceva. Una este a dori să ai progenitură, alta e să iubeşti copiii. O femeie nu procreează spre a face colecţie de prunci, o împinge instinctul de conservare a speţei. De obicei, adoră copiii din raţiuni estetice şi sentimentale oamenii care ei înşişi n-au copii şi nu simt nevoia să-i facă. Călugăriţele sînt foarte bune pedagoge. Mi se pare că tu şi Hergot sînteţi în situaţia asta, amatori de fenomenul infantil.

— Tot ce se poate! recunoscu Erminia.

— Dar atunci n-ai nevoie să te măriţi.

— Nici n-a fost vorba serios de aşa ceva. Totuşi, căsătoria nu înseamnă numaidecît satisfacerea nevoii de a avea copii.

— Înţeleg! Ataşamentul pentru un om.

— În cele mai multe cazuri, îmi închipui. Dar la anume vîrstă, cum sînt eu, mai poate fi vorba de ataşament? Idealurile noastre rămîn acelea din tinereţe, peste care e greu să trecem. Dacă m-ar cuprinde nebunia să mă mărit (o glumă a lui cumnatu-meu, te asigur), m-ar împinge alt sentiment: acela de a scăpa de compătimire. Mulţi se căsătoresc *in extremis*, pe patul morţii, numai să apară în faţa lui Dumnezeu cu taina îndeplinită. Nunta ca simplă formalitate obsedează pe bietele femei.

— Prin urmare, îţi repugnă viaţa monahală.

— Nu ştiu în ce sens iei acest termen. Mă simt bine aşa cum sînt şi nu concep căsnicia decît ca o prietenie. La vîrsta mea e tot ce pot dori.

— Hergot este un astfel de prieten.

— Hergot e frate, şi încă şi mai puţin, un copil care are nevoie de guvernantă. Vrei să-ţi spun adevărul? Am visat de atîtea ori această absurditate: ca un om să se răstească la mine. Să-mi dea porunci absurde, în fine, să mă călăuzească. Ce vrei, noi, femeile, rămînem cu superstiţia bărbatului!

— Crezi că . . . amicul . . . îţi va fi un astfel de mentor?

— Ţi-am spus că totul e o glumă, nici nu m-am gîndit la asemenea ipoteză. Dar aşa cum este, pentru altcineva, nu pentru mine, crezi oare că nu îndeplineşte condiţiile? Are o ţintă în viaţă, ştie ce vrea.

— În privinţa asta n-am ce zice, e de o fermitate impresionantă.

— Ghicesc ce vrei să insinuezi. Dar spune drept, un om care îşi convinge nevasta să divorţeze ca să-i înlesnească drumul în viaţă n-are o anume energie? Tocmai actele acestea, nedelicate după

concepţia bărbaţilor, zăpăcesc pe unele femei. Sînt cu totul incapabilă de exaltare, ca una care de mult m-am decis să trăiesc aşa cum sînt azi. Nu-ţi expun deci punctul meu de vedere. Pe multe femei le-am văzut scuzînd nestatornicia bărbaţilor, luînd-o drept o dovadă că nu întîlnise încă idealul lor. Zadarnic i-ai face procesul bietului om în cazul cînd o femeie ar primi să-l ia divorţat de o a treia nevastă! Un bărbat, oricum ar fi, găseşte scuză în ochii unei femei, mai rar o femeie în ochii unui bărbat.

— Într-un cuvînt, socoteşti că amicul nostru merită interesul unei alte femei.

— Din moment ce a interesat pe trei, probabil că va interesa şi pe a patra.

— Din punct de vedere logic, spuse Ioanide cu o melancolică nepăsare, fără umbră de ironie, raţionamentul e infailibil. Asta e o chestiune. A doua mi se pare următoarea: nu priveşti căsătoria cu repulsie.

— Cum oare aş privi-o astfel? Tu însuţi te-ai căsătorit.

— Nu asta. Am vrut să spun, tu, în situaţia în care te afli, nu repudiezi cu totul ideea căsătoriei.

— Nu m-am gîndit niciodată să mă căsătoresc.

— Vorbesc de ideea căsătoriei, după atîţia ani dedicaţi unei vieţi de recluziune.

— Dacă cineva în situaţia mea s-ar căsători, m-aş mira, dar n-aş osîndi-o.

— Asta e sinonim cu a spune că tu însăţi te-ai căsători.

— Nu e chiar sinonim. Spun numai că, deşi celibatară, nu sînt ipocrită şi admit că forma mea de trai nu e cea mai perfectă. Dar, mă rog, de ce insişti asupra acestui lucru? Ştii bine că nu e nimic serios, de ce pari oarecum iritat?

— Nu sînt iritat, zise calm Ioanide, sînt gelos. Între noi există de mult un pact tacit care este egal cu un matrimoniu, un contract moral de a rămîne puri unul față de altul, asemenea unui stareț și a unei starețe uniți prin separație. Așa s-a întîmplat cu sfîntul Francisc și cu sfînta Clara. Acum tu vii și calci pactul.

Erminia rîse cu mulțumire interioară.

— Poate să ai dreptate tu, zise ea, totuși, în împrejurarea că aș face prostia, eu cred că nu te-aș trăda, așa cum tu nu m-ai trădat căsătorindu-te. Sînt ordine de lucruri cu totul deosebite. Tu n-ai pierdut nimic din spiritul tău de altădată iubindu-ți soția, iar eu, te asigur, am rămas și voi rămîne oricînd, chiar într-o regretabilă aventură, o celibatară. Niciodată, măritată, n-aș deveni o veritabilă soție, aș lua în pensiune pe lîngă Hergot încă o persoană. Îți explic de atîta vreme un lucru pe care nu vrei sau nu poți să-l înțelegi. Nu mă tentează schimbarea felului de viață, nu concep ce ar însemna aceea să iubesc pe cineva. Sufletul meu a îmbătrînit călugărește. Mă ispitește (dar numai în imaginație) gîndul de a poseda, înainte de a cădea în a doua bătrînețe, un act care să mă scutească la șaptezeci de ani de denumirea « domnișoara Hergot ». Nu pricepi? E îngrozitor pentru o babă să fie pentru toți « fată bătrînă ». Visez în orele mele capricioase o căsătorie morganatică, o ceremonie prin corespondență cu un om pe care n-am să-l văd niciodată. Vreau să pot răspunde atunci cînd pe fața cuiva citesc cuvintele ironice « fată bătrînă »: « Pardon, sînt măritată, permite-mi să-ți prezint pe soțul meu ». Dar fii pe pace, totul nu-i decît o glumă.

Altă dată, Erminia spuse lui Ioanide următoarele:

— Toată afacerea asta cu căsătoria care te intrighează nu-i pentru mine decît o distracție. Gust și eu grație cumnatului meu emoția de a auzi vorbindu-se despre nuntă în jurul meu. Și cînd eram copii făceam asta. Fetele se joacă cu păpușa, înseamnă asta că-și dau seama ce este cu adevărat maternitatea? Încep și eu la bătrînețe să mă joc iar cu păpușile. Atît. Dacă ar fi ceva serios, aș face altă figură.

Așa gîndea rațiunea Erminiei. Însă în fundul sufletului ei mocnea o altă minte, feminină, care emitea alte judecăți. Erminia se trezea meditînd ce ar face dacă Conțescu ar îndemna-o cu tot dinadinsul să se mărite. Nu era așa de independentă încît să-și permită a renunța la suportul familiei și nu se simțea capabilă de a trăi cu totul liberă. Avea mici manii, tabieturi, nu s-ar fi despărțit de dantelele ei și mai puțin de casă. Deci în secret, Erminia, admițînd ipoteza oricît de absurdă a măritișului, încerca o spaimă. Se temea de noua formă de viață, pe care, cu toată instrucția ei abstractă, nu și-o putea închipui concret. Hergot avea aceeași educație sufletească. Vorbea după carte și din experiența medicală de toate misterele fiziologice, întrucît îl privea personal suferea de o pudoare acută. Nu-și scotea niciodată haina în fața cuiva, fugea înspăimîntat cînd era surprins în cămașă de noapte. Că Erminia plasa un vas nocturn acoperit cu broderie în odaia de la mansardă a lui Ioanide, asta era altă chestiune. Tot așa, vorbea fără reticență de diareea copiilor. Cînd însă venea vorba de viața ei intimă, Erminia era de o discreție îngerească și niciodată Hergot, necum altcineva, n-a văzut-o spălîndu-se pe cap. Aceste operații intime se făceau la anumite ore și într-un secret absolut. Se înțelege deci emoția

profundă a Erminiei la gîndul unei vieţi în comun cu altcineva. Intimitatea şi-o reprezenta ca prietenia dintre ea şi Ioanide, a lua masa împreună, a pregăti aşternutul într-o odaie separată, a călca efectele de îmbrăcăminte.

Pentru aceste motive, întrevederile cu Gonzalv aveau un ton mult mai rezervat decît convorbirile în glumă cu Ioanide. Atunci vorbea tot cu ocoluri şi cu eufemisme. Gonzalv începu a o vizita cît mai des, încercînd s-o convingă de potrivirea dintre amîndoi, spre a face din ea un aliat în contra intenţiei lui Conţescu de a-l însura cu nepoată-sa.

— Dragă domnişoară, zicea Gonzalv cu insistenţa lui tipică, domnul Conţescu îmi propune să mă căsătoresc cu nepoata dumisale.

— Foarte bine, zicea Erminia surîzînd, e potrivită pentru dumneata, supusă, fără pretenţii.

— E prea mare diferenţă de vîrstă, domnişoară dragă, n-are să se simtă bine într-o casă cu trei copii. Spune şi dumneata. Copiii au nevoie de o mînă expertă, o femeie prea tînără nu le impune respect.

— Atunci, domnule Gonzalv Ionescu, nu divorţa. Soţia dumitale actuală ce cusur are? E o femeie admirabilă.

— Admirabilă, recunosc şi eu, zicea Gonzalv, toate soţiile mele au fost excelente. Ea însă doreşte despărţirea din interese superioare. Facem un sacrificiu în favoarea copiilor.

— Eşti sigur, se îndoia Erminia cunoscînd pe Gonzalv, că este trebuinţă de un astfel de gest oarecum dureros? Un bărbat energic ca dumneata învinge în viaţă şi fără a-şi distruge familia.

— Am meditat bine amîndoi, eu şi soţia actuală, nu-i altă cale. Trebuie să primim sacrificiul.

— Să zicem! Dar dă-mi voie să te întreb: cum vei iubi pe noua soţie dacă te-ai despărţit cu greu de cealaltă?

Aci Gonzalv se oprea numai momentan, încurcat în ce priveşte alegerea argumentelor. În fond, nu iubea în sensul veritabil al cuvîntului nici o femeie, soţie fiind pentru el sinonim cu mamă şi îngrijitoare a copiilor. Ţinea numai la copii.

— Consimţirea voluntară a soţiei uşurează situaţia. Voi avea o stimă deosebită pentru noua soţie, care m-a înţeles şi m-a ajutat.

— Am să pledez pentru dumneata pe lîngă nepoata lui Conţescu.

— Nu cred că e cea mai nimerită alegere, repet, pentru motivele pe care le-am spus. Evident, mă voi supune, fără a-mi lua responsabilitatea.

— Atunci, ce e de făcut, domnule Gonzalv?

— Domnul Conţescu nu exclude şi o altă soluţie mai potrivită, pe care o aprob bucuros. Văd însă că oscilează.

— Care soluţie, domnule Gonzalv?

— Nu v-a spus?

— N-am prea fost atentă la ce spune el; ştii dumneata, o fată bătrînă ca mine îşi vede de murăturile, de conopida şi de dantelele ei.

— Am înţeles că dorinţa sa, desigur şi a dumitale, ar fi o unire între ... în fine, mi-a împărtăşit că n-aţi repudia ideea căsătoriei.

— Eu? se miră blînd Erminia. Eu sînt o biată celibatară, inaptă a mai intra în rîndul lumii. Am un pensionar de care îngrijesc, pe frate-meu, n-aş dori să mă despart de el.

— Nici n-aş fi de părere să vă despărţiţi. Am trăi foarte bine împreună. Mai ales copiii au nevoie de un doctor plin de afecţiune.

— Şi aşa frate-meu şi cu mine îi vom ajuta cînd va fi nevoie.

— Totuşi, dorinţa mea este de a mă recăsători.

— Îţi urez tot norocul, domnule Gonzalv Ionescu, ori de cîte ori doreşti un sfat, ţi-l voi da. Deocamdată, după cît văd, nu eşti un om liber. Abia după obţinerea divorţului vei putea să te gîndeşti la o nouă căsătorie.

— Nu văd necesitatea de a proceda la divorţ înainte de a avea o perspectivă sigură. Soţia mea nu-mi va face nici o dificultate.

— Soţia dumitale e o femeie admirabilă.

— Urmez întocmai sfaturile ei. Ai putea, dragă domnişoară, să-mi dai un răspuns?

— Ce fel de răspuns?

— În chestiunea de care am vorbit. Dacă ai agrea o căsătorie.

— Oh, domnule Gonzalv, îmi pui nişte întrebări cu totul noi pentru mine. N-aş fi crezut că la vîrsta mea am să primesc astfel de propuneri.

— Te rog să reflectezi.

— O fată bătrînă se gîndeşte cu greu la asemenea lucruri.

Astfel, badinînd fără maliţie şi lăsînd drumul deschis, Erminia purta cu vorba pe Gonzalv, pe care era hotărîtă să-l respingă, deşi cu turburare. Văzînd că întîmpină dificultăţi singur, Gonzalv începu să vină cu copiii de mînă. Aparent avea mai mult succes astfel, întrucît Erminia se emoţiona de copii, îi trata cu prăjituri şi bomboane şi se arăta foarte mulţumită în prezenţa lor. În fond, însă, Erminia avea putinţa să elimine orice tratative şi să întoarcă astfel conversaţia încît ea să cadă numai asupra micilor vizitatori.

— Văd, dragă domnişoară, zise de pildă Gonzalv, că copiii ţin foarte mult la dumneata.

— Şi eu la ei! mărturisi Erminia. Copiii ţin la celibatari.

— N-ar fi mai bine atunci să luăm o hotărîre cu privire la ceea ce am vorbit?

Erminia căuta în minte un răspuns de evaziune. Atunci fetiţa declară deodată că-i e sete.

— I-e sete, se salvă celibatara, a mîncat prea multe dulciuri, mă duc să le aduc apă rece.

Erminia conduse cu multă atenţie pe copii, diminuînd astfel considerabil interesul pentru Gonzalv.

— Cîinele meu Ştolţ, spunea Ioanide cu alt prilej Erminiei, de altfel ca mai toţi cîinii, are o moralitate superioară lui Gonzalv. Nu concepe separaţia în nici un chip. Din momentul în care m-a ales drept stăpîn, soarta lui a fost pecetluită. Nu mă va părăsi niciodată. Cînd uită ai casei să-i dea de mîncare, caută prin alte părţi un os sau dezgroapă o rezervă, reproş nu-mi face niciodată. Dacă îl iau la drum, oricît de înfometat, părăseşte mîncarea. De sînt supărat, aşteaptă să-mi treacă. Aşadar, fidelitatea lui pentru mine e un imperativ categoric, nu un sentiment interesat. Cît despre Gonzalv... subcaninitatea lui este evidentă.

— Îşi iubeşte copiii totuşi!

— Fiindcă îi consideră ai lui, sentiment egoist. Superioritatea omului se revelă în sentimente de origine cerebrală.

— Atunci Ştolţ al tău e un cerebral?

— Fireşte! E un cîine eminamente mintos.

Întrucît îşi închipuia că existenţa soţiei sale constituie o piedică în tratative, Gonzalv îşi convinsese nevasta să facă o vizită Erminiei, spre a-i declara că n-ar fi afectată de o recăsătorire a soţului ei.

Aceasta luă ca pretext dorința copiilor de a revedea pe Erminia.

După multe ocoluri, madam Gonzalv Ionescu își adună curajul și zise:

— Bieții copii, în curînd o să trebuiască să mă despart de ei.

— De ce? întrebă Erminia făcîndu-se a nu ști nimic.

— Aș fi o piedică în drumul carierei lui Gonzalv. A suferit atîtea nedreptăți...

— Și consimți a-ți părăsi soț și copil numai pentru o astfel de socoteală?

Soția lui Gonzalv oftă imperceptibil.

— N-aș fi fericită dacă l-aș vedea mereu indispus. M-aș simți vinovată. Existența este imposibilă cu un om, oricît de delicat, care nutrește sentimentul că și-a stricat cariera din cauza femeii. Am cunoscut o tînără doamnă care-și iubea foarte mult soțul, însă a divorțat, neputînd suporta indispoziția secretă a acestuia din cauza criticilor rudelor, care-i reproșau că a luat o femeie de condiție socială inferioară.

— Păcat! observă Erminia.

— Bărbații au multe necazuri pe care noi le ignorăm din cauză că ei sînt tăcuți. La început l-am crezut pe Gonzalv mulțumit de situația lui. Abia cu încetul mi-am dat seama că trăiește într-o veșnică agitație. Este ființa cea mai nefericită de pe lume, tresărind la cel mai mic zvon de publicări de catedre vacante, cheltuindu-și banii la tipărirea memoriilor. N-am fost o singură dată cu el la teatru. Ba să nu mint, o singură oară am fost la un matineu, dar el a plecat după actul întîi, fiindcă i-a spus un cunoscut că a apărut o modificare a legii învățămîntului superior în *Monitorul oficial*. S-a dus să caute numărul. Gonzalv nu va fi ca toți oamenii decît cînd i se va

da o catedră. Domnul Conțescu i-ar face un mare serviciu dacă l-ar ajuta, ar face alt om din el.

— Din nefericire, cumnatul meu e tot așa de încăpățînat în chestiile de catedră. Am impresia că profesoratul universitar e un vițiu ca și morfinomania, de care e greu să te dezbari. L-ar ajuta, cu condiția să facă parte din familia lui, mai mult sau mai puțin.

— De aceea m-am hotărît și eu să mă despart, o fac cu dragă inimă, și cine l-ar lua n-ar trebui să aibă nici cea mai mică îndoială de resentiment din partea mea.

— Ai un caracter rar. Arhitectul Ioanide, un prieten de-al nostru, te-ar admira.

— Nu mi se pare că fac ceva deosebit. O căsătorie care împiedică pe toți să se simtă bine laolaltă e o formă goală. Vom fi prieteni mai departe, de dragul copilului. Gonzalv se poartă foarte delicat cu fostele lui soții, trebuie să recunosc asta, nici una nu i-a păstrat ranchiună. Sînt bărbați cu însușiri mai mari, este totuși și acesta un dar de a nu fi urît de femeile de care te-ai despărțit.

— Frumos din partea dumisale!

Ioanide îi zise Erminiei în aceeași chestiune:

— Gonzalv e un vrăjitor, să nu rîzi, un Casanova *sui generis*. Byron și Chateaubriand ar eșua lamentabil, cel puțin în sfera în care se-nvîrtește. E așa de convins de avantajul pentru o femeie de a se mărita cu el, încît produce o fascinație, un fenomen de persuasiune absurdă. N-are tracul ieșit din considerația pentru femeie. În locul lui Dante, decît să facă atîta misticism, ar fi cerut pe Beatrice de nevastă și ar fi obținut-o imediat. Oricare dintre oamenii comuni are mai multe șanse la femei ca

marile temperamente. Însă numai aceia care eşuează dureros dau nume dragostei.

— Prin urmare, vezi, continuă soţia lui Gonzalv, că este absolut liber, şi divorţul rămîne o chestie de ordin secundar.

— Ar trebui spuse astea nepoatei lui Conţescu, ca să ştie.

— El n-ar prefera pe nepoată; după cîte am înţeles, trage nădejde în altă direcţie.

Şi Erminia şi soţia lui Gonzalv lăsară un moment capul în jos, făcînd o pauză în conversaţie. Erminia în acest timp îşi curăţa rochia de un fir mic de aţă albă.

— Poate că merg prea departe cu indiscreţia, zise madam Gonzalv Ionescu, însă el zice că i-a propus Conţescu să se căsătorească cu dumneata.

Erminia rîse în felul ei îngăduitor, ca o călugăriţă căreia i se propune să fugă îmbrăcată bărbăteşte şi călare din mînăstire.

— Conţescu e posibil să fi spus asta, are mania matrimonială. Dar te întreb pe dumneata: se potriveşte un asemenea proiect cu vîrsta şi cu felul meu de viaţă de pînă acum?

— Dacă ar fi vorba numai de acestea, piedica n-ar fi aşa de mare cum îţi închipui.

— Simt un fel de copilărească satisfacţie auzind că se vorbeşte despre căsătorie în casa mea, însă cînd îmi vin în fire nu pot să nu rîd. E imposibil. Nu vreau să spun că domnul Gonzalv nu merită toată consideraţia, dar dacă sîntem prieteni, ce ne trebuie mai mult la această vîrstă?

— El vede lucrurile altfel.

— Mi-e teamă că cumnatul meu, din ignoranţă, produce încurcături. Nici soră-mea nu mă cunoaşte bine. Ea s-a născut spre a fi căsătorită, eu m-am născut celibatară. Sînt de o speţă deosebită.

— Nu pot să insist. A face pe peţitoarea soţului meu mi-este penibil. Am vrut doar să se ştie că nu sînt o piedică.

Gonzalv fu foarte dezgustat de aceste contrarietăţi şi merse la Conţescu.

— Ei, întrebă acesta, te-ai înţeles cu Erminia?

— Am sentimentul că ezită, probabil aşteaptă o sugestie de la dumneata.

Conţescu era un om căruia, ca şi lui Dan Bogdan, îi plăcea să dea de probleme inextricabile privind pe alţii, spre a le rezolva în rate. Simţea o satisfacţie deosebită la orice complicaţie nouă. De altfel, Gonzalv îi picase în mînă, şi cîtă vreme îl purta cu vorba în privinţa căsătoriei, îl imobiliza în calitate de competitor al catedrei.

— Mă mir, zise Conţescu, credeam chestiunea aranjată. Iată un ce neprevăzut. S-o constrîng n-am calitatea şi nici nu cred c-ar fi bine; să apelăm la serviciile soţiei mele. Ca soră, are alte mijloace de persuasiune.

Conţescu expedie deci pe Gonzalv la sora Erminiei, care fu fără înconjur de părere că ideea soţului ei nu era convenabilă. Erminia n-ar fi devenit niciodată o bună soţie, era obişnuită să trăiască împreună cu fratele ei. Pe urmă, Gonzalv nu cunoştea un amănunt. Erminia, tocmai poate pentru că nu era aptă pentru viaţa conjugală, era extrem de sensibilă, şi a o vorbă inofensivă plîngea şi se considera nefericită trei zile încheiate. Madam Conţescu încercase s-o ţină în casă la ea spre a o scoate mai la lume, dar se izbise tocmai de inconvenientul susceptibilităţii. Erminia era rezonabilă numai în căminul părintesc, între mobilele cu care copilărise şi cu fratele ei. Gonzalv nu trebuia să-şi facă iluzii în privinţa iubirii de copii a Erminiei. Da, cînd copiii

veneau în vizită şi erau ai altuia, Erminia murea după ei, era în stare să le dea tot ce avea. Însă dacă ar fi stat mai mult cu ea, chestia s-ar fi schimbat. Hergot însuşi, marele iubitor de copii, avea acelaşi caracter. De s-ar fi scuturat un trandafir, copiii ar fi fost de vină, fiindcă au alergat prea tare şi au mişcat creanga. De ar fi picat cerneală pe un rotocol de dantelă, ar fi fost tragedie. Fireşte, Erminia era o femeie de o gingăşie extremă, nu s-ar fi plîns direct. Dar ar fi arătat atîta mîhnire la pătarea dantelei, ar fi încercat atîtea procedee să scoată pata, încît s-ar fi văzut îndată că pentru ea întîmplarea echivala cu o catastrofă. La fel, Hergot ar fi ridicat foile scuturate de jos, le-ar fi adunat pe o farfurie şi le-ar fi mirosit oftînd cu atîta insistenţă, încît ar fi ghicit oricine că şi-a pierdut buna dispoziţie. Hergot şi Erminia aveau amîndoi obsesia de a ţine parchetul bine lustruit. Cînd aveau covoare mai multe, preocuparea era mai moderată. Acum, că parchetele erau goale, panica era în raport direct cu suprafaţa. Hergot zărea petele de praf lăsate de ghetele vizitatorilor şi suferea vizibil. Conformitatea lui de caracter cu Erminia era aşa de mare, încît nu mai trebuia să atragă atenţia prin cuvinte sorei sale. Îi arăta numai muteşte cu degetul locurile maculate, şi atunci Erminia venea repede cu o flanelă îmbibată de ceară şi dregea punctele nevralgice. Altă dificultate apoi. Nici vorbă că Gonzalv, avînd copii, avea să aibă trebuinţă de o servitoare tînără cel puţin. Ei bine, Erminia nu îngăduia în casă decît femeia bătrînă rămasă de la părinţi, care la rîndu-i era o tirană şi nu suferea nici un ordin străin, avînd socotelile şi planurile ei. Acestea şi altele fură informaţiile oneste, poate dinadins exagerate, pe care madam Conţescu le dădu lui Gonzalv Ionescu. Pretendentul

se sperie şi raportă totul soţiei sale, cerîndu-i sfatul. Soţia lui Gonzalv zise că Erminia i se păruse o fiinţă foarte aşezată, însă din moment ce ea însăşi atrăsese atenţia asupra metehnelor ei de celibatară era de crezut că tot ce spusese soră-sa putea fi adevărat. O fată mai tînără ar fi fost mult mai potrivită, şi deci a accepta pe nepoată era poate cea mai bună soluţie. Aşadar, Gonzalv reveni la Conţescu şi-i destăinui opinia doamnei Conţescu.

— Dacă este aşa, zise geograful, să ne îndreptăm în cealaltă direcţie. Aci se iveşte de la inceput o dificultate.

— Care? înghiţi din sec Gonzalv.

— Am promis-o pe fată, nu precis, fireşte, altcuiva. Trebuie să-mi retrag cuvîntul.

După puţin timp, Conţescu mărturisi că promisiunea dată celuilalt nu era un impediment serios, deoarece prevenise că totul fusese un simplu proiect. Important era a se cîştiga adeziunea fetei. Gonzalv începu aşadar să vină cu copiii de mînă în casa Conţescu şi să aibă întrevederi cu nepoata acestuia. Nepoata nu părea să aibă repulsie pentru copii, dimpotrivă, îi mîngîia, era exuberantă cu ei. Totul părea a fi în regulă. Indispoziţia mergea în altă parte. Fata nu gusta conversaţiile în timp ce Gonzalv era căsătorit.

— Dumneata, zise ea, vrei să te căsătoreşti. Prea bine! Că ai mai fost căsătorit nu prezintă atîta importanţă. Sînt cazuri dese de nepotrivire. Însă dumneata n-ai divorţat încă.

— Problema divorţului e ca şi rezolvată, domnul Conţescu şi doamna ştiu bine acest lucru. Soţia mea consimte, poate oricînd să « confirme ».

— Nu te supăra că insist, trebuie să admiţi că nu-i tocmai normal. Soţia spune că primeşte, cu

toate astea nu divorţaţi, asta înseamnă că-i vine greu să se despartă. N-aş vrea să fiu cauza spargerii unui cămin. Dacă dumneata ai fi despărţit de soţie, situaţia ar fi alta. O femeie iese pe stradă cu logodnicul ei, se întîlneşte cu el, are prilej în fine de a-l cunoaşte de aproape. Cu dumneata nu pot să-mi iau această libertate fără să comit un act nepermis. Într-un cuvînt, eşti încă un om însurat.

— De, cîntări Conţescu argumentele nepoatei, comunicate de Gonzalv, fata are şi ea dreptatea ei. Cred că asta se poate aranja.

Adevărul este că lui Gonzalv îi era frică să se despartă fără garanţii. Atunci recurse la o stratagemă. Repartiză pe fiece copil mamei sale respective, iar pe ultima soţie o trimise la o rudă a ei. Astfel, rămase singur în casă. Făcu chiar hîrtiile de cerere de divorţ şi le arătă lui Conţescu şi nepoatei, însă de fapt nu erau depuse la tribunal. Invită înadins acasă diferiţi cunoscuţi, ca din întîmplare, ca să constate că trăia singur.

— Parcă erai căsătorit, unde ţi-e soţia? întrebă Gulimănescu.

— M-am despărţit!

— Cum aşa? Ai copii.

— Le-am dat la fiecare copilul respectiv. E mai pedagogic. Au crescut, fiecare doreşte să-şi vadă mama.

— Şi aşa te simţi bine?

— Mă simt nu se poate mai prost, de aceea, cu părere de rău, va trebui să mă căsătoresc din nou. Soţia mea din urmă a fost sfătuită de medic să ducă viaţă liniştită. Copiii o oboseau. În interesul sănătăţii ei, am făcut un sacrificiu.

Oricît ar fi mistificat Gonzalv pe cunoscuţi, aceştia aflaseră ceva, iar Smărăndache înflori totul. După

versiunea acestuia, Gonzalv îşi ascunsese nevasta, în scopul de a se căsători cu alte două deodată, cu Erminia şi cu nepoata lui Conţescu. După manevra despărţirii corporale, Gonzalv îşi reluă cu mai multă încredere vizitele la nepoata lui Conţescu, ba chiar izbuti a o aduce acasă la el. Nepoata profesa anumite idei libere, în sensul că o fată trebuie să treacă peste orice consideraţii formale spre a-şi asigura fericirea. Anume lecturi pedagogice înrîurise asupra moralului ei. Cînd văzu paturile copiilor, nepoata întrebă:

— De ce mai ţii paturile, dacă copiii s-au dus la mamele lor?

— S-au dus provizoriu, pînă mă căsătoresc. Apoi îi readuc acasă. Cum? Să-mi gonesc copiii? Ai avea inimă să mă laşi să comit această crimă?

— Nu văd ce crimă ar fi, din moment ce ei stau mult mai bine la mamele lor. Pentru mine ar fi nişte copii vitregi.

— Va să zică, nu-i iubeşti?

— N-am vrut de loc să spun asta. Dimpotrivă, ţin foarte mult la copii. Însă sper să am şi eu. Fiecare îşi iubeşte copiii proprii.

Gonzalv fu şi mulţumit, şi dezamăgit. Zelul prolific al pretendentei îi plăcea, însă el înţelegea că toţi pruncii produşi de soţiile sale sînt exclusivi ai lui şi voia să-i vadă laolaltă. Îşi exprimă această nedumerire faţă de Conţescu.

— Aşa sînt femeile. Cred că asta e o chestie pe care nu trebuie s-o iei în seamă serios. Îţi ţii copiii în altă parte la început, pe urmă, tot aducîndu-i din cînd în cînd pe acasă, nepoată-mea are să se obişnuiască. Doar în familia ei au fost şaisprezece copii, ea e al doisprezecelea.

Pertractările între Gonzalv şi nepoata lui Conţescu continuară. Aceasta din urmă trecu la alte bănuieli:

— Orice-ar fi, arăţi a fi nestatornic. A divorţa de trei ori nu e normal. Mă întreb dacă eşti capabil de iubire.

— Au fost împrejurări nenorocite, independente de voinţa mea.

— Eu te rog să ştii dinainte, nu pot concepe aventura. Asta va trebui să fie ultima dumitale experienţă.

— Pozitiv! o asigură Gonzalv.

— Singura scuză pe care ţi-aş găsi-o este că nici soţiile dumitale n-au ţinut la dumneata excesiv. Uşurinţa cu care actuala dumitale soţie consimte să se despartă dovedeşte indiferenţă.

— Face asta din devotament, avînd în vedere viitorul copiilor.

— O căsătorie reprezintă un act serios, şi cine intră în ea se apără cu toate forţele. Nu-ţi voi permite să neglijezi căminul.

— N-am să dau nici un prilej de reclamaţie.

În fond, pe Gonzalv francheţa cam pedantă a limbajului fetei îl speria. Hotărî să fie cu ochii în patru, să nu scape din vedere în prealabil catedra. Madam Conţescu, sinceră, îi făcu portretul nepoatei:

— Conţescu n-are idee ce este o femeie, sînt datoare să te previn. Fata asta e bună, nu zic nu, însă aşa cum o vezi, cuminte şi sfioasă ca o învăţătoare, să ştii că e foarte temperamentoasă. Nu dezordonată. Este de o onestitate ireproşabilă. Ia toate lucrurile în serios, şi cînd îi intră ceva în cap, apoi cu greu o mai întorci din drum. A fugit de la părinţi, unde erau copii mulţi, ca să poată urma la şcoală, şi făcînd imposibilul a absolvit şcoala normală. A mai vrut să se mărite, dar totdeauna fără chibzuială. Primul logodnic a fost tuberculos şi era şi mai tînăr decît ea cu doi ani. Susţinea că ea l-ar vindeca şi că are obligaţia de a-l lua chiar bolnav,

deoarece i-a promis. Băiatul a murit, din nefericire sau din fericire. Al doilea era un băiat, iar mai tînăr decît ea, care nu terminase liceul. Intrase tîrziu, din cauza greutăţilor de familie, şi era în clasa a VI-a la vreo nouăsprezece ani. Deci minor. Ea avea vreo douăzeci şi doi, douăzeci şi trei. De altfel, se cunoşteau, fiind din acelaşi sat. De la ea ştiu că au făcut jurămînt să se ia, şi fata s-a hotărît să aştepte pînă ce băiatul devine major şi termină măcar liceul. Îl ajută ea, cu bani. Şi de data asta n-a avut noroc. Băiatul, ameţit de alţii, s-a dus în Spania, unde a murit în războiul civil. Deci vezi cum e ea. Nu ţine socoteală de vîrstă; mai tînăr, mai bătrîn, nu importă, totdeauna de fapt un bărbat mai slab decît ea, fie prin tinereţă, fie prin maturitate. E aprigă în dragoste, geloasă, tiranică, în stare de orice sacrificiu, pentru firile pasionale e foarte bună. Şi-ar apăra bărbatul cu puşca în mînă dacă ar fi cazul. N-a ştiut unde a plecat logodnicul al doilea, că mergea şi ea după el. E de la munte, din familie haiducească. Eu mă întreb: dumneata, om aşezat, cu copii, o să te împaci cu ea? pe urmă, să ştii: toţi din familia ei au copii mulţi, şapte e numărul cel mai mic, o soră are doisprezece, la părinţi, cred că ţi-a spus Conţescu, au fost şaisprezece şi trăiesc aproape toţi. După un timp de zvăpăiere, toţi se aşază la casa lor şi fac copii. Sînt sigură că va avea şi că va voi să aibă. Mi-a şi spus. Nu s-ar simţi bine în casă goală, ăsta e spiritul familiei. Pe ceilalţi n-are să-i suporte. Tată-său, care a mai fost însurat, şi-a gonit copiii făcuţi cu prima nevastă.

Îşi rîdea madam Conţescu de Gonzalv? De loc. Nu-şi putu ascunde un zîmbet, totuşi povesti aceste fapte, perfect adevărate şi care n-aveau în

ele nimic anormal, dat fiind mediul în care se petreceau. Nu voia să aibă responsabilităţi pe urmă. Surorile acestei nepoate erau în fiecare an gravide. Toată vremea erau ocupate numai cu scutece şi biberoane. Era imposibil să le inviţi laolaltă, pentru că ar fi oferit un spectacol grotesc. Oricare altul în locul lui Gonzalv, la preavizul aşa de dezinteresat al doamnei Conţescu, ar fi făcut o retragere grabnică. Însă maladia morală de care suferea Gonzalv şi pe care Smărăndache o botezase « catedromanie » era neiertătoare. Îşi zise că procreaţia nu depinde exclusiv de soţie şi că ar fi fost în măsură să saboteze excesele de zel. Consultă deci din nou pe Conţescu, de la care îndrăzni a cere preciziuni în privinţa situaţiei pe care i-ar procura-o. Strîns cu uşa, după multe ezitări şi amînări, Conţescu zise că, bineînţeles, avea să lase, la terminarea operei sale ştiinţifice, catedra sa lui Gonzalv, numindu-l peste cîţiva ani, cînd lucrările vor fi foarte înaintate, suplinitor, spre a-l prezenta astfel oficial forurilor universitare. Pînă atunci îi va crea o conferinţă pe lîngă catedra sa. Cu toate că Gonzalv nu se mulţumea cu o simplă conferinţă, era totuşi ceva, o pătrundere în Troia, conferinţa se putea transforma în catedră, în calitate de conferenţiar al lui Conţescu avea certitudinea de a urma la o catedră plină. Ar fi devenit un protejat al marelui clan al Conţeştilor, tare oricînd. Acum începu agitaţia lui Gonzalv pentru crearea conferinţei. Conţescu era destul de influent, într-o vreme cînd ministerul avea toată iniţiativa. Ar fi putut deci obţine de sus ceea ce voia. Fie scrupulul formalist, fie instinctul de a arăta lui Gonzalv cît de dificil este serviciul pe care i-l cere, Conţescu alese calea de a propune consiliului profesoral să solicite ministerului crearea postului în chestiune.

Şi acest lucru l-ar fi putut face fără tapaj. Conţescu însă redactă lista profesorilor titulari, şi stabilind numărul care ar fi constituit majoritatea începu să studieze, faţă de Gonzalv, caracterul fiecărui profesor şi să emită cele mai întristătoare suspiciuni. Unul avea un protejat al lui şi admiţînd crearea unui astfel de post ar fi cerut ca el să se înfiinţeze cu altă titulatură pe lîngă catedra lui. Sau cel puţin să se mai ceară un post pentru el, ceea ce ar fi determinat ministerul să refuze atîtea creaţii noi. Pe altul nu se putea conta. Spunea da înainte de a intra în sala de consiliu, iar acolo studia feţele şi făcea propunerile cele mai scandaloase. De exemplu, zicea: « Dacă reuşita depinde de votul meu, îl retrag », sau « Votez alături de majoritate, la sfîrşit ». Sau se abţinea. Odată a cerut voie să meargă pînă la closet şi a fugit.

— Ăştia sînt oamenii, constată pesimist Conţescu către Gonzalv cel plin de sudori reci.

Mai era şi altă greutate după Conţescu: adunarea laolaltă a numărului suficient de profesori. De obicei, aceştia cereau informaţii, spionau, aveau pretenţia să li se comunice exact ordinea de zi, iar dacă într-adevăr li se împărtăşea, atunci se consultau la telefon, şi la prima conferinţă în mod sigur lipseau aproape toţi. Pe urmă reapăreau, după jocul secret de opinii, niciodată în număr suficient spre a lua o deciziune.

— Atunci, ce-i de făcut? întrebă alb ca varul Gonzalv.

— Vom lupta energic! îl încurajă Conţescu. Părerea mea este că trebuie să procedăm academic, pipăind dispoziţiile spre a şti unde este punctul slab. Oamenii sînt susceptibili, şi dacă-i iei cu binişorul, izbuteşti.

Sfatul lui Conţescu fu ca Gonzalv să facă vizite pe rînd tuturor profesorilor, rugîndu-i să sprijine propunerea. E de prisos a nara odiseea lui Gonzalv. În fond, nu întîmpină rezistenţă, ci o dispoziţie enormă de a discuta cazul, de a cere lămuriri şi păreri altor colegi.

— La ce trebuie o astfel de conferinţă acum? Complicare inutilă a programului.

— De ani de zile strig să mi se creeze o conferinţă şi nu m-ascultă nimeni.

— E o chestiune importantă, nu pot să dau un răspuns înainte de a mă consulta cu specialiştii.

— Dacă obţii majoritatea, sînt al dumitale.

— Nu mă pricep de loc în materia asta, să mă ierţi că nu m-amestec.

Cam de acest soi fură răspunsurile culese de Gonzalv. Cu toate astea, după cîteva şedinţe ratate din cauza absenţelor, chestiunea fu pusă, şi recomandarea se decise fără nici o dificultate. Gonzalv se simţi alt om. Însă catedra universitară e un joc asemeni aceluia al speranţei practicat de Inchiziţie şi descris de Villiers de l'Isle-Adam. Cererea consiliului nu însemna mai nimic fără aprobarea ministerului, care şi acesta era dependent de hotărîrile Consiliului de Miniştri şi de bunăvoinţa ministrului de finanţe. Cum se pregătea o reformă a învăţămîntului, rezoluţia ministrului fu: « Se va avea în vedere în noua lege a învăţămîntului superior ». Gonzalv nu fu prea entuziast de această victorie platonică, însă Conţescu îl corectă:

— În afacerile universitare trebuie să ai noroc şi răbdare. Ceea ce am obţinut e foarte important. Nu mai avem nevoie să punem problema în consiliu altă dată, repetăm pur şi simplu adresa la timpul oportun. Apoi, ministerul s-a obligat, putem face

uz de promisiunea lui; iar faţă de un nou ministru ne vom folosi de ea ca de un document prealabil.

Gonzalv, de altfel, strecură în două gazete ştirea că ministerul a hotărît crearea prin noua reformă a unei conferinţe de geografie.

— Te felicit! zise Gaittany către Gonzalv, ai făcut un pas înainte.

— Crezi? se îndoi amar Gonzalv. Mai am mult de luptat.

Conţescu îl asigurase totuşi că va obţine în mod sigur înscrierea conferinţei şi că formalitatea trecerii prin consiliu o voise numai spre a nu avea aerul că lucrează pe deasupra. În caz de schimbări, cererea era sprijinită pe majoritatea în regulă, nu opera unei hotărîri de culise. Convingîndu-se de bunele intenţii ale lui Conţescu şi dîndu-şi seama că fără sprijinul lui n-ar fi fost capabil să facă nimic, Gonzalv se decise să pornească divorţul. Tocmai se îndrepta spre tribunal, pe sălile căruia întîlnea de obicei pe avocat, cînd se întîlni cu Smărăndache.

— Unde mergi? îl întrebă acesta din urmă.

— Mă duc la tribunal, pentru chestia mea.

— Divorţul? Ce? Mai divorţezi?

— E un lucru convenit între noi.

— N-ai auzit nimic de Conţescu?

— Nu! tresări Gonzalv.

Smărăndache scoase din buzunar un jurnal de format mai mic şi care era inspirat de Mişcare. Aci, sub un titlu ameninţător, era publicată o listă de profesori cărora li se făgăduia fără menajamente scoaterea de la catedră. Mai toţi Conţeştii figurau acolo. Mai înainte, o astfel de listă ar fi provocat doar ridicări din umeri, ca un lucru neserios. Acum însă, în ultimele săptămîni, lucrurile se schimbaseră radical. E de ajuns a spune că, deşi

ministru, Pomponescu era trecut pe această listă. Autoritățile nu avuseseră curajul de a confisca numărul. Guvernul era în derută, lumea în alarmă, și membrii Mișcării, care pînă atunci șezuseră ascunși de frica arestării și împușcării, ieșeau acum sarcastici în plină stradă. Grupuri suspecte se aglomerau la colțuri de stradă, elevi de școală mergeau *in corpore* pe trotuare. Absorbit exclusiv de conferință și matrimoniul lui, Gonzalv nu bănuia nimic.

— Bine ai făcut că mi-ai atras atenția! mulțumi Gonzalv lui Smărăndache. Pot să iau măsuri la timp oportun.

Gonzalv alergă la Conțescu și aduse vorba de listă. Conțescu nu arăta emoționat, zîmbi chiar cu incredulitate.

— Dacă au ei pe altcineva mai bun decît mine, n-au decît să-l puie!

Gonzalv cugetă în sinea lui că el era foarte bun să înlocuiască pe Conțescu și imediat se gîndi că n-ar strica să ia contact cu sferele Mișcării. Îi era totuși frică, și experiența, confirmată și de liniștea ciudată a geografului, îi spunea că familia Conțescu e o rețea puternică, în care intrau și membri ai Mișcării. Însuși Hagienuș îl confirmă în această opinie.

— Ți-ai găsit să-l dea afară pe Conțescu! Mi s-a spus că lista e redactată tot de un Conțescu, asistent și membru în Mișcare. Se prefac că se atacă. Dacă nu izbutesc să vină ceilalți, aceștia vor spune că sînt victime puse pe lista neagră. Pe dumnezeul meu!

În consecință, Gonzalv decise să fie încă rezervat și să stea în expectativă neutră. Însă conversațiile matrimoniale fură sistate, iar acțiunea în divorț, amînată. Soția legitimă cu copilul respectiv fu rechemată acasă temporar, spre a pune în ordine căminul, grav compromis din cauza unei diplomații anxioase. Gonzalv nu îndrăzni încă a readuce acasă cîteșitrei copiii, de teamă să nu afle Conțescu și să tragă de aci concluzia că a părăsit gîndul căsătoriei. Un timp se mulțumi deci să treacă zilnic pe la locuințele fostelor soții, lucru obositor. Ideea de a-și ține copiii dispersați îi era nesuferită, și Gonzalv suferea vizibil din cauza aceasta. Oricîtă încredere avea în mamele respective, susținea că numai un bărbat cu criterii științifice poate să dea bune îndrumări pediatrice. Îi era frică grozav ca nu cumva copiii, aruncați în medii deosebite, să nu ia din nou vreo boală contagioasă. În fine, educarea lor lăsa de dorit, întrucît acasă Gonzalv avea un program pentru toți trei, pe care acum căuta a-l aduce la îndeplinire succesiv, trecînd de la unul la altul. Se interesa de alimentația fiecăruia.

— Ce i-ai dat de mîncare azi? Crezi că-i e de ajuns?

Aducea de la el cîteva alimente considerate nutritive și le distribuia în scopul ca toți să aibă o bază comună a hranei. Se iveau și alte dificultăți. Distribuindu-și progenitura, Gonzalv nu avusese vreme să le dea echipamentul necesar. De altminteri, avînd în vedere creșterea continuă și gradația fără salt, ultima soție făcea schimburi de efecte, găsind că ciorapii vechi ai băiatului mai mare se potriveau băiatului mai mic. Așadar, Gonzalv era mereu pe drumuri pentru mărunțișuri. De pildă, se constatase că jambierele unui băiat erau desperecheate, una din ele aparținînd perechii mai mici a celuilalt. Atunci Gonzalv alerga la cealaltă soție, sau acasă, scotocea, ancheta, pînă reconstituia perechile. Era trimis pe la magazine să cumpere obiecte trebuitoare.

Un neajuns serios îl găsea Gonzalv în imposibilitatea de a plimba copiii. Din motive de igienă şi din plăcere paternă, Gonzalv se obişnuise a face aproape zilnic o cît de scurtă preumblare cu băieţii şi fetiţa, la Şosea sau la Cişmigiu, cu care prilej le administra şi puţină instrucţie, arătîndu-le spre exemplu lebăda, semnalîndu-le păsările. Acum, trecînd peste primejdia de a fi văzut de cineva din familia Conţescu, era obositor pentru copii a umbla de la o casă la alta, în scopul de a se aduna şi a merge apoi la Şosea. Nu mai luăm în considerare faptul că locuinţele celorlalte foste soţii nu i se păreau lui Gonzalv suficient de confortabile. În cele din urmă, consultîndu-se cu soţia ultimă, părintele îngrijorat hotărî a readuce seara într-o trăsură copiii acasă pînă la alte dispoziţii. Toate aceste sîcîieli alterară simţitor sănătatea lui Gonzalv, care începu să slăbească şi să dea semne de consumpţie fizică. Ocupat ziua cu copiii, şedea pînă noaptea tîrziu să lucreze la opurile sale geografice.

Instabilitatea politică îl determină pe Gonzalv să caute o bază de operaţie mai largă decît familia Conţescu, spre a avea un titlu de reclamaţie sub orice regim. Fiind un om care fugea tactic de legăturile deschise de partid, imagină un instrument strict profesional. Aruncă propunerea creării unei asociaţii a doctorilor în ştiinţe şi litere, în scopul de a combate unitar, pentru o mai largă înţelegere a savanţilor tineri, rămaşi neîncadraţi (de fapt, Gonzalv nu era aşa tînăr). Cîţiva aderenţi fură găsiţi şi se putu redacta o moţiune ce stîrni oarecare campanie în presă. Asociaţii solicitau lărgirea numărului de posturi universitare şi pînă atunci reînfiinţarea examenului de docenţă, care ar permite tinerilor

învăţaţi să facă prelegeri libere la facultăţi, dînd posibilitatea forurilor ştiinţifice să aprecieze valoarea elementelor pînă acum neutilizate. Gonzalv îşi zicea că dacă se admitea acest principiu şi obţinea docenţa, atunci situaţia lui faţă de Conţescu ar fi mai independentă. Înarmat cu moţiunea, Gonzalv începu să ceară audienţă miniştrilor şi secretarilor generali, care, fiindcă venea în fruntea unei delegaţii, îl primiră distraţi şi zîmbitori, promiţând mecanic tot sprijinul, însă cu gîndul la alte probleme mai grave. Mai mult, Gonzalv compuse în afară de moţiune şi un memoriu, pe care îl înmînă, tot în delegaţie, şefilor de partide sau locţiitorilor lor, prin care, în numele tineretului cu doctorat (A.D.Ş.L.), ruga partidele să înscrie în programul lor justele doleanţe ale acestora. Aproape numai cu contribuţia sa personală dădu la tipar moţiunea Adeşeleului (cum zicea Smărăndache) şi memoriul şi împărţi broşura la toate notabilităţile politice şi culturale.

— Am făcut tot ce era posibil să fac, declară Gonzalv; aştept încrezător.

În realitate, fizionomia sa dezminţea această versiune, căpătînd o crispaţie de amărăciune înrudită pe departe cu aceea a lui Pomponescu, deosebirea fiind totuşi că ministrul îşi făcuse din blazare un gest monden, în vreme ce faţa lui Gonzalv exprima lamentaţia.

Trecînd ocazional prin piaţa unde Ioanide ridicase biserica, Gonzalv rămase surprins. Apăruse şi Palatul municipal, inclusiv campanila. Totul era turnat din beton, şi în parte şi umplut cu cărămidă. Se lucra.

— Poftim! zise Gonzalv indispus. Pe vremea asta se găsesc bani pentru construcţii de lux. În schimb, nu se înfiinţează o nenorocită de conferinţă.

Într-adevăr, Ioanide își continuase opera nestingherit, cu concursul solidului primar. Executarea lui Tudorel atrăsese atenția asupra cazului său de tată nenorocos și făcuse să fie uitat arhitectul. Pomponescu nu îndrăznise a pronunța numele lui Ioanide într-o împrejurare așa de atroce, cu toate că indispoziția lui nu scăzuse, și astfel, prin efectul labilității părerilor și sentimentelor, chestiunea bisericii fu complet abandonată. Îi fu cu neputință doamnei Pomponescu să stîrnească un cît de mic comentar în această direcție, deoarece asistența nu remarca de loc încercarea, nebănuind că se mai poate preocupa cineva de lucruri perimate. O chestiune nu se transformă în scandal decît într-un anume moment prielnic, apoi opinia publică se imunizează și devine indiferentă. Cunoscuții nu mai arătau interes nici pentru, nici contra lui Ioanide și ca atare nu mai reacționau la sugestiile familiei Pomponescu. Marea este cu desăvîrșire uitată iarna, și numai la apropierea verii imaginea ei revine ademenitoare în minte. Scandalul Ioanide fusese părăsit brusc și în mod natural, fără putință de a fi realimentat prin aceleași mijloace. În acest abandon, Ioanide ridica construcția. Fapt și mai ciudat. Pe măsură ce nesiguranța și panica intrau în guvern, primarul obținea fondurile cu o regularitate aritmetică. În lipsa direcției de sus, birourile lucrau mecanic, prin acte reflexe, executînd operațiile curente, și astfel ordonanțele se plăteau la vreme. Fenomenul era nu se poate mai interesant. În timp ce lumea umbla absorbită pe străzi, în căutare de știri și interpretări, și orașul părea, tot mai mult, moralmente, o cetate cu cartiere în flăcări către care se îndreaptă cetățenii, într-o piață liniștită, lucrătorii își vedeau de treabă pe schele, stimulați de Butoiescu

și inspectați de Ioanide. Chiar oamenii din cartier nu zăreau turnul, nici enormul corp al primăriei. Din anume părți ale capitalei, campanila lui Ioanide începea să se vadă profilată pe cer, asemeni turnului Palatului Comunei din Florența sau a turnului del Mangia din Siena, și nimeni nu se întreba ce este acel stîlp masiv, acoperit cu plăci de marmoră, care domină orașul. Dacă Ioanide ar fi umplut acum Calea Victoriei cu statui ecvestre de bronz, nu s-ar fi observat noutatea. Arhitectul își dădea seama de altfel de acest fenomen. Tot ce azi produce senzație într-un oraș cu monumente vechi și atrage atenția în virtutea reclamei seculare făcute prin școală — spunea el — a apărut mutește, adesea în indiferența generală. Contemporanii nu salută cu trîmbițe operele prin care se vor semnala în viitor și pe care artiștii le construiesc ca cîrtițele pe sub secolul lor. La ordinea zilei este Pomponescu.

Într-un fel, Gonzalv era de acord cu Ioanide în măsura în care constata nepăsarea în fața oamenilor de merit. Însă nu putea înțelege recunoașterea decît ca o faptă imediată. De aici decurse melancolia sa, pe care o comentă cercul Gaittany, evident în mod malițios. Gonzalv era convins că dacă ar fi trăit în altă țară sau nu s-ar mai fi reîntors de la studii făcea o altă carieră. Măcar liber-docent tot ar fi fost. Orice altă meserie afară de aceea de profesor universitar i se părea lui Gonzalv meschină, și nu invidia soarta nici unui om ilustru fără grade în învățămînt. Îl ispitea în ea onoarea ce i se părea că derivă din greutatea accesului. Era singura profesie conferind un soi de noblețe cu trepte după abolirea boieriilor. Treptele se numeau : conferențiar, agregat și profesor (zis și profesor plin, prin analogie cu ministeriatul plin, față de subsecretariatul de stat). Gonzalv nu

ignora mizeriile incalculabile strîns legate de această ierarhie, însă ar fi răbdat totul pentru a pătrunde în ea. Din punct de vedere strict social, condiţia de extrauniversitar era preferabilă aceleia de conferenţiar sau agregat. Gulimănescu, el însuşi profesor, se arăta foarte prevenitor faţă de un particular oarecare, oricine, după filozofia lui, putîndu-i fi util. Dacă însă afla că e membru al învăţămîntului universitar, întreba îndată:

— Eşti profesor?

— Conferenţiar! zicea acesta.

— Aaaa! exclama Gulimănescu cu o decepţie aşa de jignitoare, încît se vedea îndată că punea un conferenţiar sub umanitatea obişnuită.

Şi într-adevăr, într-o adunare amestecată întindea mîna oricui mai întîi, însă conferenţiarilor la urmă. Pe aceştia îi ştia în dependenţă fatală şi prin urmare nu făcea eforturi de a-i cultiva, afară de cazul cînd unul din ei era pe cale a fi chemat profesor. Atunci Gulimănescu trecea de la desconsiderare la o zgomotoasă demonstraţie de preţuire. Agregaţii erau mai menajaţi, dar nici cu ei Gulimănescu nu-şi putea reprima plăcerea de a-i denunţa inferiori.

— Am auzit că eşti profesor! zicea bunăoară.

— Da! Sînt profesor de fiziologie vegetală!

— Profesor plin?

— Deocamdată agregat.

— Va să zică, eşti numai agregat... Ei, îmi pare bine!

Conţescu, om de altfel plin de respect faţă de semenii săi, devenea nedelicat din inconştient tic profesional. El avea urîtul obicei de a compătimi pe agregaţi şi conferenţiari, aducîndu-le aminte mereu poziţia lor în ierarhia universitară. Un fizician recoltă succese ştiinţifice mondiale, fiind

pretutindeni citat ca un învăţat de mare viitor. I se ofereau posturi importante în străinătate, pe care era decis să le primească din motive tehnice: ar fi avut la dispoziţie laboratoare inexistente în ţară. Încă de cînd îşi luase doctoratul fusese numit conferenţiar la facultatea unde era profesor Conţescu, fără a profesa, fiind mereu în străinătate. Acum, sosit pentru scurtă vreme în patrie, tînărul savant se simţi dator să facă o vizită oamenilor de ştiinţă români şi profesorilor. De conferinţă aproape nici nu ştia şi era gata a o abandona suplinitorului. Conţescu îl ascultă cu mult interes; deodată îi spuse aceste cuvinte:

— Totdeauna am pus speranţă în dumneata; ai merita o situaţie mai bună decît aceea de conferenţiar, după umila mea părere ai putea fi chiar agregat, poate chiar profesor.

Şi Conţescu sublinie cu intenţie pe *chiar* şi pe *poate chiar*, iar la ieşire, conducînd pe vizitator, recidivă:

— Repet: meriţi să fii *chiar* agregat!

Atît de mult ţinea Conţescu la calitatea lui de profesor plin. Newton şi Laplace n-ar fi inspirat geografului nostru o stimă mai mare fără titlurile cuvenite. Gonzalv cunoştea toate aceste mizerii şi ce-l aşteaptă dacă ar fi conferenţiar pe lîngă Conţescu. Însă cînd vreunul emitea părerea că ierarhia în învăţămînt e absurdă şi că nu se pot admite profesori buni şi profesori mai puţin buni, Gonzalv protesta. Dorea inegalitatea, fiindcă visa să facă la timpul său cu voluptate mici mizerii conferenţiarilor. Atracţia universităţii consta, pentru el, mai ales în ceea ce-l plictisea acum, în manoperele din consiliu, în plăcerea de a amîna un candidat luni de zile şi ani, în a-l ţine în anticameră şi a-l amăgi cu promisiuni.

Gonzalv avea şi el un *Weltanschauung*, ca şi Ioanide, în care monumentele jucau rol neînsemnat. Iubea pacea, în care înfloresc studiile şi prosperă universităţile. Lumea o împărţea în două: în universitari şi public indiferent. Pe cei dintîi îi visa îmbrăcaţi în togă cu hermină, diferenţiată însă după grade. N-ar fi admis ca un agregat să se confunde cu un profesor plin. Imagina biblioteci bine ţinute la zi, încălzite iarna, cu lămpi electrice pe fiecare masă şi cu pupitre rezervate pentru profesori. Şi-ar fi înfipt cartea de vizită cu titlul complet: « Gonzalv Ionescu, profesor titular la Facultatea de ştiinţe Bucureşti ». Catedra, « în interesul învăţămîntului », şi-o închipuia dotată cu numeroase conferinţe, şefi de lucrări şi asistenţi, astfel încît apariţiile sale în anume împrejurări să se producă în mijlocul unui întreg stat-major. Îi trebuiau fonduri pentru un buletin lunar şi găsea nimerit ca universitatea să aibă o tipografie şi o editură proprie. Ideea de « a lucra », *cum pleno titulo*, apărea * delicioasă fanteziei sale, şi accentul ar fi căzut în special asupra polemicii. Numeroase « erori strigătoare la cer », dovezi de neinformaţie şi « neglijenţă ştiinţifică » semnalate în lucrările profesorilor actuali şedeau culcate pe fişele sale fără a fi divulgate, de teama de a nu-şi face duşmani în consiliu. Toate aceste disimulaţii ar fi fost în fine suprimate. Gonzalv avea intenţiile cele mai bune de activitate, şi probabil că multe din acuităţile lui împotriva actualilor profesori s-ar fi moderat cînd le-ar fi devenit coleg. Tot ce era onest şi bun în Gonzalv era intoxicat deocamdată de nerăbdarea de a pătrunde într-un corp aşa de închis. Durerea şi plăcerea derivau din dificultate. Nimeni nu mai fusese profesor universitar în familia lui, şi titlul i se părea o izbîndă

rară, ca aceea de a deveni un lord. Soţia lui Gonzalv, îngrijorată de înfăţişarea proastă a bărbatului ei şi de somnul lui agitat, chemă un doctor, care consilie mai ales linişte, detaşare de preocupările zilnice, adică tocmai ceea ce nu putea îndeplini Gonzalv. Cîtă vreme idealul apăruse inaccesibil momentan, fusese calm şi ironic, fixîndu-şi cu nădejde o dată mai îndepărtată a realizării. Acum, că trata căsătoria cu nepoata lui Conţescu şi obţinuse recomandarea pentru crearea conferinţei, avînd asigurări că va fi lăsat în cele din urmă la catedră, acum Gonzalv era agitat. Orice zvon din sfera lui de preocupări îl excita. Bombardarea Londrei, care emoţiona pe toţi şi pentru motivul că se aşteptau ca astfel de atacuri aeriene să se încerce asupra oricărui oraş, şi deci şi asupra Bucureştilor, nu obţinu din partea lui Gonzalv nici cea mai mică atenţie. De cîte ori i se aducea vorba de război, se irita de-a binelea, ca de cancanuri neserioase. În schimb, fu brutal izbit de campania începută în favoarea desfiinţării universităţilor din provincie, devenite inutile prin lipsa de populaţie şcolară (se zicea) şi a înglobării lor în Universitatea de la Bucureşti. Conţescu afirma că în chipul acesta catedra lui ar fi triplată, căpătînd şi doi conferenţiari. Gonzalv fu dureros sensibil la acest neprevăzut şoc şi făcu o febră de origine nervoasă, care-l ţinu două zile în pat.

XXVII

Zăpăceala politică din ultima vreme poate fi înţeleasă prin aceea că Gavrilcea în persoană, încălţat cu cizme, păşi încet şi neturburat în anti-

camera lui Pomponescu, e adevărat, foarte puţin populată, şi ciocănind puţin la uşa ministrului intră în biroul acestuia, unde nu stătu decît vreo două minute, după care tot atît de liniştit ieşi, luînd-o pe stradă, la pas, ca un om fără ocupaţie, dornic de plimbare. A doua zi guvernul căzu. Pomponescu şezu închis în casă cîteva zile, apoi simţi nevoia să ia aer. În mod normal, după depunerea portofoliului, Pomponescu rămînea cu destui « amici politici » ca să-şi permită menţinerea unei mici curţi. Acum toţi dispăruseră ca prin farmec, şi Pomponescu fu nevoit să iasă. O luă pe jos spre Şosea, în speranţa de a întîlni pe cineva, într-atît melancolia de unul singur îi displăcea. Nu dădu cu ochii de nimeni şi ajunse la Bufet, ca niciodată, fără suită. Se aşeză pe o bancă şi privi la rarii trecători. Nici unul nu-i dădea vreo importanţă, lucru foarte natural, pe care îl înţelegea prea bine, Pomponescu însuşi bucurîndu-se de incognito cînd era ministru. Însă acum nepăsarea pietonilor îl întrista. Deşi normală, ea îi atrăgea atenţia asupra superficialităţii prestigiului cînd nu e întemeiat pe o opinie statornică de oameni cu convingeri. Toată zarva la sosirea în automobil a unui ministru e făcută pe simpla abstracţiune a funcţiei. În fond, onorurile se dau automobilului. Înainte Pomponescu îşi oferea demisia cu oarecare voluptate, deoarece în opoziţie era şi mai considerat. Miniştrii îi făceau curte, îi satisfăceau toate gusturile, de teama interpelărilor în Parlament. Cel puţin atunci Pomponescu avea sentimentul de a promova un gen valabil în sine, polemica. Acum, însă, această eră părea cu totul depăşită. Parlamentul fusese desfiinţat, şi Pomponescu nu mai avea altă scenă de manifestare decît Şcoala de arhitectură, de unde, potrivit listei din

jurnal, nu era cu totul exclus să fie demis, motiv pentru care amînase prezentarea la catedră. Lui Pomponescu postura de mare victimă nu-i repugna, şi în altă împrejurare şi-ar fi zis că după oarecare scurgere de vreme nemulţumirile inerente unui regim nou vor trezi simpatie pentru oamenii răsturnaţi şi şi-ar fi reconstituit astfel o aureolă şi o anticameră. Acum însă Pomponescu vedea haotic. Era convins că Germania va invada tot pămîntul, cucerind Africa, Asia, eliberînd India, debarcînd în Anglia şi, prin anexiunea Canadei, ameninţînd Statele Unite. Unica şansă ar fi fost să aştepte, după sfatul lui Gavrilcea, în care caz de-abia de aci înainte ar fi fost arbitru al situaţiei. Făcînd un calcul greşit, sub presiunea soţiei sale, era de astă dată un om cu totul scos din uz. Cincizeci de ani, îşi închipuia el, lumea nu s-ar mai fi putut ridica de sub lovitură, deci pentru generaţia veche, căreia îi aparţinea, soarele apusese. O singură nădejde. Să se facă uitat ca om politic, să-şi reia activitatea sa de arhitect, de mult abandonată, ridicînd o operă mai modestă în aparenţă, dar mai trainică. Întorcîndu-se acasă, Pomponescu avu impresia că Gonzalv Ionescu, trecînd prin preajma lui, a întors înadins capul, ca să nu-l salute. Cu patru zile înainte, acelaşi individ aştepta în anticameră intervenţia lui Pomponescu în chestiunea doleanţelor Asociaţiei doctorilor în ştiinţe şi litere. Pomponescu se dedică cîteva zile, în odaia lui de lucru, problemelor arhitectonice. Îşi trecu în revistă toate schiţele şi planurile, se întrebă dacă avea vreo posibilitate să întreprindă o lucrare. Ideea «catedralei » i se păru în acel moment irealizabilă, mai ales de cînd, într-anume chip, Ioanide i-o luase înainte. Pomponescu bănuia că Ioanide îi poartă o ură atroce şi că

acum, după ce pierduse doi copii pentru motive politice, va juca un rol de frunte în noul regim. Toate loviturile posibile de la el le aştepta şi, deşi nu-l vedea plasat nicăieri, presupunea că după faza de pipăire, formîndu-se guvernul definitiv, Ioanide va milita cu siguranţă. Nu asta constituia plictiseala cea mai mare. Răsfoindu-şi proiectele, Pomponescu încercă un sentiment de oboseală şi descurajare. Proiectele i se păreau banale sau înzorzonate, descoperea în ele cusururi iritante, pe care, dacă ar fi fost mai tînăr, le-ar fi eliminat. Acum nu mai avea entuziasm. Invidia din nou pe Ioanide. Condiţia de a izbuti într-o artă e de a avea un suflet mereu tînăr şi de a se corecta singur, cu o încredere nestrămutată. Cine are superstiţia opiniei altuia şi tremură de toate strîmbăturile din nas nu construieşte nimic. Greutatea este de a ieşi din faza critică a elaborării, cînd toţi cei care te văd la lucru sînt sceptici sau batjocoritori, neputînd să se aşeze în perspectiva viitorului. Calitatea lui Ioanide, invidiată de Pomponescu, era imperturbabilitatea, incandescenţa sub durata faptei. În momentul de faţă Pomponescu nu mai credea în el însuşi.

Împins de o forţă imperioasă, fostul ministru merse într-una din zile la biserica lui Ioanide. O văzuse în grabă din automobil, acum voia s-o studieze de aproape, ca specialist. Tresări pur şi simplu cînd zări Palatul comunal cu turnul. Piaţa avea un aspect impunător, inedit pentru Bucureşti, unde sistematizarea e deficientă. Un spaţiu atît de vast, dominat de două monumente simetrice, făcea o impresie curioasă de gravitate. Părea transportat cu totul din altă civilizaţie. Pustietatea pieţei contribuia de asemeni la solemnitatea decorului. Pomponescu fu nevoit să-şi mărturisească, nu fără

strîngere de inimă, că-i plăcea concepţia. Chiar dacă i-ar fi făcut unele obiecţii, nu putea să-i nege simplitatea. Ceea ce în primul moment păruse riscat apărea acum extrem de academic. Ioanide ridicase biserica avînd înaintea ochilor oraşul de mîine, fără nici o consideraţie faţă de efemera improvizaţie momentan vizibilă. Dărîmase cu imaginaţia tot cartierul de cocioabe. Pe cînd se învîrtea astfel în jurul pieţei spre a studia biserica şi campanila, Pomponescu se auzi interpelat de la spate de un glas cunoscut:

— Ce zici? Nu e aşa că cimentul a biruit?

Întorcînd capul, văzu pe Ioanide îmbrăcat ca lucrător, cu şapca pe cap. Pomponescu, încă sub impresia că arhitectul trebuia să fie un duşman implacabil al său, privi înspre el incert. Ioanide însă era acela de totdeauna şi-i vorbea exact ca în cancelaria Şcolii de arhitectură sau la cercul lui Saferian, brusc cordial şi mai ales profesional.

— În fond, continuă el, asta e opera dumitale, eu pentru prima oară lucrez astfel de chestii în beton. Ţi-am împrumutat principiile şi am căutat un contur de monument festiv, adaptabil materialului. Putem iscăli împreună.

— A ieşit un lucru interesant! zise Pomponescu intimidat şi totodată cu emfaza lui caracteristică, de astă dată spre a-şi ascunde surpriza.

— Ce-a ieşit nu ştiu, mă tem că totul rămîne aşa cum este. Biserica asta severă este pentru mine un fel de Curte-de-Argeş în care am zidit umbra a doi copii. Sînt un Meşter Manole dublu. Şi nu mă aruncă nimeni de pe schele, lumea nu e invidioasă de opera pe care am făcut-o, fiindcă, precum observi, trece indiferentă, absorbită de alte preocupări. Vine furtuna, nimeni nu se uită în sus.

Pomponescu se despărţi de Ioanide nu reconciliat cu acesta, ci şi mai indispus în fundul sufletului. Nu mai simţea ură împotriva arhitectului, ci un fel de ciudă. Ioanide nu-l onorase pe Pomponescu nici măcar cu o mişcare de antipatie, ignora totul, ducea candoarea pînă la jignire. Savantă prefăcătorie, spre a gusta căderea ministrului, sau sinceră bunătate? Se îndoi că Ioanide putea fi aşa de infernal după o dramă zguduitoare. La întoarcere, Pomponescu se întîlni cu Gaittany, care, venit cine ştie de unde, era aşteptat de automobilul lui. Avea fizionomia cea mai radiantă cu putinţă.

— Să trăiţi! zise el fostului ministru, fără nici o titulatură, spre a evita degradarea.

— Ce-i cu Ioanide, întrebă Pomponescu, nu obţine nimic în noua formaţie?

— Bietul Ioanide! exclamă Gaittany, dar de unde, e complet în afara evenimentelor, nici nu vrea s-audă, se pare chiar că e în contra regimului.

Şi Gaittany, cu o gingăşie exagerată, plecînd capul ceremonios, întinse mîna lui Pomponescu şi-l concedie în mijlocul străzii, urcîndu-se în maşină, de unde îi mai trimise un salut subtil condescendent. Această aroganţă moale indispuse pe Pomponescu, pentru întîia oară în viaţa sa plantat în drum aşa de expeditiv. Pe urmă află cu mult sînge rău că directorul său de cabinet, recomandat de Gaittany, se menţinuse şi sub noul ministru, în vreme ce Gaittany însuşi avea o trecere nebună ca rudă a răposatului Hangerliu, pe care încercase a-l salva de la moarte. Pe toţi cei căzuţi, folosind vocabularul lui Ioanide, Gaittany îi califica « dobitoci », « nenorociţi », tratîndu-i discret cruţător, ca pe Pomponescu, însă expeditiv. Era în preziua de a căpăta o sinecură, cu titlu vag, foarte remuneratoare,

dotată cu două automobile şi un camion. Numai Smărăndache, care alerga în toate părţile, avînd în noul regim numeroşi colegi din generaţia lui, nu căpăta nimic. Intra oriunde, ca de obicei, era primit de toţi în chipul cel mai familiar, însă nu-i trecea nimănui prin minte să-i ofere vreun post.

— Nu face de tine birocraţia, îi spuse unul; tu eşti un element mobil, ne poţi aduce servicii şi aşa.

Smărăndache fu singurul care — din speranţă dezamăgită şi dintr-o veche educaţie de a întreţine relaţii cu toată lumea, indiferent de cădere sau suire — frecventă mai departe pe Pomponescu. De la el ex-ministrul află ce se petrecea la biserica lui Ioanide. Fără ştiinţa acestuia şi din iniţiativa noului primar, se tîrnosi în pripă locaşul, deşi n-avea picturile canonice şi nu era terminat nici interior, nici exterior. Se făcu în această circumstanţă o procesiune fantastică şi sinistră totdeodată. Centurii întregi de tineri cu cizme intonară în cor cîntece, care în încăperea nudă provocară teribile ecouri. Dalajul bazilicii fu umplut de lumînări aprinse, înfăţişînd simbolic pe « morţii noştri », iar patru uriaşe făclii se ridicau, asemeni unor palmieri între trestii, în amintirea celor patru victime: Pica, Tudorel, Hangerliu şi Cioarec, ale căror figuri, pictate sumar, se suspendară pe pereţi. Cioarec, care murise de frică, fusese sanctificat! De asemeni, pe locul execuţiei, acolo unde fusese cuierul pe care stătuse legat Cioarec, se înfipseră iarăşi lumînări, şi un pluton de tineri în cizme îngenunche. Hangerlioaica jucase un mare rol în acest autodafe, întrucît interesul ei era de a face din biserica lui Ioanide un locaş hangerliesc. Ea veni îmbrăcată în doliu teatral, în care se drapă din cap pînă-n picioare, lăsînd să i se vadă

numai crucea de aur de pe piept. Panait Sufleţel şi cu Aurora erau şi ei de faţă, şi admiratorul lui Virgil şi al lui Tibul îngenunche şi execută mari cruci ori de cîte ori Hangerlioaica făcea acest lucru. Portretul mîncătorului de seminţe de floarea-soarelui, denumit şi « marele nostru prieten », apăru pe un perete al apartamentului lui Sufleţel, aşa cum apăru pe coridoarele internatului. De altfel, la Casa de artă, Gaittany înjghebă imediat o expoziţie retrospectivă cu imagini şi obiecte demonstrînd participarea marilor familii boiereşti, în frunte cu Hangerliii, la evenimentele istorice capitale. Hangerlioaica, luînd aer de primă doamnă a ţării, binevoi a onora cu prezenţa ei această manifestare « rumânească ». Parastase volante în aer liber se mai organizară şi în alte puncte ale capitalei, precum şi în provincie. Portretele celor patru (Hangerliu, Pica, Tudorel şi Cioarec) erau aşezate jos pe caldarîm, aprinzîndu-se în jurul lor vreo cîteva zeci de lumînări şi risipindu-se flori, în vreme ce unii membri ai Mişcării şedeau, mereu cu cizme, îngenuncheaţi, alţii făcînd drepţi de gardă. Ioanide, urmărit de aceste fantome, se închisese în casă şi scosese din calea sa portretele copiilor, pe care-i declara « nenorociţi », tîrîţi ca strigoi într-o bufonerie sinistră. Pomponescu ascultă cu un fior lăuntric aceste ştiri, ce-l afectau cu mult mai mult decît pe Ioanide. Avea motivele lui secrete să fie emoţionat. Într-o seară trecu o procesiune goyescă de preoţi tineri, centurii în uniforme şi cizme, toţi cu făclii în mînă, cîntînd în cor, răspîndind în aer un fum de lumînare şi o lumină oscilantă. Cum casa lui Pomponescu nu era departe de bulevard, flacăra multiplă a procesiunii înroşi strada lui, şi ex-ministrul avu cîteva minute bănuiala că purgatorialul cortegiu se

îndreaptă răzbunător înspre locuinţa-i. Cortegiul trecu, şi strada îşi reluă tonul umbros. Ceea ce îl indispunea pe Pomponescu în mod deosebit era tăcerea telefonului. Cu toate că mulţi supărători îl agasau, lucru pe care îl vindeca delegînd pe cineva în funcţia de telefonist, ţîrîitul continuu zi şi noapte îi da sentimentul de a fi centrul unui interes larg. În vreme ce el dormea sau îşi lua cafeaua cu lapte, numeroase persoane se gîndeau la el, aveau nevoie de el. Devenise curios să ştie cine telefonează şi ce vrea. De prisos a spune că, în foarte multe cazuri, era chemat de personajele cele mai de seamă, încît avea astfel noţiunea sigură că numele său e pe buzele tuturor. Acum, deodată, telefonul amuţise. Zile întregi, nimeni, dar absolut nimeni nu-l chema, cu toate că înainte, chiar nefiind în guvern, relaţiile sale erau foarte largi. Pomponescu căpătă din cauza asta un fel de nelinişte. Tresărea la cea mai mică iluzie de sunet, i se părea că aude zgomot de sonerie. Cînd suna madam Pomponescu la bucătărie, confundînd zgomotele, tresărea, ruga să se ducă cineva la telefon. Aparatul, din cauza atingerilor, emitea numai cîte-o bătaie scurtă, repede suprimată, motiv de emoţie din partea lui Pomponescu, care se aştepta la o chemare obişnuită. Crezînd că aparatul s-a deteriorat, reclamă la Societatea telefoanelor, de unde i se răspunse că totul era normal, dovadă că vorbeau cu el. Pomponescu avea pe de o parte sentimentul că ziduri groase de plută îl separă de restul umanităţii şi că s-a produs un fenomen monstruos de amnezie a opiniei publice cu privire la persoana sa, pe de altă parte aerul mut începea s-ăi cînte la ureche, geamurile, mobilele vibrau, zuruiau, încît Pomponescu nu mai putea distinge între zgomot şi linişte. Ceasornicul din buzunarul

vestei pocnea îngrozitor. Într-o zi, soneria telefonului zbîrnîi cu putere, făcîndu-l să sară în picioare. Ex-ministrul se duse singur la aparat, plin de palpitaţii.

— Doctorul Fessler? fu întrebarea glasului necunoscut.

— Greşeală! răspunse Pomponescu demoralizat.

Plictisit, începu să scotocească prin hîrtiile sale, să reia cunoştinţă cu arhiva lui internă. Dădu peste o tipăritură curioasă, grotescă pentru un cititor nepregătit, şi care era a unui unchi al tatălui său, colonelul Remus Pomponescu. Acesta întocmise o genealogie a neamului său ca şi cînd ar fi aparţinut aristocraţiei (era un obicei acesta printre ofiţerii superiori): *Biografia familiei Pomponescu cu a ramurilor sale laterale: familiile Cociu, Pienescu, Cristidi, Deleanu, Radovici, lucrată de colonelul Remus Pomponescu. Tipărită de autor cu concursul binevoitor al fiului şi ginerelui său. La Tecuci, 1920.* Colonelul trăda tot spiritul stirpei, importanţa excesivă dată relaţiilor, exagerarea lucrurilor mărunte: premii şcolare, decoraţii, avansări. Toate acestea erau consemnate cu o naivă mîndrie în memoriul genealogic. Colonelul făcuse o ispravă eroică, pentru care garnizoana îl propusese la decorare. Hîrtia în chestie era transcrisă în întregime:

«Nr. 5721
19... septembrie în 5 zile
Garnizoana Tecuci
către
Divizia V-a

Loco

Cu onoare se înaintează suplica comercianţilor de giuvaericale H. Schuller, Rebeca Bleiveis şi Sofia

Bleiveis, din strada Naţională, care în noaptea de 29 august au fost atacaţi în propria lor locuinţă de o bandă armată de răufăcători şi a căror viaţă şi avut au fost salvate prin intervenţia şi curajul colonelului Pomponescu Remus din Regimentul 6 călăraşi, care şi-a expus propria sa viaţă şi a soţiei sale, doamna Elena Pomponescu, institutoare în acest oraş, care a dat soţului ei un concurs eficace spre a salva pe cei atacaţi.

Faptul este cunoscut de toţi cetăţenii, iar noi, care am cercetat la faţa locului, afirmăm că fără această intervenţie era să se înregistreze o prădăciune în inima oraşului pe artera cea mai principală pe lîngă crima ce urma ca o consecinţă a alarmei pe care înspăimîntaţii negustori au încercat a da.

Fapta colonelului Pomponescu nu este unicul caz de această natură, căci stă în firea acestui curagios brav militar tendinţa de a-şi expune propria-i viaţă şi a altora, pentru a veni în ajutorul celor în pericol, întrucît luînd informaţii am dovedit că colonelul Pomponescu şi-a mai dat o dată viaţa scăpînd de la moarte pe soţia maiorului din cavalerie Sachelarie, fapt însemnat în raportul nr. 172/19 . . . etc. »

Colonelul făcea în broşura lui o caracterizare morală, totdeauna elogioasă, membrilor mai însemnaţi ai familiei, la paragraful soţiei sale găsind de cuviinţă a cita şi o poezie dedicată acesteia de « răposata noastră artistă română A. Ciupagea Mateescu »:

Ştii de ce eşti mai frumoasă
Decît toate la un loc?
Ai blîndeţă îngerească,
Iar în ochii-ţi dulce foc.

Colonelul mai scrisese o « lucrare foarte importantă », relativă la mitraliere. Toate decorațiile erau înșirate, ale autorului și ale altor membri ai familiei. Interesul publicației consta în faptul că unchiul trecuse, se înțelege, și pe nepotul său, urmărindu-l din copilărie, astfel:

« Cumnata mea l-a crescut ca o mamă iubitoare, dîndu-i o educație, astfel că e complet sănătos și a trecut din clasă în clasă tot premiant întîi. Nepotul meu posedă următoarele certificate și diplome:

1) Certificat de absolvire a claselor învățămîntului urban cu nr. 53 din 27 iunie 1896, obținut la finele anilor școlari:

Cl. III-a cu Media Generală 8 $\frac{60}{100}$ iar la Purtare 9

Cl. IV-a cu Media Generală 8 $\frac{80}{100}$ iar la Purtare 9 »

și așa mai departe. Nu lipsea nici amănuntul că la căsătoria părinților lui Pomponescu, colonelul, « în fața unei frumoase societăți », ținuse o cuvîntare începînd așa: « Onorată adunare, sînteți chemați a săvîrși unul din principalele acte ale vieții omenești, act prin care două inimi sincere își întind mîna, dîndu-și reciproc cuvîntul etc. » Urma o apreciere asupra « minunatelor opere de arhitectură » ale lui Pomponescu, « recunoscute de toată străinătatea ca fiind un avînt nou în ramura clădirii în tradiția noastră veche, motiv pentru care a fost distins cu numeroase decorații ». Pomponescu rîse amar răsfoind ilarianta broșură, recunoscînd totuși că ea cuprindea singurul elogiu deschis și din inimă asupra operei sale. Aceasta fusese soarta lui, să fie adorat de familie și adulat

în afară. Numai distincții oficiale și onoruri, niciodată discuție.

O suferință penibilă îi pricinui lui Pomponescu goliciunea anticamerei. El era un om care nu putea nici să mănînce liniștit la masă dacă nu-l aștepta cineva în sala pentru musafiri. Oricît era de mizantrop, ex-ministrul nu se putea dispensa de oameni și era intrigat chiar cînd numai media vizitatorilor scădea. De la obișnuiții casei afla ce se petrece în lume, se documenta fără a fi nevoit să intre în cafenele. Căci Pomponescu mergea la restaurante, la anume reuniuni, ca acelea ale lui Saferian, niciodată la cafenea. Nu-i plăcea să fie un factor neglijabil, tratat familiar de oricine. La Saferian avea un loc de onoare, intrarea sa producea emoție, la restaurant ținea capul mesei. Anticamera lui era un soi de cafenea în care Pomponescu făcea apariții austere. Prin cercul său, prin acela al soției sale, avea, în cuprinsul casei, o redacție zilnică de știri. Gaittany, Hagienuș, Gulimănescu, Suflețel, Smărăndache și alții, îndată ce puneau mîna pe un zvon, alergau drept la Pomponescu și, chiar dacă nu dădeau ochii cu ministrul, transmiteau vestea prin directorul de cabinet, funcționînd și acasă, ca un fel de secretar particular.

— A venit domnul Suflețel, zicea acesta, care spune că Hagienuș vinde vin pe furiș, ca să nu afle copiii lui.

— Da?! se distra Pomponescu. Aud că are o viță excelentă de Bordeaux, nu ne poate vinde și nouă?

Numai acest fapt, de a afla din propriul său birou, prin delațiune, ce se întîmpla în sfera intelectualilor, îi dădea o mulțumire. În anticamera lui se iscau uneori adevărate mici scandaluri printre « amicii politici » ori printre amicii intelectuali. Pomponescu

se informa din biroul său, în rate, de toate fazele incidentului, şi cînd se întîmpla a ieşi afară, perfect documentat, cerea să afle concluzia:

— Ei, cum s-a soluţionat disputa?

Pomponescu era curios, amator de intrigi, de la distanţă, fără a se amesteca direct. Asculta cu amabilitate tot ce bîrfeau alţii, nu întrerupea pe soţia lui în comentariile ei, personal nu arunca gaz peste foc, ci păstra o figură îngăduitoare. Acum, cînd anticamera era goală, se simţea privat de un aliment diurn, lipseau raportorii, în frunte cu Smărăndache. Astfel, nu mai avea pe cine să întrebe: « Ce mai zice Gaittany, ce s-a mai discutat la Saferian, cum mai stă Hagienuş cu Petrică al lui, în ce stadiu se află sănătatea lui Conţescu, ce mai construieşte Ioanide » şi alte de acestea. Un continent întreg dispăruse, ca şi acoperit de apă. Asupra lui Pomponescu făcea impresie defecţiunea totală a oamenilor săi şi, din birou, trăgea cu urechea la cea mai mică trosnitură, părîndu-i-se că cineva a intrat în anticameră. Uneori suna servitoarea şi întreba dacă uşa e deschisă, întrucît a auzit zgomot de paşi. I se răspundea că nu fusese nimeni. Cîteodată deschidea singur uşa de la birou şi privea în anticameră, unde avea aproape întotdeauna neplăcerea să nu găsească nici un vizitator. Madam Pomponescu propuse, din motive de economie, să nu se mai încălzească vasta sală de primire, însă Pomponescu respinse ideea, deoarece, credea el, după un timp de zăpăceală lucrurile îşi vor relua aspectul lor normal. Ca să fie sigur că n-are iluzii, ţinea uşa deschisă la birou, spre a zări pe eventualul musafir de anticameră. Pe urmă, devenind nervos, începu a se plimba de-a lungul casei, trecînd din birou în sala de primire

 şi de aci în salonul doamnei Pomponescu, abandonat

şi el. Văzuse odată un film în care o pereche tînără aştepta în mod penibil invitaţii, care nu mai veneau, la o serată, pînă ce ora fiind înaintată îşi dădură seama că nu mai este nici o speranţă. Însă întrucît îi privea, faptul se explica într-un mod simplu. Invitaţiile nu fusese, din greşeală, transmise. Chiar şi mai înainte, cînd casa lui era frecventată, Pomponescu era nervos dacă un invitat întîrzia. Îşi simţea toată ziua stricată. Odată, fiind ministru, poftise la prînz pe un tînăr, fost elev al lui, abia întors din străinătate, care însă, nefiind suficient de atent şi neînţelegînd bine vorbele ministrului aruncate în învălmăşeala sălii de audienţă, omisese a veni. Lucrul era fără importanţă, deoarece era vorba de o masă obişnuită, la care Pomponescu mai făcea loc la două-trei persoane, pe care voia să le onoreze printr-o audienţă mai familiară. Un altul ar fi uitat. Însă Pomponescu poseda memorie bună, şi în vreme ce la minister era absorbit în probleme grave, cu gîndul la masă îşi compusese o listă de întrebări. Avea ambiţia de a face impresie asupra tînărului şi de a smulge de la el o judecată asupra persoanei sale. Văzînd că nu soseşte, Pomponescu întîrzie masa, puse pe directorul de cabinet să facă cercetări telefonice asupra invitatului, în fine, se aşeză la masă indispus. Cea mai gravă atingere ce se putea aduce lui Pomponescu era de a nu veni la invitaţie. Măgulit cu toate onorurile posibile în cursul zilei, rămînea ulcerat de o defecţiune din partea invitatului special. De fapt, Pomponescu era afectuos şi se umbrea din cauză că din mulţimea de cunoscuţi alesese pe cel mai candid după opinia sa, căruia voia să-i facă favoarea unei confesii sincere. O neglijenţă din partea acestuia cîntărea mai mult decît o felonie a unui partizan.

Om cu un număr enorm de cunoscuţi şi de rude, Pomponescu era mereu în căutarea unui prieten, pe care îl dorea sau mai bătrîn decît el, sau mai tînăr. I se părea că numai astfel, cu multă experienţă sau încă necontaminat de răutăţile vieţii, un om prezenta garanţii de a fi un suflet delicat şi deschis. Se temea de persoane ca Ioanide, sigure de sine, zdrobindu-l parcă prin sentimentul superiorităţii. Tinerii au încă o neîncredere în ei înşişi, care-i face respectuoşi. Un fenomen foarte dureros pentru Pomponescu era acela de a nu fi invitat la rîndu-i de alţii. Saferian îşi făcea o datorie înainte să amintească în modul cel mai îndatoritor că este ziua ceaiului şi să spere că va voi să-i facă bucuria să vină, fără el reuniunea neavînd nici o şansă de succes. Acum Saferian nu-l mai chema, din cauză însă (ceea ce nu ştia Pomponescu) că acesta nu mai făcea adunări acasă. Sultana le înlocuise cu întîlniri de o factură aproape comercială la magazine, unde înjgheba expoziţii şi mici festivităţi în scop de reclamă. Invitarea lui Pomponescu deocamdată i se părea improprie şi de altfel credea că fostul ministru n-ar accepta-o. În schimb, Gaittany o ţinea numai în mese şi recepţii la Casa de artă, la care se ferea să poftească pe Pomponescu, pentru motivul că-l socotea indezirabil şi nu voia să-l pună faţă-n faţă cu actualii săi vrăjmaşi. Gavrilcea era personajul invitat sistematic de Gaittany cu cele mai mari prevenţiuni şi onoruri. Ar fi fost de ajuns ca Gavrilcea să observe cu degetul un mizerabil desen pentru ca Gaittany să se extazieze şi să exprime prin rotaţii aeriene de mînă adeziunea lui totală la judecata aceluia. Odată, la o astfel de sindrofie semioficială, improvizată fără un motiv precis, numai spre a se face curte lui Gavrilcea, aşa cum

altădată se făcuse lui Pomponescu, Hagienuş puse întrebarea:

— Ce-o mai fi făcînd Pomponescu? Nu l-am mai văzut de mult.

Gaittany ridică ochii spre cer şi suspină încet, ca să nu răspundă.

— Poate că trebuia invitat! îşi dădu Gulimănescu cu părerea.

Atunci Gaittany semnală în uşă un personaj şi zicînd « pardon » se îndreptă cu braţele deschise spre el. Şi în alte împrejurări directorul Casei de artă se făcea a nu fi atent cînd se pronunţa numele lui Pomponescu, dovedind o distracţie curioasă. În cerc foarte intim arunca însă cîte-un « nenorocitul » la adresa fostului său sărbătorit. În schimb, fiindcă Gavrilcea întrebase de Ioanide şi se mirase că nu-l vede, Gaittany telefonă îndată arhitectului:

— Să trăieşti! Aici Gaittany. Domnule, eşti centrul preocupărilor, omul zilei, lumea întreabă insistent de dumneata. De ce nu vii la reuniunile noastre? Joia viitoare avem o întîlnire amicală, un ceai, te solicit în mod deosebit; dacă nu vii, contramandez, fără dumneata n-are nici un haz, ne lipseşti foarte mult.

Ioanide răspunse că după accidentele ce i se întîmplaseră zgomotul social îl indispunea. Se întîmplă un lucru şi mai paradoxal. Gavrilcea, care, fără a avea un rol clar în noul regim, era o forţă de culise, un soi de comisar al guvernului, sugeră ideea să se glorifice jertfa lui Tudorel dîndu-se aşezămîntului Boldescu-Kapri denumirea Casa de artă « Tudor Ioanide ». Un observator atent ar fi prins sub zîmbetul de capitulare al lui Gaittany o indispoziţie secretă, înăbuşită cu hohote de rîs şi o exuberanţă suspectă. Găittăneştii aveau, ca şi

Hangerliii, un egoism familial rezistent, şi donaţia nu fusese propusă decît spre a evita ieşirea imobilului din sfera familiei Boldescu-Kapri, înrudită cu Gaittany. Ioanide prezenta pentru Gaittany, în forul lui intim, un om nou oarecare, agreabil şi de temut prin reputaţia lui într-un sens sau în altul. Gaittany ştia că oamenii care stîrnesc scandal în jurul lor sînt victorioşi mai devreme ori mai tîrziu, prin urmare îl avea în vedere. Însă a abandona numelui său o afacere înjghebată de rudele sale îl jignea. Totuşi, nu obiectă nimic, şi adoptă repede noua denumire după ce obţinu asigurări că toţi termenii convenţiei se vor respecta. Acesta era esenţialul. Timpul trece şi rectifică totul. Aşadar, în biroul lui Gaittany se ivi, în locul portretului lui Boldescu-Kapri, fotografia foarte mărită, încadrată într-o ramă somptuoasă, a lui Tudorel. Pe plicurile şi *en-tête*-urile hîrtiei de corespondenţă, o bandă lipită arăta schimbarea. Se făcu şi o recepţie specială în memoria lui Tudorel, la care Ioanide primi o invitaţie scrisă. Însă Ioanide nu răspunse nimic şi nu apăru la festivitate. O nelinişte cuprinse pe Gaittany: prezenţa proiectelor lui Pomponescu în sălile de jos. A le ţine mai departe i se arăta ca o primejdie serioasă; a le arunca — drept o nedelicateţe. Se decise a le înapoia lui Pomponescu. Desigur, şi acest gest i se înfăţişa lui Gaittany drept foarte jenant, totuşi, avea o scuză, dorinţa de asalva opera profesorului de beton armat de distrugere.

O scrisoare oficială fu întocmită în acest sens:

« Stimate domnule, întrucît preţioasa colecţie de proiecte şi schiţe donate de dumneavoastră Casei de artă „Tudor Ioanide" se află actualmente, din cauza resistematizării ordonate de minister, în

pericolul de a fi risipită, socotim că e mai util din toate punctele de vedere să vă reîncredinţăm această colecţie ».

Gaittany ordonă strîngerea tuturor tablourilor laolaltă şi le expedie cu maşina acasă la Pomponescu. Omul de serviciu socoti că e mai bine, spre a se număra piesele după inventarul ce-l avea în mînă, să le întindă de jur împrejurul anticamerei ex-ministrului, pe fotolii şi pe canapele. Cînd Pomponescu dădu cu ochii de ele, încercă un sentiment atroce şi-şi muşcă buza de sus cu violenţă. Un asemenea afront era cu totul inedit pentru el. Văzîndu-şi schiţele pentru Catedrala Neamului, avu un zîmbet amar. Nu numai nu construise catedrala, dar proiectele înseşi îi erau înapoiate ca lucruri jenante şi fără valoare. Madam Pomponescu sîngeră şi mai mult sufletul lui Pomponescu prin insistenţa ei:

— Ascultă, Jean, parcă donaseşi proiectele Casei de artă, de ce ţi le-a trimis înapoi?

Pomponescu ridică din umeri întunecat.

— Este o lipsă totală de cuviinţă. Ce vrea să zică asta, resistematizare? Fără donaţia ta? Dar ai oferit fonduri pentru amenajarea sălilor!

— Să lăsăm asta! zise Pomponescu nervos.

Madam Pomponescu-Mamy şi madam Pomponescu-Maman nu înţelegeau de loc sensul evenimentelor şi continuau să vadă în Jean un arbitru al situaţiei. Acesta, din cauza lipsei de societate, nesimţindu-se bine singur, prelungea dejunul şi participa la un ceai zilnic, după amiază.

— Se înşeală dumnealor dacă îşi închipuie că se pot dispensa de experienţa şi de prestigiul tău! zicea Mamy. Nu sînt în ţara românească mulţi oameni ca tine.

Pentru întîia dată Pomponescu, în ciuda firii sale congenital infatuate, simţi o stînjenire în faţa acestor elogii fără control, ieşite dintr-un amor propriu abuziv.

— Vremurile s-au schimbat radical, afirmă el sumbru, experienţa noastră este perimată.

Deşi madam Pomponescu declara a voi să protesteze contra necuviinţei lui Gaittany, Pomponescu ordonă subretei să ducă toate proiectele în odaia de lucru şi să le aşeze lîngă un perete, unul peste altul, cu feţele întoarse. Găsi că nimeni nu este obligat a primi o donaţie pe care n-o apreciază. Imaginile din cîmpul arhitecturii începură să devină odioase fostului ministru, care, spre a se distra, încercă să facă lectură. Neorientat în literatura mai nouă, se întoarse la autorii lui preferaţi în tinereţă pentru sentimentalismul lor. *Fort comme la mort* de Guy de Maupassant fu lectura sa timp de două zile. O pagină îl indispuse prin analogia îndepărtată cu cazul lui. Eroul, pictorul Olivier Bertin, deschidea *Le Figaro*, unde citea un articol intitulat *Peinture moderne* cu aluzii la arta sa:

« *. . . ces quelques mots, à la fin d'une phrase, le frappèrent comme un coup de poing en pleine poitrine: „l'Art démodé d'Olivier Bertin . . .“*

Il avait toujours été sensible à la critique et sensible aux éloges, mais au fond de sa conscience, malgré sa vanité légitime, il souffrait plus d'être contesté qu'il ne jouissait d'être loué, par suite de l'inquiétude sur lui-même que ses hésitations avaient toujours nourrie.»

Pomponescu lăsă volumul fără a merge cu citirea pînă la sfîrşit, însă, cum îl pusese deschis pe masă, îl izbi o ilustraţie reprezentînd pe Olivier pe patul său de muribund în urma unui accident de circulaţie. Pictorul ţinea ochii închişi şi avea mustăţi.

Gaittany, la rîndul lui, mai primise o mică atingere, pe care o înregistră fără murmure. Fostul lui şofer, Ion Munteanu, scăpase ca prin miracol de execuţie, deşi fusese unul din participanţii la asasinarea lui Dan Bogdan. Printr-o lipsă de consecvenţă, poate prin manopera unui funcţionar cu simpatii pentru Mişcare, fusese eliberat după cîtva timp, ca nemaifiind util instrucţiei. Cînd se făcu arestarea asasinilor, Munteanu dispăruse. Acum, reapărut, pretindea o situaţie, şi Gavrilcea îndemnă pe director să inventeze pentru el postul de secretar general, care ar fi însemnat anularea autorităţii însăşi a lui Gaittany. Automobilul avînd precădere asupra altor considerente şi primindu-se sfatul din partea familiei de a nu se abandona poziţia care, pe lîngă alte raţiuni, asigura pensia văduvei donatorului, sugestia fu acceptată, şi Ion Munteanu se dedică de aici înainte problemelor de artă. Făcuse rost din altă parte de un automobil relativ mai modest, şi scoţînd afară cîteva obiecte războinice — săcăluşe, archebuze, halebarde — îşi constituise un apartament la Casa de artă. Toate hotărîrile se luau acum cu avizul lui Munteanu, iar Gaittany îşi manifesta agasarea (pentru psihologi) numai prin gestul de a-şi face vînt, chiar şi iarna, cu o foaie de hîrtie sau o broşură, oral găsind orice idee « perfectă » şi « în regulă ». Astfel, Munteanu veni cu propunerea să se ilustreze şi memoria eroicului Cioarec. O fotografie la minut fiind dibuită, se obţinu o copie gigantică, pe care servitorul, la indicaţiile secretarului general, o bătu în perete, înrămată, în dreptul imaginii lui Tudorel.

— E-n regulă! zise Gaittany în culmea entuziasmului şi făcîndu-şi vînt cu un catalog artistic.

Dar începu să scurteze şedinţele la Casa de artă, să abandoneze totul, afară de maşină, secretarului general, ba chiar să lipsească zile întregi, dedicîndu-se celeilalte sinecure pe care o agonisise. Grupul său (Hagienuş, Sufleţel etc.) era în tratative cu Sultana spre a relua reuniunile la Saferian. Ion Munteanu fu acela care puse pe Gaittany într-o încurcătură gravă. Fostul şofer, găsind că Pomponescu trăieşte prea tihnit după trădarea pe care o făptuise, ca să atragă atenţia opiniei publice că e cazul să se gîndească la administrarea unei exemplare pedepse, organiză o demonstraţie. Legă portretele victimelor Hangerliu, Tudorel, Pica, Cioarec de automobil, scoţînd şi pe cele două din biroul lui Gaittany, şi constitui un pluton bizar de tineri cu cizme şi cu mari lumînări aprinse. Fără a fi prevenit despre ce e vorba, Gaittany fu invitat a se urca în automobilul astfel împodobit, şi convoiul satanic se îndreptă spre casa lui Pomponescu. Acolo, unitatea se opri în faţa casei fostului ministru şi, aşezîndu-se într-un careu, iluminînd cu facle imaginile morţilor, intonă sub conducerea lui Munteanu un număr de cîntece lugubre, compuse de un cîntăreţ de bar. Unul din ele se termina prin acest refren:

Strigăm în ciuda sorţii:
Să ne trăiască morţii!

După producţia muzicală, unitatea ţipă în cadenţă: « Răz-bu-na-re! Răz-bu-na-re! », chemînd pe Pomponescu şi ameninţîndu-l. Zărind iluminaţia de făclii din faţa casei sale, Pomponescu se apropie de fereastră şi privi. Ex-ministrul era infatuat, dar nu laş. Placiditatea lui naturală, mîndria înnăscută îl împiedicau să dea semne de frică. Nu încerca teamă, ci o amărăciune adîncă, în care se amestecau, fără

voia lui, accese de ură împotriva lui Ioanide, al cărui nume îl persecuta. Nu făcu altceva decît să-şi muşte mustaţa şi se duse apoi la birou, unde se aşeză, aparent nepăsător. Gaittany fu o cauză esenţială a salvării lui Pomponescu, întrucît, văzînd unde fusese dus, făcîndu-şi vînt cu batista, în ciuda frigului, şi ascunzîndu-se în fundul cupeului, stărui pe lîngă Munteanu să curme o reprezentaţie necompatibilă cu funcţia lor. Munteanu, păstrînd cu tot fanatismul un fond de recunoştinţă faţă de Gaittany, ordonă întoarcerea automobilului, şi astfel trupa lipsită de idoli, se întoarse şi ea cu lumînările. Madam Pomponescu, înspăimîntată, ceru audienţă Hangerlioaicăi şi-i solicită protecţia în virtutea faptului că Pomponescu intervenise pentru Hangerliu. Prinţesa ştia aceasta, dar era mai ales necăjită de scandalul ce se făcea cu Cioarec şi chiar cu Ioanide în detrimentul memoriei prinţului. După socoteala ei, numai Hangerliu fusese victimă, ceilalţi erau nişte simpli accidentaţi. Mentalitatea ei era aceea a aristocraţilor care întrebau un individ dacă e « născut », « *né* », înţelegînd a fi de extracţie nobilă. Restul oamenilor nu e născut, ci fătat. Şi încă şi aici era o rezervă de făcut: cîinii şi caii lui Hangerliu aveau un *pedigree*. Hangerlioaica nu ascundea veleitatea de a lua ea în mînă frînele răzmeriţei şi întocmise o listă de rubedenii de împins în locurile de comandă. Dăduse cîteva declaraţii la ziarele din străinătate şi pregătea o slujbă religioasă impozantă în amintirea lui Hangerliu la Mitropolie, cu care prilej ar fi luat parte fetele de la orfelinat şi unitatea militară căreia îi aparţinuse prinţul, plus numeroasa familie şi membrii ambasadelor. Aşadar, prinţesa se arătă serviabilă şi propuse două soluţii: una ca Pomponescu să se adăpostească un timp la orfelinat,

unde paza la poartă era mare şi călcarea pragului de către turburători, un lucru riscat; a doua, să plece în străinătate pentru cîtăva vreme, caz în care prinţesa i-ar fi procurat imediat un paşaport. Pomponescu ascultă calm şi posomorît cele două propuneri, mişcînd numai un colţ al buzei, şi le respinse pe amîndouă, ca nevrednice de persoana lui şi impracticabile. Nu era demn de un Pomponescu să se ascundă printre fete de orfelinat, şi unde? În casa lui Sufleţel, în fond un ridicul adulator din clientela lui. Sufleţel îl văzuse pe Pomponescu pe bulevard, în semiobscuritate, şi, ca şi în cazul lui Ioanide, o luase la goană, ca şi cînd un monstru înfricoşător se îndrepta spre el. Sufleţel, cu toate ordinele prinţesei, era în stare să nu-l primească sau să părăsească locuinţa, lăsîndu-l într-o poziţie caraghioasă. Cît despre a pleca în străinătate, era o imposibilitate: Pomponescu nu-şi putea lăsa pe mamă-sa şi soţia infirmă în voia soartei. Plecarea era relativ uşoară, întoarcerea putea să-i fie refuzată. Să ia pe cele două femei cu sine, de asemenea apărea dificil şi riscant. În cazul unei închideri a graniţei, nu avea cu ce să le întreţină în străinătate. Pomponescu, trăind de ani de zile în confort şi bunăstare, ca parlamentar şi ministru aproape fără întrerupere, se speria de mizeriile vieţii nomade. N-ar fi putut trăi într-o cameră mobilată oarecare şi n-ar fi suportat regimul de pensiune. Prin urmare, hotărî să rămînă mai departe pe loc, deocamdată în concediu de la catedră pînă la o nouă întorsătură a lucrurilor. Pomponescu luă obiceiul de a ieşi pe stradă seara, mergînd numai pe bulevard, între Piaţa Victoriei şi Piaţa Amzei, ca să fie în mijlocul lumii, totuşi, nu în centrul propriu-zis, unde putea fi recunoscut. În loc să contemple arborii ca un întristat romantic,

se oprea în faţa unui magazin oarecare — drogherie, tapiţerie — şi privea serios toate obiectele din vitrină. Urmărea astfel un client care intra şi ieşea din prăvălie, se distra participînd la actele altora. De vreo două ori se întîlni cu Smărăndache, care îl salută cuviincios ca totdeauna şi se opri fără prudenţă. Era singurul care nerăsplătit cu nimic nu arăta ingratitudine. Smărăndache îi rezumă, fireşte, lui Pomponescu toate micile evenimente, fără să-i împărtăşească convingerea lui intimă, confirmată mai tîrziu de fapte, că Mişcarea nu se va mulţumi la simple demonstraţii zgomotoase de stradă şi că după o aparentă acalmie a instalării va trece la represalii crunte şi la o politică de răsturnări. Gavrilcea propusese ca teatrul unde murise Carababă să se numească Teatrul Carababă. Sugestia nu fusese însă primită, deoarece localul era particular. Munteanu susţinea că strada unde căzuse asasinat Dan Bogdan să ia numele de strada Cioarec. Gulimănescu sprijinise cu zgomotoasă tărie propunerea. Însă Munteanu nu era mulţumit cu această singură reparaţie a memoriei; cerea şi comandarea unei statui, care să-l reprezinte pe Cioarec cu o mînă pe piept şi una în aer, primind vitejeşte gloanţele plutonului. Saferian îşi aştepta vaporul să plece în Orient, după ce credea că şi-a vîndut toate lucrurile din casă, pe care însă Sultana le muta la apartamentul de jos. Demirgian şi Sultana începuseră a face afaceri bune cu piperul strîns de Saferian. Îl vindeau în cantităţi infime cu preţ de speculă. Numai ei aveau cacao, ciocolată veritabilă şi alte rarităţi de acestea. Petrică al lui Hagienuş fusese făcut maior, trecînd ca un element care simpatizase clandestin cu Mişcarea. Se dădea drept sigură trimiterea lui într-o misiune în Germania. Prin el,

Hagienuş căpătase înapoi gratis cavoul, deoarece Gavrilcea, care era de fapt posesorul în numele Mişcării, nu mai avea ce face cu mormîntul. Cu concursul lui Saferian, restituţia fu aranjată şi formal. Acum se iscase din nou cearta dintre Hagienuş şi copii. Cel dintîi susţinea că trebuie să depună iarăşi osemintele soţiei sale, copiii afirmau că mormîntul e buclucaş şi nu oferă linişte moartei şi erau de părere să-l vîndă a doua oară. Chestiunea se afla încă în litigiu, însă Smărăndache afirma că Hagienuş ceruse concursul lui Ioanide să-l ajute să deplaseze statuia soţiei sale şi s-o ascundă în anume loc, pentru a o salva astfel de vînzare. Smărăndache mai destăinuia că era acum perfect stabilit că locul pe care Ioanide îşi construise cabana fusese cumpărat prin intermediul doamnei Valsamaky-Farfara cu o sumă de bani obţinută prin vînzarea unor bijuterii ale doamnei Ioanide, lucru pe care arhitectul îl descoperise mai tîrziu, ceea ce-l determinase să cumpere, cînd făcuse rost de bani, alte giuvaericale, ştiind bine cît suferă madam Ioanide cînd e lipsită de găteli. Gulimănescu susţinea pe faţă că închiriase în mod conştient apartamentul la *Deutsche Buchhandlung*, ştiind că prin asta face un act îndrăzneţ, ce putea să-i fie fatal. Acum avea tot dreptul să ceară o răsplată. De altfel, îşi procurase prin Fleischlein, pe preţ derizoriu, un frigorifer electric spaţios, importat pe numele librăriei în chestiune, precum şi un aparat fotografic excepţional. Căpătase pe deasupra gratis un mare număr de lăzi solide cu mînere de sfoară, în care fuseseră aduse în ţară nu se ştie ce obiecte de către Fleischlein. Despre Gonzalv Ionescu, Smărăndache spuse că acesta, cînd se propuse aducerea la îndeplinire a planului de înlăturare a lui Pomponescu, îl aprobă cu energie,

zicînd că Pomponescu lipseşte sistematic de la catedră de ani de zile, însă propuse ca în locul catedrei de beton armat, existînd după informaţia lui şi la Politehnică, să se înfiinţeze una de geografie, întrucît cunoaşterea solului sub raportul peisajului şi al materialului este de cea mai mare importanţă pentru un arhitect. Arta arhitecturii, nefiind abstractă, nu se poate dispensa de geografie.

Pomponescu încercă să-şi însenineze gîndurile în colocvii cu Ioana. Nu s-ar putea spune că aceasta îl primi cu indiferenţă, avînd în vedere placiditatea ei obişnuită. Însă îl trată cu o privire stînjenită, în care se ghicea compătimirea. Ceea ce se petrecuse înainte cu Ioanide se repeta acum cu Pomponescu, într-un mod mai grav, deoarece pe cel din urmă lumea nu şi-l putea închipui decît puternic. Pomponescu n-avea fizionomia nepăsătoare a lui Ioanide, chipul fiindu-i melancolic şi sfidător. Se vedea că se resemnează cu dispreţ. Indolenta repeta toate gesturile ei de intimitate încetinite, ca şi conştientă de inutilitatea lor. Se purta ca o consolatoare trimisă din oficiu la un condamnat la moarte. Acest lucru plictisi pe Pomponescu, mai ales că Ioana făcea goluri enorme în vorbirea ei, şi aşa de altfel sobră, sugerînd o preocupare apăsătoare. În privinţa asta era mult mai normal interiorul familial al lui Pomponescu, unde cele două Pomponeşti nu abdicaseră o clipă de la pretenţiile lor. Spre a umple lacunele orale, Indolenta şedea în faţa pianului şi întocmind cîteva acorduri îşi acompania solfegieri vocale de fantezie, intonînd cînd mai stins, cînd mai tempestos, ceea ce i se păru lui Pomponescu, doritor de conversaţie, foarte inoportun. Chiar şi cînd intra în vorbă, Indolenta se arăta urmărită de o idee fixă, aceea de a şti dacă în noile impre-

jurări se va putea menţine la Operă şi prin cine.

— Stăm cu foarte mare grijă, zicea întrerupîndu-şi vocalizările; se zvoneşte că vor primeni personalul Operei.

— Ce-are de a face Opera cu politica? răspundea Pomponescu.

Indolenta nu luă în consideraţie îndată opinia lui Pomponescu, ci gîlgîi o frază de exerciţiu. Abia după ce o învîrti de cîteva ori făcu o pauză.

— Aşa se spune, cu toate astea.

După un alt debit de sonuri, Indolenta puse o chestiune precisă, ce-i şedea, se vede, mai demult pe suflet.

— Cunoşti pe Munteanu?

— Cine e ăsta?

— Nu ştiu, el se ocupă cu tot ce priveşte manifestarea de artă.

— O fi Munteanu, şoferul lui Gaittany, identifică ironic Pomponescu.

— Aşa ceva. E foarte tare. Şi Indolenta emise o gamă furtunoasă, răscolind totodată cu degetele dinţii pianului. Apoi se opri. N-ai putea să intervii la el?

Pomponescu surîse cu amărăciune.

— Nu am nici o relaţie cu acest domn, dar te poţi adresa lui Gaittany.

— Este o idee, recunoscu Indolenta. Aşa am să fac.

Mai tîrziu Ioana dădu drumul unei alte judecăţi ce stătuse mocnită în creierul său.

— Ce carieră a făcut Gavrilcea ăsta, un necunoscut pînă mai ieri!

Ex-ministrul ridică din umeri.

— E foarte puternic, protecţia lui contează. Cred că dacă trăiau, Tudorel şi Pica ar fi fost azi la ordinea zilei. Ai văzut ce vîlvă se face în jurul lor? Ioana fluieră o arie de operă, bătînd cu cîte un deget claviatura pianului. Apoi urmă: Au să le facă o comemorare la Operă, cu care prilej se va executa o cantată în amintirea lor. Aş fi voit să mi se încredinţeze mie executarea ei. Parcă îl cunoşteai pe Gavrilcea . . .

— L-am asistat odată ca martor într-un proces. Nu mai am raporturi cu el.

— Atunci cine îl cunoaşte de aproape?

— Cred că tot Gaittany.

— Bine zici!

Din această conversaţie rezulta că Indolenta nu hrănea nici o repulsie pentru Munteanu şi Gavrilcea, admirînd fără rezerve pe deţinătorii puterii efective. Ca şi Gaittany, avea cultul reuşitei practice în viaţă, motiv care o făcea să se încline fără examen critic în faţa învingătorului. Indolenta, care era foarte amatoare de muzica lui Puccini, nu i-ar fi dat acestuia personal, presupunînd că ar fi înviat şi s-ar fi prezentat în faţa ei, nici o importanţă atîta vreme cît se afla de faţă directorul Operei. Autoritatea administrativă fascina pe Indolenta, şi Pomponescu nu-şi făcea iluzii: o cucerise pe Ioana ca ministeriabil. Pomponescu, făcînd aceste reflecţii secrete, îşi aduse aminte de o întîmplare caracteristică. Fiind ministru, participase la sărbătorirea unui mare intelectual român, care îşi depăşise vîrsta activităţii reale avînd nouăzeci de ani şi fiind ca om un uitat. Toţi oratorii vorbeau de opera lui trecută şi neglijau pe bătrînul care, tîrîndu-şi paşii, se aşezase pe un scaun în marginea sălii, neputîndu-se urca pe tribună. Publicul din sală, necunoscînd decît portretul din

tinereţea autorului, expus sus, ignora pe bătrînul de pe scaun, şi cînd acesta începu să tuşească zgomotos şi să-şi sufle nasul cu o lipsă senilă de discreţie, glasuri sîsîiră:

— Sst! Linişte!

La ieşirea lui Pomponescu, care vorbise foarte elogios despre sărbătorit (îi plăceau aceste gesturi publice de generozitate), bătrînul, voind să se apropie de el, fu împiedicat de un comisar, care, făcînd drum lui Pomponescu, strigă servil:

— Faceţi loc, să treacă domnul ministru!

Alţii din sală împinseră pe sărbătorit spre a fugi după ministru, încît bătrînul, impotent, rămase în urma tuturor şi ieşi pipăind cu mîna pereţii, spre mirarea oamenilor de serviciu, care nu pricepeau ce căutase în sală, la o astfel de vîrstă. În situaţia aceasta se afla acum şi Pomponescu, călcat în picioare de oameni năvălind spre puternicii zilei, cu toate că numele lui gol mai inspira respect retrospectiv. Asta nu înseamnă că Indolenta, femeie foarte binecrescută, dădea cumva a înţelege lui Pomponescu că-l socotea diminuat. Impresia ieşea indirect din marea consideraţie pe care o conceda oamenilor noi. Starea ei de spirit se exprimă exact în această condoleanţă:

— Nu trebuie să fii indispus. Vei mai fi ministru.

De aci Pomponescu înţelese că pentru Indolenta faptul de a nu mai fi ministru era dureros. Ex-ministrul ar fi voit ca Indolenta să-i vorbească astfel: « Ce bine-mi pare că ai demisionat! Pentru un om politic, ministeriatul e o pierdere de vreme birocratică, ce nu sporeşte cu nimic reputaţia lui. Cei mai mari bărbaţi de stat au fost aceia care au refuzat intrarea în minister.»

Din contră, Indolenta zicea aşa:

— Gavrilcea! Am auzit că vine prim-ministru, de pe acum învîrteşte toate. Ce noroc pe el, ce carieră fulgerătoare! Dar de Gaittany ce zici? Inteligent om! Mereu în picioare, oricînd el e tot aşa de tare. Barem acum e mînă-n mînă cu Gavrilcea şi Munteanu.

Dacă ar fi spus aceleaşi lucruri faţă de Ioanide, Ioana n-ar fi fost aşa de inconştient cruntă, căci pentru Ioanide, Gavrilcea şi Munteanu erau zero, şi un minister însemna o funcţie sterilă şi fără valoare. Însă Pomponescu era (cu anume rezerve intelectualiste) exact de părerea Indolentei, din care cauză suferea de a se vedea pipăit pe răni.

Indolenta nu arăta din punct de vedere sentimental o diminuare a interesului, totuşi, acum, acest stil moderat i se părea lui Pomponescu insuficient. Înainte Indolenta tăcea ascultînd respectuoasă pe Pomponescu, acum tăcea de asemeni, în vreme ce acesta voia exuberanţă. I se păru că Ioana simte o stînjenire să iasă cu el în oraş, cum făcea înainte.

— Ce zici, întrebă el, de o preumblare la Şosea?

— Dacă ţii cu orice chip, merg, însă e aşa de umed şi frig afară şi întuneric!...

Pomponescu renunţă. El nu era omul să taie firul de păr în patru, ca Ioanide, şi să imagineze dialoguri interioare şi interpretări multiple. Avu sentimentul că Ioana evită să fie văzută cu el, şi ca atare nu mai discută.

— Rămînem atunci acasă, se resemnă.

Cu toate astea, Indolenta era îmbrăcată ca de oraş, şi după o oră începu a fi distrată şi a privi pe geam. Prin urmare, totuşi avea de gînd să iasă. Deci Pomponescu se ridică să se retragă.

— Vin poimîine! zise el.

— Nu! se rugă Indolenta, de altfel scuturîndu-l de praf pe palton, înconjurîndu-l cu atenţii. Nici poimîine, nici răspoimîine. Am repetiţii! Ce vrei? Tu m-ai îndemnat să intru la Operă.

Altă dată, după comemorarea lui Tudorel la Operă, unde cîntase *Cantata*, Indolenta, fără să intuiască prevenţiunile lui Pomponescu, se cheltui în laude cu privire la Gavrilcea:

— A vorbit foarte frumos. Nici nu m-aşteptam. Acum îmi explic de ce are trecere.

Ioanide ar fi întrebat-o auzind asemenea aprecieri: « Dar despre furunculele lui ce zici? Sînt tot aşa de aprinse? »

Pomponescu nu vedea lucrurile la fel. Cultul succesului intrase într-atît prin familie în sîngele său, încît cuvintele Ioanei îi erau penibile pentru adevărul pe care îl admitea în ele. Din moment ce Gavrilcea parvenise, meritul constînd în acest unic fapt nu se putea tăgădui. Pomponescu se sili să elimine din convorbirea sa cu Ioana tot ce avea raport la viaţa publică şi să transforme colocviul într-o intimitate sentimentală. Indolenta acceptă jocul numaidecît, aşa cum o actriţă primeşte a repeta pînă la perfecta punere la punct scena sărutării. În mişcările ei era ceva factice. În felul cum îmbrăţişa şi săruta, în tolănirile ei pe divan, se ghicea jocul teatral. Scena mecanizase, transformînd în reflexe, viaţa emotivă a Ioanei. Un gest îndeosebi şocă pe Pomponescu. Cum ex-ministrul şedea pe o margine a sofalei, cu un picior încovoiat sub sine, Indolenta se întinsese pe spate şi-şi rezemase capul de trupul lui Pomponescu. Sofaua fiind îngustă, un picior al Indolentei atîrna jos, şi genunchiul dezgolindu-se, spectacolul din punct de vedere plastic era destul de graţios. Chiar ideea de *a sta* astfel în

tăcere, îndesaţi unul într-altul, într-un amurg de iarnă, în casă, era agreabilă. Însă tăcerea Ioanei nu era o muţenie meditativă, ci o somnolenţă fizică. O lene cîştiga tot trupul său, provocînd un căscat care, deşi acoperit cu mîna, părea animalic. Fălcile Indolentei trosneau fără echivoc, cu toate că orice gînd de grosolănie se înlătura. Totul fiind efectul unei anatomii prea viguroase, admirabile de la distanţă, Pomponescu se simţi foarte singur lîngă pocnirea fălcilor statuare. El însuşi voinic, nu gusta atletismul erotic, şi cînd săruta avea un soi de pudoare şi parcă se temea să nu fie surprins. De altfel, niciodată Pomponescu nu trecea la note mai viguroase înainte de a începe cu gesturile de civilitate, cum erau sărutarea mîinii şi înclinarea. Pomponescu era acelaşi om şi pe stradă, şi în intimitate, şi surprins acasă n-ar fi oferit nimic nou. Cum purta în permanenţă mănuşi ieşind în oraş — de piele iarna şi de aţă vara, niciodată de lînă — orice întrevedere cu Ioana debuta prin scoaterea grăbită a unei mănuşi. Cînd se despărţea de Ioana, după relaţii dintre cele mai corporale, la uşă Pomponescu îi săruta mîna scoţîndu-şi pălăria. Între femei, în general, Pomponescu nu făcea nici o distincţie, toate părîndu-i-se respectabile şi primind de la el aceleaşi omagii. Exceptînd, fireşte, personalul de serviciu. Dar şi în acest caz (pricină pentru care era apreciat), dacă, evident, nu scotea melonul în faţa subretei şi nu-i săruta mîna, în severitatea ţinutei sale păstra mereu o conduită respectuoasă, neridicînd glasul, folosind expresii care obligă, ca: « Dacă vrei », « dacă ai vreme », « dacă eşti aşa de bună », « ai bunătatea », şi mulţumind invariabil cu « mersi ». În linie generală, Pomponescu nu putea suferi brutalitatea, şi o înjurătură în gura lui era gaură în cer.

Ceea ce-şi permitea Hangerlioaica nu-şi îngăduia Pomponescu, om dintr-o clasă care se supraveghează şi se ţine de reguli mai degrabă decît de instincte. Preţuia graţiosul în toate. Nu suferea paharele grele, farfuriile masive, prefera paharele de *baccarat* pe picior, tacîmurile de argint. Petrecerile cu zgomot îl enervau, gusta o forfotă în surdină, de aşa natură încît oricînd glasul său să fie auzit. În general, stilul vieţii zilnice a lui Pomponescu era acela al audienţei şi al recepţiei, unde un căscat sună foarte rău. Aşa de susceptibil de la o vreme faţă de brutalităţi, Pomponescu exagera ca într-o halucinaţie căscatul Indolentei. Într-o noapte o visă într-un mod îngrozitor, prin contopirea unor imagini reale. Ex-ministrul fusese impresionat afară din cale de procesiunea de lumînări din faţa casei sale şi de corpul plutonului cu cizme intonînd:

Strigăm în ciuda sorţii:
Să ne trăiască morţii!

Mergînd pe seară la Indolenta, fu surprins la deschiderea uşii de o scenă bizară, în măsura în care nu-i înţelegea rostul. Ioana cînta gîlgîitor şi strident, cu două sfeşnice cu lumînări aprinse în mînă, pe care le depunea pe covor. Obsedat de procesiunea de lumînări, Pomponescu crezu că Ioana îi face o demonstraţie. Impresia fu mai mult subconştientă, de o secundă. Cum Indolenta începu să rîdă şi merse către el cu mîinile deschise, Pomponescu se dumeri îndată despre ce era vorba. Indolenta repeta rolul din *Tosca*. Nu se putu totuşi dezbăra de un sentiment surd de neplăcere. Visul pe care îl avu fu următorul. Un escadron de tineri cu cizme, cu făclii aprinse în mînă, înainta vertiginos

înspre el, avînd în frunte pe Indolenta, care, statuară, înveşmîntată greceşte, cu mîinile întinse, ţinînd în fiecare cîte-un sfeşnic, cînta « Să ne trăiască morţii », apropiindu-se cu gura deschisă spre el, într-o căscătură uriaşă, rezolvată cu o trosnitură de fălci. Pomponescu se deşteptă cu o impresie dureroasă. Prinsese oroare de muzica vocală şi de solfegiu. În acest timp, Indolenta era din ce în ce mai aferată, şedea toată ziua la pian, îşi ţinea gîtul învelit într-un fular şi se trata cu *chaudeau*-uri, spre a-şi menaja glasul. Era ca o atletă care-şi raţionează toate sforţările musculare. Pomponescu află din gazetă sensul acestei igiene. Indolenta cîntă în curînd lieduri germane la un festival de amiciţie germano-română organizat de Fleischlein, cu patronajul Legaţiei *Reich*-ului. Indolenta nu era decît o cîntăreaţă pe care substratul concertelor n-o interesa. Important pentru ea era să cînte şi să aibă un public care s-o aplaude. Din acest unghi de vedere, neînţelegerea Pomponescu-Indolenta provenea dintr-o criză comună: Pomponescu, în lipsa succeselor de oratorie şi de audienţă, voia să fie aplaudat intim de Indolenta, iar aceasta dorea acelaşi lucru. Amîndoi erau în felul lor nişte actori care se plictiseau în *tête-à-tête* Succesele Ioanei nu se puteau explica decît prin relaţiile strînse cu aceia care determinau recrutarea elementelor. Chiar din vorbele ei, Pomponescu înţelese că se ducea des la Gaittany şi întîlnea acolo pe Munteanu. Deşi n-avea nici un indiciu din care să scoată o interpretare excesivă, un fapt era clar: Indolenta n-avea vreme să consoleze pe Pomponescu. Acesta nu se mai duse multă vreme pe la ea şi avu strîngerea de inimă de a nu mai primi nici un mesaj, nici un cuvînt de reproş.

Pomponescu era obişnuit să aibă la masă cîte un invitat cel puţin. Cînd anticamera era plină, reţinea pe rînd cîte unul. Acum nu mai avea de unde face alegere, şi prînzul şi cina erau foarte morocănoase. Madam Pomponescu urmări cu telefonul pe cunoscuţi, dar aceştia fie nu răspundeau, fie se scuzau. Numai Smărăndache veni de vreo două ori şi o dată Hagienuş, care înainte de a intra pe poartă privi cu grijă în toate părţile. Nu era laş în halul lui Sufleţel, totuşi, avea convingerea că o relaţie deschisă cu Pomponescu nu-i fără risc.

— Spune şi dumneata, domnule Gaittany, dacă am sau nu dreptate. Domnul Pomponescu mi-a făcut bine, nu pot să tăgăduiesc. Însă dacă mă văd ăştia că am de a face cu el, sînt în stare să mă dea afară. Să fiu nenorocit tocmai la bătrîneţe?

Pomponescu, întîlnind pe Gulimănescu, avu intenţia să-l invite la masă. Dialogul ce urmă între ei îl determină să renunţe.

— N-ai luat nici o măsură de precauţie? întrebă Gulimănescu cam familiar, eludînd toate vechile titluri aplicate lui Pomponescu.

— Ce măsură să iau?

— Să te pui în siguranţă, pentru orice eventualitate.

— Nu pricep.

— E vorba ca dumneata şi încă vreo doi să fiţi daţi în judecată.

— De cîte ori cade un guvern, zise Pomponescu cam sceptic, se promite un proces.

Gulimănescu luă o mină extrem de gravă.

— De data asta se pare că este foarte serios, faci rău că iei lucrurile în glumă.

Pomponescu nu scoase nici un cuvînt, dar cu un fel de plecăciune exprimă ideea: « Fie ce-o fi! »

— Gavrilcea spune peste tot că se va institui anume pedeapsa cu moartea.

Pomponescu mişcă puţin buza de sus, nu de spaimă, ci din neplăcerea de a se vedea astfel minimalizat de Gulimănescu.

— Plecarea în străinătate era soluţia cea mai nimerită.

Ex-ministrul surîse melancolic.

— Unde locuieşti? întrebă Gulimănescu.

— Acasă la mine. Ce întrebare!

— Poate că nu strica să fi transferat averea pe numele altuia. Se vor confisca averile foştilor demnitari.

Pomponescu izgoni cu mîna spectrul vindictei.

— La catedră te-ai întors?

— Nu, zise Pomponescu. Sînt în concediu.

— E mult mai bine. Te-ai fi expus manifestaţiilor ostile. De altfel, mi s-a spus azi la minister că va ieşi în curînd în *Monitor* decretul de destituire a profesorilor ostili Mişcării.

Pomponescu, cu un gest distrat, acceptă şi acest pahar.

— Ioanide e tare acum, conchise implacabilul Gulimănescu, numai el ar putea opri decretul. Din nefericire, e supărat pe dumneata.

Ex-ministrul renunţă a mai pofti la masă un oracol atît de sinistru şi-i întinse mîna foarte obosit. Ar fi preferat să se întîlnească cu Ioanide. Pomponescu ar fi dorit să stea de vorbă pe larg cu un om bine informat ca Gaittany spre a-şi face o idee justă asupra situaţiei. Simţea nevoia de a se întoarce la catedră şi a se dedica de aci înainte numai problemelor de specialitate. Nu îndrăznea să forţeze lucrurile prea devreme şi, mîndru cum era, nu voia să pară a solicita ceea ce putea avea fără discuţie.

Urma deci să estimeze adevăratul raport de forțe. Cu anecdotiști ca Smărăndache și prezicători lugubri ca Gulimănescu nu era chip să-și facă o noțiune justă. Pomponescu trimise o carte de vizită lui Gaittany, exprimîndu-și părerea de rău de a nu-l fi văzut de mult. Termenii erau puțin ambigui. Pomponescu totuși, știind că Gaittany poate citi printre rînduri, spera că va da un semn de viață. A treia zi Pomponescu primi o telegramă cu următorul cuprins: « Vii mulțumiri pentru frumoasele cuvinte. Gaittany. » Atît. Gaittany se făcea că nu-nțelege. Chiar și întîlnirile la masă cu cele două Pomponești deveniseră torturante pentru Pomponescu. În special madam Pomponescu-mamă dădea semne irecuzabile de debilitate mintală, întrucît, incapabilă de a percepe realitățile, sufoca pe fiul ei cu iluziile-i absolut deplasate.

— Cînd ai să te hotărăști să reintri în minister? insista ea.

— Tot mereu vorbești de minister! Mai sînt și alte țeluri în viață! căuta Pomponescu s-o corecteze persuasiv.

— Cine s-a născut cu vocația asta trebuie să persevereze.

— Mi-e de ajuns, zicea Pomponescu.

— Da, dar datoria ta e să slujești țara cînd e la strîmtoare, nu să stai în casă nepăsător.

— Mamă, te rog, să lăsăm asta, miniștrii nu sînt eterni. Sînt alții care vin la rînd.

— Nu pot fi toți ca tine, cu experiența ta.

Cu tot orgoliul său, lui Pomponescu îi venea să spună: « M-au dat afară și m-amenință cu darea în judecată ». Aceste cuvinte nu le pronunță niciodată, din cruțare pentru bătrînă. Era greu, după douăzeci și cinci de ani de continue demnități, a

convinge o femeie că totul s-a sfîrșit. Femeile arată uneori o obtuzitate extraordinară, ambiția lor transportată asupra unui bărbat se convertește într-o tiranie absurdă. Pentru prima oară Pomponescu intui în mîndria ingenuă a mamei sale o caricatură a infatuării lui. Madam Pomponescu-Mamy, încercînd a modera zelul soacrei, nu era mai puțin agasantă.

— Desigur, zicea ea, *maman* se grăbește. Orice ministru după demisie așteaptă în opoziție să se uzeze noul guvern. În curînd, însă, Jean își va lua inițiativa.

Părerea aceasta i se păru lui Pomponescu și mai lipsită de bun-simț, tocmai fiindcă avea aparență rezonabilă, în vreme ce mamă-sa bîiguia inveteratele ei ambiții copilărești. După atîtea asasinate și execuții, după ce nu ținuse seamă de preavizul lui Gavrilcea, care vorbise desigur în numele unei puteri mai considerabile, nu mai era nimic de sperat. Era un timp nou, în care inofensivului Ioanide i se putuse întîmpla acel lucru grozav. Cu o zi înainte de demisia cabinetului, Gavrilcea intrase, cum am văzut, fără jenă în odaia de lucru a ministrului și, așezîndu-se pe un colț al biroului cu un picior spînzurat în jos, îi spusese odios de blajin aceste cuvinte:

— Nu vreau să prejudecsc asupra întîmplărilor ce vor urma. Ne-ai trădat. Cum mi-ai făcut odată un serviciu, vreau să fiu caritabil și să te previn că moartea voluntară e mai demnă decît să fii împușcat acolo unde au căzut morții noștri.

Și cu asta, Gavrilcea își lăsă și celălalt picior în jos și plecă fără grabă. Acest lucru nu-l știau Pomponeștile, și încă de l-ar fi aflat nu l-ar fi luat în serios. De vreme ce suportaseră atîtea evenimente, asasinarea lui Dan Bogdan, omorîrea unui ministru,

executarea lui Hangerliu şi Tudorel şi celelalte, desigur că, aşa cum se întîmplă cu mulţi oameni, nu raportau niciodată întîmplările la propriul lor caz. Pomponescu era pentru ele o fiinţă intangibilă, pe care n-ar fi îndrăznit nimeni s-o vulnereze. Cu toate astea, expresia « morţii noştri » a lui Gavrilcea cuprindea în ea o nuanţă de fanatism, depăşind experienţele de pînă atunci. Între nevinovatul « Rege Lear » şi Gavrilcea era o distanţă seculară, şi orientalistul vorbea de riturile nocturne ale morţii cabirice citînd o dizertaţie de Guthberleth. (« Pe dumnezeul meu, domnule Pomponescu! ») În biserica lui Ioanide, care era acum mereu deschisă, se improvizase un altar, pe care era expusă numai fotografia lui Cioarec, înconjurată de sute de lumînări. Tineri de ambe sexe, studenţi în toată firea, îngenuncheau în faţa lui Cioarec şi şedeau aşa prosternaţi, zeci de minute. Ioanide ar fi zis că a greşit construind biserica în beton armat, fiindcă acum n-o mai poate dărîma. Trăgea nădejde că se va găsi cineva să pună dinamită în ea. (Ioanide afirmase în realitate că biserica lui era încă nesfinţită canonic şi că cimentul producea probabil asupra minţilor un fel de delir, care trebuia neutralizat prin pictură.)

Pomponescu avu un moment iluzia că va putea să lucreze ca arhitect, ceea ce nu mai făcuse de mult. La Ioanide se prezentă un negustor cu bani care avea un teren foarte îngust într-un colţ de stradă, bine situat, pe care ar fi dorit să construiască un cinematograf. Ioanide vedea neted numai suprafeţele exterioare. Altfel, gîndea clădirea în sine şi apoi căuta terenul. Aci era o problemă mai degrabă de economie şi de spaţiu. Lucrînd în beton şi punînd sala la etaj, spre a economisi parterul pentru intrare, vestiare, casă, putea ieşi ceva, cu condiţia

unui calcul abil al echilibrului de mase. Pentru asta era mai nimerit un arhitect care să fie totdeodată şi un bun inginer. Deci Ioanide îl trimise pe negustor la Pomponescu, să încerce dacă acela primeşte.

— Dumneata eşti domnul Pomponescu? întrebă negustorul, care nu mai auzise niciodată de el, nici ca arhitect, nici ca ministru.

— Eu sînt! confirmă Pomponescu încercînd a-şi face un suflet modest la începutul carierei.

— M-a trimis domnul arhitect Ioanide la dumneata. Dacă te-a recomandat el, am toată încrederea.

— Mă rog...

— Domnul arhitect Ioanide mi-a spus că ceea ce vreau eu trebuie făcut din beton, şi numai dumneata eşti specialist.

Pomponescu avu la început bănuiala că Ioanide îi face farse. Dar, aducîndu-şi aminte de fizionomia tristă a aceluia, de strania lui lipsă de ranchiună şi de pierderea celor doi copii, respinse această ipoteză. Înţelegînd despre ce este vorba, Pomponescu se dedică zelos lucrării şi şedea acum închis în biroul lui ca să studieze elementele şi să întocmească planul. Astfel, uită aproape cu desăvîrşire de recentele lui necazuri şi de preavizul lui Gavrilcea. După cîtva timp convocă pe client, îi expuse concepţia şi-i înmînă o schiţă, analizînd clădirea din toate unghiurile de vedere posibile, ca s-o cerceteze acasă. Clientului nu-i plăcu, nu din motive estetice, ci pentru raţiuni de distribuţie. Voia ca anume dimensiuni să fie mai largi, şi unele detalii de interior, precum scara, puse altfel, fiindcă aşa-i convenea. Se plînse lui Ioanide. Zadarnic îi demonstră acesta că, dat fiind terenul disponibil, posibilităţile de folosire a spaţiului sînt limitate şi că fără discuţie

planul lui Pomponescu, din punct de vedere tehnic, reprezenta unicul mod de a împăca cerința clientului cu problema rezistenței materialului. Restul era chestie de gust, putîndu-se face rectificări pe ici, pe colo. Negustorul, considerînd arhitectura ca o magie capabilă de a viola necesitatea inclusă în coordonata spațială, nu se lăsă convins și restitui lui Pomponescu schițele, prezentîndu-i reclamațiile sale. Acesta rămase foarte surprins la început. Nu era obișnuit să fie contrazis. Chiar și mai tînăr lucrase mai ales la construcții publice, unde cuvîntul său era ascultat fără șovăire.

— Omule, zise el cu o pedagogie ce trăda iritația morală, pune-mă să-ți schimb stilul, ornamentele. Arată-mi un model, ca să văd ce-ți place, și-ți fac. Cît despre distribuția interioară, ținînd seamă că ai nevoie de o sală de spectacole de atît pe atît, cu atîtea locuri, pe o astfel de suprafață, nu se poate în alt chip. Știința se opune. Afară de cazul cînd vrei să-ți cadă în cap toată binaua.

Clientul ascultă foarte incredul argumentația lui Pomponescu, care îl invită să mai consulte și pe alții și apoi să-i comunice dacă s-a hotărît să adopte proiectul. Negustorul plecă, și de atunci nu mai dădu nici un semn. Astfel, prima încercare profesională a lui Pomponescu, după căderea din minister, se soldă cu un eșec, și arhitectul, care pierduse comanda, aruncă toate schițele într-un sertar și reveni iarăși la lectura lui Maupassant. Își împărțise ziua după un program foarte rigid. Dimineața, după ce își făcea cu atenție toaleta, intra în sufragerie, îmbrăcat cu îngrijire, bărbierit și pieptănat, făcea ritualele civilități, lua cafeaua cu lapte și schimba cîteva cuvinte fără importanță cu cele două femei. Apoi cerea jurnalele și le răsfoia în fața lor. După această

operație săruta mîna lui *maman* și tîmpla lui Mamy și trecea în biroul lui, unde scotea de prin sertare hîrtii și însemnări, le citea atent, le clasa, le lega cu șnur subțire, aruncînd la coș, mărunțite, hîrtiile netrebnice. Dacă auzea vreun zgomot în anticameră, mergea uneori pînă la ușă, să vadă de n-a venit cineva. După masă trecea în salonul doamnei Pomponescu pentru cafea, prilej de a simula viața socială, intrînd într-o conversație în care evita problemele mari, și se întreba mai ales despre soarta feluritelor rude nevăzute de mult. Pe seară, Pomponescu ieșea puțin, strecurîndu-se printre pomii bulevardului. La cină apărea în smoching. Odată consimți a juca domino cu cele două femei și păru mulțumit de a fi cîștigat. Nefiind obișnuit a se culca devreme și consumîndu-și ani de zile serile în picioare prin saloane, Pomponescu, neavînd ce face, se plimba prin odăile ale căror lustruri erau feeric aprinse fără nevoie, și se oprea de multe ori în fața rafturilor de cărți din birou, de unde scotea cîte-un volum, pe care îl răsfoia rezemat de dulap. Se purta ca și cînd în jurul său ar fi fost grupuri mari de persoane, și el, în toiul conversației, ar fi mînuit volumul numai spre a găsi un amănunt util discuției. În fine, scotea o țigară (fuma foarte rar) și, aprinzînd-o, o fuma în anticameră, așezat pe un fotoliu. După aceea săruta mîna doamnei Pomponescu-mamă și, zicînd bună seara, se retrăgea în dormitor. Aci sta cîtva timp, întins pe spate, cu mîinile pe deasupra plăpumii, într-o poziție de reverie și în așa fel încît nimic nu se clintea în toaleta sa, și o batistă *fantaisie* pe care o purta în buzunarul de sus al pijamalei se păstra îndoită exact ca într-un smoching, apoi întorcea comutatorul și adormea în această postură solemnă.

XXVIII

Ioanide observă că în unele privințe caracterul doamnei Ioanide se modificase. Se îmbrăca mai modest, deși mereu cu îngrijire, ședea ceva mai mult acasă, fără a renunța la vizite, și mai ales nu mai cerea bani. Fenomenul părea cu atît mai curios cu cît nici o economie substanțială nu intervenise. E adevărat că prin moartea Pichii și a lui Tudorel cheltuiala fusese parțial micșorată, nu atît însă încît să justifice acest echilibru. Disciplina economică recentă a doamnei Ioanide mergea pînă acolo încît dacă Ioanide uita să dea banii necesari întreținerii casei într-o lună, madam Ioanide nu-i reclama. Într-un singur punct Elvira nu se abătuse de la formula ei sufletească: sistema de a menaja prin discreție liniștea lui Ioanide, care ducea cîteodată la rezultate contrare. Oricît Ioanide își cruța soția după moartea copiilor, fu în imposibilitate de a nu se supăra o dată. Într-o dimineață, arhitectul rugă pe madam Ioanide, fiindcă ieșea în oraș, să-i cumpere un anume tuș, ce i se sfîrșise și care devenise rar. Madam Ioanide se întoarse acasă la vremea mesei. Arhitectul o văzu intrînd pe poartă, o auzi urcînd scara la etaj să-și lase mantoul, apoi recoborînd în sufragerie. Peste puțin, madam Ioanide chemă pe arhitect la masă. Ioanide era un om care cînd încredința cuiva o misiune oricît de neînsemnată aștepta cu nerăbdare îndeplinirea ei și pretindea ca mandatarul să dea un raport imediat. Este tocmai ceea ce nu făcea Elvira. Așadar, cei doi soți se așezară la masă, madam Ioanide calmă, respirînd încă aerul rece al străzii, Ioanide preocupat numai de tușul lui, din a cărui lipsă nu putuse lucra în cursul dimineții. Madam Ioanide începu să mănînce, Ioanide la fel, cu stări de spirit deosebite, cel din urmă curios să vadă cînd i se va raporta despre tuș.

— Este o mizerie, zise madam Ioanide. Nu mai poți găsi nimic decît cu prețuri fantastice. Nu se află mirodenii. Trebuie să rogi pe Saferian să-ți dea.

Ioanide nu zise nimic, întrebarea ce-i mocnea în gînd fiind: « Ce-ai făcut cu tușul meu? »

— Nici cafea nu mai este, și-n tot cazul cu prețuri exorbitante.

Conștiința lui Ioanide nu conținea decît o idee: « Tușul ».

— Prăvăliile Manigomian, continuă madam Ioanide, fac o speculă îngrozitoare, probabil acaparează totul. Nu-nțeleg cum Saferian, un om așa de treabă, s-a vîrît în afacerea asta. Dar asta e o chestiune secundară. Ceea ce mă indispune este că în fiece magazin în loc de icoane sînt portretele lui Tudorel și a lui Cioarec, cu candelă sub ele. Doru lîngă un criminal de rînd! Asta ne face de rîs. Doru n-are nevoie de o asemenea tristă reputație postumă, păcat este că și-a pierdut viața, bunul cel mai scump.

Ioanide zise în gînd: « Tușul! »

— N-ar fi rău, spuse madam Ioanide, să intervii pe lîngă acest nefast Gavrilcea să ne scutească de o asemenea onoare penibilă.

« Nu-mi spui nimic de tuș! » gîndi arhitectul, din ce în ce mai impacient.

Astfel urmă colocviul între madam Ioanide și amuțitul Ioanide, fără ca cea dintîi să facă vreo cît de mică referință la comision. Madam Ioanide se ridică de la masă, invitînd pe Ioanide să treacă în odaia de lucru.

— Ți-aduc cafeaua acolo!

« Sper, își zise mental arhitectul, că acum mi-aduce tușul. »

Dar depunînd ceașca de cafea pe masă, madam Ioanide nu aminti nimic de tuș și se mișcă spre ușă, aproape în vîrful picioarelor, ca să nu turbure gîndurile arhitectului, care privea cu insistență la o schiță, numai ca să-și înăbușe ciuda. Cînd văzu că madam Ioanide vrea să iasă pe ușă, bătu cu palma formidabil în birou, provocînd revărsarea cafelei pe farfurioară.

— Unde este ce ți-am spus? țipă el ieșit din fire.

— Ce, Ioanide?

— Tușul!

— Ah, zise Elvira, cum m-am speriat, credeam că cine știe ce este!

— Madam Ioanide, cînd ți-am încredințat o misiune, trebuie să-mi comunici îndată cum ai îndeplinit-o. N-am tuș, nu pot lucra.

— N-am vrut să te supăr!

— Să mă superi spunîndu-mi ce ai făcut?

— Firește, știind că te iriți.

— Nu mă irit, madam Ioanide, fără motiv. Unde este tușul?

— N-am găsit. Nu se găsește nicăieri. Tot Saferian am auzit că are, adică Sultana, uite, mi-a dat vînzătorul chiar adresa lor. Au depozitat tuș chinezesc.

— Spune așa, madam Ioanide!

Această scenă stîrni imaginația arhitectului, care se plimbă în lung și-n lat prin odaie spre a se potoli. Supărarea lui nu venea din incidentul cu tușul ca atare, neglijabil în sine, ci din semnificația pe care i-o atribuia. Mania asta de a menaja dusese la tăinuiri culpabile, din care cauză pierise Pica și Tudorel. Mizerabil sistem acesta de a înconjura un om cu un zid de tăcere! Ioanide nu cunoștea situația casnică a lui Pomponescu, fiindcă și-ar fi dat seama de dezavantajul excesului contrar. Pomponeștile sfredeleau sufletul lui « Jean » prin indiscreție, prin acea colaborare tiranică la toate gîndurile lui. Neștiind aceasta, Ioanide închipuia, plimbîndu-se prin casă, un exemplu mai pregnant. Trimitea în gînd pe Elvira să vadă ce este cu începutul de incendiu care i se spusese că izbucnise la primăria construită de el. Elvira, întoarsă acasă, își vedea liniștită de treabă și ștergea bibelourile de praf.

— Ai fost în oraș? întreba Ioanide impacient.

— Da, Ioanide, e o vreme mizerabilă.

— Asta văd și eu de aici.

— Ce vezi de aici e simplu spectacol într-un fotoliu. Afară e vijelie ca pe Marea Nordului.

— Mda! (Ioanide nu descosea explicit pe Elvira, ca să dea la iveală toată absurditatea caracterului ei.)

— Te dă peste cap, cu umbrela zbori.

« E interesant! » observa ironic (în imaginație, firește) Ioanide, așteptînd să vadă pînă unde merge scandalul.

— Un acoperiș de tablă a fost dezvelit și aruncat în stradă ca un simplu cearșaf, înaintea mea.

— Acum e pericol de foc! sugera plictisit Ioanide problema esențială.

— Chiar treceau pompierii pe stradă! răspundea cu totul inocentă Elvira.

— Ascultă, madam Ioanide, țipa arhitectul, unde te-am trimis eu?

— În oraș, Ioanide, pentru ce te enervezi?

— Nu oriunde în oraș, ci la primărie.

— Așa e, am fost la primărie.

— Atunci, stimată doamnă Ioanide, nu mă fierbe atîta, spune-mi, ce-i cu focul?

— A ars primăria, Ioanide, n-am vrut să te supăr.

Cu privire la diminuarea aparentă a cheltuielilor, arhitectul concepu în curînd legitime bănuieli.

Faptul de a constata că Elvira vînduse din bijuterii spre a cumpăra un teren dovedea că de fapt nu-şi schimbase firea, ci numai modul de a-şi procura banii. Ioanide se ferise a-i face reproşuri pentru un gest atît de delicat, care îl salvase de la rămînerea pe drumuri. Acum însă, după o trecere de timp, socotea că principiul în tot cazul era greşit. Elvira nu trebuia să uzeze de mijloace ascunse chiar cu bune intenţii. Era un fel de escrocherie de binefacere. Ioanide susţinea că femeile au o morală cu totul deosebită de a bărbatului, frauda constituind baza. Întîlnindu-se cu un client, acesta îl surprinse prin următoarea declaraţie:

— Sîntem în regulă acum, ţi-am plătit şi restul datoriei.

Ioanide era în mod curent păcălit de clienţi cu felurite sume, din cauză că, plin de gentileţă şi neglijent, uita să le reclame, în timp ce clienţii nu-i mai aduceau aminte.

— N-am această impresie, răspunse Ioanide, parcă îmi mai eşti dator.

— Ferească Sfîntul! replică acela. Am avut o deosebită plăcere de a achita restul doamnei Ioanide.

Arhitectul îl privi nedumerit şi nu obiectă nimic, spre a nu trăda o discordie familială. Abia sosit acasă, chemă pe madam Ioanide şi o întrebă dacă era adevărat că primise banii.

— E adevărat, Ioanide, ce găseşti anormal?

— Este anormal să faci asemenea fapte fără să-mi spui mie.

— Cu toate astea, individul îţi datora o sumă.

— Sînt de acord, e un bandit.

— Tocmai de aceea, te-am ajutat să intri în drepturile tale.

— Perfect, însă cu ştiinţa mea.

— Cu ştiinţa ta! Adevărul este că tu nu ştiai că-ţi mai datorează bani.

— Ştiam, nu ştiam, a face lucrurile fără mine este a mă pune într-o situaţie ridiculă.

— Este mai ridicul să te laşi păcălit de un oarecare.

— Madam Ioanide, aşa vreau eu, să fiu păcălit! Ai comis o indiscreţie. De unde ai aflat că mi-este dator?

— Mi-a spus Butoiescu. O mulţime de inşi îţi datorează încă bani.

— E treaba mea!

— Slăbiciune de caracter pe care vrei s-o colorezi. Ţi-e ruşine să reclami drepturile tale. În fond, am vrut să-ţi dau o mînă de ajutor.

— Nu te amesteca, mă conduc foarte bine şi singur!

— Dar aveai nevoie de bani, Ioanide, nu fi absurd!

Şi dialogul urmă după acest calapod, într-o continuă disensiune de principii. În chestiuni de bani, madam Ioanide n-avea false pudori, şi atîta vreme cît modul era onorabil, şi-i procura cu stăruinţă. A cere restituirea unui împrumut, plata unei datorii, a împrumuta chiar, a vinde, orice mijloc, în fine, în limitele bontonului era bun. În privinţa asta, Sultana, madam Farfara, Elvira şi chiar, pînă la un punct, Erminia erau surori. Erminia fusese de cîteva ori surprinsă de Ioanide în dispută cu olteanul.

— Ascultă, negustorule, cît am să-ţi dau?

— O sută doi lei, domnişoară.

— Pe ce?

— Păi, e ceapa, cartofii . . .

Erminia inspecta socoteala făcută pe hîrtie de jos în sus şi de sus în jos.

— Îţi dau o sută de lei, că mi-ai luat prea mult pe conopidă.

După ce olteanul, ca să sfîrşească odată şi să capete banii, întindea mîna, Erminia îi dădea nouăzeci de lei.

— Păi ce-mi dai aici, domnişoară? Face o sută!

— Bineînţeles, o sută, însă acum o lună ai uitat să-mi dai rest cinci lei, iar acum o săptămînă a trecut în plus de la mine cinci lei, neavînd mărunţiş.

Olteanul îşi deplasa căciula pe cap, uimit de aşa memorie. Erminia nu proceda astfel din avariţie, ci din sentimentul exactităţii şi al justiţiei. Şi — ce e mai ciudat — delicata, dezinteresata Erminia se căina de ciudă cînd, întoarsă acasă, băga de seamă că a fost înşelată la un magazin, reţinîndu-i-se mai mult. Uneori, dacă mai era posibil, mergea să reclame.

— Îngerii, zicea Ioanide, au în iconografii aspect efeminat ca să se poată înţelege de ce sînt implacabili. Numai cine are sentimentul zădărniciei neglijează valorile diurne. Ce importanţă are dacă la construirea Colisseului arhitectul a primit sau nu toţi banii. Monumentul e atît de impunător, încît arhitectul trebuie să fi fost însuşi emoţionat de opera lui şi să fi uitat termenii tranzacţiei.

Ioanide află că Elvira mai urmărise cu succes şi alţi debitori şi că era în curs de a mai executa cîţiva. După o oarecare luptă cu sine, Ioanide abdică şi dădu mînă liberă Elvirei să urmărească pe debitorii săi, cu condiţia de a fi încunoştinţat. Observă că acum, cînd dintr-un sentiment de decenţă renunţase la orice agresiuni erotice, victimele sale cîştigau ascendent asupră-i în forma ofertei de protecţie. Ioanide devenise un bărbat administrat de femei, căzuse într-o măsură oarecare în situaţia lui Pompo-nescu. « Nu sînt decît două căi de ales pentru un

bărbat, îşi zise el: a domina sau a fi dominat. » Îl stăpînea în primul rînd umbra Pichii, din consideraţie pentru care ducea un regim de viaţă purificat, în contrazicere cu temperamentul lui sanguin. Elvira, profitînd de această austeritate, îl controla economiceşte de la distanţă, suplinind lipsa lui de energie. Madam Valsamaky-Farfara conspira şi ea mereu cu Elvira, coborînd glasul cînd îl vedea apropiindu-se. Ce puneau la cale cu atîta mister? Desigur, ceva « spre binele lui ». Sultana apăru şi ea la orizont, tot aşa de insistentă, de data aceasta în direcţie practică. După conciliabule cu madam Ioanide, primind probabil plenipotenţă, expuse în faţa arhitectului planurile sale de viitor.

— Domnule Ioanide, e foarte frumos aici la dumneata, pot să zic încîntător. Totuşi, ca arhitect, ai nevoie de un atelier mare, de spaţiu.

— N-am nevoie, stimată doamnă Demirgian.

— Ba da! îşi reafirmă ideea autoritar Sultana.

— În fine, asta e părerea dumitale, nu vreau să te contrazic.

— Afară de asta, e pericol permanent de incendiu.

— În nici un fel, hornurile sînt de piatră, complet izolate. În America nu se construieşte decît din lemn.

— Nu-i durabil.

— Dacă nu ceri absurdităţi, rezistă mai mult decît o casă obişnuită de cărămidă, cînd lemnul e bine impregnat cu gudron.

— Pentru dumneata trebuie ceva impunător, ca să se ştie că eşti arhitect.

— Se ştie acest lucru. Ce, arhitecţii trebuie să locuiască în turnuri?

— Domnule Ioanide, îl lua Sultana mai diplomatic, dar tot atît de ferm, vrem noi să te plasăm într-un palat.

— Se schimbă chestiunea. Din păcate, nu am cu ce să-l fac.

— Eşti ridicul cu ideile astea de mizerie, Ioanide! se indigna Elvira. Butoiescu, constructorul tău, un om simplu, are două case, un arhitect de talia ta îşi construieşte ce vrea.

— Butoiescu strînge cărămizi, grinzi, piatră, îşi face din adunătură.

— Cu atît mai mult tu!

— Madam Ioanide, eu sînt artist, nu manoperă. Ce-mi daţi zor cu locuinţa? Nu cunosc casa lui Giotto, lui Bramante, lui Palladio, lui Mansart, lui Poppelmann şi ceilalţi. Oamenii aceştia au construit pentru alţii. O singură scuză aveţi: nu sînt de talia nici unuia. Însă casă nu-mi trebuie.

— Tot ce spune e paradă, observa madam Ioanide către Sultana, îi plac încăperile somptuoase, face cu clienţii convenţii neserioase, prin care e lezat în drepturile lui, cerîndu-le să-l lase să locuiască un timp în casele pe care le construieşte. Sîntem nişte oameni care au trecut pe rînd prin adevărate palate.

— Asta e altceva, stimată madam Ioanide. Îmi iubesc opera atît timp cît cred în valoarea ei. Afirm că dacă aş fi construit Catedrala din Colonia, aş fi dormit pe jos, înăuntrul ei, un timp. Pe urmă mă blazez, opera mi se pare meschină şi mă mut. Ce folos aş trage de mi-aş face o locuinţă? Ar trebui s-o vînd mereu. Baraca e altceva, e un cort de meşter.

— Totul e interesant ca paradox în conversaţie, practic nu ne convingi, zicea Sultana, şi vom decide fără avizul dumitale.

— Asta-mi place! Nu cumva mă somaţi să-mi ridic o casă?

— Ba chiar aşa! Artiştii sînt nişte copii care au nevoie de un guvernor.

— Şi? . . . În ce chip mă veţi constrînge să-mi construiesc o casă?

— Făcînd o combinaţie, încît să ai la dispoziţie tot materialul de care ai nevoie. Dumneata, care ridici catedrale şi campanile comunale, vei şti să-ţi înjghebi un apartament.

Planul Sultanei era de a încredinţa lui Ioanide construcţia imobilelor din terenul parcelat pe care se afla baraca însăşi a arhitectului. Un grup de oameni bogaţi, spre a-şi investi banii în ceva, cumpăraseră aceste parcele spaţioase şi plănuiau să-şi facă un mic cartier luxos, înainte de a se întîmpla vreun alt eveniment supărător. Imobilele ar fi fost dimensional mai mult sau mai puţin uniforme şi în acelaşi stil, însă cu detalii care să le dea personalitate. Ioanide era priceput în a face zece faţade aparent identice, şi cu toate astea inefabil distincte. Primind o asemenea comandă, putea să-şi ridice o casă şi pentru el, fără nici un scrupul, totul ar fi fost prevăzut în contract, deoarece angajarea s-ar fi făcut pentru parcul în complexul lui.

— Aş face un lucru bun dacă mi-ar permite să locuiesc pe rînd cîte-un an în fiece imobil.

— Asta nu se poate, ripostă Sultana, cafegiii mei nu pricep asemenea subtilităţi.

Erminia îşi exercită şi ea sentimentul de protecţie, într-o formă mult mai modestă. Dar, în fine, mobilul era acelaşi. Ioanide, în alergările lui profesionale, dorea înveşmîntare simplă, şi vara purta tricou şi haină de lucrător. Pe frig ar fi dorit un pulover lăţos şi mănuşi de lînă, ca să poată sta afară pe teren, căci Ioanide îşi începea şi de multe ori termina lucrările şi iarna. Elvira nu-şi bătea capul cu astfel

de lucruri, n-avea răbdare, în comerţ arhitectul nu găsise nimic mulţumitor. Erminia surprinse asemenea dorinţă şi începu să culeagă elemente pe departe.

— Ce culoare preferi?

— Iată o întrebare curioasă! Accept tot spectrul solar.

— Nu m-am exprimat bine. Ce culoare preferi la îmbrăcăminte?

— Ah! asta depinde de epocă, de sex, de semnificaţie. Dominicanii în alb fac foarte mare impresie, mai ales pe ziduri cenuşii. Cred că de aceea Florenţa e aşa de neagră. Savonarola era dominican. Romanii cultivau albul şi roşul de purpură, medievalii — roşul şi negrul.

— Complici lucrurile, ca de obicei. Un pulover în ce culoare l-ai vedea?

— Credeam că-mi pui o întrebare mai savantă, de optică. Puloverul nu merge decît alb. Dar pentru ce?

— Nimic. Voiam să ştiu pentru mine.

După o distanţă apreciabilă de timp, ca să nu fie suspectă, Erminia, umblînd cu o sforicică pe lîngă Ioanide, îi cerea voie să vadă ceva, din curiozitate. Obţinînd permisiunea, îi măsura distanţa dintre umeri, îi petrecea sforicica pe sub braţe, încercuindu-i bustul, apoi, cu gîndul în altă parte, şoptea « bine » şi dispărea o clipă cu sforicica, spre a o întinde asupra unui metru şi a nota dimensiunile. Mai tîrziu, Erminia revenea.

— Vrei să întinzi puţin pumnul? Aşa, ca să văd lăţimea. Şi cu sforicica măsura pe coama încheieturilor spaţiul de la arătător pînă la degetul cel mic. Altă dată veni cu o întrebare şi mai curioasă:

— Ce număr porţi la încălţăminte?

— Patruzeci, zise Ioanide.

— E imposibil, frate-meu poartă patruzeci şi trei.

— Este ştiut că oamenii blînzi şi sentimentali au laba piciorului mare. Doctorul însuşi poate să explice. Probabil sînt demineralizaţi, de unde o sporire a suprafeţelor osoase. Indivizii caustici au oasele mici.

Erminia asculta incredulă această teorie, apoi venea cu o coală de hîrtie desfăcută şi cu un creion.

— Pune piciorul aici!

— Ce vrei să faci? Ai căzut la practici magice?

— Nu te mişca!

Cu creionul, Erminia, îngenunchind, descria conturul ghetei.

— Într-adevăr, ai piciorul foarte mic.

— Omul îndeobşte, fiind un cerebral, îşi diminuează, ca speţă, din ce în ce membrele. Numai cangurului îi cresc enorm picioarele de dindărăt şi coada, în formă de trepied. Maimuţa, dimpotrivă, agăţîndu-se de pomi, are braţele mai mari. Omul nu mai are nevoie de membre inferioare de cînd a inventat vehiculele, iar mîna e o simplă cheie. Vom deveni rotunzi ca o planetă.

— Eşti bun, propunea Erminia fără să pară a lua în serios teoriile lui Ioanide, să îndoi puţin cotul?

Ioanide făcînd cu docilitate ceea ce i se spunea, Erminia lua o măsură cu sforicica de la încheietura umărului pînă la încheietura pulsului.

« Erminia asta, îşi zicea Ioanide, cloceşte ceva! »

Într-adevăr, într-o bună zi Ioanide primea prin mijlocirea Elvirei un pachet în care găsea un trusou întreg de obiecte executate în lînă cu andrelele: fular, mănuşi, ciorapi, pulover, totul după jurnal.

— E superb, zise madam Ioanide, eu n-aş fi fost în stare să-l fac!

Ioanide şi Elvira sufereau mereu de pierderea Pichii şi a lui Tudorel, însă acest lucru, pentru observaţia superficială şi mai ales în ultima vreme, nu se vedea. În primul rînd era o explicaţie simplă. Nu există o gesticulaţie prin care să exprimi sentimentul tragicului. Urletul, plînsul, smulgerea părului, toate astea sînt mai mult semne convenţionale admise un minut. Înainte de tristele întîmplări, Ioanide ar fi crezut că moartea copiilor lui era echivalentă cu o catastrofă cosmică *. Însă cînd Pica muri, Ioanide constată că nu-şi putea modifica purtarea cu nimic. În chiar acea zi mîncase, băuse, circulase prin odaie, se purtase la fel ca în celelalte zile. Cu atît mai mult după un an, schimbarea era neglijabilă. Durerea fizică e mai concretă decît cea morală, produce un spasm vizibil, durerea morală modifică subtil concepţia noastră de viaţă. Ea este ca o schimbare de regim optic. Şi iarna, şi vara obiectele au aceeaşi formă, însă calitatea luminii solare este diferită. Ioanide şi Elvira vedeau lumea în alt ton. Încolo se purtau aproape exact ca înainte. Ioanide redevenise paradoxal în vorbire. Elvira îşi reluase frivolitatea ei. Cu toate astea, un dezechilibru se putea zări. Cît timp copiii trăiau, Ioanide şi Elvira duceau o existenţă distrată şi anonimă. S-ar fi zis că nu se grăbeau să dea vieţii intensitatea maximă, întrucît contau pe durata ei. Copiii erau neglijaţi de aproape, însă, privind chestiunea transcendental, erau ţinta vieţii. Ioanide făcuse de altfel, după moartea copiilor, o reflecţie curioasă. Faza de uniune strînsă între două persoane se caracterizează printr-un aparent dezinteres. Ioanide şi Elvira, în timpurile lor cele mai cordiale, se neglijau enorm.

Ioanide pleca dimineaţa într-o parte şi Elvira într-alta. Se întîlneau la vremea mesei şi dormeau noaptea sub acelaşi acoperămînt. În total, calcula Ioanide, în douăzeci şi patru de ore contactul mai strîns cu Elvira se reducea la douăzeci de minute. La fel şi cu copiii. Prin urmare, treizeci de ani de existenţă comună se reduceau la vreo doi ani de comuniune concretă.

« Dacă aş fi ştiut, zicea Elvira, care adopta şi ea concluziile acestei reflecţii, că Pica are să moară aşa de curînd, aş fi stat toată ziua de vorbă cu ea, aş fi făcut aşa ca să nu pierd nici o clipă din viaţa ei. Aşa cum m-am purtat, am fost în bună măsură străină de ea. »

Totuşi, Elvira n-avea dreptate. Este imposibil ca doi oameni să stea faţă-n faţă fiziceşte în permanenţă. Obosind, nu se mai percep, şi în fond distanţa morală se restabileşte pe alte căi. Despărţirea e necesară pentru a gîndi la celălalt. « Aşadar, medita Ioanide, condiţia principală spre a fi alături moralmente de cineva e de a-l gîndi ca trăind. Despărţirea diurnă nu constituie o separaţie, dimpotrivă, un prilej de dezvoltare de la distanţă a relaţiilor. » Ştiind că Elvira, Pica, Tudorel sînt în căminul lui, Ioanide dusese o viaţă în aparenţă nepăsătoare, din cauza calmului pe care i-l procura conştiinţa că ceilalţi membri ai familiei lui sînt o realitate. Dezechilibrul venea acum din faptul că Ioanide şi Elvira ştiau că Tudorel şi Pica nu mai sînt. Energiile altădată îndreptate subteran spre un scop rămîneau acum neîntrebuinţate. De unde o anume agitaţie. Începură să trăiască exterior, să se substituie copiilor, făcîndu-şi din persoana lor un scop în sine. Deveniră mondeni. Acesta era veritabilul motiv pentru care Ioanide, acum, cînd s-ar fi părut că are nevoie mai

puţin decît oricînd de o casă proprie, primi propunerea Sultanei. Voia să strîngă lumea, să se cheltuiască. Ioanide construi parcul în sens superior comercial, fără a face paradă de originalitate. Adoptă un stil admis şi uniform, punînd accentul asupra confortului. Casa lui însăşi nu era în « stil Ioanide » evident. Exteriorul era simplu, geometric şi nud. Toată atenţia arhitectului căzuse asupra salonului, pe care îl făcuse la etaj pe toată întinderea construcţiei. Era o sală impunătoare şi somptuoasă, lungă aproximativ de cincisprezece metri, cu plafonul în casetoane de lemn negru, obţinute prin încrucişarea a două serii de grinzi de stejar, de care atîrnau trei mari lustruri de cristale veneţiene. Uşile erau scunde, cruţînd pereţii, iar la un capăt al sălii se afla un şemineu de marmură cu o ţesătură înflorită de sculpturi vegetale şi anatomice, mergînd pînă spre tavan. Piesele sculpturale erau copii după Jean Goujon. Pendulul lui Saferian, cu nudurile sale de lemn, era şi el aşezat la un perete lateral, între două fotolii. Sonurile pe care le scotea erau surprinzătoare din cauza acusticii sălii. De observat că Ioanide nu puse parchet pe jos, ci dale de travertin spongios, bine lustruite şi exact lipite, încît podeaua revela, ca şi plafonul, schema ei geometrică în forma unui grătar de linii. De altfel mijlocul fusese acoperit cu covoare. Mobilele nu umpleau interiorul, ci şedeau ca nişte ornamente de sine stătătoare, în grupuri. Dar detaliul esenţial care producea impresie asupra vizitatorului era un vitraliu care se întindea de la uşa exterioară de intrare a casei (făcută din fier şi sticlă mată şi părînd relativ scundă) şi pînă sub acoperiş, constituind astfel un perete translucid al scării de piatră şi al vestibulului ce ducea la salonul de sus. Vitraliul reprezenta în toată înălţimea lui

o fată în profil şi în gest hieratic, alergînd parcă în vijelie cu părul suflat de vînt. Asta era Pica. Ioanide plănuise vitraliul pentru biserică, însă de cînd Cioarec devenise sfîntul oficial acolo, renunţase la ideea primă. Acum se poate înţelege substratul mondenităţii lui Ioanide şi a Elvirei. De fapt, ei dădeau recepţii în memoria Pichii şi contau pe surpriza la intrare şi ieşire, cînd vitraliul, puternic luminat de lumina electrică, cădea în atenţia musafirilor. Atunci puteau face o aluzie cît de mică la Pica şi aveau certitudinea că acela care pleca lua cu el o impresie neştearsă. Pe pereţii interiori, de-a lungul scării, Ioanide făcuse cîteva aplicaţiuni de mici basoreliefuri şi medalioane. Ideea îi venise prin Hagienuş. Acesta încerca să-şi vîndă pe furiş piesele arheologice. Într-o zi, orientalistul intrase repede în casa lui Ioanide, avînd la subsuoară un obiect greu, acoperit în jurnale şi legat cu sfori, pe care îl lăsă obosit pe covor. Apoi merse să privească pe geam.

— Domnule Ioanide, se rugă el în ton lamentabil, fă-mi un bine, ţine-mi-le dumneata obiectele mele arheologice, altfel se prăpădesc, mi le iau copiii. Poate găsesc pe cineva care să le cumpere, un om de carte, să le păzească cum le-am păzit eu.

Hagienuş desfăcu pachetul şi scoase la iveală un fragment de metopă ce reprezenta pe Perseu tăind cu cuţitul capul Meduzei, care semăna cu o mască comică. Îndărăt se zărea capul unei babe, nu alta decît Minerva.

— Le cumpăr eu! zise Ioanide.

— Faci o faptă bună, pe dumnezeul meu, domnule Ioanide, salvezi o colecţie strînsă cu trudă.

După Gorgonă, Hagienuş aduse înfăşurat în jurnal un medalion destul de mare, înfăţişînd un

cap de războinic, cam în stilul Verrocchio. Coiful era făcut din piese îmbucate ca și coada racului, iar coama lui era un mic dragon solzos. Apoi Hagienuș veni cu un cap de bărbat grec cu barba plesnită într-o parte, remarcabil prin impresia de păr uns cu ulei pe care o făcea marmura; după aceea cu un mic basorelief asirian narînd asediul cetății Susa, sub Asshurbanipal. Un soldat bărbos, îngenuncheat cu arcul deasupra capului, zvîrlea o săgeată spre zidurile fioroase ale fortăreței. Și altele de soiul acesta. Hagienuș poseda și o căldare-trepied de bronz, bătînd în verde, obiect autentic chinezesc.

— Mi se rupe inima, plîngea Hagienuș, uite, mă jur, mă consolez că ți le dau dumitale, om care știi să prețuiești. Am colindat lumea ca să le adun.

Ceea ce nu-l împiedica să se tocmească. În general însă le dădu foarte ieftin, pentru că instinctul de colecționar era mai tare în el, și modul cum prindea în perete Ioanide piesele, de-a lungul scării și chiar în salon, îi plăcea. Avea ocazia acum la seratele arhitectului să-și prezinte singur obiectele, ca un director de muzeu. Transportarea tuturor pieselor nu fu ușoară, și Regele Lear justifică și porecla de Ulysse. Petrișor îl urmărea pe stradă și se posta chiar în fața casei lui Ioanide. Hagienuș ieșea, după sfatul arhitectului, prin curtea vecină, pe altă stradă a parcelării, sau trimitea pachetul dinainte, prin Sufletel, iar el intra rîzînd viclean, fără nimic în mînă.

Toate aceste cumpărături și înfrumusețări presupuneau din partea lui Ioanide bani. Îi avea. Acum, că nu mai făcea caz de artă cu orice preț și renunțase descurajat la ideea unui București în stil grec, primea un număr foarte mare de comenzi. Devenise arhitectul la modă. În ciuda evenimentelor, se

construia înfrigurat, deoarece oamenii cu depozite de bani, luîndu-se unul după altul, îi vîrau în imobile. Și Saferian, la îndemnul Sultanei, își făcuse o casă alături de Ioanide. Biserica acestuia și palatul municipal de cartier rămăseseră neterminate, și la construcția din urmă fiarele de la stîlpii de beton ruginiseră în aer. Nu se gîndea nimeni a continua lucrările. Prin urmare, Ioanide construia comercial, primind chiar sugestiile clienților, făcîndu-le gustul, însă cu decență. O dată pe săptămînă, seara tîrziu, după teatru, uneori la douăsprezece și chiar la unu noaptea, Ioanide și doamna dădeau un soi de recepție — dacă este să socotim numărul mare al invitaților și faptul că din cauza aceasta ședeau în picioare pe grupuri. Ioanide și Elvira, amîndoi îmbrăcați în negru, însă cu amănunte înviorînd tonul sumbru al veșmintelor (cravată cu dungi roșii ori albastre la unul, colier și brățară la cealaltă), primeau musafirii de o parte și de alta a ușii, aproape totdeauna avînd a răspunde la întrebări asupra vitraliului. Exact la ora legiuită, se auzea mașina lui Gaittany, care curînd după aceea apărea în ușă cu brațele întinse superlativ.

— Sărut mîinile! Să trăiești! se adresa el succesiv către cei doi, apoi, exclamînd cu mîinile spre tavanul cu lustruri de cristal, dînd o revizie cu ochii întregului salon, adăuga: Domnule, e admirabil! Superb! Ești un bărbat plin de daruri, e-mi-nent! Ești cel mai mare arhitect român.

— Bună seara! îi răspundea invariabil și rîzînd Ioanide.

Pe urmă sosea madam Valsamaky-Farfara, fardată minuțios și raționîndu-și gesturile feței ca să nu-și strice pictura. Ioana, impozantă ca o statuie greacă, venea și ea. Apăreau Hagienuș, Sufletel, Gulimă-

nescu, mai rar Saferian, adus cu greu de alături. Sufleţel era singurul care distona total cu arhitectura interioară, întrucît, din cauza părului vîlvoi de prea deasa trecere a degetelor prin el şi a pantalonilor în burlan, nu era paralel cu nici o dimensiune. În schimb, marele spaţiu îi permitea să gesticuleze în timpul conversaţiei în toată voia. Venea întotdeauna cu Aurora. Smărăndache şi Smărăndăchioaia erau nelipsiţi. Chiar şi Hergot şi Erminia participau, cea din urmă în rochie cuviincioasă de dantelă închisă, care o arăta cam balonată, deoarece începuse să se îngraşe, din cauză că mînca prea multe dulciuri. Hergot aducea cîteodată violoncelul, în salon existînd nu departe de şemineu (ce servea drept mică bibliotecă, apartamentul avînd calorifer) şi un pian cu coadă. De ordinar, după ce se strîngeau toţi invitaţii, se desemnau grupurile. Femeile (Ioana, Erminia, madam Farfara, Smărăndăchioaia, Sultana şi în trecere şi Elvira) se adunau lîngă şemineul gigantic, în jurul impecabilului Ioanide, ras în cap. Acesta era statul lui major. Şi cînd se deplasa, fenomenul se petrecea colectiv, încît spre a găsi pe Ioanide era de ajuns a căuta grupul femeilor. Hergot şi Erminia făceau uneori mici şedinţe muzicale, pe care, răsturnat într-un fotoliu, Gaittany le comenta cu degetele prin aer. Reuniunea de obicei nu ţinea mai mult de două ore, iar Gaittany, care obişnuit nu suporta să stea atît de mult într-un loc, admitea o excepţie în cazul de faţă. Ioanide nu scotea o vorbă despre evenimentele diurne şi nu făcea aluzie la persoane dinafară. Totuşi, în grupuri se recapitulau toate anecdotele zilei.

— Pomponescu, spunea Gulimănescu, iese numai noaptea, pe sub pomi.

— Nenorocitul! îl stigmatiza Gaittany.

— Moirele nu iartă! sărea Sufleţel. Tyche, zeiţa fericirii, şi Agathodămon, Norocul, l-au abandonat.

— Dar Conţescu ce face? întreba cu intenţie malignă Gulimănescu.

— Gonzalv este dezolat, răspundea Smărăndache. Conţescu se simte din ce în ce mai bine.

Într-o noapte, lustrele începură să se clatine întîi uşor, apoi din ce în ce mai vizibil, şi o uruitură se auzi într-o îndepărtare imprecizabilă.

— Cutremur! strigă madam Valsamaky.

Ioana, care, în picioare lîngă pian, cînta tocmai o arie, transformă ultima notă într-un ţipăt, în vreme ce Sufleţel se aruncă sub pian, cu pieptul pe covor, gîndind că pianul îl va apăra de Nemesis.

Acest ţipăt teatral, mai mult decît fenomenul terestru în sine, produse panică, şi femeile se îndreptară spre uşă, încercînd a lua după ele şi pe Ioanide.

— Nu e nici un pericol, zise el calm. Această casă nu se va dărîma.

Într-adevăr, nici una din construcţiile lui Ioanide nu suferi de pe urma cutremurului, şi Ioanide primi după aceea un număr incalculabil de comenzi de reparaţii. Însă fenomenul care agravă panica asistenţei, aruncînd o notă de supranatural, deşi totul se lămuri apoi, fu următorul. Din cauza deplasării mecanismului, pendulul lui Saferian începu să bată la infinit pînă la desfăşurarea întregului arc, acompaniind clătinările lustrelor de cristal cu suave melodii de harfă.

XXIX

Timpul trecea fără ca lui Pomponescu să i se întîmple ceva dezagreabil, aşa cum prevestise Gavrilcea. S-ar fi zis că toată lumea uitase de el.

Însă acest lucru era de natură a afecta pe fostul ministru. Mergînd la Şcoala de arhitectură să ridice o sumă de bani, în fond mai mult spre a pipăi atmosfera, fu tratat cu neglijenţă. Secretarul uită să-i ofere un scaun şi întîrzie excesiv într-o convorbire cu altcineva. Doi colegi întîlniţi pe sală nu-i dădură nici o importanţă, nici într-un sens, nici în altul. Pomponescu se întoarse dinadins pe Calea Victoriei şi avu neplăcerea de a constata că nu producea nici o senzaţie, în ciuda faptului că trecuse pe lîngă persoane care-l cunoşteau. Il întrebase de altminteri pe Smărăndache:

— Ce zice lumea despre mine?

— Nimic! răspunse acesta cu un aer foarte sincer.

Într-adevăr, nimeni nu pomenea numele lui Pomponescu, şi chiar cînd venea vorba de el, nu mai reacţionau cu stimă sau cu teamă de a se compromite. O întîmplare neînsemnată produse o impresie adîncă asupra lui Pomponescu. Invitase la masă pe Smărăndăchioaia şi pe Smărăndache, întîlniţi accidental pe bulevard. În ziua hotărîtă, la prînz, aşteptă posomorît pînă la ora unu, tresărind la cel mai mic zgomot. Invitaţii nu apăreau. Smărăndache nu comitea niciodată asemenea inconvenienţe, şi madam Pomponescu îşi explică nevenirea lor prin faptul că nu înţeleseseră bine ziua şi ora, ceea ce Pomponescu excludea. Pînă la două, ex-ministrul refuză să se aşeze la masă, după aceea rugă pe cele două femei să prînzească, în vreme ce el, reclamînd numai o cafea, se retrase în birou. La ora trei, Smărăndăchioaia ceru scuze telefonic, sub cuvînt că a fost la Gaittany, la Casa de artă, o recepţie foarte interesantă, pe care nu s-a îndurat s-o părăsească. Nici nu-şi dădea silinţa să acopere că între

una şi alta nu era alegere. Pomponescu trase o concluzie foarte amară, nu mai era considerat.

De la această întîmplare se produse cu Pomponescu un lucru nemaiconstatat înainte. Profesorul de beton armat nu mai ieşea din casă şi şedea toată ziua somnolînd pe canapea în birou, fără a citi, cu ochii pe jumătate închişi, pironiţi în tavan. Cînd soneria telefonului zbîrnîia (fenomen foarte rar), nu se mai ridica să răspundă, şi dacă venea subreta, cu un semn al mîinii o deconsilia să meargă la aparat. Un amic politic care voi să-l vadă, spre a-l consulta, nu fu primit, cu scuza că Pomponescu e indispus. De pe canapea, ex-ministrul trecea cîteodată pe un fotoliu, înfundîndu-se în el şi privind cu insistenţă un punct în gol. La eticheta zilnică păstrase toate obişnuinţele, venea la masă, mînca distrat şi fără apetit, desfăcea jurnalul şi-l depunea înainte de a-l fi citit. Adesea era cu totul neatent, şi cînd madam Pomponescu îi punea o întrebare, neştiind că se adresează lui, nu răspundea nimic. Începuse să slăbească, şi în mustaţă apăruse o pată albă. Somnolarea din timpul zilei îi producea în mod firesc insomnii noaptea, şi madam Pomponescu îl auzea mergînd pe întuneric prin odaie. Dormitorul, foarte mare, era despărţit în două printr-o cortină albastră de velur, şi fiecare dormea într-un despărţămînt. Aceasta avînd în vedere infirmitatea doamnei Pomponescu, care avea trebuinţă la culcare de asistenţa subretei. Zgomotul, natural, nu era mare, madam Pomponescu simţea totuşi paşii soţului ei călcînd cu o acustică surdă pe covorul păros. Alt fenomen era acela că Pomponescu nu mai privea direct în ochi pe ceilalţi, manifestînd o timiditate curioasă pentru caracterul său. Nu arunca ochii pe geam de loc, renunţînd

la orice viziune a lumii exterioare, stînd de ordinar în aşa chip încît să aibă înaintea sa pereţii, tavanul, spaţii în sfîrşit închise. Este iarăşi clar că, deşi venea la masă şi în linii generale se purta sociabil, încerca neplăcere cînd era surprins în birou şi dădea curs cu dificultate chemărilor. Ar fi preferat să fie lăsat singur. O dovadă a silei sale de oameni fu un amănunt constatat de madam Pomponescu. Printr-o greşeală regretabilă, se servi lui Pomponescu cafeaua în birou, fără zahăr, complet amară. Cînd se prinse de veste acest lucru, madam Pomponescu veni în persoană cu bucăţi de zahăr pe o farfurioară. Prea tîrziu! Pomponescu băuse cafeaua amară, ca să nu cheme pe nimeni, pentru că, era lucru ştiut, îi plăcea foarte dulce.

— Ascultă, Jean, îi zise madam Pomponescu, aprobată de *maman*, tu nu te simţi bine, nu vrei să chemăm un doctor?

— N-am nimic, răspunse silnic ex-ministrul, ce să constate doctorul?

— Arăţi obosit, prea dormitezi toată ziua.

Pomponescu avu un zîmbet amar.

— Altceva n-am de făcut!

— Înainte lucrai, făceai studii asupra catedralei. De ce stai?

Profesorul de beton armat rîse în sine, fără a scoate un cuvînt.

— Nu te consuma zadarnic, interveni *maman*, va veni vremea cînd vor alerga toţi la tine. Fără tine nu se poate.

Pomponescu privi pe bătrînă cu o clipire stranie, ca şi cînd i s-ar fi părut nebună.

Madam Pomponescu, mereu dîrză, începu să suplinească golurile din salon convocînd rude din partea ei şi din partea soţului. Astfel, de la un timp,

cu toată schimbarea de persoane, o după-amiază era suficient de însufleţită. Pomponescu, după o singură participare, se scuză şi nu mai apăru. De altfel avea şi dreptate. Convorbirea era de aşa soi, încît concluzia ei era că familia suferise o lovitură ireparabilă prin căderea lui Pomponescu. Musafirii păreau a veni mai mult spre a se informa dacă mai e vreo speranţă pentru Pomponescu sau spre a-i smulge unele informaţii utile. Astfel, unul care avea interese la Ministerul de Lucrări Publice, unde fusese Pomponescu, îi zise:

— Cred că ai relaţii cu noul ministru, n-ar putea să te refuze.

Şi cum Pomponescu privea interogînd din ochi, acela continuă:

— Aş avea o chestiune de rezolvat, poate îmi dai o mînă de ajutor.

Toţi, prin urmare, aveau în cap aceeaşi idee şi nu puteau să-şi închipuie un Pomponescu fără nici o trecere publică. Nu se deosebeau întru nimic de ceilalţi obişnuiţi ai anticamerei. La fel ca şi ei, fericeau pe puternicii zilei, insinuînd indirect mărimea catastrofei lui Pomponescu. O verişoară a doamnei Pomponescu mai făcu în plus şi această declaraţie:

— Nu vă plîng de loc, cu averea pe care o posedaţi puteţi trăi ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat.

Avea deci ideea că Pomponescu adunase ca ministru un avut considerabil. Acest lucru nu era exact. Într-adevăr, profesorul de beton armat nu se afla momentan în primejdia de a muri de foame sau a-şi restrînge trenul casei. Însă în calitatea lui de om politic nu strînsese ceea ce s-ar fi putut numi avere. Atunci cînd, ceva mai tînăr, făcuse construcţii publice, obţinuse mari sume de bani,

pe care le depozitase la bănci sau le transformase în acţiuni. Astfel, cele două Pomponeşti aveau asigurată o existenţă onorabilă în cazul cînd nici o furtună n-ar fi atins viaţa economică. Încolo, Pomponescu cheltuia veniturile normale, şi în momentul cînd căzuse de la putere avea în casă din remuneraţiile sale o sumă care i-ar fi ajuns un an cel mult. Dacă ar fi fost înlăturat de la catedră şi s-ar fi aflat în imposibilitate de a lucra ca arhitect, după o vreme Pomponescu ar fi trebuit să aibă recurs la veniturile constituite celor două femei. Cîţiva ani de zile cel puţin, lucrurile n-ar fi fost aşa de negre, totuşi, Pomponescu le văzu astfel. Gîndul de a fi întreţinut de femei îi era intolerabil. I se înfipsese în creier ideea, mai ales în urma retragerii din partea negustorului a propunerii de a construi cinematograful, că va cădea în mizerie. Era sigur că nimeni nu-i va da nici o comandă şi că va ajunge la mari umilinţe. Crescut toată viaţa în belşug şi biruind fără efort, Pomponescu n-avea curaj să înfrunte viaţa, şi de altfel instinctul îi spunea că dacă un anonim se poate adapta oricăror împrejurări, un om notoriu este expus vexaţiilor şi refuzurilor. În acea vreme, soarta oamenilor din categoria ex-ministrului nu părea aşa de dificilă. După o fază sinistră, regimul arăta înclinări de compromis cu fostele partide, de a căror tacită încuviinţare puterile agresoare aveau nevoie. Însă Pomponescu părăsise partidele şi înşelase totdeodată şi Mişcarea, astfel că acum era pus la index de toţi. Impresia lui în tot cazul era că destinul îi este pecetluit. Cînd îşi aducea aminte de povestea aruncării în stradă a lui Ioanide, se cutremura. Credea în această posibilitate, pentru că ultima deplasare a arhitectului era opera sa. Întrucît îl privea, se temea de

confiscarea casei, care era pe numele său. Exprimîndu-şi prin aluzii teama de a nu ajunge ca Ioanide, fu ironizat de madam Pomponescu:

— Ce tot îl căinezi pe Ioanide? Are un adevărat palat şi dă recepţii senzaţionale.

Pomponescu privea incredul, deoarece expresia « bietul Ioanide ! » aruncată de Gaittany se popularizase. Era o apelaţie căreia îi corespundea un adevăr subtil şi totodată o glumă a superficialilor, în primul rînd şocaţi de luxul arhitectului.

— Unde te duci, domnule, aşa, îmbrăcat din ac? E vreun bal undeva? întreba unul.

— Nu, domnule, nu ştii? Azi e reuniune la « bietul Ioanide ».

Pomponescu nu mai puţin îl vedea pe « bietul Ioanide» alungat şi din baraca lui, într-o magherniţă, cîştigîndu-şi existenţa cu penibile mici reparaţii.

Un alt simptom al alterării caracterului şi sănătăţii morale fu modificarea pentru un timp a instinctului de grijă corporală. Pomponescu, care nu ieşea niciodată din dormitorul lui nebărbierit nici spre a da la o parte cortina de velur dinspre madam Pomponescu, şedea acum zile întregi neras. Firele de barbă, în care negrul se amesteca cu albul, îi acopereau fălcile şi-i dădeau un aer speriat. Nu mai cerea să se schimbe, şi cînd i se puneau la îndemînă cele de trebuinţă uita să le ia. În mod normal, Pomponescu, chiar dacă nu ieşea din casă, posedînd o vastă recuzită vestimentară, se schimba de cel puţin două ori pe zi, întrucît salonul, anticamera şi biroul lui reprezentau locuri de exhibiţie. Dimineaţa apărea cu un costum de ţinută zilnică, la prînz, dacă reţinea pe cineva, îşi punea un sacou negru cu cravată adecvată, schimbîndu-şi de asemeni batista, la cinci îşi arbora smochingul

tivit. Astfel de mutaţii în toaletă le practica Pomponescu chiar dacă n-ar fi fost decît cu Pomponeştile, ba chiar şi singur. Acum pentru întîia dată fu văzut ieşind din dormitor cu o haină de casă de molton, pe care n-o folosea decît spre a trece la camera de baie. Cum era neras, produse puţină spaimă subretei, care nu-l recunoscu. Normal, Pomponescu examina dimineaţa şi seara în sufragerie un termometru aşezat afară, în dreptul geamului, şi un barometru aneroid de perete, nu departe de fereastră. În modul acesta, cînd părăsea sufrageria, seara, aproape fără excepţie făcea observaţiile sale meteorologice:

— Mamy, temperatura e scăzută şi barometrul la uscat, să ştii că peste noapte vom avea ger. Să spui servantei să pună lemne în sobele de teracotă.

Acum, cînd nu se mai rădea, Pomponescu nu mai consulta nici barometrul. În privinţa toaletei, presupunînd că soţul ei a pierdut îndemînarea de a se rade singur, madam Pomponescu aduse un frizer în casă, care plictisi pe ex-ministru prin aceleaşi indiscreţii auzite de la toţi. Ca să nu-l mai vadă în ochi, Pomponescu, ameninţat cu prezenţa lui, se bărbierea singur, dar numai stimulat.

Această criză ţinu vreo două-trei săptămîni, apoi deodată Pomponescu îşi reveni, spre bucuria celor din casă. Începu din nou să se bărbierească singur înainte de a ieşi din dormitor, să-şi schimbe hainele, să fie ceva mai atent la masă şi să privească la termometru şi la barometru. Ieşi o dată din casă, apoi zile întregi îşi petrecu timpul, foarte aferat, în birou. Părea că studiază ceva, căci madam Pomponescu găsi pe masă un tratat de chimie, deschis la un capitol ce se ocupa de nitrili. « Se numesc nitrili corpii care se nasc prin eliminarea a două molecule de apă din sărurile amonice ale acizilor

organici sau prin eliminarea unei singure molecule de la amidele corespunzătoare. Clasa aceasta de corpi a fost creată de Dumas la 1847. »

Într-adevăr, Pomponescu începu a deveni foarte activ şi continuă cu sîrguinţă lucrările sale în birou. O parte din această activitate era dedicată arhitecturii. Pomponescu nu făcea planuri de construcţii, ci — lucrul era uşor de ghicit şi fu verificat în urmă — recapitula întreaga sa operă, consemnînd-o într-un memoriu. Îşi întinse prin odaie proiectele înapoiate de Gaittany şi privindu-le făcu observările sale la capitolul respectiv. Pomponescu voia ca posteritatea să ştie ce lucrase, ce principii aplicase, şi fiindcă socotea mai obiectivă lumea de mîine, îi sugera propria sa părere despre el însuşi şi care se conducea de principiul relativităţii. Toate schiţele şi proiectele înrămate sau găsite prin sertare fură numerotate cu grijă, catalogate la sfîrşitul memoriului şi apoi aşezate în ordine într-un pachet. Cînd termină această lucrare, Pomponescu păru foarte bine dispus, făcu o mică plimbare pe bulevard, şi la masă bău puţin vin şi fu mai comunicativ. Emise chiar cîteva aforisme în legătură cu activitatea umană, luînd ca punct de plecare felicitările doamnei Pomponescu că-şi vede din nou de arhitectură.

— Tot ce facem, zise el sentenţios şi cu vechea lui infatuare, conţine un merit prin faptul că reprezintă o mişcare în veşnica sforţare a omului de a cunoaşte şi de a crea. Unii au mai mult noroc, alţii mai puţin, însă nu se poate contesta că opera marilor artişti nu ar apărea fără dibuirile artiştilor mai modeşti dinaintea lor. A te întreba dacă fapta ta a reuşit sau nu e un nonsens. Important e să fi făcut tot ce-ţi stă în putinţă. Dacă viitorul va decide că Ioanide are geniu (aci Pomponescu luă o atitudine

ironică, însă dulce, fără maliție), eu mă închin în fața acestei sentințe. O minte obiectivă îmi va acorda și mie o părticică de merit.

— Cum, Jean, sări Mamy, tu pui pe Ioanide mai presus de tine?

— Astea sînt excese de bună-creștere! îl ironiză *maman*.

— Nu-mi pot permite să clasific, răspunse Pomponescu, nu am această cădere, spun numai că dacă unul e mai merituos decît mine, am și eu satisfacția datoriei împlinite.

— Nu admit, Jean, asemenea teorii! rezistă Mamy cu încăpățînare. Ce-i dai zor cu recunoașterea viitorului? Lucrările pe care ți le-a încredințat statul, demnitățile pe care le-ai avut și le vei mai avea, decorațiile și altele nu sînt o dovadă că toată lumea te prețuiește?

Pomponescu luă o figură foarte contemplativă, rămînînd mereu politicos, și ocoli răspunsul direct.

— Sînt oameni, spuse el, care prin împrejurările sociale, prin ambiția celor din jurul lor sînt împinși în profesii pe care nu și le-ar fi ales singuri din simplă vocație. Ei le îndeplinesc bine prin educație, pot fi buni savanți, buni generali. Însă cînd vine omul născut, totul se răstoarnă. Caesar ca militar nu e opera mamei lui.

— Ba da! sări atinsă *maman*, deși n-avea nici o noțiune despre situația familială a lui Caesar. Fiii sînt oglinda mamelor.

— Nu trebuie să te superi, răspunse împăciuitor Pomponescu, asta e adevărat într-un sens general, însă dacă mama vrea ca fiul să devină Shakespeare, e o problemă dificilă

— O mamă are instinct, vrea numai binele copiilor.

Pomponescu nu agravă discuția și trecu la alte chestiuni. Ideile acestea le mai spusese și altora și apăsau în permanență de la un timp pe sufletul său; acum, fără să vrea se vede, le exprimase față de cele două femei care nu înțeleseseră de loc starea lui de spirit. Ex-ministrul se despărți foarte afabil de *maman* și de Mamy, cu toate civilitățile de rigoare.

După memoriul de lucrări arhitectonice, Pomponescu își adună laolaltă cursurile de la Școala de arhitectură, al căror text îl revăzu cu grijă, apoi feluritele articole publicate în broșură sau în revistă, întocmi de asemeni o bibliografie și scrise un scurt memoriu asupra sensului operei lui științifice și rezultatelor sale. Apoi legă totul. Și în privința asta emise cîteva idei către Smărăndache, care îi făcu o scurtă vizită.

— Am revăzut cursurile și lucrările mele teoretice. Evident, foarte multe lucruri sînt depășite. În știință, un minut e fatal. Nimic nu rămîne acolo în picioare, încît a fi ajutat mergerii spre adevăr este singurul merit. Cine mai învață azi chimia după Lavoisier? (Cuvîntul chimie venea des de la o vreme în conversația lui Pomponescu, și în afară de tratatul găsit de madam Pomponescu, ex-ministrul mai avea în sertar, din vremea studiilor, cîteva flacoane cu cristale mari și mici, printre care unul cu un fel de sare albă pe fund, pe care scria C.N.K.)

De la această operație, Pomponescu trecu la alta. Își colectă absolut toate actele familiale: amintirile, scrisorile, fotografiile, arhiva casnică, sortă totul, legă, în fine, redactă un alt memoriu, care principial semăna mult cu *Biografia familiei Pomponescu* întocmită de unchiul său, cu deosebirea că nu era umoristică și nu se oprea la mărunțișuri. Era de fapt mai mult o autobiografie a fostului ministru.

Ea începea astfel (dovadă că simţul critic nu lipsea autorului):

« Se pare că o forţă atavică ne împinge să facem ceea ce au făcut şi înaintaşii noştri, oricît de discutabilă ne-ar apărea opera lor. Am înaintea mea o broşură scrisă de unchiul meu, colonelul Remus Pomponescu, asupra familiei noastre şi care m-a făcut să rîd cu lacrimi cînd am citit-o, cu toată stima pe care o aveam pentru acest brav militar. Azi simt şi eu nevoia să pun pe hîrtie cîteva lucruri privitoare la familia mea şi la mine, ceea ce înseamnă că un instinct ne îndeamnă pe toţi să apărăm continuitatea sîngelui. »

Pomponescu evoca copilăria lui, figura unor membri ai familiei, inclusiv pe aceea a unchiului biograf, şi schiţa viaţa lui politică. În încheiere, neavînd copii, se adresa nepoţilor, cu nădejdea că izbînzile şi greşelile lui nu vor fi fără nici un folos pentru ei şi progenitura lor. Într-un cuvînt, profesorul de beton armat se trata mai puţin ca individ, cît ca un inel din stirpea Pomponeştilor. Mîndria de corp începea să învingă orgoliul individual. Memoriul fu legat şi sigilat. Întîlnind pe Hagienuş pe bulevard, Pomponescu îi spuse următoarele, fără nici un motiv aparent, desigur sub impresia preocupărilor lui recente:

— Îţi dau toată dreptatea că ţii la copiii dumitale — buni sau răi, nu importă. Regret că împrejurările m-au împiedicat să am copii. Progenitura noastră e calea materială prin care ni se propagă spiritul, şi dacă uneori, în primă generaţie, avem dezamăgiri, a doua generaţie vine cu o reabilitare. Oamenii sterili se agită prea mult spre a-şi supravieţui, avizează la mijloace disperate, cum ar fi notorietatea. Sîngele este totuşi cel mai sigur mijloc de a rezista

neantului. Sînt familii care n-au dat nici un om excepţional în adevărata putere a cuvîntului, dar care durează de sute de ani. A te regăsi în toate documentele şi a avea speranţa să fii regăsit în cele următoare ţie linişteşte spiritul.

— Îmi pare bine, domnule Pomponescu, că găsesc un om care să mă înţeleagă!

— Inscripţiile funerare pe care le-ai colectat dumneata nu dau nume ilustre în cîmpul ştiinţei sau al artelor, ci nume de familii. Cu excepţia unei elite preocupate de adevăr, omenirea caută să se salveze social de uitare. În fiecare din noi rezidă un biet om comun, care şi-aduce aminte de părinţii şi bunicii lui şi încearcă a-i înscrie pe o piatră.

— Pomponescu a început să filozofeze, comunică Smărăndache şi Hagienuş celorlalţi.

— Interesant! constata Gaittany, prudent şi mirat că se aduce în vorbă numele lui Pomponescu. (Pentru el nu exista ceea ce nu era la ordinea zilei.)

Un alt fenomen semnalat de puţinii care înţelegeau pe fostul ministru ignorat de cercurile în care era sărbătorit altădată fu interesul pe care-l manifesta de la o vreme pentru felul de trai al celor pe care nu-i mai vedea. Parcă voia să-şi reconstituie o imagine stinsă.

— Ce mai face Ioanide? Tot aşa paradoxal?

— La fel, însă nu mai umblă după femei. De cînd i-a murit fata, s-a schivnicit (convorbeau Pomponescu şi Smărăndache).

— Parcă aud că dă recepţii luxoase, e monden.

— Într-adevăr. E un stareţ sociabil, care admite lume în parloar.

— Cum e salonul lui?

— Imens, luminat de trei candelabre de cristal şi cu un enorm şemineu sculptat în fund.

— Totdeauna a avut el mania asta a decorului, care l-a împiedicat să se realizeze. (Pomponescu, după cum se vede, nici acum nu acorda lui Ioanide un merit absolut.) Şi ce mai plănuieşte?

— Nimic. A renunţat la ideea de a construi un oraş, s-a convins că e o himeră, acum repară şi clădeşte orice. Cîştigă foarte bine.

— Dar Gaittany ce mai face?

— Are două maşini superbe, una de zi şi una de seară.

— E un om pe care l-am invidiat adesea. N-are nici o veleitate de a face vreo faptă neobişnuită, se consumă liniştit ca om de lume. (Aici Pomponescu se înşela. Gaittany avea ferma convingere interioară că toţi ceilalţi sînt nişte simpli meseriaşi, « puşi în valoare » de perspicacitatea lui. Acesta era şi motivul pentru care se debarasa repede de cei căzuţi în discredit. Se temea să nu fie tras la răspundere.)

— Între douăsprezece şi unu este la Casa de artă o reuniune foarte reuşită.

— Dar Saferian ce mai face?

— S-a mutat lîngă Ioanide şi a lăsat tot comerţul în seama Sultanei. Acum vine el cîteodată la Ioanide să-şi asculte pendulul pe care i l-a dăruit.

— Saferian e un oriental pentru care comerţul e un pretext de a avea de a face cu lumea.

— Poate pentru el! Sultana face speculă în toată regula. Este aproape precis că ea îi procură numărul cel mai mare de clienţi lui Ioanide.

Pomponescu zîmbi cu îngăduinţă.

— Fapt este că fără un astfel de instrument un arhitect riscă să rămînă fără clientelă. În familia noastră virtutea comercială a fost complet absentă. N-am produs decît militari, profesori, magistraţi.

În chipul acesta, Pomponescu întreba despre toţi, înlocuind percepţia directă cu ancheta. Conversaţia sa mai atinse şi un alt subiect. Cînd madam Pomponescu-Mamy sfătui pe Pomponescu să-şi menajeze sănătatea, madam Pomponescu-mamă observă impetuos:

— În familiile noastre toţi au fost voinici şi sănătoşi tun. Pot să zic că cei mai mulţi au murit de bătrîneţe.

Pomponescu făcu atunci aceste reflecţii:

— În anume condiţii, longevitatea constituie o povară pentru individul însuşi. Cînd ai ajuns la bătrîneţe, în situaţia de a trăi într-o lume pe care n-o mai pricepi şi nu poate să te mai priceapă, cînd, într-un cuvînt, îţi supravieţuieşti, mă întreb serios dacă merită să prelungeşti o asemenea agonie morală.

Madam Pomponescu-Mamy se scandaliză.

— Dar cum asta, Jean, tu recomanzi sinuciderea?

— N-am zis c-o recomand, bătu în retragere Pomponescu, totuşi o scuz.

— E o erezie totală, declară şi madam Pomponescu-mamă; bătrînii trebuie să trăiască atît cît le îngăduie Dumnezeu, ca să îndrumeze pe cei tineri.

Cîteva expresii veneau mereu în gura doamnei Pomponescu-mamă. Una era: « cînd o fi şi-o fi să mor odată, cît mai tîrziu posibil », de unde rezulta că vedea moartea, întrucît o privea, ca un fenomen foarte îndepărtat; alta: « nu mai e ca altădată », indiciu că tot ce se petrecea în prezent i se părea absurd; în fine: « Jean, nu trebuie să admiţi asta », trădînd ostilitatea ei pentru tot ce sta în contra intereselor lui Pomponescu sau ale generaţiei sale. Pomponescu însuşi se ruşina de acest egoism al mamei sale, care, afară

de asta, profesa un hedonism exagerat, în baza căruia o faptă neaducînd satisfacţii imediate nu prezenta nici un interes. « La ce foloseşte asta?! » întreba ea stereotip. Onoarea socială, chiar şi bizuită pe un fals, era tot ce preţuia. Luîndu-se drept centru al lumii, madam Pomponescu-mamă agrea sau detesta oamenii după chipul cum se purtau cu ea. Cine îi săruta mîna foarte intimidat şi-i bătea în strună, constatînd totodată că arăta bine la faţă, putea fi sigur de bunăvoinţa ei. Madam Pomponescu-mamă n-avea nici o compătimire pentru un om despre care s-ar fi spus că e un bărbat plin de valoare, însă nerăsplătit de noroc. Nu toţi, era părerea ei, pot fi egali în viaţă. « Dumnezeu a lăsat o ierarhie pe care n-avem dreptul s-o discutăm. » Bineînţeles, avea siguranţa că fiul ei stă în fruntea acestei ierarhii. Asta denota poate şi un fel senil de a vedea, dar şi o filozofie a familiei, uşor de controlat şi la Pomponescu. Acesta din urmă mai înţelegea însă că viaţa ridică, în ciuda prevederilor noastre, forţe obscure şi vii, care şi cînd sînt absurde se pun în calea celor bătrîni. Gavrilcea şi tagma sa erau dintre acestea. Pomponescu, cu toată repulsia, din pur calcul, ar fi dorit să conjure aceste forţe noi, să le aduleze şi să se lase acceptat de ele, cu rezerva mentală că mai tîrziu le-ar fi domesticit şi sfărîmat. Acum însă avea sentimentul că jucase rău şi vedea totul apocaliptic, încît suficienţa mamei sale i se păru lui însuşi grotescă. Se întreba ce ar deveni ea în caz de revoluţie, mizerie, incapabilă cum era de o cît de mică filozofie a vieţii. Hangerlioaica, aşa măreaţă şi inflexibilă în sinea ei, ştia să se mlădieze, să negocieze, ar fi fost în stare să vîndă zarzavat în piaţă, constituindu-şi o ceată de subalterni în această branşă, din Hangerlii. Gaittany îşi ascundea

aroganţa internă în cele mai mari umilităţi şi izbutea totdeauna să mistifice pe toţi. Asta ar fi voit în fond să facă şi Pomponescu, dar nu putea. O mîhnire profundă îl cuprindea la ideea de a se umili şi orice diminuare a respectului din partea altora îi provoca suferinţă. Aşa de victorios în viaţă, Pomponescu se descoperea într-o clipă un inadaptabil. Lunga lui carieră fusese un accident favorizat de clemenţa timpurilor. Prin urmare, discuţia dintre el şi cele două femei se făcea din planuri de gîndire ireconciliabile şi constituia două monologuri paralele. Pomponeştile concepeau lucrurile absurd dogmatic, Pomponescu vedea de la o vreme totul în devenire catastrofală.

— A trăi spre a constata ruina a tot ce-ai făcut în viaţă e dureros. E cum ţi-ai vedea casa în flăcări. Sînt fericiţi aceia care dispar la timp, proiectînd totul în viitor.

— Nu ia foc nici o casă, se supăra madam Pomponescu-mamă. Lumea rămîne aşa cum au aşezat-o bătrînii înţelepţi, şi dacă zurbagii tineri vor s-o răstoarne, vina e a cui nu-i bate la spate.

Pomponescu nu mai deschise vorba despre aceste chestiuni cu cele două femei, însă lui Hagienuş îi spuse aceste cuvinte semnificative:

— Aş vrea să mă deştept peste o mie de ani, să văd ce a rămas din lumea noastră de azi.

Este clar că Pomponescu suferea de un sentiment placid de zădărnicie. Acesta nu mergea pînă la dizolvarea noţiunii de eu, căci ex-ministrul adăuga imediat:

— Abia atunci îmi voi da seama ce a mai rămas de pe urma mea.

În această fază, Pomponescu începu să pună la aceia puţini pe care-i întîlnea întrebarea: « Ce se

mai zice despre mine? », la care, fireşte, cu greu putea avea un răspuns sincer şi satisfăcător.

— Sînteţi privit, zicea Smărăndache, cu aceeaşi stimă ca întotdeauna.

— Stimă, stimă, ce înseamnă asta? Îmi mai acordă lumea un rol în viitor, sau mă consideră un om sfîrşit?

— Natural, căuta Smărăndache să sofisticheze inteligent, sub impresia momentului, toate personalităţile trec printr-o eclipsă. După aceea va veni dezamăgirea, şi toţi se vor întoarce spre figurile familiare.

— E o ipoteză amabilă a dumitale, zicea Pomponescu cu glasul pompos cu care distribuia laude cînd era tare; înţeleg din ea adevărul crud că sînt o figură a trecutului.

— N-am vrut să spun asta!

— Nu te sfii de loc, concluzia firească, rezultînd din fapte, aceasta este. Mă resemnez.

— Totuşi, lumea vă acordă importanţă nu numai sub raportul situaţiilor publice. Sînteţi un om de cultură de o deosebită rezonanţă.

— Cultură, ăsta e un termen vag, toţi sînt astăzi oameni de cultură.

— Dar întîi de toate este în dumneavoastră arhitectul, creatorul!

— Spune drept, domnule Smărăndache, ai auzit pe vreunul preţuind în ministrul Pomponescu pe arhitectul Pomponescu?

— Cum nu?!

— Îmi permiţi indiscreţia să te întreb cine?

— De pildă, Ioanide!

— Mă mir, aud că mă face dobitoc.

Smărăndache roşi puţin.

— E o expresie a lui familiară, pe care ne-o aplică la toţi, fără intenţie rea.

— Şi ce spune Ioanide?

— Că sînteţi un maestru al echilibrului, puteţi construi şi pe un metru pătrat, în evantai.

— Mă consideră deci un tehnician. Totuşi, e frumos din partea lui.

Hagienuş aduse vorba despre oratorie, observînd că acum nu se mai vorbea, se dădeau numai comenzi militare.

— Hei, unde e vremea cînd se îndesa lumea să te asculte vorbind, domnule Pomponescu!

— Crezi, stimula profesorul de beton armat, că discursurile mele erau de natură a produce plăcere cuiva cu totul dezinteresat?

— Cum vorbeşti, domnule Pomponescu, superi pe Dumnezeu! Discursurile dumitale erau eveniment. Ce? Mulţi oratori ca dumneata avem noi?

— Oratoria e o artă puţin durabilă şi, afară de rare excepţii, dă numai satisfacţii imediate. Recunosc doar că am avut un public credincios. Sentimental vorbind, am amintiri plăcute, asta e tot.

— Un prieten al băiatului meu spunea că erai foarte iubit ca profesor.

— E posibil, n-aş tăgădui, este însă cam mult de cînd n-am mai profesat. În învăţămînt, distanţa e periculoasă. Am avut cu toate astea elevi foarte devotaţi.

În urma unor astfel de dialoguri, Pomponescu păru mai înviorat şi începu acum să facă unele plimbări prin oraş. Se ducea la clădirile pe care le construise el, le contempla lung pe dinafară, apoi se despărţea de ele. Cutreieră astfel oraşul timp de cîteva zile. Sentimentele pe care le încercă fură foarte contradictorii. Unele clădiri i se părură izbutite, altele contestabile, în tot cazul nu reacţiile de ordin critic îl reţinură, cît amintirile ce se legau de respectivele

lucrări. Își rememora împrejurările în care construise fiecare edificiu, oamenii cu care venise în contact. În convorbiri, Pomponescu evoca tot mai des oamenii pe care îi cunoscuse în copilărie și tinerețe, părînd a nu-l interesa prezentul.

— Cînd a murit, *maman*, unchiul Paul?

— Acum treizeci de ani!

— Mînca îngrozitor.

Într-adevăr, acest unchi al lui Pomponescu, semănînd la statură cu el, cu deosebirea că era mult mai corpolent și avea o bărbuță de mușchetar, mînca și bea abundent, fără să se bage de seamă, păstrîndu-și sprinteneala și o permanentă binevoitoare prezență de spirit față de doamne. Era un Pomponescu vesel, deschis, redondant și neinfatuat. O mică deosebire de dozaj, și un om se distinge profund de un cvasi sinonim al său. Pomponescu semăna la umor cu o altă rudă, o mătușă dinspre mamă, care avea aceeași statură și purta decolteuri, preferînd a sta în picioare, spre a-și expune întreaga siluetă. Pe cît era de solemnă corporal, pe atît era de sfioasă și de blîndă. Mustața și-o mușca tatăl lui Pomponescu, care era însă foarte nervos și cîteodată izbucnea în plîns. Infatuarea și ironia fuseseră în tinerețe ale doamnei Pomponescu-*maman*. În somn, Pomponescu nu mai visa de loc evenimente și persoane recente. Gaittany, Ioanide și ceilalți nu apăreau niciodată în reprezentațiile sale onirice, nici măcar cele două Pomponești. Se vedea mereu în casa în care trăise copil, de vreo șase-șapte ani, stînd de vorbă cu unchi și mătuși dispărute. Tată-său de asemeni era prezent. În fiecare seară, visul era cam același, ca și cînd memoria s-ar fi oprit la o unică vîrstă. Curios, Pomponescu visa că trebuia să se ducă la școală și nu învățase lecția, scria pe tăbliță

și pe caiet liniat, lipea *Abzubild*-uri pe cărți. Obișnuit, îndată ce se deștepta, uita totul. Odată, însă, visul fu așa de clar, încît îl ținu minte, și atunci constată surprins că se fixase într-o vîrstă atît de îndepărtată de aceea de azi. Aceste vise stăruitoare stîrniră lui Pomponescu o curiozitate pe care n-o mai avusese altădată, să vadă mormîntul tatălui său. Informîndu-se discret de la *maman* asupra figurii și locului, prevăzut cu cîteva flori, merse fără a spune nimănui la cimitir, și acolo privi cîtva timp mormîntul tatălui său, bine îngrijit, deși învechit ca stil, și aruncă peste el florile. La întoarcere descoperi după simpla descripție, aproape fără să vrea, cavoul lui Hagienuș construit de Ioanide și se învîrti puțin în jurul lui, ca un simplu specialist.

Într-o dimineață, la cafeaua cu lapte, cu *Universul* în mînă, madam Pomponescu-mamă scoase o exclamație de oroare.

— Iată o lipsă de gust, a te spînzura! E un caz aici la « Întîmplări din capitală ». Unul care se agață de cuiul de la lampă. Închipuie-ți surpriza familiei cînd dă de o asemenea scenă oribilă! Dacă vrei să te sinucizi, alege alte căi, mai decente.

— Ai început să admiți sinuciderea? întrebă Pomponescu surîzînd.

— Ba de loc, dragul meu, zic așa pentru cei care au această nefericită pornire.

— Și cu ce ai vrea dumneata, *maman*, să-și ia viața un astfel de nenorocit, cu revolverul?

— Oh, nu! Și asta e respingător. Un văr al meu, îl știi tu, s-a împușcat în tîmplă. Și acum mă cutremur cînd îl văd înaintea ochilor cu gaura de la cap, întins pe covorul încleiat de sînge.

— Atunci, ce recomanzi dumneata, *maman*? întrebă amabil și ironic totodată Pomponescu.

— Otrava, domnule. Sînt atîtea toxice care înlătură şi chinurile nenorocitului şi trista privelişte pentru ai săi.

Pomponescu, sorbind o gură de lapte, zise cu umor:

— Iau notă, *maman*, de teoriile tale.

Într-altă zi, întîlnindu-se cu Hagienuş, Pomponescu îl rugă să vină puţin pe la ei, întîmplîndu-se a fi aproape de casă.

— Domnule Hagienuş, zise Pomponescu căutînd prin sertarele biroului său, cînd am fost în Egipt, am cumpărat de la un anticar un zodiac, care zicea el că e autentic, adică din vremea faraonilor, uite-l.

Şi Pomponescu scoase o bucată de bazalt patrulateră, lungă ca o tavă şi de un negru-verzui, pe care erau săpate în două coloane nişte figuri, în manieră curent egipţiacă. Semnele zodiacale erau foarte clare şi realistic tratate. Se zăreau Vărsătorul, Peştii, Berbecul, Taurul, Gemenii, Cancerul, Balanţa, între care veneau mici grupuri de oameni.

— Ei, ce zici, domnule Hagienuş?

— Este veritabilă, domnule Pomponescu, seamănă cu zodiacul de la Tentyr. Asta a slujit ca un fel de piatră de fundaţie la ridicarea unui templu. După felul cum sînt aşezate semnele zodiacale şi constelaţiile, arătînd aspectul cerului în acel moment, se poate calcula anul. Totul este de a studia situarea aştrilor prin raport la soare. Există efemeride perpetue, prin care se poate determina poziţia aştrilor, de pildă ale lui Caslant. Am *Astronomia antică* a lui Bailly. Aş putea, consultînd şi un astronom, să-ţi spun precis.

Faţa lui Hagienuş rîdea toată de voluptate şi mîinile nu i se mai desprindeau de pe bucata de bazalt. Pomponescu scoase din alt sertar o coală mare de hîrtie cafenie şi se apucă să împacheteze zodiacul.

— Dacă îl găseşti aşa de important, dă-mi voie să ţi-l dăruiesc. O mică amintire din partea mea.

Hagienuş plecă aproape ameţit de bucurie, dar în drum spre casă se opri. A fi văzut de copiii săi cu bucata de bazalt i se părea primejdios. Se întoarse şi o luă spre Ioanide. După ce-i trecu puţin entuziasmul şi Hagienuş dată cu aproximaţie piesa, care după el era din anul 2086 înainte de Cristos, o vîndu lui Ioanide, şi astfel bazaltul lui Pomponescu luă loc pe peretele de la intrare, deasupra scării. Şi Smărăndache primi în dar ceva.

— Am aici, îi zise Pomponescu, o fotografie făcută la Paris pe cînd eram student. Mereu o rătăcesc şi o regăsesc. E mai bine s-o dau cuiva. Fiindcă arăţi oarecare interes pentru mine, îngăduie-mi să ţi-o ofer.

Şi Pomponescu, după ce făcu o dedicaţie dedesubt, o înmînă lui Smărăndache. Subretei îi dădu cinci napoleoni de aur, aşa ca din întîmplare, zicîndu-i:

— Am găsit prin cutiile mele cinci napoleoni de aur pe care îi am de mult. A-i schimba e păcat. Din ei, dacă le pui toartă, faci un mic colier. Ţi-i dau ca un mic cadou pentru zelul dumitale.

Subreta, foarte veselă, arătă cadoul doamnei Pomponescu, care nu văzu în acest gest decît o firească generozitate. Puţin după aceea, Pomponescu făcu o vizită la Şcoala de arhitectură, unde înmînă rectorului un fond bănesc, cu rugămintea de a-l divide în cîteva premii sau ajutoare, în anii imediaţi, la studenţii mai buni, fără multe formalităţi şi cu evitarea întîrzierilor ce ar putea reduce la neant suma. Cu acest prilej, Pomponescu schimbă unele vorbe cu cîţiva din colegii săi. După ce ieşi pe poarta

principală, se reîntoarse şi dădu portarului o mie de lei, sumă destul de apreciabilă încă pentru acea vreme şi care smulse de la acesta saluturi şi plecăciuni. Acasă, în birou, Pomponescu părea a studia ceva în secret, căci cînd intra cineva, îşi schimba repede poziţia şi se făcea a privi la altceva, împingînd totodată discret cu mîna sertarul în care ţinea flacoanele. Lua cu grijă cheile de la toate cutiile, ceea ce nu era în obiceiul său de pînă atunci. La ceaiul doamnei Pomponescu, foarte puţin frecventat şi numai de rude, veni o dată şi madam Valsamaky-Farfara. Dispariţia definitivă a lui Pomponescu din casa Ioanei nu era un lucru prea regretabil, totuşi, madam Farfara, care cunoştea firea placidă a fiicei sale, îşi zicea că nu e politicos a întoarce spatele brusc unui om şarmant, căzut în dizgraţie. Pomponescu apăru şi el în salonul soţiei sale, îmbrăcat în nelipsitul lui smoching, ornamentat cu o batistă imaculată.

Sărută mîna doamnei Farfara cu multă gentileţe, întrebînd-o de sănătatea ei şi a Ioanei. În special insistă asupra acesteia din urmă.

— Ce mai face artista noastră? Ce mai cîntă?

Madam Farfara îl informă că Indolenta deţinea rolul principal în *Tosca*.

— Atunci, trebuie neapărat s-o ascultăm, zise Pomponescu. Vom veni cu toţii.

— Îmi pare bine, Jean, declară madam Pomponescu, că te-ai decis să ieşi la un spectacol. Era şi timpul. Te neurastenizezi stînd în casă şi lucrînd.

— Într-adevăr, recunoscu şi madam Valsamaky-Farfara, bărbaţii sînt mai slabi de înger decît femeile, cad la gînduri din te miri ce.

— Crezi asta, madam Valsamaky? o întrebă Pomponescu.

— Sînt convinsă.

— De pildă, în cazul cînd unul din soţi l-ar pierde pe celălalt, care din ei, după părerea dumitale, ar suporta mai bine accidentul?

— Cu siguranţă femeia! interveni anticipat madam Valsamaky-Farfara.

— Posibil. Ce vă face să presupuneţi asta?

— Nu am cercetat cauzele, vorbesc doar din experienţă. Răposatul bărbatu-meu era foarte îngrijorat cînd mă îmbolnăveam şi ştiu bine că se zăpăcea cu totul cînd pierdea pe cineva din familie. Eu, cînd a murit el, am suferit, fireşte, şi acum îl regret, dar n-am murit din pricina asta. E o putere în noi de a ne resemna în faţa morţii, poate, îmi închipui eu, din cauză că femeia e absorbită de copii şi e împinsă de instinct să aibă grija celor care rămîn. Madam Ioanide a suportat moartea copiilor cu o linişte extraordinară, deşi o cunosc bine şi ştiu că e neconsolată. I-a dat putere ideea că Ioanide e sensibil şi trebuie să-l susţină.

— Socoteşti dumneata, doamnă Farfara, că o femeie rămasă singură poate înfrunta viaţa?

— Ai haz, Jean! zise madam Pomponescu-mamă. Eu sînt văduvă de atîţia ani şi te-am crescut cum ştii. În femeie sînt puteri nelimitate.

— Bărbaţii sînt rezistenţi într-alte lucruri: la muncă, la război, încolo nu sînt în stare să-şi fiarbă un ceai.

— Nu ştiu, zise Pomponescu rîzînd, cît adevăr general se cuprinde în afirmaţia dumitale; întrucît mă priveşte, însă, ea mi se potriveşte perfect.

— Jean, dădu un exemplu madam Pomponescu, dacă n-are cine să-i aducă acasă un pahar cu apă,

se duce la restaurant. Trebuie neapărat să fie cineva să-l servească.

Pomponescu asistă împreună cu cele două Pomponeşti şi cu madam Farfara, într-o lojă, la o reprezentaţie din *Tosca*, urmărind actele cu cel mai mare interes. Avea un cornet de bomboane mici, foarte parfumate, din care oferea din cînd în cînd. Indolenta cînta şi juca bine, deşi s-ar fi putut face o observare: cînta prea declamator şi juca prea rece. Gestul patetic înlocuia emoţia propriu-zisă. Smărăndache o numea maestră de balet. Făcea gesturi perfect gimnastice, bune de prins în reflectoare. Totuşi, interpretarea era originală, şi cînd, înaltă, solemnă, puse sfeşnicele cu luminările aprinse lîngă cadavrul ministrului de poliţie, aplauzele răsunară violent. Un glumeţ zise « bis », sala adoptă absurd această moţiune, şi astfel « cadavrul » fu nevoit să mai stea culcat jos, spre a se repeta scena. Conform înţelegerii, Ioana părăsi teatrul îndată după căderea definitivă a cortinei şi se alătură grupului Pomponescu, întrucît ex-ministrul dorea să ofere doamnelor un mic supeu la « Capşa ». La acest supeu, Pomponescu fu mai « şarmant » ca oricînd. În special pentru Ioana se strădui să evoce toate cîntăreţele celebre pe care le auzise în ţară şi străinătate, căutînd a le descrie jocul, a le sugera nuanţa execuţiei, cu intenţia de a dovedi că Ioana era comparabilă cu ele, avînd totuşi ineditul ei. Cu acest prilej se născu o controversă foarte filozofică. Ioana, susţinută şi de madam Farfara, era pesimistă în privinţa satisfacţiilor artei vocale.

— Ai succes cît eşti tînără şi ai voce, pe urmă toată lumea te uită!

— Asta e soarta actorului în general, a artistului care interpretează, o consolă Pomponescu.

Madam Pomponescu-*maman* nu era de acelaşi aviz.

— Din moment ce ai căpătat un nume, nu importă dacă mai eşti aplaudat ori nu.

Ioana însă susţinea contrariul.

— Nu numele de pe afiş mă încîntă, cum mă cheamă îmi este indiferent. Toată bucuria este de a cînta în faţa unei săli care te înţelege. Fără public, un cîntăreţ nu există. Renumele e vorbă goală. O dată ce te-ai dat jos de pe scenă, nu-ţi mai dă nimeni nici o importanţă.

— Aceasta este, zise Pomponescu, o mică mizerie a acestor arte. În schimb, ele dau satisfacţii violente şi imediate, pe care nu le obţin ceilalţi artişti. Cine oare s-a oprit vreodată în faţa unui monument arhitectural să aplaude? Nici cele mai ilustre capodopere de sculptură nu sînt ovaţionate. Aci onorurile sînt stinse, accesibile numai celor care citesc cărţi. Totuşi, condiţia dumneavoastră nu e aşa disperată cum vă închipuiţi. Artiştii interpreţi mari trăiesc prin cultul creatorilor contemporani care i-au cunoscut. Amintirea unei Rachel, a Fanny-ei Elssler, a Eleonorei Duse e mereu vie. Se va găsi poate un literat ilustru care să te nemurească.

Indolenta ridică din umeri cu scepticism.

— Închin paharul, rezumă discuţia Pomponescu, în speranţa că posteritatea va fi generoasă cu cîntăreţele, cu actorii, cu oratorii, cu toţi aceia care au avut succese de moment.

— Ce bărbat încîntător este Pomponescu! zise madam Farfara către Ioana în drum spre casă. E un om mereu egal şi atent cu femeile. Nu l-am pomenit vreodată îmbufnat. Şi gîndeşte-te că se află într-o situaţie destul de neplăcută.

A doua zi Pomponescu ieşi ca de obicei din dormitor bine bărbierit şi îmbrăcat cu îngrijire

într-un costum de zi, căruia nu-i lipsea batista fantezi la piept. La cafeaua cu lapte întrebă cu o nuanță de glumă pe madam Pomponescu-mamă ce mai scrie în *Universul* și ce evenimente catastrofale se petreceau în lume. Aceasta îi răspunse că nu e nimic important, numai comunicate de război. În cursul dimineții, Pomponescu șezu în biroul său, unde scrise un număr de scrisori, pe care lipindu-le le puse într-un sertar. Alta o lăsă pe masă, acoperind-o cu o bucată de marmură slujind ca *presse-papier*. Înainte de masa de prînz se plimbă prin anticameră, prin salonul doamnei Pomponescu și privi pe fereastră cum fulguia ușor. La masă fu suficient de comunicativ și întrebă pe soția sa dacă totul este în regulă în gospodărie și nu-i lipsește ceva. După masă Pomponescu reintră în birou și se întinse pe canapea, unde subreta îi aduse cafeaua. Deschise o carte pe care o luase din bibliotecă: Elias Metchnikoff, *Studien über die Natur des Menschen. Eine optimistische Philosophie.* Ochii îi căzură la întîmplare pe aceste rînduri: « Am cunoscut o fetiță de religie ortodoxă care era așa de convinsă de frumusețile paradisului, încît în timpul unei boli grele aștepta moartea cu nerăbdare ». Pomponescu nu credea în paradis, de aceea deschise alt capitol, mai pozitiv. « Omul are vîrsta arterelor sale. » Acest aforism i se păru prea material. Lăsînd cartea lîngă el, Pomponescu șezu cîtva timp fără gînduri, apoi adormi. Pe la cinci, schimbîndu-și costumul și punîndu-și smochingul tivit, ieși în oraș și făcu o plimbare pe jos pe bulevard. Cumpără de la o farmacie niște doctorii cerute de madam Pomponescu-mamă. Masa de seară decurse în modul cel mai normal, și Pomponescu vorbi ca de obicei, deși cu o ușoară pironire în gol de reverie, neremarcată de cele două femei.

— Cum este pe stradă, Jean? întrebă madam Pomponescu.

— Este frig, totuși se simte o vibrație a aerului, se apropie primăvara. În curînd vor ieși mugurii.

— Și de nu s-ar vedea muguri, eu am în februarie-martie o anume neliniște. Sîngele se subțiază, se vede, și dă nervi.

— Ce vrei, Mamy? Asta este viața, o continuă neliniște.

Cu mult după ce se terminase masa propriu-zisă, Pomponescu mai ședea zîmbind către cele două femei, gata de a răspunde la întrebările lor. Mușcă o bucată de măr rămasă în fața lui. Apoi, văzînd că mamă-sa își acoperă cu mîna un căscat, se ridică, zicînd:

— E tîrziu. Trebuie să ne culcăm!

Înclinîndu-se în fața mamei sale, îi sărută mîna, apoi sărută pe tîmplă pe madam Pomponescu. De acolo trecu la geam, unde examină termometrul, și alături pe perete — barometrul.

— Timpul e umed, Mamy. Să știi că are să ningă abundent.

Cu aceste cuvinte, Pomponescu, pășind impunător, deschise ușa sufrageriei, încovoindu-se foarte puțin.

A doua zi fu găsit pe pat mort, nedezbrăcat. Pe noptieră se afla un pahar cu apă în parte golit și un mic flacon cu un fel de sare pe fund. Probabil imediat ce intrase în dormitor băuse puțină apă, din obișnuință, apoi, întinzîndu-se pe pat, luase cianură de potasiu.

XXX

Gonzalv Ionescu, după un timp de expectaţie prudentă, fu nevoit să admită că Ermil Conţescu era mai tare ca oricînd. Nu numai că nu fusese dat afară, dar i se propusese rectoratul. Tinerii din familia sa, înscrişi în Mişcare, pătrunzînd în ministere, apăraseră pe toţi membrii familiei, deplasîndu-i doar spre a-i ascunde şi promovînd pe aceia care stătuseră în umbră. Conţescu refuză calitatea de rector, zicînd că înţelege să se dedice exclusiv catedrei şi ştiinţei. Acestea fiind, Gonzalv îşi dădu seama că destinul său era legat de voinţa lui Conţescu şi, cu cei trei copii de mînă, începu din nou vizitele la profesorul de geografie, la nepoata acestuia şi la Erminia. Chestiunea căsătoriei fu din nou adusă în discuţie, şi Gonzalv ceru lui Conţescu să decidă cine va fi viitoarea soţie.

— Asta este o chestiune secundară, zise Conţescu, care se va rezolva cum va fi mai bine cînd vei fi liber. Totul e să obţii divorţul, altfel e greu să propunem unei femei căsătoria cu un om încă însurat. Îndoiala atîrnă şi ea în cumpănă.

Deci Gonzalv porni acţiunea de divorţ, cu hotărîrea fermă de a face toate întîrzierile posibile ca să nu rămînă mistificat de Conţescu. Acesta, din partea lui, uzînd şi el de o încetineală iritantă, părea totuşi de bună-credinţă, şi Gonzalv îl însoţi în persoană la minister, la secretarul general, cînd geograful solicită înfiinţarea cît mai grabnică a unei conferinţe pe lîngă catedra sa, luîndu-se ca argument vechea decizie a consiliului, sprijinită acum printr-un memoriu întocmit de titularul însuşi. Înfăptuirea unui sfert din visul lui Gonzalv părea iminentă, întrucît apropiindu-se primăvara înscrierea în noul

buget a postului era posibilă. Cu astfel de îndoieli şi bucurii trăia Gonzalv într-un cămin sumbru, căci nu s-ar fi putut pretinde soţiei sale să fie încîntată, cînd deodată Conţescu căzu bolnav, şi încă foarte grav. Boala începu printr-un accident. Lui Conţescu i se făceau injecţii cu calciu, după recomandarea medicului, şi cu această împrejurare, deşi totul decurgea ireproşabil din punct de vedere antiseptic, se produse un edem, care la rîndu-i provocă tumefacţia întregului braţ. Temperatura crescu îngrijorător, cîteva zile viaţa lui Conţescu atîrna, după credinţa doctorilor, de un fir de aţă, deoarece se credea că va face septicemie.

— Cum se află bietul Conţescu? întrebă Gaittany pe Gonzalv, care şedea aproape toată ziua la căpătîiul lui Conţescu, alergînd între şedinţele de veghe pe la cunoscuţi, să-i ţină în curent.

— Ce este de sperat oare, domnule Gaittany, de la un om bolnav dinainte, care a făcut septicemie? Este chestie de ore.

— Ţţ, ţţ, ţţ! făcea din buze Gaittany cu o falsitate evidentă.

Totuşi, septicemia nu se declară, căci tumefacţia braţului dădu înapoi, şi edemul dispăru aproape complet, lăsînd locul fără inflamaţie acută. Prin urmare, nu putea fi vorba de infecţie. Temperatura, cu toate acestea, nu scăzuse decît relativ, păstrîndu-se statornic la un nivel destul de ridicat. În schimb, un obraz al lui Conţescu se umflă grozav sub ochi, fără să fie dureros la palpaţie.

— Te doare vreun dinte? întrebă doctorul.

Nu, pe Conţescu nu-l dureau dinţii, şi examenul stomatologic nu descoperi nici un focar. Mai probabil era că, încercînd a-şi potoli cu degetele un prurit facial, dăduse naştere la acea inflamaţie. Ochii

lui Conțescu, și așa plîngători, lăcrimau necontenit, în vreme ce obrazul umflat îi dădea aspectul bufon al unui prunc rîzînd.

— Cum mai este Conțescu? se informă și Gulimănescu.

— Din ce în ce mai rău, în ciuda scăderii temperaturii. A început să se umfle. Nici vorbă, are o boală gravă, ce n-a fost încă diagnosticată.

Conțescu, simțind niște mîncărimi pe la buze, se scărpină cu unghiile, și astfel buzele, exacerbate, se umflară grotesc. Înfățișarea bolnavului era apocaliptică, și cum ședea astfel, cu capul monstruos pe pernă, stîrnea și milă, și rîs și părea foarte grav bolnav. Întrebat însă cum se simte, Conțescu, făcînd mari sforțări de a se ajuta de buzele sale de harap, răspunse în ton jălalnic:

— Mă simt mai bine!

— Foarte frumos! îl încurajă doctorul. Ai vreo dorință, vreo nevoie?

— Mi-e foame! zise în mod surprinzător Conțescu.

Cui îi e foame nu poate să-i fie rău; nu mai puțin doctorul, care cunoștea bine dosarul medical al geografului, avu o mică bănuială. Recomandă luarea imediată de sînge și analizarea lui sub raportul cantității de zahăr. Buletinul de analiză denunță un procent de glucoză în sînge peste cifra normală, însă nu prea mult. Totdeodată, analiza urinei, făcută pe cîteva micțiuni în curs de două zile, revelă slabe glicozurii, o dată o simplă umbră nemensurabilă și altă dată nimic. Așadar, nu putea fi vorba de un diabet declarat, și, după opinia medicului, nu inflamația provenea din sporirea zahărului în sînge, ci invers, inflamația provocase acel spor. Doctorul prescrise injecții de mici cantități de insulină, al

căror rezultat fu dispariția completă a inflamațiilor și restabilirea unei fețe necomice.

— Am auzit, zise Hagienuș către Gonzalv, că Ermil Conțescu s-a mai îndreptat puțin.

— Aș! tăgădui Gonzalv plictisit, s-a dezumflat la față, încolo are o temperatură care nu cedează, în jurul lui 38 de grade.

Într-adevăr, acesta era un fenomen ce intriga pe medici. De unde putea veni temperatura acum, cînd orice punct inflamatoriu dispăruse? Conțescu fu ascultat la pulmoni cu cea mai mare atenție, fără să i se poată găsi ceva. Respira perfect. Interesul se îndreptă spre viscere. I se administrară laxative, fără rezultat. Nu părea să aibă ceva în direcția aceasta. Mai rămînea ipoteza unui focar purulent intern, la rinichi, la ficat. Tot soiul de examene de laborator fură întreprinse, fără a se ajunge la vreo concluzie. În fine, se ordonă numărătoarea globulelor albe și roșii. Rezultatul fu că geograful poseda încă suficiente globule roșii ca să nu fie declarat anemic, iar globulele albe își păstrau numărul legiuit, fără primejdie de leucemie. Un examen se făcu și în direcția cordului, bănuindu-se vreo leziune sau inflamație. Inima funcționa impecabil, cu toate astea temperatura nu numai persista, dar cîteodată creștea pe neașteptate spre 39 de grade.

— Lucrurile se agravează! vesti Gonzalv. Începe să facă temperatură mare.

Conțescu începea, ce-i drept, să se plictisească și, plin de sudori, avea o mină lamentabilă. Febra nu se lăsa jugulată de antipiricele obișnuite decît foarte puțin. Atunci, întrebarea ce se puse fu dacă nu făcea o boală infecțioasă, nu suficient manifestată exterior: scarlatină, tifos, malarie. Conțescu fu chestionat dacă nu avusese friguri vreodată,

fu pipăit în dreptul splinei. Manifestaţii suspecte avusese, dar atunci era prea sărac spre a consulta un doctor şi a-şi lua temperatura. Tînjise pe picioare. Analiza sîngelui nu duse la nici o încheiere, deoarece bolnavul n-avea o criză cu temperatură mare, singura în stare de a da la iveală semnele paludismului. Pentru orice eventualitate, Conţescu înghiţi atebrină, şi după aceea preparate cu bază de chinină. Însă prea multe doctorii dăunară aparatului digestiv, şi Conţescu avu simptome de nausea.

— Nu mai poate mînca nimic, comunică Gonzalv, dă afară totul.

— Pe dumnezeul meu, fu de părere Hagienuş, să bea vin fiert cu mirodenii, şi-i trece! Doctorii te omoară cu zile.

— Fugi de acolo, domnule! protestă Gonzalv. Ce, Conţescu mai e om să suporte vinul? Organismul lui e în dezagregaţie.

Două zile bolnavul fu pus la regim şi stimulat cu sucuri de fructe. Conţescu-conferenţiarul era foarte optimist şi susţinea că temperatura nu are altă cauză decît congestionarea organismului prin zăcerea în pat. Rinichii, ficatul erau împiedicaţi să funcţioneze. Obosit, Conţescu şedea pe spate şi ofta din cînd în cînd uşor.

— Cum te mai simţi? îl întrebă Gonzalv, care îl veghea.

Conţescu nu răspunse direct la această întrebare, ci continuă tare un gînd ce-l obseda:

— Pierd o grămadă de ore la facultate. Iar trebuie să refac programul de lucru.

« El moare, zise în sinea lui Gonzalv, şi se mai gîndeşte la ore. Este un om care-ţi scoate peri albi. »

Ca să fim drepţi, Gonzalv Ionescu albea destul de vertiginos, şi dacă fenomenul nu se observa,

asta se explica prin caniţia lui. Cînd stomacul îi fu mai calmat, Conţescu obţinu învoirea de a mînca şi începu cu o supă de pasăre, fortificată cu ţelină şi conopidă şi îngroşată cu tapiocă. Cu un şervet legat în jurul gîtului, puţin ridicat pe perne, geograful sorbea supa din lingura pe care însuşi Gonzalv i-o întindea periodic. După un astfel de prînz, Conţescu, vrînd să-şi încerce forţele, se aşeză pe marginea patului şi încercă să se ridice în picioare. Dar simţi ameţeală, şi dacă nu-i sărea Gonzalv în ajutor, ar fi căzut.

— Ce mai nou? întrebă Sufleţel pe Gonzalv.

— Ce să fie, zise Gonzalv folosind pluralul, ia, agonizăm!

Cercul lui Gaittany, care era în acelaşi timp şi al lui Ioanide, luă în dezbatere cazul lui Conţescu.

— Cum se explică, se întrebă Gulimănescu, că un om aşa de voinic în toate privinţele ca Pomponescu sucombă întîiului şoc moral, în vreme ce Conţescu rezistă unor boli care pe alţii i-ar fi doborît?

Smărăndache se sili a întocmi o teorie, pe care de altfel o auzise chiar de la defunctul Pomponescu:

— Se pare că toată rezistenţa fizică e condiţionată de calitatea celulei nervoase, care e o adevărată celulă morală. Aceasta are o putere de inhibiţie extraordinară, lucrînd chiar şi asupra invaziei microbiene. Un bolnav de holeră, demoralizat, e mai primejduit decît unul care bagatelizează boala. « Şarpanta » anatomică (era şi aceasta o expresie a lui Pomponescu, împrumutată din limbajul arhitecţilor) nu spune nimic, şi adesea veritabili uriaşi se prăbuşesc din cauză că au un suflet de copil. Conţescu nu e convins că e necesar să moară, şi astfel nu moare. Decesul lui nu poate fi obţinut

decît prin persuasiune. Cînd Gonzalv îl va convinge că viața nu merită să mai fie trăită și Conțescu se va abandona proceselor de corupție celulară, atunci va muri.

— E o idee asta, zise umoristul Hagienuș. Să i-o spui lui Gonzalv.

Deși Gonzalv Ionescu nu avea cunoștință de această teorie, încercă s-o aplice instinctiv. Astfel, după ce termină de hrănit pe Conțescu, părîndu-i-se mai capabil de a se pătrunde de anume argumente, îi spuse:

— Nu găsiți că e păcat ca bieții studenți să sufere tocmai acum, în toiul anului școlar? Aveți nevoie de un concediu lung de convalescență. Ar fi mai bine să puneți un suplinitor în care aveți încredere. Eu m-aș oferi bucuros să fac acest serviciu, fără nici o pretenție.

Conțescu ascultă foarte atent cuvintele lui Gonzalv, clipi din ochii mici și lăcrimoși, apoi zise:

— E prea tîrziu acum spre a pune un suplinitor. Sper să mă fac bine. Atunci am să-i pregătesc peste vară, luîndu-i la munte, pe terenul de cercetări, iar examenele le vor da la toamnă.

Celula morală a lui Conțescu era, cum se constată, foarte rezistentă. Totuși, orice-ar fi spus Smărăndache, sistemul nervos nu e de sine stătător și nu poate să biruie mizeria fiziologică. Într-o zi, Conțescu începu să strănute. Ai casei îi urară noroc, adevărul este că umbla o gripă destul de gravă, din cauza temperaturii prea ridicate și oscilante. Vizitatorii care se perindau prin camera sa îi aduseseră microbul. Conțescu începu să simtă o mare oboseală în membre, se plînse de dureri intercostale și la încheieturi și făcu o febră și mai acuzată. Cu mare greutate fenomenele pur

gripale fură stăvilite, însă temperatura nu ceda, și Conțescu începu să se simtă din ce în ce mai rău. Îl apăsa parcă ceva la vîrful unui plămîn și respira greu. Apetitul îl părăsise și dureri penibile îl supărau la ceafă, ceea ce îi turbura somnul. Gonzalv, în devotamentul lui ieșit din nevoia de a afla și de a se ilustra, venea și noaptea, făcînd de veghe cu rîndul împreună cu cei ai casei. Bolnavul respira pe gură, sufocîndu-se, și era foarte stînjenit de pulsul accelerat.

— Nu-i nici o speranță, spuse și Gaittany. Nenorocitul trece dintr-una într-alta. Să știi că Gonzalv biruie.

— Pe ce te prinzi? zise Hagienuș.

— Nu fac prinsoare, rîse Gaittany; epilogul e sigur.

— Dacă moare, propuse Gulimănescu către Hagienuș, ne dai douăsprezece sticle de vin negru vîrtos.

— Vă dau, consimți Hagienuș, dar dacă înving, îmi dai capul lui Hermes, pe care l-ai cumpărat în Sicilia.

— Primesc! zise Gulimănescu.

— Noi sîntem martori! notifică Gaittany, arătînd pe Sufleţel și Smărăndache.

Tocmai atunci trecu în drum spre casă, spre a lua masa, Gonzalv.

— Hei, ce vești aduci?

Gonzalv făcu un complex de mișcări însemnînd: « Parcă nu se ghicește ce știri pot să aduc? »

— Ne apropiem de deznodămînt.

— Vai-vai-vai! exclamă cu durere mondenă Gaittany.

— Ce mai are?

— I s-a făcut acum un examen medical. A căpătat o congestie la umărul drept, poate consecu-

tivă gripei, poate şi din şedere. E nu se poate mai rău.

— Să dai vinul! zise Gulimănescu către Hagienuş.

Acela îşi clătină fălcile descărnate.

— Îl dau cînd o fi să fie.

Cu privire la Gonzalv se iscă o discuţie foarte aprinsă.

— Care este însuşirea cu care învingi în viaţă? întrebase Gulimănescu.

— Stăruinţa, susţinu Sufleţel. Geniul e o lungă răbdare!

— Atunci Gonzalv de ce nu reuşeşte? spuse Gaittany.

— Are să izbutească! zise Gulimănescu.

— Mă îndoiesc, stărui Gaittany în scepticismul lui.

Smărăndache emise şi aici o teorie pe care o auzise de la Ioanide. Exceptînd artele şi ştiinţele, în care geniul şi voinţa sînt indispensabile, reuşita în viaţă nu e condiţionată de nici o calitate precisă. Sînt oameni stăruitori pînă la agasare, care izbutesc, şi alţii tot aşa de tenaci, care ratează mereu, plictisind pe toţi fără o raţiune aparentă. O mediocritate totală e adesea un mare noroc, fiindcă înlătură orice invidie. Adesea nici nu e nevoie de vreun efort. Sînt indivizi copleşiţi de onoruri fără a fi stimaţi, pentru simplul motiv că nu se găseşte nimic de obiectat împotriva lor şi sînt întîlniţi în cale. Unul este arogant, chiar muşcător, şi toţi îl tolerează, obişnuindu-se cu ieşirile lui fără consecinţe, altul, din contra, e blînd, însă are ochii aşa conformaţi încît pare că persiflează mereu pe cineva. Orice ar face acesta, o suspiciune continuă planează asupra sa. În fine, sînt oameni plăcuţi

tuturor, nu aşa de străluciţi încît să adumbrească pe cineva. Şi cu toate astea, nimeni nu-i propune cînd e o situaţie în joc. Deci nu există un principiu, şi reuşita e în mîna hazardului.

Cînd plecă Smărăndache, Hagienuş observă:

— Ce-a spus Smărăndache e chiar cazul lui. Să-mi explici mie ce are băiatul ăsta de nu face carieră.

— Da, domnule! aprobă şi Gaittany problema.

— *Bonus eventus*, decretă Sufleţel, fuge din calea sa.

Congestia lui Conţescu se risipi şi temperatura începu să scadă, păstrînd mereu acel nivel suspect şi obositor. Un prurit general începu să incomodeze pe bolnav, fapt ce se atribui intoxicaţiei cu medicamente, ceea ce putea să fie adevărat, cel puţin în parte. Medicul principal care îngrijea pe Conţescu îi luă tensiunea şi o găsi ridicată. Explică totul prin procese de circulaţie şi presiune arterială. Chiar şi congestia o atribui acestui fenomen. Cazul era spinos. Pe de o parte trebuiau suprimate lichidele, pe de alta bolnavul trebuia hrănit substanţial şi într-o formă tolerabilă. Lista de mîncare fu alcătuită după lungi meditaţii şi se constată că multe din ingredientele recomandate nu se mai aflau în comerţ. Lipsea bunăoară orezul. Un apel la Sultana fu salvator. În depozitul Saferian Manigomian se găseau chiar nuci de cocos. Aducîndu-se la cunoştinţă doctorului acest lucru, fu acordată lui Conţescu dispensa de a mînca şi miez de nucă de cocos, tăiat în bucăţele mici. În loc de apă i se îngădui să soarbă puţină zeamă de lămîie îndulcită.

— Cum te simţi? întrebă iarăşi Gonzalv cu o faţă obosită şi cu ochii încercănaţi de îndoieli şi nesomn.

— Niţeluş mai binişor! şopti în diminutive Conţescu.

Din nefericire, bucuria lui fu de scurtă durată. Călduri de nesuferit îl aprinseră deodată, dureri în piept însoţite de înecăciune se iviră, şi geograful căzu aproape în delir. Medicii chemaţi în grabă la consult fură de un acord deplin. Din cauza şederii pe spate şi evident a slăbirii organismului, Conţescu făcuse o dublă pneumonie. Avînd în vedere vîrsta, debilitatea, situaţia fu considerată completamente critică, şi medicii consultaţi dădură sceptici cîteva linii generale de tratament, lăsînd pe poziţie pe conferenţiarul Conţescu. Acesta nu privea lucrurile cu uşurătate, însă nu era chiar aşa de disperat. Un număr de zile nu era nimic de făcut decît a aştepta ca organismul să biruie faza critică. Conţescu şedea pe spate nemişcat, roşu şi ceros totdeodată, şi părea inert. Însă pumnii îi ţinea strînşi, şi Erminia păzindu-l îl auzi distinct numărînd neîncetat: unu, doi, trei, patru, cinci. Geograful făcea exerciţii de voinţă, deoarece citise că la această boală rezistenţa morală e mîntuitoare. Gonzalv Ionescu, aflînd diagnosticul, se linişti deodată. Ceru familiei Conţescu învoirea să lipsească vreo două zile, spre a se odihni şi a-şi mai vedea de copii. Hergot şi Erminia îl supliniră. Acasă, Gonzalv Ionescu dormi dus o zi şi o noapte, apoi continuă o existenţă tihnită de interior vreo trei-patru zile, fără a se mai interesa de Conţescu. Era absolut convins că acesta va muri şi deschidea mereu *Universul*, mirat că nu vede anunţul mortuar şi articolul necrologic. Îşi redactă un memoriu sumar şi un *brouillon* pentru o eventuală cerere de suplinire a catedrei. Decizia lui era, spre a se evita orice mizerii, să ceară scoaterea la concurs a catedrei. Peste cîteva zile trecu pe la Gaittany, unde erau întruniţi toţi membrii grupului. Nu-l întrebă nimeni ce mai face Conţescu, ci ivirea sa fu semnalată doar printr-un ironic:

— Iată-l şi pe domnul Gonzalv Ionescu!

— Să-mi dai capul lui Hermes, pretinse Hagienuş.

— Nu e absolut sigur că am ratat vinul! susţinu Gulimănescu.

Gonzalv nu pricepu de loc acest limbaj şi fu el de astă dată care ceru informaţii.

— Aţi mai trecut pe la Conţescu?

— Da, zise Gaittany.

— Săracul! îl compătimi de formă Gonzalv. A murit?

— Nu, domnule, protestă Gaittany, am întrebat şi adineaori la telefon. E mult mai bine. Se pare că a trecut hopul, e în afară de orice primejdie.

— Nu se poate! se supără Gonzalv ca şi personal jignit.

Era însă perfect exact. Conţescu înfruntase solid pneumonia, şi acum avea o temperatură moderată, cu tendinţa spre scădere. Ceea ce îngrijora era doar slăbiciunea excesivă şi imposibilitatea de a i se oferi hrană mai abundentă. Asta ar fi putut leza sistemul digestiv. În schimb, Conţescu sorbea lapte cu o sete care era mai mult voinţă, şi Gaittany îl surprinsese alb în jurul gurii, de caimac.

— Conţescu are un umor special de ordin biologic, zicea Smărăndache, simulează moartea. (Tot de la Ioanide avea şi această teorie.) Unele păsări, anume gîngănii se prefac moarte ca să dezguste pe agresor şi să-l facă să se depărteze. În cazul nostru, Conţescu îşi bate joc pur şi simplu de Gonzalv.

De-ar fi auzit aceste cuvinte, Conţescu nu le-ar fi aprobat, căci nu spre a se amuza pe socoteala lui Gonzalv se îmbolnăvise. Era ceva stricat în maşinăria lui. Astfel, abia ieşit ca prin miracol din pneumonie, căzu în altă supărare. Stînd de atîta vreme pe spate, în pat, făcu o escară la capătul de jos al şirei spinării, care-l incomoda grozav. Acum i se puse sub fese un colac pneumatic, de cauciuc, care însă la rîndu-i îi stînjenea funcţiunea căilor urinare. O durere sfîşietoare smulse un geamăt geografului. Simţise un cuţit insuportabil într-un loc greu de identificat, între rinichi şi băşică. (În treacăt fie zis, expresiile anatomice deveniseră uzuale în casa bolnavului, unde nu se mai pomenea decît de organe şi funcţiuni, ca la spital.) Doctorul, după o suficientă anchetă, descoperi în depozitele emisiunilor lichide gravelă şi chiar cristale măricele. Prin sedentaritate, rinichiul obosit fabrica pietricele, şi acestea obturau căile respective. Conţescu căpătă, la ordinul medicului, apă minerală, în scopul de a se provoca diureza. După încă un accident prelungit şi nemaipomenit de dureros, care necesită o injecţie cu pantopon, Conţescu se simţi uşurat. Atunci medicul socoti că a venit vremea de a hrăni mai abundent pe bolnav.

— În definitiv, la ce s-o fi cramponînd aşa de viaţă Conţescu? zise Gulimănescu.

— Nu e aşa? consimţi îndată la această întrebare şi Gonzalv, care era de faţă.

— Şi care este după dumneata, ripostă Hagienuş, raţiunea care decide asupra necesităţii de a trăi sau a muri?

— Nu pricep.

— Ce vină are Conţescu că vrea să trăiască?

— Nu e aşa de important societăţii încît să fie de neînlocuit. Un profesor oarecare de geografie.

— Tinerii au şi ei dreptul la viaţă! declară Gonzalv.

— Tinerii! Dumneata eşti tînăr? Care e vîrsta la care poţi spune omului: « mori! »?

— Cînd e clar că individul nu mai e capabil să fie util societăţii! zise Gonzalv.

— După socoteala dumitale, să mă bată Dumnezeu, se văietă Hagienuş, toţi ar trebui să murim. Să-mi dai voie, domnule Gonzalv, orice om vrea să trăiască pur şi simplu, oricît de bătrîn. Uite, eu nu vreau să mor curînd, numai ca să fac loc tinerilor. Sub soare e destul spaţiu.

— Dacă toţi ne-am hrăni cu soare, aşa ar fi, glumi Smărăndache, însă catedrele sînt puţine.

— Ha-ha-ha! rîse Gaittany privind la ceas.

Se vede că supraalimentaţia, oricît de raţională, dădu peste cap balanţa organismului lui Conţescu. Îl apucă o sete devorantă, începu să-l doară capul, să fie nervos şi să aibă insomnii. Verdictul medicului se dădu fără dificultate: avea o nouă criză de uremie, care impuse un regim alimentar sever. În ciuda lui, starea geografului se agravă, şi după o teribilă perioadă de nervozitate, în care, în discordanţă cu firea sa blajină, Conţescu dădu cu mîna peste un pahar şi-l sparse, urmă faza de prostraţie şi somnolenţă dureroasă. De data aceasta Conţescu fu considerat definitiv pierdut, şi rudele procedară discret la preparative în eventualitatea decesului. Nepoata, de pildă, mai sărăcuţă, îşi acomodă o rochie neagră şi o împodobi clandestin cu crep. Unul dintre nepoţi, publicist, redactă în linii sumare necrologul lui Conţescu, urmat de o bibliografie minimă a lucrărilor. Vizitatorii nu mai

intrau în dormitorul bolnavului, care zăcea inconştient, vegheat de către o singură persoană, ci se adunau în sufrageria de alături. Acolo, după ce se informau pe scurt asupra stării muribundului, şedeau de vorbă despre cele mai variate subiecte, chiar şi despre război. Unii vedeau lucrurile foarte optimist şi pretindeau că la noi *tout finit par des chansons*. Alţii, dimpotrivă, aveau viziunea întunecată, pomeneau de Brîncoveanu, de Tudor Vladimirescu. Însă toţi erau de acord într-un punct, şi anume, că aprovizionarea devenise anevoioasă şi căutau să-şi fure unul altuia secretele în această materie, fiecare fiind dispus a da un ban mai mult spre a avea ce n-are celălalt. Numai Gonzalv rămînea fixat în problema catedrei şi căuta să afle dacă e vreo mişcare în sensul modificării legii învăţămîntului superior.

— Ce-ţi pasă de modificarea legii? îi spuse cineva chiar din familia Conţescu. Ermil, săracul, nu mai are mult, dumneata vii la catedră neapărat, ne-a şi spus el singur.

În timp ce bolnavul dormita şi în sufragerie se luau în examinare toate problemele la ordinea zilei, afară pica o zăpadă de primăvară cu vînt, abundentă, pufoasă, adevărată furtună de fulgi albi. Cei care intrau în casă picau parcă de la altă latitudine.

— Dacă, Doamne fereşte, zise unul, moare pe vremea asta, o să fie o problemă grea înmormîntarea lui.

— Şi eu sînt îndatorat să vorbesc, ca oficialitate, din partea ministerului!

— Norocul este că asemenea ninsori nu ţin mult. Babe!

Gaittany venea zilnic cu maşina, arunca un ochi spre patul unde zăcea Conţescu, apoi, înclinîndu-se în faţa doamnei Conţescu, îi săruta mîna şi se retrăgea zicînd invariabil:

— Să sperăm că mîine va fi bine.

Însă, ajuns la Casa de artă, în mijlocul cercului său, vestea fără acoperămînt:

— Nenorocitul, a intrat în agonie!

— Un om, comenta Gulimănescu, nu poate să se opună legilor naturii, cu oricîtă voinţă. Uremia este uremie, cea mai grozavă boală, ce poate aici rezistenţa morală?

— Vom vedea, domnule Gulimănescu! zicea Hagienuş.

— Din nefericire, insistă Gaittany, pare că totul e pierdut. Nenorocitul!

Nu era totul pierdut, cum dovedi Conţescu în ciuda tuturor verdictelor. Zăpada cea teribilă se mistui ca prin farmec şi apăru un soare radios. Ca şi înviorat, geograful se ridică în capul oaselor, se pipăi cu palmele pe obraji şi zise:

— Ar trebui să-mi aduceţi un bărbier, prea mi-a crescut barba!

Dorinţa îi fu imediat satisfăcută, şi Conţescu suportă operaţia foarte bine. Conferenţiarul îi făcu din nou o consultaţie generală, trimise sîngele la analiză, se convinse în fine că bolnavul trecuse şi prin această încercare. Ticlui deci un program de alimentare şi întărire a pacientului, căruia îi permise chiar nişte picături de fier, obţinute prin ruginirea în apă a unui cui, medicament pe care Conţescu îl reclama cu insistenţă. Cînd Gonzalv văzu şi această metamorfoză, avu aproape un şoc nervos. Nu putea, fireşte, să se scandalizeze faţă de Conţescu de însănătoşirea lui. Însă căpătase un fel de sughiţuri în vorbire, pricinuite de încordarea interioară.

— Nu-i nimic, glumi Hagienuş către Gulimănescu; cu cît vinul e mai vechi, cu atît e mai bun.

— E fenomenal, se mira Gulimănescu, nemaiauzit! Pneumonie, uremie, numai una din astea ar nimici pe oricare.

— Ţi-am spus că are umor, zise Smărăndache. Adevăratul bolnav este Gonzalv.

Într-adevăr, Gonzalv se îmbolnăvise, dar, fiindcă nu avea capacitatea de a se irita în centrii superiori, supărarea lui căzuse la viscere. Avea crampe, motiv pentru care lua mereu picături de Davila pe cîte-o bucăţică de zahăr. După cîtva timp de relativă linişte, în care şi temperatura peste normal dispăruse, Conţescu avu un atac de apoplexie în formele cele mai caracteristice. Braţul stîng îi fu prins şi parcă puţin şi gura, întrucît bolnavul se exprima cu oarecare dificultate. Conţescu nu muri, totuşi se afla evident într-un mare impas şi cu un prognostic sumbru. Gonzalv se linişti iar.

— E ca şi mort, domnule! declară el. Un mort viu. Se bîlbîie, nu poate mişca braţul, e în imposibilitate de a mai profesa.

De acum încolo Gonzalv începu a bate scările ministerului, în scopul de a cerceta ce are de gînd să facă acesta cu catedra lui Conţescu. Se prezentă şi la decanul facultăţii respective, întrebîndu-l dacă n-ar fi oportun să lase măcar o cerere de suplinire a catedrei.

— Dar bine, în chestiunea asta decide în primul rînd domnul Conţescu!

— E paralitic, nu mai are uzul complet al graiului şi al braţului.

— Nu importă, un timp măcar trebuie să-l lăsăm să-şi vie în fire, nu putem trece peste el. Ar trebui să-i vorbeşti personal.

Multe zile Conţescu şezu întins pe pat, foarte amărît şi taciturn. Îşi mişca cu maximă forţă degetele braţului paralizat, căutînd să le dezmorţească. Ca să nu se obosească vorbind, făcea numai semne. Încolo, mînca bine, era liniştit şi se întrema. Într-o bună zi făcu semn că vrea să se dea jos, şi chiar se dădu, ajutat de Hergot. Se aşeză într-un fotoliu, şi aci îşi întinse cu prudenţă mare braţul paralizat şi făcu sforţări de a mişca degetele. Braţul îi era mult mai slobod. Puţin după aceea, Conţescu spuse limpede lui Hergot:

— Să-mi aduci aparatul electric!

Acesta avea un mic aparat de electrizare cu tuburi Crookes, care-i plăcuse odată lui Conţescu. Cînd instrumentul fu adus şi pus la priză, geograful apucă singur cu mîna cilindrul de ebonit în care era prins tubul de sticlă iradiant şi se masă pe braţul paralizat cu razele violete, agitîndu-şi totodată degetele amorţite. Mîna îşi recăpăta flexibilitatea pe zi ce trecea.

— Îţi spun drept, zise conferenţiarul Conţescu către Hergot, mi-e cumnat, dar aşa organism paradoxal n-am mai văzut. Cade şi se ridică, în ciuda prevederilor.

Ar fi putut spune că geograful era ciudat şi într-altele. Astfel, Conţescu-conferenţiarul nu era rudă de sînge cu Conţeştii, însă îşi schimbase numele la rugămintea geografului, fiindcă viitoarea soţie nu se îndura să se despartă de numele de fată, care îi era aşa de scump. În fine, Conţescu se întrema binişor, şi aşezat pe fotoliu se încumetă să scrie pe un pupitru adaptat în dreptul său. Vorbea chiar de a chema grupuri mici de studenţi acasă, spre a le face lecţii.

— Este iresponsabil, se zbătea Gonzalv, adus la disperare; îşi bate joc de învăţămînt. Nu mai poate

să vorbească, se bîlbîie, domnule. Trebuie să-i spună cineva ministrului.

Ar fi spus Gonzalv de ar fi fost posibil, însă Conţeştii erau tari peste tot, ar fi însemnat să reclame unui Conţescu abuzurile lui Conţescu. Şi de altfel lucrul era delicat, şi faptul de a denunţa un bolnav producea repulsie. În asemenea materie, Gonzalv nu era delicat, se temea numai de a nu indispune. Însuşi Conţescu îl convocă de altfel lîngă fotoliul său.

— O să vorbim într-o zi despre chestiunea dumitale. Poate am să te recomand suplinitor la catedra mea, ca să pot să mă refac.

— Vă stau oricînd la dispoziţie. Sînt de părere că trebuie să vă menajaţi sănătatea.

— Vom discuta însă mai tîrziu, nu e aşa grabă, să mă fac ceva mai bine.

Lui Gonzalv îi fu teamă că va da divorţ zadarnic, şi de aceea se aranjă astfel cu avocatul ca ambele părţi să lipsească în instanţă, şi pricina de despărţire să capete alt termen. Conţescu calcula cu anii şi deceniile, încît Gonzalv simţea ameţeli.

— Anul acesta e ca şi trecut, îi spunea Conţescu. La toamnă îmi voi relua cursul, pe primăvara anului viitor te voi pune să suplineşti, la toamna cealaltă vei fi recomandat conferenţiar, dacă postul se trece în buget, ştii, n-ai putea ţine şi catedra, şi conferinţa. Publicarea concursului ne va lua timp, şi apoi trebuie să evităm prezentarea vreunui concurent incomod. E probabil că voi fi menţinut la catedră pe toată durata vieţii, totuşi, peste vreo zece ani mă voi retrage, lăsîndu-ţi locul.

Asemenea cuvinte, deşi socotite ca fiind, fără nici o discuţie, rodul unei minţi bolnave, alterară mult moralul lui Gonzalv. În necazul lui, declară

că România trebuie pusă sub tutela Germaniei, ca să se civilizeze. Ar fi mers pînă acolo încît să atace pe Conţescu în scris, dar acum, pipăind terenul, înţelese că peste tot Conţescu avea oamenii săi, precum i-ar fi avut şi mîine, pentru că — culmea ironiei! — mulţi susţineau că geograful simulează boala spre a nu se prezenta la catedră, în semn de protest faţă de orientarea politică a României spre Axă. Gonzalv tocmai căzuse într-o totală apatie, caracterizată prin dezinteres amar pentru Conţescu, cînd, aflîndu-se la Gaittany, Smărăndache îl apostrofă:

— Ai aflat de accidentul lui Conţescu?

— Nu, zise acesta aproape impasibil.

— A avut un nou atac şi, căzînd, şi-a scrîntit un picior.

— Ce nefericire! exclamă Gaittany, neputînd să nu rîdă în acelaşi timp.

Toţi cei de faţă, în afară de Gonzalv, rîseră fără retenţie. Această veselie ieşea din faptul că raportau accidentele şi remisiunile lui Conţescu la cazul Gonzalv, luînd ca temă un Conţescu maliţios care se îmbolnăveşte ca să trezească speranţa în Gonzalv şi se face bine ca să-l dezamăgească. În realitate, cum explica conferenţiarul Conţescu, geograful era un biet muribund demn de milă, care, avînd o complexiune viguroasă prin ereditate, murea penibil în rate. Era deci o iluzie că se scoală de pe boală, ieşită din faptul că accidentele sale erau incomplete cum se întîmplă din nefericire adesea în asemenea cazuri. *La machine craque*, adăuga conferenţiarul, iar Sufleţel traduse mitologic astfel această idee:

— Atropos n-a tăiat bine firul!

Cînd prietenii vizitară iarăşi pe Conţescu alungară orice idee comică. Bietul om şedea pe pat,

susţinut de multe perne la spate, spre a se evita vreo congestie pulmonară, şi părea a plînge, din cauză că ochii îi lăcrimau automat. Apoplexia nu lezase alt membru, ci imobilizase acelaşi braţ stîng, îngreuind de asemeni vorbirea. De astă dată, într-adevăr, Conţescu se bîlbîia, din care cauză evita să vorbească şi făcea numai semne. Luxarea piciorului îi făcea întoarcerile dureroase, cu toate că ea nu era aşa de gravă încît să necesite aplicarea unui corset de gips. Hergot trăsese pe tăcute de picior, fără a mai aştepta alte consultaţii, şi osul îşi reluase la timp locul originar, lăsînd numai o regiune inflamată şi dureroasă. Bolnavul era privit şi salutat de vizitatori şi răspundea din privire. Lîngă el ţinea cu mîna dosarul cu reţete şi analize.

— Cum te mai simţi? îl întrebă Hagienuş.

Conţescu făcu din cap o mişcare, comentată şi de un semn cu mîna, în sensul: «Nu sînt bine, dar parcă nu chiar aşa rău!»

— La boala asta trebuie să ai răbdare mare, liniştea e leacul.

Conţescu scutura din cap. Voia să zică: «Am răbdare, cum să nu?!»

Starea lui Conţescu nu se agrava, şi bolnavul părea a-şi fi găsit un echilibru în infirmitate. Era hrănit în pat de altcineva, cu lingura, şters la gură cu şervetul, numai ca să nu obosească, pentru că de altfel mîna dreaptă îi era slobodă. Cîteodată, în scopul de a nu pierde uzul mişcărilor, Conţescu lua singur lingura în mînă. Mînca cîte puţin şi des şi avea apetit şi, ciudat, toate celelalte turburări organice dispăruseră complet. Durerea din picior atenuîndu-se, geograful îşi schimba acum locul în pat, ca să aibă privelişti felurite. Neparticipînd singur la convorbiri, îi plăcea să asiste la ele, dînd semne

de contrarietate şi aprobare, rîzînd. Astfel, în dormitorul lui începură să se strîngă în adevărate şezători amicii comuni de la Gaittany, Saferian şi Ioanide. Doamna Conţescu punea să li se prepare cafele, rugîndu-i totuşi să nu fumeze. Conţescu şedea astfel ca un mic spectator turc, în pat, şi privea o reprezentaţie dată numai pentru el.

— Saferian, zicea Smărăndache, e foarte contrariat de cînd Sultana a luat răspunderea comercială.

— De ce? se mira Gulimănescu. E tot întreprinderea lui.

— Nu mai poate să speculeze singur, toată plăcerea într-asta stă.

— Cum vegetează el, întins pe canapea, n-ar mai putea să se ocupe direct de afaceri.

— Se pare totuşi că se ocupă! zise Smărăndache. O mistifică pe Sultana.

— Cum aşa?

— Demirgian e complicele lui şi operează o serie de afaceri secrete, cu sediul la alt armean. A pus mîna, de pildă, pe un sac de piper şi o cutie de vanilie, şi cînd cineva e amator înscenează o conspiraţie întreagă. Demirgian ia la o parte pe client, făcîndu-i semn să fie prudent faţă de Sultana, şi-i propune o întîlnire la Saferian acasă. Saferian primeşte pe client misterios, îi arată două boabe de piper şi-i pune sub nas o bucată de vanilie, extaziindu-se el însuşi. Apoi îi dă un bilet confidenţial către un armean de lîngă Biserica Albă. Face chiar afaceri cu covoare şi tablouri. Demirgian şi madam Valsamaky-Farfara, cînd dau de ceva interesant, conspiră cu Saferian şi petrec marfa pe sub nasul Sultanei. Saferian concurează pe Sultana, făcînd comerţ clandestin.

— Adică, de fapt, observă Gulimănescu, se concurează pe sine însuşi.

— Exact! confirmă Smărăndache. Din voluptate mercantilă.

În timp ce se bîrfea astfel, Conţescu, tot ascultînd, privea cu coada ochiului spre mîna sa stîngă, ale cărei degete căuta să le mişte. Avea preocuparea lui interioară. Semăna cu un prizonier care, legat la un stîlp, deşi aparent în abandon, caută să-şi degajeze imperceptibil mîinile din frînghii, încercînd tăria legăturilor.

Apoi veni vorba de Hangerlioaica. Aceasta se zbătuse să obţină biserica lui Ioanide şi, continuînd lucrările pe dinăuntru, pusese pe pictor s-o zugrăvească pe ea şi pe nepotul ei ţinînd miniatura bisericii în mîini, după obiceiul iconografic obişnuit în veacurile trecute. În pomelnice erau citaţi în frunte ca ctitori. Imaginea lui Cioarec fusese înlăturată. Totdeodată, în şcoala prinţesei se preda ca bucată de citire şi temă de compoziţii *Asasinarea prinţului rumân Hangerliu,* în care era vorba de prinţul mîncător de seminţe de floarea-soarelui. Prinţul murise, după această versiune, ca un sfînt (o replică masculină a Jeannei d'Arc), privind mereu spre cer şi proferînd cuvinte pioase. « *Nous allons faire dodo* » era tradus: « Mă duc lîngă falnicii mei strămoşi ». (Se poate bănui că în mare parte istoria era fabricată de Smărăndache însuşi.)

— Nu-i aşa, domnule Sufleţel? cerea Smărăndache o confirmare.

— Nu ştiu nimic, se scutura acesta, n-am nici un amestec în conducerea şcolii.

Raporturile între Conţescu şi Gonzalv erau dintre cele mai originale. După o epocă de descurajare, Gonzalv, mai îndîrjit decît oricînd, îşi reluă frec-

venţa sa asiduă. Devenise un fel de spectator şi infirmier permanent al lui Conţescu, lîngă patul căruia stătea. Întrucît bolnavul nu vorbea, întrevederea era mută. Cei doi şedeau ca în tren, unul în faţa altuia, respectîndu-şi odihna. Conţescu frunzărea cîteodată dosarul lui medical, în vreme ce Gonzalv, aşezat pe un fotoliu în faţa patului, cu servieta sa voluminoasă pe genunchi, recitea memoriile sale ştiinţifice, ba chiar unele observaţii critice împotriva lui Conţescu. Din cînd în cînd, privirile celor doi se întîlneau, apoi recădeau asupra hîrtiilor proprii. Este exclus ca geograful să nu-şi fi dat seama că Gonzalv îl pîndeşte, aşteptîndu-i moartea, lucrul cu toate astea nu-l stînjenea. Îi plăcea să fie asistat de cineva, cît despre competiţie, Conţescu adopta generos pe Gonzalv după moarte, pe care, cu toată frecvenţa accidentelor, n-o vedea aşa apropiată, în ciuda unor semne de impacienţă pe care le dădea. Gonzalv îşi zicea că un om lipsit de grai nu mai poate fi o piedică serioasă. Gaittany îi dăduse o sugestie interesantă.

— Domnule, ministerul nu poate sili pe Conţescu să-şi pună suplinitor. E o chestie de gingăşie şi de bani. Ar însemna că trebuie să renunţe la cea mai mare parte din salariu. Dacă însă ministerul se oferă să plătească salariul suplinitorului, cum se obişnuieşte în caz de boală, Conţescu ar accepta.

Gonzalv alergă pe la minister, consultă pe directorul învăţămîntului superior şi află că într-adevăr, nici nu mai încăpea discuţie, ministerul ar fi plătit el suplinitorul. Totuşi, nimeni n-ar fi îndrăznit să fie aşa de brutal şi să jignească un profesor bolnav, mai ieri sărbătorit, invitîndu-l să-şi pună suplinitor. Dacă chestiunea ar trena, ar fi altceva. Gonzalv nu aprecie delicateţea ministerială (« Interesele învă-

ţămîntului primează », zise el) şi hotărî să dea un atac asupra lui Conţescu. Pe o foaie de hîrtie scrise cu stiloul, mare şi caligrafic:

« Domnule profesor, ministerul e dispus să plătească suplinitorul în cazul cînd aţi cere unul. Ar fi o mare uşurare pentru dumneavoastră. »

Şi întinse foaia lui Conţescu (voise să cruţe pe geograf de o penibilă sforţare vocală, ştiindu-l bîlbîit). Conţescu privi atent foaia, o citi şi o reciti, fără a ridica privirile, ca şi cum i s-ar fi propus un text dificil, apoi se uită la Gonzalv, clipind din ochii mărunţi şi ridicînd mîna dreaptă. Gonzalv crezu că geograful vrea să-i răspundă în scris şi-i întinse stiloul, bucurîndu-se în sine de a avea un document grafic pe care să-l producă. Dar Conţescu refuză tocul şi vorbi cu glas limpede, fără nici o bîlbîială, doar puţin văităreţ, ca bolnavii:

— Domnule Gonzalv, nu e nevoie de suplinitor acum, m-am gîndit bine. Am să grăbesc numirea dumitale în postul de conferenţiar, ca să poţi face cursuri. Îndată ce iese bugetul, vom pune chestiunea în consiliu.

Gonzalv rămase cu gura căscată constatînd că geograful are grai, încît nu se bucură suficient de promisiune.

— Conţescu vorbeşte! strigă Smărăndache la Casa de artă. Miracol! I-a vorbit lui Gonzalv.

— Ei, taci! se miră Gaittany.

— Nu se poate, domnule, negă Gulimănescu fenomenul, interesat, ca unul ce făcuse o prinsoare.

— Adică ce pretinzi dumneata, că Gonzalv a avut halucinaţii? zise sarcastic Hagienuş.

— Tot ce se poate, susţinu Gulimănescu. Gonzalv are turburări nervoase.

Desigur, toţi alergară la casa Conţescu să se informeze şi, bineînţeles, căutară a se convinge printr-o probă directă.

— Mă bucur din toată inima, spuse Gaittany către Conţescu. Mi s-a spus că iei parte la conversaţie (Gaittany, om de lume, evită a mărturisi pe faţă că avusese cunoştinţă de vreo dificultate la vorbire).

— Îmi place conversaţia, şopti Conţescu foarte distinct, mai bine însă ascult, aşa mi-a recomandat doctorul.

— E clar, constată Gaittany din nou la Casa de artă, şi-a revenit.

Însă Hergot, care se consultase cu conferenţiarul Conţescu, spuse că totul era o interpretare greşită. Conţescu nu-şi pierduse graiul niciodată, şi bîlbîiala trebuie să fi provenit din obosirea centrilor nervoşi. Bolnavul tăcuse şi, odihnindu-se, se dezlegase la limbă. Încolo, paralizia mîinii persista. Sînt oameni care durează ani de zile după asemenea accidente. Sufleţel, vizitîndu-l pe Conţescu, îl surprinsese într-un gest interesant. Acesta se străduia să apuce cu degetele mîinii paralizate dosarul medical, ajutîndu-şi mîna bolnavă cu cea sănătoasă. Experienţa reuşise în parte. Oricum, bolnavul mişca mîna din umeri, o putea ridica puţin, iar degetele aveau o îndoire crispată, ca şi cum ar fi fost îngheţate. Conţescu îşi freca mereu mîna bolnavă, mai ales cînd nu era văzut, parcă voind să se vindece în secret, fără ştiinţa doctorului şi a familiei. I se recomandă să se dea jos din pat şi să stea întins pe canapea sau pe fotoliu, cu geamul deschis (primăvara era călduroasă). Astfel şedea într-o zi Conţescu pe un fotoliu, cu picioarele întinse pe un altul, pus invers, avînd alături pe Gonzalv şi pe Erminia, cel dintîi cu servieta pe genunchi, cea din urmă cu o dantelă la care

lucra cu igliţa. Cum şedeau astfel într-un colocviu mut, Conţescu făcu un semn din ochi către Erminia, arătînd în direcţia Gonzalv. Acesta, cu palmele pe servietă, moţăia, răzbit de oboseală, clătinîndu-se pe scaun de somn. Deodată servieta îi alunecă pocnind pe parchet şi-şi revărsă conţinutul de broşuri. Speriat, Gonzalv se ridică în picioare, apoi îşi culese hîrtiile de pe jos, pe care se citea desluşit: Gonzalv Ionescu, « Memoriu de lucrări însoţit de *curriculum vitae* ».

— Eşti foarte obosit, domnule Gonzalv Ionescu, ar fi bine să mergi să te odihneşti, zise Erminia cu o învederată expresie de milă, în care nu intra nici o nuanţă erotică.

Conţescu aprobă şi el din cap. După plecarea lui Gonzalv, Erminia îşi permise o opinie:

— De ce nu-l ajuţi pe domnul Gonzalv Ionescu să intre la Universitate? Pare un om foarte bun şi instruit. Viaţa lui a ajuns o mizerie. Nu-şi mai vede de casă, de copii.

— Vom face negreşit, şopti Conţescu.

— Eu n-aş fi de părere nici să-l îndemnăm să dea divorţ. Nevastă-sa e o femeie tare de treabă. Ar fi păcat. Parcă ce nevoie este neapărat să intre în familia Conţescu?

— Mă voi gîndi cum e mai bine! susură geograful.

Erminia, impresionată de faţa suptă a lui Gonzalv şi de veghea continuă pe care o făcea lui Conţescu, stărui pe lîngă Hergot să meargă să-l vadă acasă. Hergot văzu pe Gonzalv pe seară de la distanţă, fără a-şi permite să-l examineze din proprie iniţiativă, şi avu impresia că nu era la mijloc decît un fenomen de oboseală. Întinse lui Gonzalv o tabletă dintr-un calmant uşor. Apoi stătură de vorbă pînă la vreo nouă seara. Gonzalv îl conduse pe Hergot pînă la

uşă, cu care prilej doctorul aruncă ochii pe cer, care era foarte senin şi sclipea bătut de stele.

Exact a doua zi, Sufleţel năvăli în biroul populat al lui Gaittany.

— A murit, a murit! ţipă el din mijlocul încăperii, trecîndu-şi amîndouă palmele în furculiţă prin părul înfoiat şi albit prematur.

— Nu mai spune! exclamă Gaittany. Bietul Conţescu! De altfel era de aşteptat.

— Nu Conţescu, nu Conţescu! continuă a striga convulsiv Sufleţel, spre uimirea tuturor. A murit Gonzalv Ionescu. Atac de cord.

După o tăcere prelungită de surpriză, Gulimănescu merse la un sertar de jos al biroului lui Gaittany, unde lăsase ca o garanţie de seriozitate premiul prinsoarei între el şi Hagienuş, şi luînd capul de marmură al lui Hermes îl depuse fără comentarii în mîinile orientalistului.

Merită să cităm în încheiere şi notaţia pe care o făcu Hergot în jurnalul său, puţin după ora unu din noaptea cînd doamna Gonzalv Ionescu, bătîndu-i în geam, îi vesti plîngînd moartea soţului ei.

« Cerul extrem de senin. Privit steaua polară. »